

TYPUS
PHILOSOPHIAE
MORUM.

Vis, et decor omnis in uno.

*Floram ornat, recreatq, sitim, sistitq, cruorem,
Sic decus, illicium, sic panacea malo est.*

IDEA SAPIENTIS
THEO-POLITICI,

SEU

TRIPARTITA MORUM
PHILOSOPHIA

ETHICA
POLITICA,
OECONOMICA,

Summariâ methodo comprehensa,

PROBLEMATICIS QUÆSITIS, ET
EMBLEMATIS ILLUSTRATA,

DUM

In Archi-Ducali & Academico Societa-
tis JESU Gymnasio

L A B A C I

Philosophiam suam publicè propugnaret,

ERUDITUS AC PERDOCTUS DOMINUS

JOSEPHUS MATHIAS PRESCHERN,

Carniolus Rottmansdorffensis

PRÆSIDE

R. P. JOANNE BAPTISTA MAYR,

è Societate JESU, AA. LL. & Philosophiæ Do-
ctore, ejusdémque Professore ordinario proposita.

Anno MDCCXXVIII. Mense Junij Die 26

Quam merito Duplici Lauru Stirps ista Virescit:

Una, puto Phæbi est; altera Martis opus.

*Florescitq; Rosâ triplici; notat illa Sacratam
Obsequiis Patriæ, Caesaris, atq; DEI.*

Floreat, & Vireat! sibi Marte, ac Arte favores

Multiplicet Patriæ, Caesaris, atq; DEI.

PRÆNOBILI,
GENEROSO,
CLARISSIMO,

ET
CONSULTISSIMO

VIRO,
DOMINO

JOANNI
BAPTISTÆ

DE

PRESCHERN

IN

HELDENFELD,

J. U. Doctori, Inclyti Ducatus Carniolæ
Archi-Grammateo,

DOMINO AGNATO

PATRONO MEO

Plurimum Colendo.

PRÆNOBILIS,
GENEROSE,
CLARISSIME,
ET CONSULTISSIME
DOMINE.

Novum dedicationis genus; Patroni laudes tacere: Et Peripatetico in Pythagoræum penè Philosophum migrare, qui cogatur silentio transmittere ejus prerogativas, cujus Munificentia debet, quod prodeat in publicum. Jufferas nempe præclarissima Tua decora, quin Et ipsum Nomen premi; ne fors, quod ipsemet etiam vereor, aut adulatoris mihi nota inuratur, aut fucus fieri videatur candidissima Virtuti Tuæ, verisque meritis: Si Te, quem Nomine, fors Et Sanguine attingo, exornare contendam. Pareo jubenti: at hoc pacto; ut, quandoquidem Tu, qui laudabilia facere potius, quam audire de Te, sollicitus, omnem, etiam roganti, rerum Tuarum notitiam studiosè subtraxisti: eum saltem pro me loqui patiaris, cui silentium imponere non potes.

Carvisti quidem Tibi ubertim, Et Modestia Tuæ solerter prospexisti, dum me omnem laudum Tuarum materiem tam operosè celasti: Sed Et ego, ut ne debito meo desim, inducam eum de Te mei loco differentem; cujus, quot verba, tot sunt veritatis oracula. Obtulit enim mihi nuperrimè fors, qua Tu negaveras,

*sacratissimi de Te Caesaris gloriosissime regnantis sen-
sa, publicis iis Literis expressa, quæis S. R. I. Eque-
stris Ordinis Heroibus adlectus, avitis quatuor Ma-
jorum Familiis equipararis, Nobilitatis prerogativâ
ad seros usque posteros utriusque Sexus transiturâ.
Perspecta namque Nobis est (Augustissimus Monarcha
loquitur) singularis in Te morum, fideique integritas,
præcellens ingenii acumen indefessæ solertia sociatum,
profunda æquè ac subtilis in utroque Jure peritia;
aliâque quam plurima eximia decora. Intelleximus
de JACOBO, qui sago, & Centurionis munere cla-
rus, sed Heroico ad oppugnata Buda mania inter-
primos assiliens sanguine fuso longè clarissimus obiit;
de BENEDICTO, qui Togâ conspicuus locatâ in
commune bonum operâ Patriam illustravit: De JO-
ANNE BAPTISTA Cathedralis Ecclesiæ Labacen-
sis Præposito, SS. Theologia, & Utriusque Juris Docto-
re, Metropolitana Salisburgensis Ecclesiæ ad Nives
Canonico, Poëta Laureato, Inçlyta Provinciæ Carnio-
liæ Deputato, Deputatorumque subinde Præside, quem
utpote Progenitor noster (immortalis memoria) suis
epistolis dignatus, à præstitis compluribus pergratis
utilissimisque obsequiis non sinè emphasi dilaudavit;
cujus eximiam dexteritatem seu Viennensis Aula, seu
Romana Curia tunc suspexit, cum Celsissimi Prin-
cipis Archi-Episcopi Salisburgensis ERNESTI Le-
gatus, intricata negotia tam prosperè, quàm velo-
citer confecisset. Quid? quod complures alii hodie-
dum superstites, in celeberrimis seu Viennensium &
Salis-*

Salisburgensium, seu Gracensium, Pragensium, Tyrnaviensiumque Academiis Sapientiâ suâ effecerunt, ut PRESCHERNIANUM Nomen eo emerit loco, quo Theologica, Juridicâque Purpura refulgere consuevit. Habes Prænobilis, Generosæ, Clarissimæ, ac Consultissimæ Domine, Augustissimi Imperatoris de Te Tuâsque sublimia oracula, quæ, nisi mea subicere sensa prohiberer; dicerem: Te ut ut majoribus his careres, Tuâs unius meritis affatim illustrari. Debes certè Virtuti, Sapientiæ & Solertiæ Tuæ, quidquid es: & vicissim Tibi debet Sapientiâ, quod per Te liberali in omnes Comitatus societur; quâ efficis, ut quantumvis Inchyti Ducatus Proceres insignia Tuâ merita clarissimo Archigrammatei munere condecoraverint, minimis tamen & miserrimis quibusque promptum & facilem Te indulgeas. Quanta mihi de Te adhuc recensenda restarent: at, quia vereor, ne Modestiam Tuam offendam, compendio, quod jubes, utor; id est, conticesco. Habebit tamen, vel ipsum silentium meum, aut literarium certè istud monumentum, Clarissimo Nomini Tuo inscriptum, mei loco linguas suas; quæ licet aures non feriant, loquentur tamen ad animos bonorum omnium plus, quàm aut exilis pagina, aut Verecundia Tua patiat. Id interea ardentissimis votis exopto: ut quem natura mihi dedit Patronum, DEUS quàm diutissimè servet incolumem.

Prænobilis, Generosæ, Clarissimæ, ac Consultissimæ Dominationis Tuæ.

Clientum infimus
Josephus Mathias Preschern.

ASSERTIONES

EX

UNIVERSA PHILOSOPHIA.

- I. Logica est Scientia simpliciter Practica :
 - II. Ejus objectum materiale sunt Intellectiones ,
Formale Rectitudo, Attributionis operatio recta.
 - III. Identitas per Aristotelem est unitas Metaphysica essentiaë;
 - IV. Distinctio, aletas constituta per duo ;
 - V. Scotistica & Virtualis intrinseca non datur.
 - VI. Possunt fieri præcisiones objectivæ in substituto phantasmate.
 - VII. Universale habetur solùm per Intellectum objectivè præscindentem,
 - VIII. Quod manet in actuali prædicatione.
 - IX. Ens perfectè præscindit à differentiis suis contrahentibus, & vicissim,
 - X. Relatio constituitur etiam per terminum,
 - XI. Veritas quæcunque per actum & objectum;
 - XII. Determinata quoad se datur, de futuris contingentibus.
 - XIII. Propositio vera, supposito, quòd duret pluribus instantibus, necessariò transit in falsam :
 - XIV. Non potest autem transire de falsa unquam in veram.
 - XV. Idem indivisibilis actus potest procedere ex motivo scientiæ, fidei, & opinionis.
 - XVI. Datur Materia prima, habens existentiam propriam:
 - XVII. Potest spoliari omnibus formis substantialibus supernaturaliter;
 - XVIII. Quas appetit æqualiter :
 - XIX. Plures possunt informare divinitus eandem materiam.
 - XX. Unio, Ubicatio, Duratio, sunt modi superadditi.
 - XXI. Dantur etiam Rationes Seminales compositæ ex Materia & Forma.
 - XXII. Modus ad modum in eadem linea specifica,
 - XXIII. Ubicatio circumscriptiva indivisibilis,

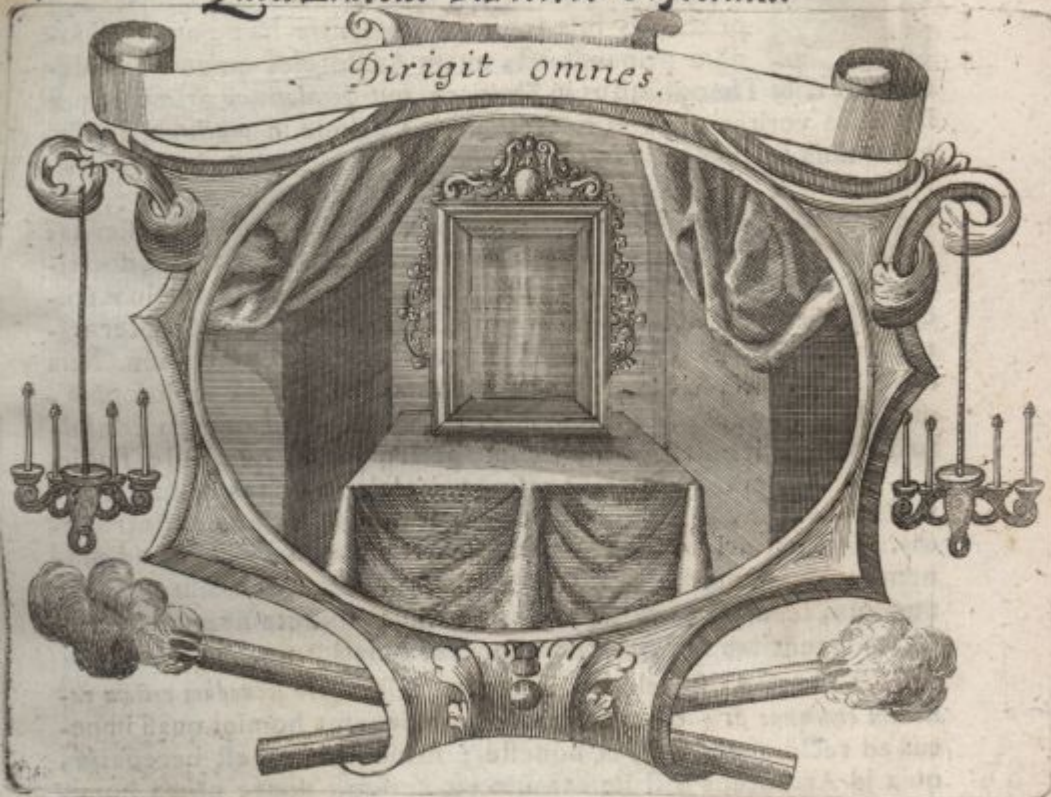
- XXIV. Duratio perseverans essentialiter in tempore divisibili,
 XXV. Actio in distans,
 XXVI. Productio sui ipsius etiam quoad secundum esse,
 XXVII. Potentia obediens cuiuslibet ad quodlibet: Implicant.
- XXVIII. Possibilis tamen est naturaliter duplex actio totalis;
 XXIX. Et actio ejusdem in seipsum.
 XXX. Vacuum separatum datur;
 XXXI. Terminatum aut disseminatum possibile est solum supernaturaliter,
 XXXII. Uti & Replicatio, aut Penetratio Corporum.
 XXXIII. Ubicatio nec Divinitus replicari potest.
 XXXIV. Essentia realiter non distinguitur ab existentia.
 XXXV. Negationes rerum in se nihil omnino sunt.
 XXXVI. Implicat Infinitum Categorematicum creatum;
 XXXVII. Et creatura perfectissima.
 XXXVIII. Continuum componitur ex partibus formaliter indivisibilibus, virtualiter suo modo divisibilibus simpliciter finitis.
 XXXIX. Mundus non potuit existere ab æterno.
 XL. Astra moventur activè ab intrinseco, directivè ab Intelligentiis.
 XLI. Sol est formaliter ignis.
 XLII. Intensio qualitatum habetur per additionem graduum specificè homogeneorum.
 XLIII. Rarefactio per immissionem corpusculorum alienæ materiæ.
 XLIV. In Mixtis perfectis elementa sunt solum virtualiter.
 XLV. Gravia gravitant in loco proprio.
 XLVI. Successio animarum non datur: Anima rationalis est naturaliter immortalis.
 XLVII. DEUS non prædeterminat Physicè,
 XLVIII. Nec connectitur cum poblitate intrinseca creaturarum.
 XLIX. Solus & unicè creare potest:
 L. Cujus existentia demonstratur ex omnibus, quæ facta sunt.

PRÆLIMINARIA.

Quid Ethica. Partitio. Objectum.

Dirigit omnes.

Quisquis es, errorum sexcenta pericula pensa;
 Sis Nestor, Juvenis, Cræsus, an Irus, idem est.
 Erroris, vitæque eadem fors: te nisi ducat
 Regula, quam spectes, quàmque sequâre ducem.

Thica seu moralis disciplina, ipso vocis etymo Græcis *ἠθική*, ab *ἠθός*, quod *mores* significat, dicitur; ut, quæ mores hominis (parvi illius orbis compendij) præceptis suis instituit. Scientia hæc pars Philosophiæ princeps est, quam Aristoteles quidem l. 2. *Metaph.* c. 1. & Theophrastus in *Theoricam*, seu *speculativam* primum, quæ in solius veritatis cognitione consistat; deinde in *practicam* divisit, cujus finis sit *actio*. Platonici tamen, & Stoici melius in *Naturalem*, *rationalem*, & *moralem* sunt partiti. Rationem more suo sapientissimè Aug. l. 8. de civit. Dei c. 4. explicat per similitudinem dicens: tria sunt in artifice necessaria, ut quidpiam efficiat, natura, doctrina, usus: quorum primum ingenio, secundum scientiâ, tertium fructu dijudicatur. Sic triplex est Philosophia. Naturalis propter naturam. Rationalis propter doctrinam. Moralis propter usum. Nos omisâ naturali, seu Physicâ, & rationali seu Logicâ Philosophiâ, moralem duntaxat, & quidem brevitati, & oblectamento consulturi, omisâ Scholasticâ methodo, persequimur, quæ teste Tullio l. 5. *Tuscul.* quæst. à Socrate primum è cælo in terras deducta, privatis domuum, & Civilibus Urbium Communitatibus est introducta. A Platone, deinde, Aristotele, cum primis à Seneca ad omnem rationis amissim est exculsa. Palatum hæc promulsis ut acuat ampliùs, secundas veluti mensas addimus, quæ sita nonnulla; eruditam legentium curiositatem tantisper oblectatura.

Tametsi Aristotele l. 2. *Eth.* c. 2. teste *agere secundum rectam rationem commune sit*; eò quòd recta ratio ingerat homini quasi impetus ad rectè agendum, & honestè; Ethica tamen est necessaria, quia id Aristotelis dictum tantùm est verùm, donec prima hominis innocentia nihil vitiorum malitiæ attrahit; quæ nisi arte, & industriâ excolatur, & curetur, instar ægritudinis hominem corrumpt sensim.

Dividitur Ethica in *Monasticam*, *Oeconomicam*, & *Politicam*. Homo enim considerari potest vel sibi soli consulens, & sic Monastica à Græco *μοναχός* dicta eundem dirigit. Vel spectari potest ut domus, & com-

& communitatis Paterfamilias, quem erudit *Oeconomica*. Vel quod divinissimum est, prout præter dicta duo habet curam etiam salutis publicæ, legum, æquitatis, & Judiciorum, quem *Politica* instruit. De quibus Philosophorum Princeps 178. libros scripsisse fertur, exiguæ tamen supersunt reliquiæ. 10. scilicet libri ad Nicomachum, 7. ad Eudemum, quorum alter filius, alter discipulus erat. Duo magnorum *Moralium*, *Politicorum* 8. & duo *Oeconomicorum*.

Quare cum auditor hujus scientiæ sit solus homo recti, honesti, & Patriæ amans, & nulli malum desiderans: objectum ejusdem materiale remotum est voluntas humana. Proximum verò est actio humana prout ad rectitudinem dirigenda.

Formale est rectitudo, seu honestas operationis dependenter à conducibilitate ejusdem ad ultimum finem inducta. Finis est beatitudo per actiones rectè ordinatas obtinenda. Unde vides *Ethicam* esse *Practicam*, cum finis ejus semper sit *praxis*. Sic *Aristoteles* l. 2. *Eth.* c. 2. præsens tractatio non est speculationis causâ, quemadmodum aliæ (non enim fit, ut cognoscamus, quid sit virtus, sed ut boni efficiamur: alioquin nulla esset ejus utilitas) necesse est, ut de actionibus, quomodo agendæ sint, consideremus.

Néque dicas: *Aristotelem* l. 1. *Eth.* c. 3. dicere, *Juvenes* minus esse idoneos *Moralis* scientiæ *Alumnos*, eò quòd plerumque æstu passionum abrepti *Ethicæ* præcepta non curent. Nam intelligendus is est solùm de *Politica*, ut quæ ætate & experienciâ discitur; secus *Ethica*, quæ cereis animi motibus frænandis plurimum conduit. Actum enim agas, si vires sumant ineradicabiles. Unde alibi *Aristoteles* ait: nihil referre, an ætate sit juvenis, an moribus? non enim est culpa in ætate, sed in eo, quod pravis affectibus servit.

PHILOSOPHIÆ MORUM
PARS I. MONASTICA.

QUÆSTIO I.

Generalia Moralitatis principia.

§. I.

Quid beatitudo hominū ?

I.

Hic scopus est, hinc meta viæ ; nè tardior instes ;
Fac spectes oculis æthera sæpe tuis.
Nam quot ibi stellas, totidem calcaria cernes,
Quæ stimulent tardos ad sua regna pedes.

DOCTRINA ETHICA.

ARs per Aristotelem nihil temerè, aut sine ratione cum faciat; per eundem verò cum melius sit, quod natura, ac sit illud, quod arte præstatur; certum videtur nihil in orbe agi, aut agere casu solo, sed ad finem omnia destinari. Finem Philosophus l. 2. Phys. c. 3. nominat, *cujus gratia aliquid fit*. Hic intentione præcedit actionem operantis, executione consequitur. Media è contra ad finem præcedunt executione, intentione sequuntur, cum tantum adhibeantur finis obtinendi causâ. Finis alius dicitur *qui*, seu qui ab operante intenditur; alius est *Cui*, cui scilicet intenditur. Alius est *prosecutionis*, alius *aversionis*, alius *operis*, alius *operantis*. Demum *ultimatus*, ad quem ex natura sua omnia referuntur. Alius *non ultimus*, qui est medium ad ultimum finem consequendum. Hominem ad felicitatem, seu beatitudinem conditum cum Sapientibus nemo dubitat. Felicitatis porro objectum, seu *beatitudo objectiva* est *Summum bonum*. *Beatitudo formalis* seu felicitas est actualis rei illius fructio, & possessio. Unde cum Aristoteles 2. Phys. c. 7. felicitatem dicat esse *bonam actionem*, vides, quòd hic finis non sit ultimus, quia scilicet per bonam actionem homo dirigitur ad summi boni fructiorem, tanquam ultimum terminum. Vides item, quòd cum dormiens sopitis sensibus operari non possit, formaliter etiam beatus non sit. Ità idem l. 1. Eth. c. 8.

De objectiva hominis beatitudine 288. opiniones veterum fuisse refert Aug. l. 9. de Civ. DEI. Quorum alij cum Aristippo in voluptatibus corporis. Alij cum Cræso in divitijs, ac bonis fortunæ; alij in fama & honore cum Periandro. Alij cum Stoicis, in virtute sola, & rectè operando constituerunt; ità ut morbos, dolorem, pauperiem non mala, sed *rejectione* tantum dixerint; cum tamen his contraria, valetudinem, fortunas &c. bona esse existimaverint. Ego cum Aristotele l. 1. Eth. c. 10. & Tullio sentio: beatitudinem formalem esse *secreti mali omnibus cumulatam bonorum omnium possessionem*, quæ tamen in hac vita haberi non possit. Unde Solon sapienter: *nemo quoad vivit, felix. Finis est expectandus*; ille scilicet, *ut ex perfecta virtute operans, tandem secundum rationem vitam defungatur*. Quodsi verò DEI operatio (qui beatitudine præcellit omnibus) juxta Aristotelem est contemplativa, & ex humanis felicissima sit illa, quæ huic maximè est cognata; propterea, quòd DEI tota vita beata sit, hominibus verò eatenus solum, quate-

nus similitudo quædam ejusmodi operationis ipsis inest; negari non potest, principalem beatitudinem perfectam in contemplatione DEI consistere; ita, ut *DEUS* ipse sit *beatitudo objectiva*; formalis verò beatitudo sit ejus cognitio intuitiva, amor, & quasi unio. De Raconis q. 2. A. 2. His accedit delectatio, certitudo de perpetuitate, immutabilitas in voluntate &c. de quibus plura Theologi. Propter hanc felicitatem æternam mala Physica fiunt bona, & beatitudo mundi nugæ sunt, in comparatione hujus. Si porro æternitatem animæ in dubium voces. vide Politicam infra.

QUÆSTIO ETHICA:

An infelix quis esse possit, quia felix?

Affirmatur.

Quamvis nomine ipso alienus, tantum merito magis an demerito suo proximus sortis ludibrio, quisquis felix. Vide fortunæ ludum, orbis circus est, ac theatrum. Pila dulcior, frequentior, quidnî etiam facilior nulla, quam quem secundo, ut ajunt, natum Numine Gratiæ aluere. Sejanus orbis Dominæ, Belizarius Orientis Imperij, Anna Bolena Angliæ quanta nomina, nè dicam Numina! quid singulis excidij, atque adeo infelicis ruinæ an causa, an magis occasio? placuisse Cæsari, triumphasse Justiniano, Henricum octavum amoribus sic laqueasse; ut sui impotens ambitus cum terminum nactus, quò cresceret, non haberet, suo eundem lapsu decrescere oporteret. Nempe grandia omnia, ut præcipitia semper sunt, sic vertigini proxima. Lux nimia, tamen si suo digna pretio, quia hebetat aciem, ingrata ferè. Cedris Libani minantur fulmina, dum contrà myrica tenuis sui secura. Littora legere & commodi est, & securitatis. Altum qui petijt, ô quoties undis, ventis, æquoreis piscibus fabula primùm, tum etiam esca, ut fieret, præmium tulit. Squallent favore Cœli altissima ferè culmina, intonsis rupibus cœlo æmula, dum valles pluvijs sæcundantur, & frugibus. Ut si unum illud magnitudinis abundans sit præmium, cætera omnia altiore posse despectare *supercilio*. Cave, anceps alea est. Invidia ferè, quos elidere nequit, rodere ut minus, gaudet. Dens acerbus si non semper *destinato* interitu, at lacerato certè gaudet nomine, hoc uno viperino satis litatum credens genio, si cum virum ipsum felicem non possit, meliorem ejus partem, famam dico arrosam crudele furori suo solatium, & Trophæum statuatur.

tuat. Sed & illud felicitati jure quodam est proprium, quantum super alios efferri, tantum super se ipsum; eò periculosiori fato, quò sui minùs securus alienis est odijs, qui his ipsis fortunæ Etesijs se securissimum credit. Olei in morem labitur ridens alveus, at fundo tempestates coquit, & fulmina. Mentitur, ut solet, Alcyonem firen blandiens, non ut recreet, sed ut perdat. Memento Solonis Cræso etiam inter aspera inclamantis: *Cræse, Cræse, gloria tua est infelicitas maxima.*

Negatur.

ITane verò, fons prosperitatis, origo sit turbinis? Quæ communio lucis ad tenebras? ortùs & occasùs, gloriæ, & ignominia? Ut nomine, sic forte distent, felicitas, & excidium, oportet. Nunquam massica vitis spinas, nunquam Hesperidum mala tribulos gignent. Sint certa venena viperis, ambrosiâ pascit, & nectare, quos melior fors risu oblectat. Turgeant Favonijs carbasa, ut provehantur; vado fixa secus hærebit liburnica, non aliâ retenta anchorâ, quàm infelicitate. Vicina fulmini jactantur culmina. Quid lauro sublimius? immunis tamen. Quid olympto celsius? & quæ tempestas vel pulverem ejus proturbat? periculi res certa quàm maximi, alto subsistere; Cur, quos Dij amavère, & Gentes, in sublime super vulgus tulère? Furant in culmina Cœli injuriæ, solo æquant unum, dum sexcenta consistunt. Nulla proinde in orbe felicitatis seges est speranda, si omne illud spernendum sit semen, quorum vel unum fors & fortuna supprescit. Si qua pressit felices tempestas; pressit, non quia erant, sed quia visi; non eò nempe, quòd felices, sed quia felicitate indigni vel meritum inopiâ, vel ignorantia forte suâ utendi. Dedecet mentem pumilam gigantæus clypeus; quod tutelæ futurum, ac decori, opprimit, non quia nocivum, sed quia imparem gravat. Rodit livor æmulum? nulla ætas Aristarcho libera. Æquè, an iniquè vitam exegeris, Lucianum calcaneo imminentem feres. Rodat, se rodit magis; more, quo lunam allatrant catuli; splendoris aut cursùs obicem statuunt nullum, aures alienas, sua ora flagellant. Apage tam exilem & illum animum, qui dum secundi rident favonij, sibi duntaxat fidens, sic vela pandit, ut forti diffidat nihil. Credulitatis illud, aut imbellis est animi vitium, non felicitatis. Quisquis fortunâ perit, quàm parum sui, tam parum veteris illius est conscius, ferreâ cautum fortunæ esse lege, ut incautis, & credulis semper insolentem ludum ludere pertinax gestiat.

§. II.

Quid bonum, & malum in communi?

II.

Quæ bona, quæ mala sint? cùm sit modò quæstio: dicam,
Scire quod exoptas, sis bonus, ane malus?
Putrida si placeant, corvus; si vipera, Arachne es;
Flores virtutum si placeant, apis es.

DOCTRINA ETHICA.

Fuisse olim nonnullos refert Aristoteles l. 1. Metap. c. 4. qui duo rerum omnium principia adstruxerint. *Bonum* pro bonis, *malum* pro malis: quem errorem Manichæi Pythagoræos secuti propugnârunt, quos S. Aug. l. de Genesi doctissimè confutat. Bonum omnes æqualiter definiunt, esse videlicet *id, quod omnia appetunt, & cui nihil deest ad perfectionem propriam.* Unde vetus illud: *bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu.* Quæ tamen non ità intellige, quasi idem bonum omnes appetant; quia hoc solùm verum est de summo bono; vel quòd nullum sit bonum, quod non omnes desiderant; cùm de ratione boni solùm sit, ut expetatur ab eo, cujus naturæ competit. Beatitas, quæ rebus ipsis inest, dicitur *objectiva*; illa verò, quæ ex parte actûs rem appetentis, dicitur *formalis*. Beatitas *objectiva* alia est *transcendentalis*, quæ convenit rei ideo, quia hæc res est. Alia est *naturalis*, seu *Physica*, quæ convenit rei propter naturam suam. Alia demum *moralis*, seu *honesta*, quæ convenit naturæ rationali secundùm rectam rationem operanti. Bonum dividitur in *honestum*, quod per se decet naturam rationalem, & propter se appetitur; ut virtus, quæ etiam potest habere rationem finis. In bonum *jucundum*, quod corporis, vel animi voluptatem causat; ut, cibus, & potus melior, honor, & laus. Denique bonum *utile*, quod juvat ad aliquid obtinendum, v. g. opes ad honores acquirendos. Hæc tria bona oportet esse conjuncta, nihil enim aliàs boni nomine meretur insigniri; cùm nihil verè utile esse possit, nisi idem sit honestum; ità Cic. de officijs l. 3. Quòd tamen vulgus sæpe in bonum tantùm apparens, tanquam in verum bonum feratur, rationem dat Aristoteles l. 3. Eth. c. 4. quia scilicet id vel causat simplicitas, vel mens excæcata. Sicut Sanis hominibus salubria sunt, quæ verè talia sunt, ægrotis diversa placent, & diversa conducunt.

Aliud est bonum *animi*, seu id spectet ad *intellectum*, ut scientia, sapientia, gratia illuminans &c. seu ad *voluntatem*, ut est gratia supernaturalis inflammans ad omne bonum, inclinatio in bonum, virtutes morales ipsæ. Aliud est bonum *corporis*, quod inest ipsi corpori, ut robur, valetudo. Huc referuntur bona extrinseca, quæ extra corpus sunt; præcipua sunt honor, qui per Aristotelem l. 1. Rhet. c. 5. est signum æstimationis de beatitudine honorati, Præsertim signa ho-

noris publici, v. g. statuar, Colossi, sepulchra &c. quæ sunt causa laudis, gloriæ, admirationis. 2dò ! Divitiæ, & potentia, quæ sunt rerum & gratiæ copia, quibus hoc ævo tribuitur plurimum. 3tò Nobilitas, seu meritum familiæ, ut honoretur ob præclare gesta. *Privata* est, quæ per originem Parentum ducitur; *Publica* est nobilitas Civitatis & gentis, quòd homo sit ex tali loco, vel gente ortus, v. g. olim Cives Romani: ob quod Paulum Judæi non ausi flagellare. Hæc tamen Nobilitas sola parvi pendenda. Virtus enim, ut cum Sædæra loquar, non nascitur, sed fit; hæc sola germanæ nobilitatis mater. 4tò ! Amicitia. Hinc fit, quòd nemo sinè amicitia esse vel velit, vel possit. *Amicus* enim maximum est bonorum externorum, ità Arist. l. 9. Eth. c. 11. & l. 10. c. 8.

Malum seu imperfectum, quid ab opposito sit, facilè intelliges, scilicet *id, cui deest aliquid ad debitam perfectionem*. Quod fit vel *negative* per puram privationem, v. g. cæcitas in oculo, vel *positive* ponendo contrarium, v. g. calor in aqua, dolor in corpore. Lepidum *id sanè*, quod aliqui cum Cartesio & stoicis censeant dolorem corporis nihil esse extra intellectum; cur æger, qui tamen sapiens est, uri, secari, & amaris pharmacis torqueri non sustinet? nónne vel mentem facilè firmaret in contrarium sapientiâ suâ, si id, quod sentit, nihil esset extra intellectum? Contunde artus omnes. Philosopho tali, & quære, an nihil sit extra corpus dolor ille? & facilè audies clamantem cum podagrico, nè tumidum corpus vel premas, vel tangas; quia tum rectè affligi se sentit, cum à te etiam nesciens, neque te videns tangatur.

Malum ibidem triplex est: 1. *Naturale*, quod naturæ contrariatur, ut mors homini, & animali. 2. *Morale* seu *culpæ*, quod adversatur rectæ rationi vel legi, eò quòd hominem ratione præditum sædet. 3. *Pœnale*, seu *pœnæ*, quod propter culpam infligitur; alias per abusum dicitur *supplicium*, quia ob pœnam meriti supplices esse solent, ut pœnam evadant. *Reatus* pœnæ est meritum, quod ex propria culpa ponitur ad pœnam tolerandam.

Malum *naturæ* subdividitur in mala *externa*, ut paupertatem, amicorum jacturam &c. opposita bonis externis suprâ dictis. Licèt enim hæc omnia moraliter nec bona sint, nec mala; bona tamen, vel mala esse possunt causaliter pro varietate subjecti debilis, vel fortis, cui obveniunt. Malum *rationis* dividitur in *errorem*, & *ignorantiam*. Ignorantia est nescientia rerum, quarum scientia debita est statui, mune-

ri &c. ut enim varia est ætas, & fortuna, sic varia hominem decet scientia. Aliarum enim rerum ignorantia non est naturaliter mala. *Error* est, qui intellectûs dictamen perturbans ad actiones malas inducit,

Celebris quæstio, an voluntas malum, ut malum amare possit, facile solvitur: negando id fieri posse, nisi colore boni proponatur. *Neque enim quisquam tam deservit à lege naturali, & hominem exiit, ut gratis esse velit malus*, ait Seneca l. 4. de beneficijs. Ubi bene nota li *gratis*. Ergo verum est, quod licet malitia ipsa odio sit, & pudori, fructus tamen ejus, seu delectabilitas, vel utilitas proposita movet ad sui amorem. Scilicet corrupta phantasia gypsum vel calcem appetit locò cibi.

QUÆSTIO ETHICA.

Utrum sapienti præoptandum, vita longa, an fama?

Pro vita.

STadium cursui, palæstra pugili orbis est. Non omnis passus Gigantæus est, ut bravium obtineas; neque vacat dedecore, rude velle donari, priusquam illustres texueris ab hoste manubias, & trophæa statueris. Obsidionales, Civicæ, murales si quem cinxerint laureæ, ut palmarum, sic stipendiorum plurium ferè heros est. Grandia, ut mole sua sunt grandia, sic tempore magnitudinem obtinent. Angusto operi comes semper est angustia temporis. Nunquam unius aut diei, aut anni periodo gloriæ suæ colossum virtus statuit. Naturæ & artis hæc regula, dum magna operatur, lustra, decades, sæcula in censum ducere. Nobilitas ut pretio sit, ævum ferat. Praxitelem, & Apellem miratur ars, quot dies parandæ gloriæ requirebantur? Phænicem ut Arabia felicior prodigium pariat, ævum numerat. Quid quid illustre, sumptu, labore, mente grandi fundatur, quidni etiam tempore? imò ut magnum nihil in orbe, cui magna non primitus, aut subinde amovenda pericula, remoræ, incommoda, quis omnia hæc nisi vitæ longioris & annorum serie triumphet? fors, & industria, virtus rerum omnium Pater est, mater mora. Ephesinæ Dianæ fana, Rhodios Colossos, Memphis prodigia celebrant fasti, neque tamen subticent tempora, quibus fundata. Palma, ut regiones ditet, lustris; flumen Urbes & orbem ut sæcundet, regiones plures decurrit, vestigalibus ut aquarum, sic temporum spolijs eget. Ætate quod caret, pretio ferè caret. Sibi soli servit Jerichuntis rosa, nata vespere, manè mortua. Ut brevis tempore, sic affectu. Momentum fungos par-

turit, momentum perdit. Avaro nimium arctatur gloriæ limite, qui Adonidis tantum annos cupit, non Nestoris. Vix momento designes grandia, nedum exequaris. Ut merito sapienti vita brevis vixdum semen, nedum meritum sit æternitatis. Albo, quod dicimus, corvo rarior in terris avis, cujus gloria meridiem obtinet linea unica.

Pro fama.

FAma vox exilis, res vaga, momentum grande. Non tempore, sed merito sapiens vitam metitur. Durant ingloria ferè animantia Cervi, corvi. Quæ pretiosa, non tempore, sed suo se commendant. Domesticum sit pretium, non alienum, quale & tempus est. Horatij Coclitis fortitudo, magnanimitas Scævola, candor Lucretiæ, constantia Senecæ, omnium gloria quanto stetit? momento pene dixerim mortem unà & æternitatem adferente. Parum interest, quanto ævo; dum constet, quantus degas? ævum querceta ferunt, non gloriam; dum pauciorum temporum arbor, ut pomorum pretio, sic affectu superat vel myriadem horum. Quid interest, an procellis sæculi jactè-re, si vivas. An orbe toto, quia casibus ejus major, meliori tui parte vivas gloriæ, & exemplo? nisi quòd dum vivis, exilium subeas; famà è contrà vivens libertate gaudeas, quia gaudes æternitate tum nominis, tum felicitatis. Vivit sapiens docens hic scripto, ille exemplo virtutis. Animum hæc, non tempora requirunt. Atque adeò momentum unum & semini, & merito sapientis sufficit, ut vivat semper. Virtute solâ monumentum nanciscitur ære perennius, famam temporis & sæculorum, quo ut innocua magis, sic felicior vita est nulla. Quoties auditus sapiens orbis vitam fastidians? Cujus studia ambitus, fraus, furor, Crepundia. Hæc lacrymas Heraclito, Democrito risum, Diogeni linguam exacuère. Quid horum sapienti in votis? Cui sola mens virtutis conscia sufficit, quæ eo duntaxat felix, quòd nullis temporum arctata limitibus, infelix tum primùm futura, cum temporis jugum reciperet. Felicius vivit, qui sui famà triumphat. Nescit hæc ægritudinis, & tædiorum molestias, quibus dum vita quævis obnoxia, aut acerbitate, aut metu ipsorum malorum mors magis perennis dicenda est. Vive vel momento, dum fama & virtus tua duret æternum, vitæ melioris, & felicitatis terminum attigisti.

§. III.

*Quid, & quotuplex sit actio humana?
Ejusdem principia, & moralitatis.*

III.

Ambitio Scopulus, sua cuique Cupido charybdis.

Vita mare est, ratio nauta, volupta notus.

Ah! quot in hoc scopulo, quot in hac periëre charybdi?

Navita dum rapidis vela dat ire notis.

bitus virtutum. Alia *infusa*, ut gratia habitualis. Utraque potentia habet actus, & habitus. Habitus per Aristotelem est facilitas orta ex frequentatis actibus ad similes actus eliciendos. *Speculativus* est actus, qui tantum contemplatur rei veritatem. *Practicus*, seu principium prudentiæ dicitur Aristoteli l. 6. Eth. c. 11. qui ad operationem dirigitur. *Voluntarium* dicitur actus voluntatis prælucente cognitione factus. *Involuntarius* est actus voluntatis non prælucente cognitione factus à potentia tamen capaci cognitionis, hinc bruta non faciunt actus involuntarios. *Spontaneus* est actus liber à coactione, factus etiam nullâ cognitione prælucente. *Coactus* est contrarius spontaneo, & datur etiam in brutis.

Voluntarium liberum dicitur, quod est immune simul à necessitate antecedente, & coactione. *Voluntarium* necessarium aliud est *antecedens*, seu absolutum, quod omnem voluntatis electionem antevertit, v. g. prædeterminatio, cui voluntas resistere nullo modo possit. *Voluntarium consequens* est, quod est à necessitate consequente, scilicet ex suppositione. Hoc voluntarium liberum *libertate indifferentiæ* (id est, quod positis omnibus ad agendum requisitis potest agere, vel non agere) sicut per Theologos ad merendum supernaturaliter est necessarium, ita certum est dari in homine ex Patrum, & Scripturæ testimonio. Sic Paulus 1. Cor. 17. *non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis*. Aristoteles l. 1. de interpret. c. 6. *ad quid sunt humanae consultationes, si hoc, quod facimus, necessariò sit?* Liberum & voluntarium duplex est: *Immediatum*, & *mediatum*; item *formale*, & *virtuale*. *Formale* est, quod in se ipso intenditur, v. g. volo furari aureum. *Virtuale* est, quod intenditur in causa, v. g. scio me in hac occasione semper facere malum hoc, malum fit voluntarium, quoties occasionem spontè adeo. Aliud denique est *directè*, aliud *indirectè* volitum. An verò libertas sit voluntati penitus intrinseca, vel sit partim extrinseca, cum hæc parum juvent ad actuum moralitatem, Theologis discutiendum cedo. Uti etiam illud, quæ scilicet principia tollant, vel minuant libertatem, breviter id solum nota:

Quòd libertatem tollat *necessitas physica*, omne involuntarium, *inadvertentia*, & *ignorantia invincibilis*, id est, dum post diligentiam sufficientem habitam aliquis rem scire non potuit. Secus est de ignorantia vincibili & supina, ob hanc enim punitur, si quis legem, & jus commune nesciat, quod scire facile poterat, & debebat. *Metus* secundum quid tollit

tollit solum, id est, infirmat voluntarium, quia actio licet ex metu facta, tamen procedit ab intrinseco, seu voluntario; ut patet in homine merces ex metu naufragij in mare projiciente. Passiones v.g. or, odium &c. sæpe potius augent voluntarium. Libertatem tamen aliquando concupiscentia vehemens per sanctum Thomam minuit, & consequenter minuit peccatum in ratione liberi propter cæcitatem, quam offundit intellectui, & dicitur peccatum *fragilitatis*?

QUÆSTIO ETHICA.

An Philosophia parandis fortunis proficua?

Negatur.

SI lingua, Divini eloquij sensu, incendium grande; vires suas nullibi acrius exserit, ac in Philosophos. Consumit cultorum suorum domestica, nedum fortunas augeat acquisitis. Lippis quid tritum amplius veteri illo: *Dat Galenus opes, dat Justinianus honores: Pauper Aristoteles cogitur ire pedes.* Et merito; Aliud dixerit veteri est scapha, aliud squamma. Aliud sus, aliud Minerva. Quid ergo rei aut publicæ, aut privatæ conferat studium, quod Deorum hominumque consilio quieti, non labori sacrum. Hinc lucos inter ac nemora sapientum quondam Stoa, Peripatus, Academia. Quasi verò aut præter, aut supra hominum sit communionem, velle sectari sapientiam hanc, & curis rei domesticæ intendere. Quem experientia rerum Magistra non erudit, næ ejus in sicco hærebit celox, & tarda domestico in fundo paucis simonia dictaturam geret. Quid porro experiatur publicæ rei is, qui ne nomen quidem rerum novit? nisi plutei, librorum, aut lampadis? Nempe Philosophorum, ut scire solum voluptas, sic hæreditas ferè est tota, sed macra admodum, quia fortunarum inops & vacua. Vis causam? verborum plaustris, distinctionum laqueis, questionum tormentis, quid rei familiari minùs necessarium, minùs Rei publicæ opportunum? Legibus fundatæ, auctæ, provectæque steterè Respublicæ, non noctibus ejusmodi, quas vel Attica omnis suo cum Athenæo ignoret. At Sapientum calculo ijsdem ferè consistunt, augenturque principijs omnia, quibus cæpère. Quid Pythagoræo silentij septennio Pater familias pariat domi? quid lucubrationibus diurnis si in suppetias noctes petat Bellidux, actura arena est? Enim verò, neque terminorum, ac subtilitatum acie (penè, quod reserat, dixerim, araneorum telis) Palæstram Martis saluti

Patriæ, neque sancita Codicis tutelæ urbium, neque Galeni placita incolumitati publicæ, ac tuorum expedies. Ætates cense, fastos consule, fors eadem Philosophiæ à veteri est. Phœrecides, Empedocles, Diogenes, Socrates, cæteraque somniantium nomina quid quam? an non res angusta domi? nunquid curta supellex omnibus? Nimirum umbris, quos placet pasci, aut ventis gloriæ, mortalium studia his censum non ferunt. Non probatur illis ferè, quod orbis sententia est: jure proinde sinè ostracismi lege, talionis fato, eorum juxta non probantur orbi studia. Quoties, qui profundissima naturæ abdita suas inter Stoas atque Peripatum rimati feliciùs, cæcutivè ad singula? Domi aquilæ, talpæ publico. Et horum austero silentio, Catoniano supercilio, absorptis ingenijs fortuna, gratiæ, occasio faveat? quibus ferè parantur fortunæ, stant rerum publicarum perinde àc privatarum impendia. Videas proinde monstra hominum ejusmodi vili ferè lacernâ vix ossibus rodendis satis dare; nedum Politicis, bellis, aut forensibus apta studijs. Quasi verò vel eò impotes, quia dum poliendo intenti ingenio, siderati, absorpti, enthei evasère. Dum contra sexcentorum hodie, praxim, non speculationem colentium, urbes & regna moderantur consilia; gazas omnes fortunæ, & auri rivus inaurat, feliciorum vel eò, quòd Aristotelem nè primis quidem labris degustârint.

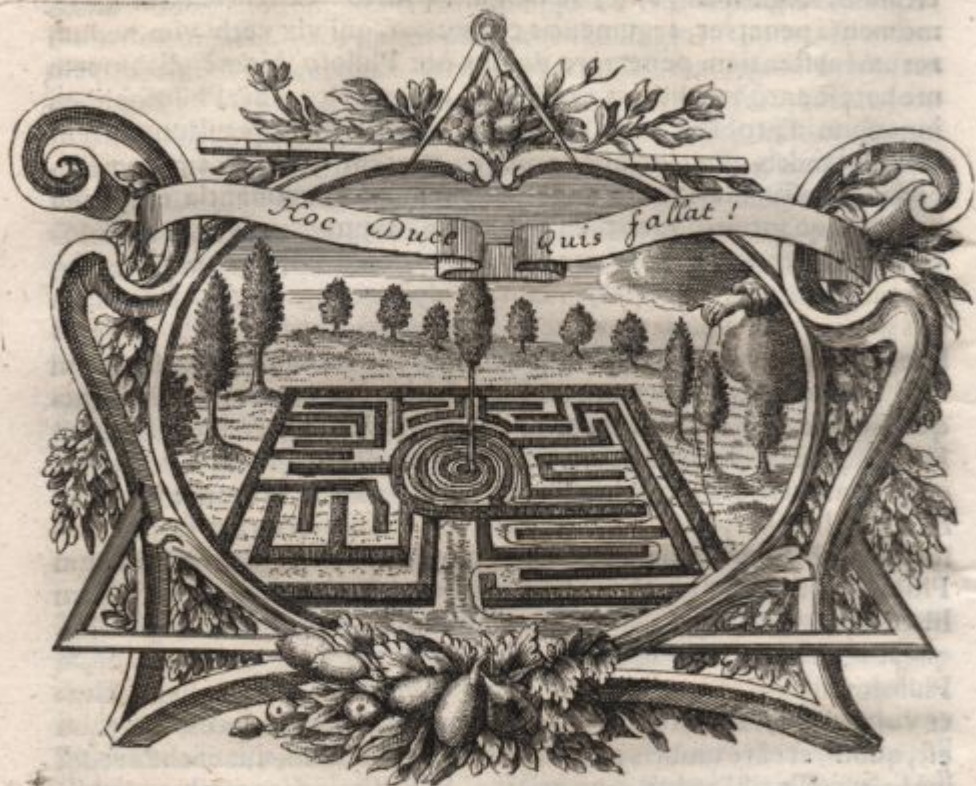
Affirmatur.

Eône tandem abjectionis deventum? ut supra promptuaria & caminos par sideribus ipsis non sapiat animus, dum interpretres ejusdem, lingua, quæsito huic vel locum tribuit disceptandi? ô tempora! itâne verò? fortunis parandis proficua non sit, sinè qua ars melior quælibet nè artis quidem sibi vendicet nomen? Andabatæ nostras ipsi tenebras amemus? nostrorum ipsi bonorum incurij, quia ignari. Tolle orbi Philosophiam, Peripatos cum Julianis damna; tenebras Reipublicæ, pestem Patriæ, excidium Civibus induxisti. Hâc jacente animâ, jacebunt scientiæ omnes, umbra quidem, non tamen, quod hodie sunt orbis commodo, corpus. Parandis fortunis quid aptius observato benigniori siderum influxu, mutationibus temporum, discreto caloris aut tempestatum præfagio? neque enim pares seminum, morborumque sunt vices Lunæ crescentis primordijs, quæ sunt cadente: & hæc omnia, quo pacto noverit is, cui scientia hæc artium Magistra defi-

deficit? Medicus, si paræmiâ veteri incipit, ubi Philosophus desinit; sublato fundamento, quid superstruas? Legum inter sese pugnantium vis, quantis sæpe scrutanda ingenijs; reddenda momentis momenta, promenda causæ æquitas, verbo: discernendum de summa rerum, Urbium, Regnorum, vitæ, ac sanguinis jure. Et sententiam dicat, momenta penetret, argumentis convincat, qui vix verbi vim, nedum rerum substantiam penetrare doctus per Philosophiam? Æthiopem me herêle antè reddideris candidum, ac imperitum per Philosophiam ingenium id probârit. Garriat vulgus inutiles has quæstionum sentes, Mœandris asperioribus annos, ac ætatem conteri, rem domesticam his pessumdari, non augeri. Fremant cauponantia ejusmodi cerebra, quantum libuerit, coquinarum, aut nummulariam Philosophiam malint, quàm esse scientiam. An non ditior fortunis suis ille, qui omnia sua secum gestat, pectoris videlicet, ingeniique bonis, quibus si fors cætera rapiat, parare possit abrepta. Hinc sua Philosophis semper gloria, Majestas, quòdque comes est, Fortunæ. Aristotelem Philippus quanti? Macedonem Philosophia sapientem juxtâ fecit, atque Belliducem. Quid Athenis Zeno; Dionysio Plato; Trajano Dion; Athenodorus Augusto? claves ille urbis à senatu, triumphî communionem alter, aurigantem sibi Plato nactus tyrannum. Quæ felicior olim Respublica, ac ubi aut Reges Philosophi, aut Reges philosophati? Empedoclem ipsum salutem suorum dixit Grœcia, dum Philosophiæ ductu, pestilenti voragine obstrui doctâ, fame Patriam liberavit. At enim egentes fuère Philosophi, aut illustres togâ, saxoque sexcenti, quos Philosophia non genuit; illustriores futuri hi, si Philosophi antè, quia acutiores; egentes ferè illi, quia vel cum Crate volentes, vel Philosophastri magis, quàm philosophantes. Neque est, quòd vereâre umbris per Philosophiam obtundi, aut enthea reddi ingenia. Te tibi reddit, non eripit. Philosophia sana, tibi ac publico vivere ut possis, docens. Imò verò ampla illi sunt & patrimonia, cui non fundi, sed culti per Philosophiam ingenij opes sunt amplæ. Tributaria sibi merito & industriâ parabit, quæ fors aut hæreditas sanguinis negavit. Hæc qui habeat, quid ultra fortunarum exposcat? Denique Det Galenus opes, det Justinianus honores; absit Aristoteles, ibi uterque pedes.

§. IV.

Qua actionum moralitas, & corollaria?

IV.

Quò te cunque feras, novus, & novus implicat error,
Et trahit in tacitos hinc, simul indè dolos.
Hic nisi te ducet virtus Ariadna, peristi:
Victima lethei fis miseranda vadi.

DOCTRINA ETHICA.

Moralitas actûs dicitur per ordinem ad suam regulam. Si huic conformis sit, dicitur *bonus, honestus, laudabilis*: si non sit conformis, est *vituperabilis, inhonestus, malus &c.* Per regulam hîc non intelligitur consilium, suasio, monitum; his enim obedire, vel non obedire etiam sinè peccato est liberum, nisi fortè contemnuntur. Sed intelligitur lex directiva obligans ad agendum, vel omittendum quidpiam. Sive lex hæc sit *æterna, & imparticipata* cum Platone, id est DEUS ipse. Sive lex *participata*, id est, dictamen rectæ rationis docens nos, quid erga DEUM, proximum, nos ipsos nobis agendum sit; v. g. Deum amandum, Parentes honorandos; proximum injuriâ non afficiendum. Sive potiùs sit *conscientia* ipsa, quæ cum S. Thoma definitur, quòd sit iudicium intellectûs dictans, quid hîc, & nunc agendum, quid non agendum, quid turpe vel honestum.

Conscientia hæc dicitur *recta*, cùm rectè iudicat. *Falsa, & erronea*, cùm falsè iudicat quacunque de causa, & occasione. *Dubia*, cùm ob pares utrinque causas suspensus hæret animus; nè tunc malum morale, seu peccatum committas, ad unam partem te resolvere debes, iudicando hanc tibi licere. *Probabilis* est, quæ rationes in utrumque habet probabiles, in hoc casu quidquid agas, prudenter agis. Nisi ob periculum damni proximi tenearis potiùs eligere partem tutiorem, juxta illud Iudicium, & Medicorum: *in dubio pars tutior est eligenda*. Illud universim de conscientia certum est, ante actum ab homine positum conscientiam esse ducem, & magistram; in actu esse testem; & post eundem esse iudicem, & tortorem. Ad has regulas reducuntur omnes reliquæ, scilicet *lex naturalis*, seu consensus Gentium, v. g. legatos non esse lædendos, pacta servanda &c. *Lex positiva*, quæ in commune bonum à Superiore est instituta. Superior iste varius est, & ideo lex alia *divina*, & alia *humana*. Alia *novi testamenti*. Illa etiam triplex est; prima quoad mores, scilicet in decalogo. Secunda quoad Cærimonias. Tertia Judicialis. Alia est Ecclesiastica seu Canonica, à legibus seu canonibus. Alia Civilis, autoritatè Principis vel Magistratûs facta. Hæc rursus alia est, *ius publicum*, plures gentes obligans v. g. imperialis. Alia est *privatum & municipale*, quod regno vel Provinciæ tantùm unistatutum. Harum utraque *scripta* est alia, alia *non scripta*, scilicet per traditionem solùm ad posteros ex usu, & consuetudi-

tudine devoluta. Harum quamvis obligare dubium non est, cum *omnis potestas à Deo sit teste Scripturâ, & qui potestati resistit, Dei* (idest primæ regulæ) *ordinationi resistit.* Qualis verò lex esse debeat? quando rogari possit? quid de acceptatione, abrogationibus, irritationibus sentiendum? Jura, & Theologi vestigent.

Quæstio duplex, an scilicet dari possit peccatum Philosophicum? & an dari possint actus indifferentes, seu nec boni, nec mali? à Theologis fusè deducitur. Hæc ad utrâmq; breviter habe: Peccatum Philosophicum, seu actum contra solam naturam rationalem, id est dictamen rationis commissum ab homine DEUM invincibiliter ignorante (ex hypothesi quòd modicum ad tempus talis homo dari possit) ethicè dari posse propugnant nonnulli. Ratio illorum prima est, quia per Aristotelem ad formale peccatum nihil plus requiritur, quàm ut malum aliquod morale ex ratione naturali eligatur. Sic enim ait 5. Eth. c. 9. *de injustitia, quando quis ex electione ledit, tunc est malitia.* Et S. Thomas hic q. 71. à Theologis consideratur peccatum præcipuè, secundum quod est offensa erga Deum; à Philosopho autem morali, secundum quod contrariatur rationi. Ratio 2da: dari potest bonum formale morale Philosophicum, & hoc, quia convenit cum pura natura; ergò etiam potest dari malum formale morale Philosophicum, & hoc quia disconvenit cum pura natura, præscindendo ab ulla lege obligante, vel etiamsi hæc non daretur. Alij verò negant. Eò quòd non possit dari peccatum, quin hoc ipso saltem implicite, & sub conceptu convertibili agnoscat Deus. Nam si cognoscitur actus illicitus, talis est propter legem prohibentis superioris, qui certè ipsa natura rationalis non est, utpote obligabilis, consequenter solus Deus. Quamquam etiam primæ sententiæ Patroni judicent peccatum illud dici debere potius puram dedecentiam rei, v. g. mendacij, quàm quòd sit obligatio stricta vitandi: præsertim cum minùs requiratur ad malum, quàm ad bonum.

Ad secundum R. cum D. Thoma, & plerisque, non posse dari actum indifferentem, id est, qui neque sit malus, neque bonus. Ratio 1ma est: quia omnis actus hominis fieri debet propter finem, seu rationem aliquam per Aristotelem l. 3. Eth. c. 4. cum autem actus specificetur ab objecto & fine, juxta illud: *quidquid agant homines, intentio judicat omnes:* & finis nullus sit moraliter neuter, quia vel convenit rationi? & tunc est bonus; vel non convenit? & tunc est malus; consequen-

quenter nulla actio erit indifferens 2. Eth. c. 3. Ratio 2da est: quia vel actus v.g. lusus fit ex nullo fine? vel propter finem ultimum Deum? vel ob delectationem solam, utilitatem &c. Si primum, tunc est otiosus, consequenter malus ex illo Matth. 12. rationem reddituros de omni verbo otioso. Nam otiosum per S. Thomam est, quod intentione debite rectitudinis, aut ratione justæ necessitatis, aut piæ utilitatis caret. Si fit ob ultimum finem, est actus bonus. Si ob delectationem solam, est moraliter malus, quia medium ponitur loco finis, ut habet Augustinus: *omni malitia uti fruendū, & frui utendū.*

Nota bene tamen per accidens posse dari actum indifferentem, vel defectu advertentiæ, vel quòd bonâ fide putetur actus esse indifferens, vel ob ignorantiam invincibilem operandi propter finem naturalem Deo subordinatum, vel propter Deum. Quamvis autem ad hoc, ut actus moraliter malus sit, non requiratur, ut operer propter ipsam malitiam, sed satis est, ut advertatur malitia legi contraria; *malum enim ex quolibet defectu:* bonus tamen formaliter actus, & meritorius non est, nisi fiat ob finem honestum, saltèm virtualiter intentum. Aristoteles 2. Eth. c. 4. Non enim meretur laudari, qui ex sola naturæ inclinatione mansuetus v. g. est, hoc enim habet etiam irrationale, v. g. turtur, ovis &c.

Aristoteles dicens: *non omnia esse prava, aut studiosa* (id est honesta) *sed esse aliquid eorum medium;* intelligit ex objecti specie abstracta à fine, sic enim nec est bona, nec mala species. Sicut lignum ex se nec est magnum, vel parvum, durum vel molle, & tamen in individuo omne est durum, aut molle, parvum aut magnum.

QUÆSTIO ETHICA.

Uter aptior fortunæ ludus, Nobilis, an Ignobilis?

Pro Nobili.

ADversis ferendis nec vires, nec moles corporis incondita tantum, quantum rebus humanis major anima confert. Hæc nobilem obtinet. Palladium magnarum mentium nobilis ferè est anima. Ut vulnus altius, majorisque periculi, quod mentem, non itèm corpus ferit; sic certior semper laurea est menti, cui dos natalis, sub jugum mittere Spiritus, & affectus. Minora sunt, quæ vulgus pavet, ac, ut Nobilem feriant. Magno natus sanguine, non nisi magnis æmulus. Trahitur cum sanguine virtus, vectigalis loco cos est procella. Cæ-
lum

lum sedibus, terra suis convulsa cardinibus palæstram statuat; fors, livor, orci furiaë unum in caput paciscantur fœdera: Nobile sit, impavidum ferient ruinæ. Quin pulchrum Samsonis exemplo censebit omnibus congredi, hoc uno nomine triumpho dignior, quia tot tantis æmulus, imò Suppar. Novit nautarum dexteritas, contortis rudentibus adversis quoque Typhonibus medias inter procellas provehere carbasa, ut obsequium fiat arte, quod natura ponit obstaculum. Artem an compenset, an superet natura in nobili, anceps esto. Pharus illi luctantes inter tempestates ac fulmina vox una: *Nobilis es.* Pavere nescit, quem nascendi conditio super vulgus constituit. Quasi verò adversis major sit anima, quòd humiles super myricas lauro æmula caput nubibus inferat. Tributaria nobili sunt magnanimitati stipendia, mortes, faces, discrimina. Fulmina faces illi sunt gloriaë, quibus orbi clarescat nomen. Ut quondam Cæsari Ponti furiaë, cum nautæ trementi animos adderet; *quid times? Cæsarem vebis.* Adeò vigor excelsus & indoles stirpem ferè consequitur. Tremant ad minas turbinis, ad procellarum umbras imbelles, fors alia nobilis. Fortes námque creantur fortibus. Acriores nunquam scintillas vomit adamas, ac dum incudem patitur; gloriosior nunquam fax, ac dum nube Cœlum inducitur. Pudet Majorum gloriaë labem inurere: quin acrior stimulus est, facinorum gloriaë & superare. At quando tam gloriosi arena triumphi, ac gloriaë? nisi cum fortis, æmulantùm, lividorum satellitium nobilem stipat. Quo quia cingitur rosa, ut nube sol, flores inter ac sidera obtinent Magistratum.

Pro Ignobili.

A Page Nobilitatem, dum seposito gratiarum lenocinio ignes Bellona loquitur, & fors procellas. Non bene conveniunt, nec in uno corde morantur lacte charitum pasci, & fulmina ferre. Jovis alite vecti Ganimedes, sinu ejusdem enutriti, quid in asperis audeant? Actum egeris, ut quis heroëm induat, cui inter stivam, ac clypeos cunarum locò primùm recipi, & educari non constitutum est cœlitus. Prima virtutem cunabula, ut leonem unguis & format, & indicat. Non trosculis, sed Herculeis lacertis gaudium est cum fortuna luctari. Hæc cos virtutis masculaë minoris ferè fortis nobilitat genios. Quasi verò nobili sanguis suffecet, alijs hâc forti magnanimitate animus sit roborandus. Amplior communi hominum sorti audendi copia

copia, quia amplior est & ferendi. Næ tu mihi palæstritam Herculem dederis, qui delicijs ad nauseam ab ovo, ut loquimur, farciatur. Stadium præbe, quo desiderentur commoda, & genio indulgendi facultas. Hæc forti domestica est minori, quam nobilis habeat nullus; qui porro & quærat, rarus est. Quamquam nec id sanguinis, aut propitiæ privilegium est cælitus, tutum esse à fulmine sortis, vel eò duntaxat, quòd quisque eorum homo gignatur. Sit quantumvis supra sortem vulgi, extra aleam & tela fortunæ est nemo. Ferire, aut nocere soli quamquam nequeant catuli, allatrare tamen conceditur. Quò altior quisque, eò casui, ut turbinibus propior. Summa petit livor, perflant altissima venti, Vaticum firmat effatum. Onera comitantur honorem ut plurimum, neque curarum matres potiores repereris, quàm Curias; neque fastidia aut potiora numero, aut graviora pondere, ac in fastigijs; quasi verò non jam tiaris ac sceptris; sed & mortalium cuique Fenellæ pomum in patrimonium cedere oportuerit. Sint adversa nobilitati juxtà atque miricis communia, non communis tamen omnibus animus. Certiori longè telo impetitur ignobilis, ut certior in victimam destinatur. Anne tamen vel eò certior ejusdem casus? Imò verò fortior cum Antæo confurgit, quia Matri vicinior. Magnas trahunt ruinas ingentia pondera: quod humi natum, casum non metuit; & vel eò fortius, quòd debita conditioni suæ censeat vulnera, quibus fors bacchatur, insultat, triumphat. Rudior est concha unione, quem sinu concludit, aceto ipso rigidior, quia tempestatibus adolevit. Sic, ut ignobilis sit nascendi conditio, nobilitatem mens superat, quia duris innutrita; eo sibi plaudens, è mente Romani pugilis: Serpens, sitis, ardor, arenæ, dulcia virtuti: gaudet patientia duris. Quæ nobiles vires proterunt pondera, delectant Milonem, quia gloria est Crotoniatæ, non nisi arduis adolevisse. Venenum ipsum in alimenta naturæ transivit Mithridati & alijs, quia primo cum lacte assvetis. Quid igitur insolenti fortunæ ludo titubet? qui, quid ejusdem sint blanditiæ, felici sortis infelicitate ignorat. Intercluditur respirium nimis alta petentibus, aëri nempe spissiori natura assvevit. Dum piscis recentioribus innutritus fontibus, perit in stagni uligine. Sic delicijs assueta mens nobilis acerbitati sortis succumbit, cui tanquam sibi temperato aëri alacris adhæret ignobilis, imò etiam deliciatur.

QUÆSTIO II.

De Virtutibus.

§. I.

Quid Virtus in genere ?

V.

Certa mori potiùs , quàm labem ferre , Magistra

Sit mustela animi , quisquis es , usque tui.

Dum nive frons candet, niteat nive mens quoque: nè, qui

Albicat exteriùs , nigricet interiùs.

DOCTRINA ETHICA.

Etsi communiter dicamus actum bonum, sicut *vitium* dicimus actum malum. Utrumque tamen melius per Aristotelem pro habitu sumitur. Habitus virtutis autem ex Philosopho est 1. Rhet. c. 4. *per quem homo redditur bonus, ut efficiat actum bonum.* Habitus triplex est, *naturalis*, vel habilitas recta utendi suis membris, sanitas &c. *Acquisitus*, qui per actus acquiritur, sic fabricando faber fiet. *Infusus à Deo*, ut fides, spes, charitas animæ infusa. Licet natura in malum prona per virtutem vinci possit, vel per astutiam simulari, extirpari tamen vix potest. Universim tamen boni, & mali habitus intenduntur actibus similibus, contrarijs actibus minuuntur.

Quamvis virtus in genere sit duplex; altera, quæ intellectum perficit, & *intellectualis* dicitur, altera, quæ voluntatem ornat, & *moralis* dicitur; homo tamen is solum dicitur sapiens, virtutis cultor, qui utramque complectitur. Virtus intellectualis est quintuplex. *Intelligentia*, cognoscit principia lumine naturæ nota, v. g. *totum est majus sua parte.* 2da *Scientia* cognoscit res evidenter. Opinio enim formidat. Fides est obscura. 3tia *Sapientia* contemplatur altissima, v. g. Divina. 4ta *Ars* est habitus mentis cum recta ratione effectivus. Ità Arist. 6. Eth. c. 4. 5ta *Prudentia*, regula actionum bonarum, & malarum, ut homo agat, in quantum homo est, hæc tamen virtus est potius moralis.

Dividitur ab Aristotele l. 7. Eth. c. 1. Virtus in *semi-virtutem*, seu *continentiam*, quæ est, dum malum cognosco, ex vehementia tamen passionis illud communiter committo, & hoc habent incipientes; *video*, ajunt, *meliora, probòque, deteriora sequor.* 2dò in *virtutem*, quæ licet aliquando tentetur, vincit tamen appetitum; & hæc est proficientium in bono. 3tiò in *heroicam*, seu *Divinam*, quæ quia hominem appetitu suo ità superiorem facit, ut quasi major homine liber sit à tentatione, perfectorum tantum est, & dicitur *Divina*. Semi-virtuti opponitur *continentia*: virtuti *vitium*: heroicæ adversatur *feritas*: quæ hominem feris similem facit, cum agat omnia secundum brutalem appetitum naturæ solius.

Virtutes *Cardinales* sunt cardo honestatis. Theologicæ versantes circa Deum, tres: *Fides, Spes, Charitas.* Credunt enim, sperant, amant Deum propter Deum. Cardinales sunt *Justitia, Prudentia, Temperantia, Fortitudo.* Ad has reducuntur omnes aliæ virtutes. Harum omnium

præstantia consistit in mediocritate per Arist. 6. Eth. c. 3. Quæ in eo sita est, ut habitâ ratione statûs, ætatis &c. omniumque circumstantiarum neque per excessum, neque per defectum pecces, id est, neque agas nimium, neque nimis parum. Non tamen intellige medium habere esse medium *rei*, seu arithmeticum, sed sufficit medium *rationis*, seu geometricum, & convenientiæ. Excipio virtutes intellectuales, in quibus nunquam possumus peccare per excessum, aliàs excellens Dei amator, vel artifex ideo esset vitiosus, quia est excellens.

QUÆSTIO ETHICA.

Utrum major virtus, cedere invidiæ, an palàm cum eadem luctari?

Pro lucta.

PAcem elementis antè, quàm virtuti, & invidiæ dederis. Virtutis semper comes invidia. Quasi verò inevitabile sit pendendum pro foribus theatri virtutis & honoris tributum, censura linguarum. Nullus quondam honoris ad Sacra aditus, nisi per culmen virtutis; par animi fors virtutem colentis, & livoris. Ignavum agat Mytecum, aut Codri sibi scruta deposcat, in gloria sago & togâ cucurbita jaceat, qui Theonem cupit evadere. Otiosæ duntaxat calamitatis, & socordiæ privilegium est carere viperino æmulantùm sale. Pascitur namque in vivis livor, ut aranea flore. Sublatâ oculis virtute jacet enervis sinè sanguine tumens, eo solo felix, quòd se depastus: dum debita virtutem sequitur gloria, & vetus illud, quod jacenti Colosso Rhodio datum: *visus, cum stare, minor.* Quod si verò tanta sit vitio temeritas ad iniquè audendum, cur virtuti non sit ad triumphandum pro debito juxtâ ac merito? Cedit insultans protervia, cum virum sentit. Debile est vitium, alieno tantùm potens timore; scintillæ in motem, quæ si spernatur, adolescit in flammam. Fortunatas si cupias Insulas, vela pande, adversa licèt sint ventorum murmura. Timor, dum animum tuum coquit, gloriæ apicem sin eripiat, tardabit ad minùs. Solem æmulare, apertâ fronte nubes rumpentem, & noctes. Fatuus ignis invidia est, quantum cefferis, crescit; quantum contempseris, & contranixus fueris, ringitur, & suffocatur. Scopulus esto, irruentem suo, non tuo damno rumpas. Hæc, sapiente teste, lex una est justitiæ, ut nulli quis noceat, nisi injuriâ laceffitus.

Cos ferro durius saxum attere, cum ab eodem impeteris. Nè tibi ipsi injurius puriorem pectore flammam comprimens, & orbem exemplo destituas, & dissimulatione multâ contortos Spiritus in phlegma detorqueas. Cautela nimia in terrorem, atque adeò virtus sæpe in vitium degenerat. Sed & jocus est æmulis elinguis virtus; dum nemo non tentat rodere, à quo vicem dentis non metuit. Virtutis metu suum metitur robur livor, & insolescit victoriâ, non jam occultè, sed luce palam audens proterere sub vulnere trepidantem.

Cedendum.

Periculi plena res, invidiæ palam congregi. Cede, facilius, imò & felicius viceris. Acrior cietur tempestas, dum nubila dissipantur, quia aggeratis viribus regrediuntur. In te liventes armas, & quibus hæcenus fortunæ favor ignotus fuerat, in te concitas, ut crabrones hosti fœdera pacifcantur. Quæ temeritas, oro, ruere in apertum hostem, ciere tibi ipsi exitium? sic apes se perdere volunt, cum tentant lacescere. Regula princeps Belliducum, nè quid nimis audacter. Animus non desit, virtus stratagemate vincat sapius; consilio fortior, quàm vi. Tranquilla ferè germana est virtus, gaudet victoriâ, quam natale extorquet meritum, non cruentus gladius Castrioti. Pax virtutem, vis furorem stipat fatelles. Jovis aquila tela torquet in æmulos, struthio eadem concoquit. Grandia fortem decent. Absit, urticam æmulari velit, quisquis fortis nomen sibi deposcit, dum tangitur, lædere, & ferire gaudens. Stratagema plenum ingenij habe: cede tantisper, etiam impari; laurum referes, dum herbam porrexisse crederis. Quod sol Cælo, virtus mortalibus est; sensim rumpit nebulam, dum plenum spargat meridiem. Signat in horologio horas & tempora, non officit umbra; signat virtutem invidia, & ut horologium, sic virtus regit exemplo. Nunquam qui jacet, æmulum patitur. Certior magnitudinis nulla est tessera, quàm trophæum livoris. Ut certior nulla imbecillis est oculi, quàm, si quem solis assurgentis feriat radius. Tortor ipse sui est livor. Ut Ætna æstus vomens seipsam depascit. Portatilem in se ipso super tauros Phalaridis, & vulturem Titij orbem circumfert. Ignis ille solus tormento est liventi, qui alios Solis instar reddit illustres, vespertilionis aciem ferit. Ferendi sunt canes, ait Romanus Sapiens, non pro feritate, sed pro consuetudine allatrantes. Faciunt, non quòd furant, aut noceant, sed quia solent. Sperne; virtutis gloria est laneo cum Dijs ulcisci pede.

§. II.

Quid Prudentia?

VI.

Si videas sociam scopulis hæsisse carinam
Tum Palinure tuæ carbasa flecte ratis.
Verte citò proram, cave saxa latentia: damnis
Qui sapit alterius, non perit ille suis.

DOCTRINA ETHICA.

Prudentia Augustino *rerum fugiendarum, & expetendarum scientia*, sine constituto media quærit, quidque agendum, vel omittendum decernit, Philosophus 6. Eth. c. 5. Ad prudentiæ integritatem per Ethicos cum D. Thoma, communi sensu requiritur *intellectus*, seu vis intelligendi prima principia per se nota. 2dò *ratio*, seu rationis præstantia in æstimandis rebus juxta pretium illarum ad finem ultimum. 3tiò *memoria*, quæ est notitia experimentorum & exemplorum. Hæc cum requirant tempus, Juvenes prudentes ex Aristotele 6. Eth. c. 8. esse non possunt. Suppleri tamen potest memoriâ præteritorum, & exemplorum notitiâ, lectione historicâ. 4tò *Solertia*, est promptitudo expediendi res, maximè in repentinis casibus, & acumen ex levissimis indicijs rei connexionem advertendi; qui hoc acumen habent, dicuntur habere *Criterion* naturale bonum, seu *synesim*. 5tò *Docilitas*, est sollicita applicatio mentis ad hoc, ut doceri velit: optimum enim, & tutissimum alienis malis discere. 6tò *Cautela*, seu cura removendi incommoda, & impedimenta. 7mò *Circumspectio*, seu cura admovendi media, & quidem meliora ad finem; hanc qui habent, *sensati* dicuntur. 8vò *Providentia*, quasi futurorum prævisio, prospicit casus, qui evenire possent, quod difficillimum est, ob voluntatis, & circumstantiarum omnium mutabilitatem.

Prudentia ab Arist. 1. 6. Eth. c. 3. triplex dicitur: *Personalis*, seu privata cujusvis. *Oeconomica*, seu familiæ. *Politica* seu publica, ad quam refertur militaris. Id universim bene nota, nullam esse virtutem moralem, quæ non reguletur à prudentia, id est à judicio practico prudenti, & vero, quod nobis dicitur hunc actum esse tutò faciendum, seu esse honestum. Dixi *practico judicio*, quia cum Ptolomæo & Moralisticis Diff. 2. f. 1. aliud est judicium *speculativè practicum*, quod suadet rem faciendam sinè respectu ad omnes circumstantias. Aliud est *practicè practicum*, quod cum respectu ad omnes circumstantias dicitur actum hunc securè faciendum. Et hoc est judicium prudentiæ proprium, ut quæ per Philosophum c. 2. est *circa particularia, & per eam singula debent cognosci*.

Calliditas, ut Arist. c. 12. si propositum seu finis honestus sit, est laudabilis; si pravus, est versutia culpabilis. Prudentiæ dupliciter opponuntur vitia: per excessum alia, ut 1. *Prudentia carnis*, quæ secundum solum appetitum, non verò secundum rationem ducitur. 2. *Astutia*,
quia

quia invenit simulata media ad finem. 3. *Dolus* repræsentat seu dictis, seu factis inventa astutiæ. 4. *Fraus* ad sola facta se extendit in executione. 5. *Sollicitudo* nimia, seu anxietas de rebus non admodum necessarijs.

Per defectum opponuntur 1. *Torpor*, seu *negligentia*, per quam omititur res, quam constitui. 2. *Præcipitantia*, quæ rem sine prævia consideratione exequitur. 3. *Inconsideratio*, quæ circumstantias non sufficienter attendit. 4. *Inconstantia*, quæ instar arundinis vento agitatæ facillimè à proposito deflectit.

QUÆSTIO ETHICA.

Utrum majus documentum prudentiæ, verba, an facta?

Pro verbis.

UT Gallicanus Hercules, sic sapiens ac providus tripode digna loquitur semper. Verborum vicem oracula subeunt Delphica. Mentis index sapienti lingua est. Mensurâ hâc rectissimè animum dimetiêre. *Loquere Juvenis, ut te noscam*, jactabat Græcia. Providentiæ ancile princeps est: loqui congrua, dum, & quando. Philosophos mansuros plures crederet vulgus, si tacuisse nôssent. Intempestiva vox heu quot Catastrophen fons? Quis fortior ad Granicû amnem Clito? quis eodem sibi nocentior? ruinam vox una fundavit. Leonem unguis, providam, & sapientem, & manum, & animam lingua signat. Procul Dodonæa æra, aut crepitacula Archytæ, quæ quia sonant plurimùm, parum aut nihil docent. Animi idæam cupis? linguam consule. Quod hic loquitur, sacrario tenetur. Limam ter subeant sensa, linguam vix dum semel. Cauti providentiæ gressus si sint, rarescunt: sic verba non præpropera sint, non abundant. Quidquid redundat, ipsâ sui copiâ improvidum. Ferè enim vix pretiosum est, quod abundat, vel eò, quòd obvium cuique. Samsone gloriosior nemo, dum Philistæos elideret, leonem protereret, fundamenta convelleret. Quanta hæc decora! at eodem infelicior nemo, pretio linguæ malè consultæ. En sacra. Constantino inter vetera, Alphonso Arragonum inter extera, Ferdinando, & Leopoldo Salomonibus Germaniæ inter domestica quid illustrius? Magna nomina, dum exercitus ducerent, fundarent acies, sædera cuderent: at majora longè, cum *Dijs æmuli* è solio jam in æmulos fulmina terrori, jam oracula funderent Majestati. Quid plu-

plura ? nulli Echo *Providi* nomen replicabit, cui non verba magis, quàm facta calculum adjecerint.

Pro factis.

Mira res, aucupari verba, dum facta vocis pondere non carent. Sileat lingua, loquantur facta, *Providi* nomen comparabunt. Si Platoni fides sit, providentia agendi est cynosura, vivendi regula. Fundum Argo-navium obtinent Navarchi silentes, Geographica metiuntur stadia, & silentio suo providentissimè cursum suum dirigunt. Taceat quamvis lingua, resonant in orbe præconia, dum quoties factum nobile est, Echo reddit : *ipse fecit*. Sub rosa latere gaudent optima quæque, tam diu tractabilia, dum latent cum corallo in undis : dum è contra flumina, quia exili se fundunt alveo, garrulitate se produnt, & spectantes de littore saxum, aut scyllam, terrent. Dignius longè citra verborum sementem agere grandia, quibus cum æmulorum provocatur invidia, silentiæ agente prodigia, historiæ meritum fundatur. Lateat quantumvis auditu, omnium tamen oculi in ejus gesta figuntur, quantum ignotus publico, tantum ab eodem factis cantantibus adoratus. Sed & illud sapientibus tritum : actum agi vel iliade verborum, ubi facta momentum rei non addunt. Lacones sermone voluit Sparta, Heroës agendo grandia. Agunt hæc, qui secum plurima, cum alijs minimùm. Néque errori aut simulationi sic obnoxia sunt opera, ac ferè sint verba. Pretium suum sit provido, etsi taceat, oportet. Ut jure Pythagoras Philosophos (quorum providentia dos est præcipua) formaturus, septennium silentij præcepit, meditationem videlicet agendorum. Rectè meâ quidem sententiâ. Providentia enim non tantum linguæ, quantum actuum est Magistra. Cymbala sonantia, quia à sonitu pretium mutuatur omne, si taceant, carere pretio jure dixeris. Quare ? quia quod de Luscinia ille : *vox sunt, prætereâque nihil*. Aliter actorum pretium, quod etsi taceat lingua, ipsis supereminet astris. Verba, ut momento auras feriunt, sic facili cuivis stare videntur. Facta & antequam fiant, difficultatis ; & dum fiunt, æmulorum ; & postquam facta sunt, censuræ plurimum pati necesse est. Calculum si omnium tulerint, hic vir enim verò dicendus. Nempe fumus quidam sunt verba, icon facta. Signat ille flammam, sed vanescit : refert hæc prototypon, sed æternitati. Quanto majus satisfacere ævo, quàm tempori : tantò sanè prudentius.

§. III.

*Quid Justitia universim? quò refertur pietas in
DEUM, & Parentes.*

VII.

Spéque, metúque procul; meritis, fac, munera pensa:
Si tibi Justitiæ est: si pietatis amor;
Grata puer nuper fueras qui Sarcina Patri,
Pòst tibi sit vetulus sarcina grata parens.

DO-

DOCTRINA ETHICA.

Justitia à varijs variè, ab Aristotele nomine justitiæ universalis pro omnibus virtutibus, quæ sunt *ad alium*, sumpta: hinc cum eodem Aristotele sumitur pro virtute, quæ aliquem perficit ad alterum, ut illi jus, seu debitum ipsius ad æqualitatem tribuat, ità, ut sit *pars Justitiæ universalis*, seu justitiæ rigosè talis. Nam, cum Platone teste, *Meum, & tuum* in Republica esse debeat; quivis habet jus in rem, de qua cum veritate potestatis à DEO sibi concessæ dicere potest: *hoc est meum*. Et hoc jus est objectum immediatum justitiæ, violatio autem juris hujus dicitur *injuria*.

Jus & æquum licèt Aristoteles hinc idem esse dicat, deinde tamen aliquomodo distinguit sic: quòd æquitas sit instar regulæ lesbiæ se ad omnem lapidis figuram aptantis, seu quòd leges mitius interpretetur. Cum lex omnes circumstantias, & casus possibiles prævidere non possit, consequenter exceptiones debitas nequeat facere. *Jus* verò pergit strictè secundùm legem, & ideo æquitas fundata in regula naturali legem ipsam quasi dirigit, & moderatur.

Æqualitas alia est *proportionis Arithmeticæ*, dum v. g. reddo centum, pro centum florenis; quæ etiam est *æqualitas quantitatum*. *Æqualitas proportionis Geometricæ* est, dum habeo respectum circumstantiæ, personæ, meriti &c. v. g. Cæsar largitur virtuti & fidei militis 10: ergò debet fidei, & virtuti Ducis 1000. Et ideo dicitur simpliciter *æqualitas proportionum*, v. g. sicut se habent 4. ad 8. ità se habent 2. ad 4. scilicet, quòd utrumque sit alterius dimidium.

Particularis justitia alia est *Commutativa*, quæ est inter privatos invicem consideratos: & fit emptione, contractibus, dum alteri ad æqualitatem Arithmeticam datur res tantum valens, quanti valoris rem ille dedit; & ideo ut res diversi valoris ad æqualitatem reduci possint, censet Aristoteles inventum pecuniæ usum Eth. 5. c. 8. Alia est *distributiva*, quæ est in distributione bonorum Reipublicæ, & Communitatis, v. g. dignitatum, pecuniæ &c. pro diversitate meritorum, personarum &c. & hæc fit tantùm cum æqualitate geometricæ proportionis. Tertia est *Legalis*, quam habent privati erga superiores.

Distributiva subdividitur in *remunerativam*, & *vindicativam*; illa præmiat merentes; hæc reos plectit. Nemo enim privatus privatum aut præmiat, aut punit. Neque sufficit juxta Pythagoram tantùm

pœna talionis, id est, par pari reddere, v. g. si alapa viro nobili à rustico alapâ vicissim vindicaretur illata. Plus enim est hic ad debitam æqualitatem necessarium. Plures sunt actus justitiæ: 1mò: *Restitutio*, quæ rem ablatam restituit, & damnum compensat, sicut satisfactio reddit honorem per injuriam læsum. 2dò *Contractus*, qui per Juris peritos dicitur libera, & voluntaria ultro, citròque obligatio, re, scripto, vel verbo expressa. Consensus tamen necessarius est semper, ut quis obligetur in conscientia. De multiplicitate contractuum vide Juris peritos. 3tiò *Judicium intellectûs*, quod dicitur Aristoteli 6. Eth. c. 3. annutus, vel abnutus ab objecto.

Judicium juridicum est sententia Judicis, quæ decernit aliquid juxta allata argumenta, & testimonia. An Judex damnare possit, quem privatâ scientiâ scit innocentem, palam tamen probatur reus? quæstio celebris est. Probabilior sententia negat damnari posse. Sed potius, si aliter fieri nequeat, officium à Judice deponi debere. Eò quòd justitia, quæ reperta est civium tutelæ, eisdem *per se* nocere nunquam debeat. Si dirigantur tormenta in obsidionibus ad partes urbis, ubi multi probabiliter sunt innocentes, per accidens sequitur eorum occisio.

Justitiæ adversatur injuria, quæ, sicut jus multiplex est, ita multiplici injuriâ committitur adversus bona corporis, fortunæ, honoris. Nisi, ut ait Aristoteles c. 9. quis juri suo cedat, & libertatem det alteri (ex suppositione, quòd juridicè, id est per leges alteri cedere possit) aliàs enim non valet illud principium: *Scienti & volenti non fit injuria*. Ut porro injuria committatur ab aliquo, necessarium est, ut sciens is, & volens faciat actum injuriosum alteri nolenti. Si enim coactus, nescius, vel non satis advertens faciat, per accidens tantùm erit injuria, cum ob talem actum non plenè, vel prorsus non liberum nemo jure possit culpári. 2dò dicitur *alteri nolenti*; secus enim poterit quis facere rem injustam in-se, sed non erit alteri injuria. Hinc etiam sibi nemo potest facere injuriam. Quia si sibi faciat rem injustam, vel facit sciens, vel non sciens? si sciens, non facit nolenti. Si nesciens, itidem non est injuria, cum hæc debeat esse à sciente.

Justitiâ suum jus primùm tribuit DEO per religionem, quâ DEO summo rerum Domino, & principio cultus debitus tribuitur, idque non immediatè propter ipsum Deum formaliter (quia hoc solæ faciunt Theologicæ virtutes) sed propter honestatem ipsius actûs. Actus reli-

religionis sunt varij : Interni sunt *devotio*, & *oratio*. Externi sunt *adoratio*, *Sacrificium*, *juramentum*, *votum* &c. Hæc religio in omnibus, sapientiâ comite, sic credit, ut quamvis altissima quæque mysteria intueatur, intellectum captivando in obsequium fidei, nihil tamen credat rectæ rationi dissonum ; quod tamen omnes sectæ & hæreses habent, quæ, ut habet Augustinus hom. 147. de temp. *quod solent videre, credunt; quod non vident, non credunt*. Illud universim certum, quod Plato l. 1. de legibus : *Omnia humanæ societatis (paci intellige) fundamentum convellit, qui religionem tollit*. Vide ergo, ut hæreses à contrario causa bellorum sint.

Religioni adversatur *superstitio*, dum cultus DEO debitus idolis tribuitur, vel DEUS modo non debito colitur. Hujus rationis sunt divinationes, observationes vanæ, incantationes &c. pacta omnia dæmonis expressa, vel occulta. Adò Adversatur *irreligiositas*, quæ committitur sacrilegio, perjurio &c. DEUM, vel sacram rem inhonorando.

DEUM sequuntur Parentes, post illum vitæ nostræ authores ; his tribuit *justitia pietatem*, uti & Patriæ, nativitatis loco. Parentes DEO æquat Aristoteles 8. Eth. c. 14. dicens : sicut DEO immortali nunquam satis pij & grati esse possumus, ita nunquam gratiam sufficientem nos reddere posse parentibus. Huic adversatur proditio Patriæ, & Parentum, contemptus &c.

Parentibus, uti & Majoribus in nos potestatem habentibus jubet *Justitia præstari obedientiam*, exequendo eorum mandata. Viris genere, doctrinâ, probitate, vel ætate illustribus *observantiam*, seu vivis, seu mortuis inter sanctos degentibus ; si enim vivos colere oportuit, cur nefas sit mortuos ? Benefactoribus imperat reddi *gratitudinem*, obstinatione, & memoriâ beneficii, laude benefactoris, cum oportet, mutui operis exhibitione, idque eò amplius, quò communius ferè hominibus esse consuevit, mala nobis irrogata marmori, bona contrâ exhibita aquis inscribere : id est, illorum meminisse implacabiliter, horum è contrâ oblivisci quàm primùm. Et licèt benefactores non sint mercatores censendi, ut qui beneficia sua vendere velint, pro mutuis obsequijs ; néque juxta Senecæ mentem : *actio in ingratum dari possit*, nihil tamen indignius homine, & feris ipsis deterius est *ingratitude*, præsertim cum meminisse officij nullo constet impendio.

Omnibus denique vult *Justitia tribui fidem integram*, servandam in pactis implendis, etiamsi cum hostibus inita sint ; erga quos licèt calidi-

licitas bellica sit licita, promissa tamen servanda sunt, v. g. induciarum ad certum tempus prorogatio, indemnitas personarum certarum &c. donec illa conscientiæ, aut juri communi non adversentur. Ad hanc reducitur *veracitas*, seu concordia vocis & mentis. Cui, vñ omni indignum, imò ut cum Aristotele 4. Eth. c. 7. dicam: summè perniciosum, & vituperatione dignum *mendacium* opponitur. Hujus species Aristoteles numerat *Factantiam*, seu *arrogantiam*, dum quis se ipsum extollit: *simulationem*, & *Hypocrisin*, dum quis se deprimit nimium, cum Socrate affirmante *se nihil scire*, & in hac simulatione ut plurimum tacita latet arrogantia, vel ideo maximè nociva, quia latens.

2dò debetur omnibus *affabilitas* seu *comitas* colloquij citra adulationis & morositatis subreptionem. 3tiò *Urbanitas* apta, seu *Eutrapelia*, dextra in salibus, & joci temporis & loco accommodis. Per quam eruditus à stolido, ingenuus à servili maximè differt. Sic tamen joci amandi, ut scurrilitas, seu loquendi audacia; cavillatio, seu convitia, atque rusticitas fugiantur.

QUÆSTIO ETHICA.

An gratia vultûs, & morum, munij digniorem reddat?

Affirmatur.

SI quæ orbis commodo suo vidit, aut periclitatus compendia, hæc Physiognomorum fuere. Amœna corpora (horum cum Lucretio erat regula;) mens amœna inhabitat. Laboribus quondam, favoribus hodie, si non Dij, venalia certè habet omnia mundus. Rapiunt hos sibi Placentini. Rarus publico prodest dotibus, nisi sublevet favor. Desint merita, adsit forma, & comes gratia, virtus in terris creatrix, quæ ex nihilo potest omnia, aderunt omnia. Virtus ipsa sinè forma & favore ingrata est, scelus contrà ipsum jam placet, cum persona placet. Orationem aptissimam censet Eloquentia, quæ tametsi careat nervo, lenocinio gloriatur; quasi verò vel invitas in obsequium cogat voluntates, atque adeò omne tulerit punctum. Bravo dignior nemo, quàm pro quo liberalior donis suis perorat natura. Tanta est virtutem inter, atque adeò meritum inter, & formam communio. Quo enim pacto injuria sit, aut esse possit gratia ei, cui natura pretium longè maximum contulit, non alio sanè munere, quàm ut rapiat, dum deletat. Munera, & munia gratiæ sunt, aut Principum, aut Senatûs; melior porro arctiorque nulla communiò, àc Gratiarum; rectè

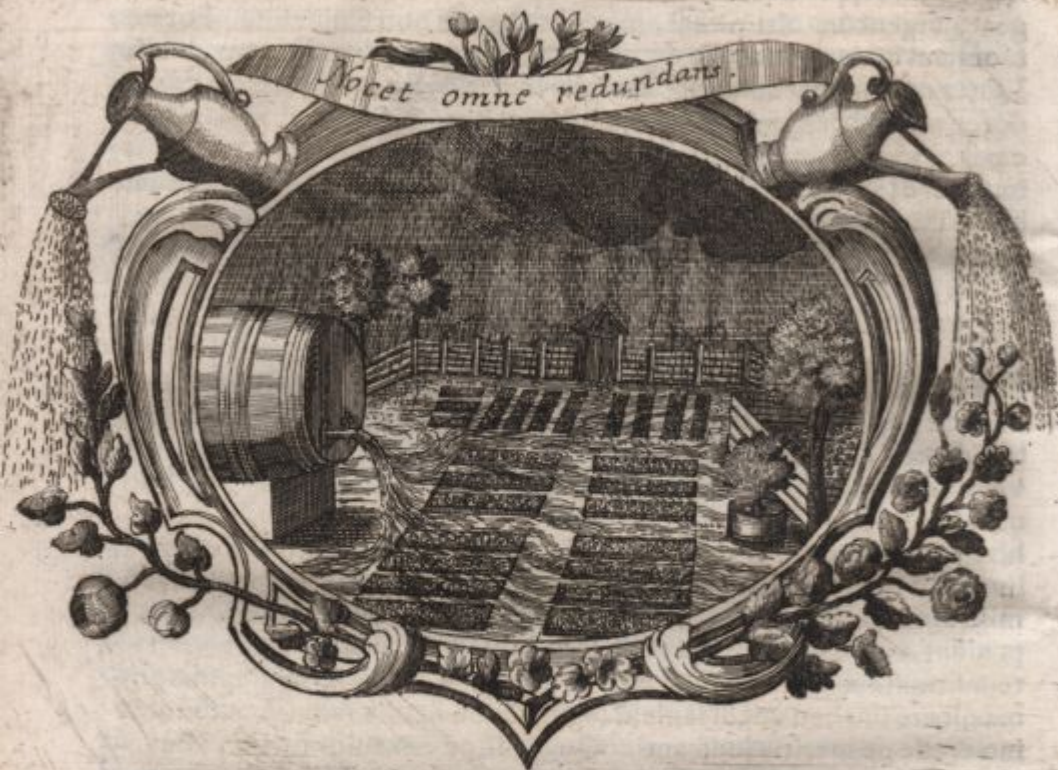
rectè igitur gratias gratijs vultûs & morum, veſtigal pendifti, non præmium contulifti. Provida rerum parens natura, ut prodiga eſt minimè, nil finè fine operans, ita quos ditat, ditari ampliùs cupit. Hamam præbet, quo neſtat, dum operæ pretium ferat. Aurum niſi fulgeat, argentum niſi niteat, metallis cæteris non eminebit. Forma moralem utrique contulit dignitatem. Sol chorom fiderum duci, Luna nocti imperat, carebit uterque imperio, ſi ille fulgore, hæc candore, auro, & argento æmula eſſe deſierint. Nempe eſt formæ ſvædendi maxima vis, & perſuadendi. Rumpuntur obſtacula, conatus improbi è ſententia mellei fiunt, cedunt è veſtigio conſilia omnia, dum blandum amorum faſcinum pondus addit petenti.

Negatur.

Quid ita? purpuriffus ſit aut meritum, aut gradus ad falces & purpuram? Falleris, ſi à candore vultûs candidatum ſtatuas dignitatum. Sexcentos natura belliffimos, imbelles tamen animo, nullos iudicio unà conſtituit. Rara formæ dos virtutum communio! quod Vates olim de una: *rara eſt concordia formæ, atque pudicitia*, quidnî facilè de omnibus dixerit? Ut liberalis, non prodiga tamen ferè eſt natura, tantum virtutis animo quærendum ſinit, quantum decoris tribuit corpori non quæſitum. Quid flore elegantius, aut picturis? quis tamen illi fructus, his in ſenatu vox? oblectant, nec famem tamen, nec pericula amoliuntur. Præſagium flos equidem eſt, ſed heu, quam incertum! Erras, mihi crede, erras, ſi à flore fructum continuò certiffimum concludas; pruinas, ventos, infecta conſule, & quovis vere dictam leges veritatem firmatam. Par vitri & floris fors, fragilitas nativa. Pentapolis poma nitore ſuo heu quam ſaniem tegunt! non oculis fallacibus, ſed animo crede de meritis iudicanti. Quàm sæpe amænior forma, Mineravam pinguem, conſilij, officiij, bellis ineptam tegit! Durus sæpe cortex, quàm dulcem tegit nucleum? Si concham videas ſcabritie, calcabis; & tamen, quantum gerit utero pretium? Squallentes rupes gazas tenent viſceribus. Ut lacerna vilis, aut dolium, grandem Philoſophum, ſic Therſitis forma ingentes sæpe tegit animos. Formæ damna virtutum dote cælum compenſat. Virtus non fortis, ſed animi eſt præmium. Cur ergo quod virtutis eſt præmium, forti, id eſt colori cedat in prædam? Væ Reipublicæ, cui ſic conſultum! quàm sæpe ſolem mentitur color, qui lunam omnem inconstantia ſuperat? Maieſtatem, & providentiam mentis petunt munera, non gratiam.

§. IV.

Quid Temperantia?

VIII.

Mars, labor, & morbi: pestes damnantur, & ignes,
Quòd pereant tantis plurima turba malis.
Parcite; deliciae plures, atque otia perdunt,
Quos Bellona nequit, vina, epulaeque necant.

DOCTRINA ETHICA.

Temperantiæ virtus *corporeas voluptates moderatur, ac potissimum eas, quæ gustu, & tactu perficiuntur.* Ità Aristoteles l. 3. Eth. c. 10. Virtus homine cumprimis digna; velut quæ privatum excolit hominem, cum reliquæ virtutes sint ad alterum. Quanquam in Juvenibus, & divitibus laudanda sit maximè, ut qui majorem intemperantiæ nacti sunt occasionem per ætatem, & circumstantias, omnem tamen sui amatorem juxta Clem. Alex. l. 2. Strom. c. 11. Deo simillimum reddit. Præsertim cum propter ingenitam homini delectabilium concupiscentiam, & aversionem tristium, habitum illius difficile sit comparare. *Verecundia & honestas* temperantiæ partes sunt integrantes; ima fugit res illicitas. 2da prosequitur res, statum, ætatem, & circumstantias decentes. Potentiales sunt 4. *Continentia*, seu firmitas animi, quæ frænatur appetitum concupiscibilem contra appetibilia tactûs, vel gustûs. 7. Eth. c. 4. etsi vix differat à temperantia, Aristoteles tamen ait *intemperantem* ex electione operari, *incontinentem* verò solâ perturbatione agi. 2da est *mansuetudo*, frænatur appetitûs irascibilis, & dos Principum propria. In hac moderatur *clementia* pœnas infligendas. *Misericordia* egenis compatitur, & sublevat, ad quod ipsa natura inclinatur, nè fortè cum Stoicis lenitatè hanc animi infirmitatem esse putes, quasi verò prudentem, dum natura ipsa nos compati jubet, dedecet misereri. *Atrocitas* seu *crudelitas* est excessus in pœnis; *indulgentia* est remissio nimia culpârû, vitium utraque. 3tia est *Modestia*, virtus componens omnia ad decorem statui convenientem, nè per *fastum* excedat, & per *abjectionem* deficiat in cultu, & ornatu corporis, familiæ &c. 4ta est *studiofitas*, quæ frænatur innatum homini sciendi desiderium; quo abrepti complures in curiositatis noxiæ scopulos abducti, inutilia sibi, imò & noxia, è librorum non dicam fontibus, sed lacunis hauserunt. Ut sunt illa fallendi temporis *abortiva*, & *rationis* (ut ajunt) *statûs* principia è Machiavello, quæ omnia ut religioni, conscientiæ, puritati adversantur, ità igni & aquâ prohibenda. Cum hoc uno fallendi temporis studio, dispendium fiat temporis, & æternitatis. Sed plures, Raynaudo l. ultimo de virtutibus, & experientiâ teste repereris, qui in omni eruditionis ævi nostri penè dixerim luxu doctrinæ, ad cætera omnia alacres, in solis artibus literarum torpescunt.

Subjectivæ partes sunt *castitas*, & *sobrietas*; ima vel penitus

abstinet à delectabilibus tactûs, vel certè juxta rationis & Dei leges utitur. Conservatur ea plurimùm constanti honestâ occupatione. Fugâ occasionum, & sobrietate. Sinè Cerere enim, & Baccho frigere Venerem vetus est adagium. *Sobrietas* potum, & cibum moderatur; *temperans enim cupit, quæ oportet; quando, & prout ratio præscribit.* Cùm è contrâ intemperans statui hominis incongrua appetat, sicut Phylloxenus gruis guttur optabat, ut delectatione cibi & potûs diutius frueretur. Qui non multa, sed singularia in cibo & potu appetit, non *intemperans* est Aristoteli, sed *delicatus*. Culpandus meritò, si ultra statum suum hæc appetat.

Temperantiæ adversatur *intemperantia*; vitium propriè *ferinum*, tum quòd humanam rationem dedeceat; tum quòd, nisi frænetur, ipso sui augmento hominem demum reddat amentem. Unde bene Aristoteles: *est igitur voluptatum appetitio insatiabilis, & operatio cupiditatis similis amenti.* Verbo: ignis est, qui nunquam dicit, sufficit. addò: adversatur ei *insensibilitas*, Stoicis *Apathia*, seu *stupiditas* dicta, eò quòd stolido suo naturali stupore, nec in illis circumstantijs loci & temporis frui velit rebus jucundis, & utilibus, quibus secundùm rationem oporteret, & expedirèt. Et quæ nullo casu movetur velut statua, ubi meritò commoveri deberet. Hinc bene dicitur à S. Thoma *stupor naturalis*. Sed tales albo corvo simillimi sunt.

Temperantiæ regulas has habet ex Philosopho. 1. Turpi nunquam delectare. 2. Jucundo utere ad decentiam, non velut sine ultimo, sed naturæ indulgendo. 3. Noli tristari, si tibi jucunda, licèt illa honesta fuerint, desint. 4. Sanitatis & vitæ tuendæ necessaria media, si delectabilia sint, præ reliquis appete. 5. Rationi concupiscentia pareat, ut puer Ludi-Magistro. c. 12.

QUÆSTIO ETHICA.

An bello, an intemperantiâ plures necati?

Pro bello.

AD Grajas olim Kalendas damnatus, qui primus mare audaci tentavit findere sulco. Quantò penè dixerim dignior inauspicatis his votis, qui Martis, & Bellonæ studia primus orbi invexit. Quid est, quod crudelia hujus non sentit fulmina? nemo tamen homine amplius. Unius in excidium laborant, quæ unius sunt officio & obsequio con-

condita. *Enses, tela, faces, juratæque tartara Diti* pleno ruunt agmine, in quem scopum? homo, ut pereat. Quid interest inter Martis & mortis theatra? *litera unica.* Quantum colludunt nomine, tantum tibi ô homo alterius in nomine signatur omen alterius. Stagnarunt mortibus campi Pharsalici, Romani sanguinis inebriavit flos. Decolores sanguine & fluctus & maria, tinxere exercitus. Cannarum, Thrasimeni, & Trebiæ prælia, Martelli unius Agaunensem triumphum si recolas, Superi! quot orco myriades in suppetias lectæ. Adeò solatium Marte dignius nullum, quàm quod crudelitas in hominem suis mortibus statuit. Moderatur omnia humanus animus. Conditus ille ut regat, ut subsint cætera, & regantur. Unum proinde in triumphum duci Mars gaudet, ut unius hominis triumpho orbis totus in triumphum ducatur. Pestis nulla, contagia nulla, bellis atrociora. Sæviant illa, aut lento, aut raro igne, hæc perenni ferè, decumano, & sui impote furore. Hora hic Catastrophen instruit, quam annorum curriculi cæteris malis non reddunt. Dignum enim verò furore barbaro crudelitatis trophæum! Pompejos, & Antonios, duo recale capita, horum gloriæ quot Urbis Dominæ civibus est litatum? myriadem excessit victima. Darij Persarum Principis vis quanta contra Macedonem? Siccandis fluminibus, & tegendo penè Helle ponto par erat potentia, impar tamen satiando rictui Bellonæ. Crudelis vorago, quæ dum funere pascitur, pastu ipso famis sentit augmentum. Vide crudelitatis ingenium, an ingenij crudelitatem? Catapultis, arietibus, & fundis veterum, æs reboans & ferrum Mars substituit; quò ampliùs juxtà ac certius eum feriat, cujus conditum est securitati, Tuta quondam erant Cælo æmula culmina, fami soli cervices suas stratura. Hodie Olympus ipse tremere, imò & per auras volare doctus est, dum Bellona ignibus loquitur, quibus animet in volatum montes & petras. Sed quò fructu? Tantæ molis erat Romanam condere gentem. Ità quondam. Hodie: Bellonæ jocus est mortalem perdere gentem.

Pro intemperantia.

Augix stabulum, aut Caci spelæum intemperantiæ habe Prototypon. Tanta est voraginis utriusque communio. Nemo adita illa nefasta subijt, quin ceciderit victima. Pari fato huic litatur Numini. Abdomen, vah quantum, quàmque, ut dulce, sic grande, grandium ferè Numen! Grandium, inquam, ut qui facultatibus utuntur, ut

mori citiùs, nè dicam crudeliùs velint. Paucis natura contentòs jubet. Frui vult, non oppleri. Pasci, non oblectari. Servari, non opprimi. Felices, quibus parcam se fortunis fors exhibet, dum negat impendia, vitijs subtrahens alimenta: tantum addit vitæ, quantum demit fortunæ, ipsâ penè dixerim iniquitate pia. Dum contrâ, quibus amplior est fortunarum seges, quod necessitati datum, consecrant voluptati; quòque vita paranda, aut servanda, eandem vel cruciant, vel pessumdant. Fabulata Græcia, & Deos symposijs capi, Baccho diffuere. Quid mirum sorte pari myriades hominum rapi in præceps? In præceps inquam. Quia quibus ætas, sidera, Mars, pestes nîl nocuere, domestica nocuit vipera: Lyæi, aut multo stagnantes sumine pateræ. Torrenté exiguo tempore ingentia infamant damna. Mars, pestis, cæterâque nomina morborum torrentis sunt ectypon. Intemperantiam id unum acriùs commendat, quòd torrens sit, sed perpetuo bacchatus furore. Ingentia bellis cadere Regnorum & Provinciarum spolia, non diffiteor; non minore censu holocausta Diti consecrat aër veneno gravis; utroque tamen atrocior, quia sævior tyrannus ingluvies. Raptantur illi, perire ut debeant: centuriant ultro sese huic Numini mortales, felices sæpe rati, sic perire si possint. Felix Roma morbis libera, Medicorum ignara, dum rus, & fontes naturam pavêre. Delicias nempe Atticas, coquorum greges, peregrinas Phasidis, Phænicopterorum cupedias ignorabat plebs, & senatus. O felix ignorantia! quia vitæ, & valetudinis parens. Hæc dum didicit, virtutem masculam, valetudinem dedidicit. O quot censeret Orbis Nestores! hæc si nesciret commoda. Vivere nos cupit natura, non luxuriare. Parcendum mero, parcendum gustui. Ampliùs te oblectabis utroque, quò minùs; quia longiùs. Vide sapienti iudicio omnia, & cum Seneca *innumerabiles esse morbos non miraberis*. Causa sit unica: *coquos numerosa*. Hi crede mihi, Centuriatores sunt pestium, quibus orbis scribatur Orco devotus. Orbis dico. Gentes namque sunt aut regna, quæ Bellonæ furijs perstrepunt, atque id quidem tempore. Orbis omnis est, qui virus hoc sentit, perire eo velle, quo servari oporteret. Quòdque crudeliùs, tempus nullum hâc peste immune, ætas nulla, sexus nullus. Frui rebus in vitæ commodum natura jubet. Vivere se non arbitratur humana ingluvies, nisi delicijs diffuat. Quasi verò id unum humanâ mente dignum sit commodum, quo valetudo, vires, vita perduntur. O Cæcitatem! dicam veriùs, amentiam!

§. V.

Quid Fortitudo?

IX.

Ignem micet polus, & fulmen ruat æthere: laurus
Usque stat, & vires hinc trahit usque novas.
Exemplum tibi, nè timeas ferre ardua: si vis
Laurigeros inter nomen habere viros.

DO-

DOCTRINA ETHICA.

PAUCIS de fortitudine Philosophus l. 3. c. 6. quòd sit *mediocritas inter timorem, & audaciam seu præfidentiam*. Materia illius sunt pericula, adversa, labores, mors ipsa pro Patria, vel religione, vel Deo sic disponente illata. Bello, & mari probatur eadem. Néque tamen vel à nautis, vel à sicarijs exercetur fortitudo, qui pericula adeunt: cùm illi ignari, hi verò ex infamia, & audacia adeant. Oportet enim verè fortem æquitatis causâ se ad pericula resolvere. *Ferina enim est Aristoteli fortitudo, quæ aut inconsulta, aut non sine honesto dirigitur*. Duobus exercetur fortitudo, tolerantia durorum, & difficultium aggressionem. Non tamen propterea (sentio cum Seneca) est fortitudo *inconsulta temeritas, néque periculorum amor, néque formidabilium appetitio*. Imò néque repugnat per Philosophum c. 7. fortitudini timor moderatus, licèt excludat timorem muliebrem ex levitate animi natum. Unde Seneca ait: *diligentissima in tutela sui fortitudo est*.

Partes quodammodo sunt *magnanimitas & constantia*. Ima 4. Eth. c. 3. hominem super vulgus extollit, ad actus heroicos exantlandos. Vulgus enim non magnis delectatur, sed communibus actibus. Unde magnanimus veram in omnibus *virtutem, & felicitatem solam* sectatur his potissimùm quinque capitibus. 1. casibus non turbatur vicissitudinis humanæ, neque miratur admodum; tanquam præconcepta sint magnæ menti omnia. 2. Honoribus non admodum capitur. 3. Infimos quòsque sublevat. 4. Injurias aspernatur, ut se minores. 5. Beneficia compensat majoribus. Néque tamen ex eo magnanimos censeas aut eos, qui omnia contemnant; hi enim Aristoteli vel *arrogantes, vel tumidi sunt, vanâ gloriâ, & præsumptione elati*: vel audaces ex ambitu, jactantia incitati; aut illos, qui sibi mortem cum Catone adsciscunt, utpote qui Aristotele teste, intolerantia, & tædio rerum præsentium ad id inducti, suam in hoc ignaviam probant. Utraque enim magnanimitati opponitur; & *audacia*, quæ omnia viribus suis minora existimat; & *puffillanimitas*, seu *ignavia*, quæ omnia viribus majora judicat, & se omni honore indignam.

Constantia virtutum laureola, seu *perseverantia* hominem ad perdurandum usque ad finem roborat; non obstante temporis, & circumstantiarum vel diuturnitate, vel arduitate. Opponitur huic ex Aristotele 7. Eth. c. 9. *pertinacia*, quâ quis in omnibus bene, malèque susceptis ultra debitum perdurat. Itèm *mollities* seu *inconstantia*, quâ quis illico à cæptis desistit.

QUÆSTIO ETHICA:

An heroi possit fuga ex prælio esse gloriæ ?

Affirmatur.

Heros est, qui igne ardentis bellorum flammæ cruore suo restin-
guit; at major, qui rivo parcit, ut torrentem profundat. Stra-
tagema sæpe illustrius generosam tegit ebrietatem, dum sui impos-
æmulus tum primùm virtute peti se sentiat, cùm tempestatî succum-
bit. Sic Parthi vicere. Non semper Venusino cum Vate pulchrum
est pro Patria mori; tum nempe, cùm dilatâ morte indies sic commo-
reris Patriæ fatiscenti, ut vita tua sexcentis mortem intenet. Sæ-
pius amor ingeniosâ fugâ Patriam servavit, dum commune illud na-
turæ vectigal mors curarum unâ, & discriminum, sed & unâ felicitatis
promovendæ terminum statuit. Somnus Salustio, quies Tullio, anti-
dotum Euripidi mors est: absit ab amante in Patriam cæcum mortis
studium; amoris cos certa adversa sunt, hâc, ut proberis, subduc te
cladi tantisper, ut asperam magis pro Patria, quia diuturniorem suf-
feras mortem. Germana hæc dos magnarum est mentium, furore
non agi. Caput discrimini subducunt non nunquam, non quia vo-
lunt, sed quia amoris ingenio jubente debent. Cedunt fortunæ bac-
chanti tantisper, nè cadentibus ipsis cadant omnia. Major sanè,
& gloriosior amoris victima dum cedit, quia superstes, quàm si ca-
dat. Sæpe se magis, quàm Patriam diligunt, qui, quia sciri cupi-
unt, cadere volunt antè, quàm cedere; cùm tamen, quem hodie
fatum perdidit, si mutâisset consilium, triumphos eidem, & Patriæ
destinâisset. Quæ salus Reipublicæ à morte unius, cujus vita sæpe
omnia restituisset? Quoties salus Urbium, & exercituum unius
in capite? laudatur ingeniosus amor Demosthenis, cur è bello fu-
geret, cùm quæreretur, dicentis: *ut me Patriæ servarem.* Fœnera-
tur Patriæ, non furatur, qui sic fugiens id omne superaddit aucta-
rij, quod interea tulerit, vel patrârit. Ars est, non metus fuga
ejusmodi, quâ dum se curis, ac ærumnis Patriæ servat, commoda
ejusdem promovet, moriturus postliminiò toties, quoties pro ea-
dem luctandum. Moriâre, si tuo in vertice felicitas non vivat pu-
blica, si dolor, & ignominia cladis aboleatur æternùm, si Patria hoc
casu triumphet. At dum semineci te anchoram subtrahis, quid si
hostis juratus sis, agas ampliùs? robore Patriam, privato funere pu-
blicam

blicam cumulas calamitatem. Stupor, aut pertinacia, non magnanimitas est, nè hostem videaris metuisse, secururæ fortis metu fugere sexcenta mala moriendo potius, quàm fugiendo.

Negatur.

Nescit generosa mens aliã sinistris casibus obviare dexterã, atque unã hãc adamante dignã regulã : *cedi potius, quàm vel unquam cedere.* Ut Spartana quondam Mater heroi filio clypeum præbuit cum dicto : *aut cum hoc, aut in hoc.* Non alio vultu dignatura filium, quàm si triumphator cum clypeo, aut in eodem pro Patria victima redierit. Stat nempe mori malle, quàm herbam cedere. Victoriã, atque adeò gloriã nescit, quisquis fugit. Hæc fortitudinis indoles est, adversis, ut aquilam fulmine, nil terri. Néque vulnera sentire oportet heroẽm, cui plus mentis semper, quàm sensus natura concessit. Irritatur in æmulum leo, dum virtutem sentit, cedit ignavus, atque adeò inglorius animantium grex. Tempestatem omnem arena coquat, mortibus ludens, constare pugilem oportet suo, dum se, ac sanguinem circumfert. Recessu æmuli insolescit hostis, acerbior in damna, quàm antè fuerit præceps in vulnera. Passus omnis è stadio, alienæ gradus victoriæ est, & triumphi. Colum, & sœmineos decet animos fuga, non bellatores. Audentes fortuna juvat. Tentandum, quod insuperabile credebatur initio, cessit sæpe super vota quæque felicius. Se ipsã sæpe numero major est virtus. Potest, dum audeat. Opinione majora in se claudit animus decora. Pelion, & Ossam superarent sexcenti, si umbras non vererentur. Sæpe animi soli animos eripuerunt hostibus. Langvet, dum ardentem spectat, vel certè hebetatur impetus. Lux gloriæ & honoris clarior nullibi, quàm dum umbræ sinistri metus calcantur. Æternitas gloriæ, & nominis si cordi sit, terrorem profliga. A grandibus cæptis quòd multi desciverint, hæc pestis effecit. Designabant mente heroum prodigia, vix pumilo subinde pares. Aurea per fortunatam Colchidem vellera nunquam vidisset Jason, si aurã quavis abstractus cessisset. Nunquam quies commendat pugilem. Dum securo loco stat alea, etiam Mytecus ignes ructat, & prælia. Inter pericula, aut constantia jacet anchoram, aut major omnibus cadit heros. Incudem fatigat adamas, arundo & stipula cedit auræ. Audere, ferè est vincere. Superat ut minùs animo hostem, quisquis Patriæ cadit ; jacet, quisquis fugit. Virorum hæc gloria : aut sta, aut cade,

QUÆSTIO III.

Virtutes humanæ.

§. I.

Quid Amicitia ?

X.

Rarus homo est hodie, cui non sit amicus ; at ille
Rarior est, aliquis cui sit amicus homo.
Causam nôsse cupis ? dicam : pars plurima námque
Nomen amicitiaë, rem propè nullus habet.

DOCTRINA ETHICA.

Humanas virtutes nomino, quia homine cumprimis dignæ. Amicitia præsertim, quæ virtus est ad alterum. De qua & Philosophus fusè admodum l. 8. & 9. Eth. cum sinè hac felicitatem esse neminem judicet. Miser enim consolatore, beatus socio eget. De hac pugillum sume.

Est hæc ex C. 2. & 5. *mutua plurium benevolentia, non latens, ipsorum gratiâ, fundata in communiõne bonorum: seu utilium, seu jucundorum, seu honestorum.* Dicitur *benevolentia mutua*, amicorum enim idem velle & nolle ex Salutatio est, & vinculum ad mutua officia; quæ, qui negligit, amicus non est; non tamen est habendus ut inimicus per Aristotelem, maximè si non pravo animo id neglexerit. Dicitur 2dò: *non latens*: Ut enim ignis latere nequit, sic amicitia; ut minùs, si operibus probatur. Nisì enim amet uterque, amicus neuter est Platoni in Lyside. Sic gaudent convivere, arcana pandere, obsequia ultrò non rogati præstare, & his certare. Epistolis ut minùs se invisere, ut æterna sit amicitia; neque enim fidendum ulli ampliùs, à amico veterano, vetustate ipsâ pretium deposcente. Hæc tamen omnia eò usque præstanda duntaxat, dum nihil conscientiæ, aut legi dissonum ab eo petitur; unde vetus illud: *amicus usque ad aras*; id est, citra injuriam conscientiæ. Hostis enim, non amicus, qui mali quidpiam à nobis cupit, vel auctoribus, vel adjutoribus.

Dicitur 3tò: *ipsorum gratiâ*, quia si amici se non ament propter honestatem ipsam, sed ob commodum, timorem, spem &c. ex Aristotele c. 3. *non sibi tunc homines mutuò sunt amici, sed utilitati.* Quam utilitatem cum semper spectent pravi, neque ipsi inter se, neque cum bonis amici diu esse possunt. Unde quamvis amicitia sæpe oriatur ex solo complacente conspectu hominis nunquam visi, DEO videlicet authore; aliàs itèm ex instinctu naturæ, & rationis, ut est inter Parentes & liberos; communiter tamen per Aristotelem amicitia tantùm est proborum, ex similitudine morum, indolis &c. orta; ut qui non sua quærunt, sed se mutuò: sicut cicada cicadam amat. Dicitur 4tò. *Fundata esse in communiõne bonorum triplicium*, & ideo pro varietate horum triplex etiam est amicitia. Quamquam sola illa amicitia dici mereatur, quæ est ob honestatem. Et ideo senes ferè parum apti sunt amicitia, quia utilitati suæ ferè intenti

tenti sunt. Juvenes item, quia naturâ inconstantes, aut certè voluptatis solius causâ amicitias quærunt. Quæ, quia eâdem die sæpe mutatur, eâdem pariter die fundata amicitia perit. Denique morosi, mordaces, litigiosi &c.

Ex his facilè conjicies, quàm rara sit amicitia vera; cum Cic. l. de amicis: ex omnibus sæculis vix tria aut quatuor amicorum numeret paria: eò, quòd rarissimi sint, qui amicum solâ illius causâ & quidem honestâ ament. Tu ergo sive secundâ, sive adversâ utaris fortunâ, cum Arist. l. 9. Eth. c. 10. civiliter omnes cole. Sed cum Thianæo paucis te crede. Neque ulli horum, nisi cum quo multos salis modios sumpseris, id est, longo tempore probaveris. Omnia enim cum amico deliberanda, sed de ipso primùm. Invitus autem nemo in amicum assumendus est unquam.

QUÆSTIO ETHICA.

Utra amicitia melior, paucorum, an multorum?

Paucorum.

Sociale animal Philosophis homo est. Feris, quàm humano genio dignior lex Pythagorica septennalis silentij. Amicos natura ipsa deposcit. Id tamen Hesiodi arbitrio sapientissimum habet: nec multis, sed nec nulli dicaris amicus. Medio, ut semper, tutissimus ibis. Levitate non caret, qui fidens omnibus; quantum fidei, tantum decipitur. Sed & Catoniana procul esto severitas, quæ quia rigida omnibus, amæna nulli, invisa orbi. Uterque errat. Tu sic amicitia cole fœdera, ut gratijs reddens gratias paucis præstes, quod cupiant multi. Vix paucis candor tuus satisfaciat. Tempus omne, conatus, & studia si amicis consecres, tantum egisti, quòd plurima amori agenda reliqueris. Facta amorem probant; quis, si multis se partiatur, satis omnibus unus? Multorum amicus diceris? eò ipso debitor es. Nulla tibi hora tuta, quia tu tibi ferè es nullus, omnibus nempe dandus, quanto curarum dispendio? cura, nè, qui necessitudine abundas, hoc ipso premaris necessitate. Alieni favores redimuntur obsequijs. Sæpe inter multos non tu, sed tua quæruntur officia. Rarus, qui careat fūco, cui inhiet latens. Tutiùs ergo id hospitalitatis observa: hospite nè careas, hospes nè pluribus esto. Abundantia ipsa vilitatem, ut rerum, sic

amorum sæpe causavit. Nauseantur joci, gaudia, dum copiosa, quidnâ & amores divisi? ut rivus, sic amor divisus minore currit alveo, atque adeò jucunditate. Condimentum Aristoteli sunt amicitia; discretio gustum, copia nauseam parit. Veteri illo: *nimum, vitium*. Tam vitio data Scythis amicitia plurium, quam mulieri uni virorum plurium consuetudo. Nempe Vate teste: *nullus amicus, ubi multi numerantur amici*, Limites habet humana potentia quælibet, amor ipse divisus frigescit. Unus Eurialo Nisus, Orestis Pylades, imò si Ciceroni fides, vix sæculis natum par nobile amantùm: quæ ergo unus multos censeat? Solem unum heliotropium, acus nautica Polum, amans terminum teneat unicum. Multitudo erroris sæpe, doloris materia communiùs. Unum proba, dives in ævum es, si deligas, quem diligas. Cave, dextram cuivis injeceris. Melopepo amicus est, probandi plures, donec unus; non colore, neque cortice approbandus. Profunda flumina tentanda sunt bolide, priusquam ijs te credas. Congaudere, condolere, amantium, non cuiusvis est regula. Flamma, & amor divisus aut robore, aut diuturnitate caret. Amicitia frequentior, formicarum est cumulus, aut hirundinum tempus; abeunt, & redeunt illæ suo duntaxat aut commodo, aut incommodo. Advolant, & revolant hæc suo solius commodo. Denique: Tempore felici multos numerabis amicos, tempora, si fuerint nubila, nullus erit. Aspicias, ut veniant ad candida testæ columbæ, accipiat nullas sordida turris aves? Horrea formicæ tendunt ad inania nunquam, nullus ad amissas ibit amicus opes. Terrent inconstantes genios fortis procellæ. Nunquam qui his succumbit, par est germano amicitia; auro. Puriùs hoc nunquam fulget, ac dum flammis vehementioribus coquitur; quia rara hæc dos est glæbæ, tanti fit aurum; quia rarior prærogativa hæc est amantis, tanti unus tibi fit amicus.

Pro multis.

Quis locuples adeò, quin indigus sit amicorum? hic unus in orbe thesaurus maximus. Infirma coronatorum sunt robora, nisi alienis sulca officijs, auxilijs, præsidijs. Ære faciliùs, vulgi sensus est, quam amico sinè vitam exigi posse. Veleò tamen, ut auri, sic ferè amicorum copia crescit amor. Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit, en typus amoris. Nulla inter homines conditio non sexcentis obnoxia procellis; eò acerbius

bius sævit fors, quò mitiori turbine premit carbasa. Et coronati vertices egent officijs. Alternis blandiri, & sævire gaudet fortuna; nemo ex omni parte beatus, donec inter mortales, censendus. Nulla tantam in rabiem firmiora repagula, ac fæderata manus amantùm. Absit Pylades, aderit Orestes, consolans voce, levans obsequio. Castorem Pollux, Pirithous Theseum ex ordine excipiet, dum junctis quot capitum, tot amantùm studijs sit longa, tenaxque fides in finem exitij. Paucorum in pretio sunt fædera, quantò magis plurium? crescit pretium copiâ, si pretiosum sit, quod amatur. Aheneus si unus, & alter sit murus, quantus erit exercitus? His ventis provehere, Fortunatas nunquam non leges Insulas. Nil pertimescent auras carbasa, hi si Favonij aspirant. Hoc semine gratiæ, gloriæ, honorum germinantur impendia. Ab his Planetis, quò copiosior, felicior tibi influxus; luxque uberior, quò plura tibi sidera luceant. Unus sapienti vetustati Deus, amici plures in votis; exequantur hi ferè, quod ille designat. Ubi amici, ibi opes Scytharum sensu; ditissimus, qui amicus plurimis. Pluribus nititur fortuna, si periclitetur. Sociatus labor majoribus quòque par est muneribus. Plures oculi in amicorum commoda plura prævident, pluribus provident, atque adeò præsentibus consulunt, futuris prospiciunt. Unde Xenophon: non sceptro, sed pluralitate amicorum regna stare tutissima. Nil civitate melius. Typus hujus amicitia per Aristotelem est. Et quæ Civitas sinè civium numero? amari gestimus, & studemus omnes. Certè unius duntaxat amicus, aut avari nimis affectûs, aut asperioris, ac ut Rempublicam moderetur, est indolis. Abundantia amicorum, cum Platone loquor, virtutis, & prudentiæ signa sunt multò certissima, dum contrà majus vitij signum nullum, quàm amicorum, & fidorum defectus. Felix esse cupis? felicitatis argumentum sume, satellitium amicorum: sic rosæ instar, tuo dives, alieno securus præsidio. Felix & infelix est rosa. Quia cincta, atque adeò tuta, felix: decore suo quia omnes allicit, infelix. Ingeniosa prospexit natura, tantùm arcens, quantùm attrahens. Præstet tibi gratia idem. Comitatus, morum cultu, candore omnes devinci. Solatium ijdem, si premaris: decus, si glorieris: præsidium, si infesteris, futuri. Felicitatem multis cinctus tibi solam despondes, infelicitatis vel ipsum nomen te latebit.

§. II.

Leges, & adversantia amicitia?

XI.

Qui puer hic levis est, unâ venit, & fugit horâ:
 Qui maturus amor, tardus; at usque manet.
 Tu cole maturum, puerum fuge: námque virilis
 Ut prior est, sic est hic puerilis amor.

DOCTRINA ETHICA.

1ma **E**Sto: non rogatus opportuno tempore subveni amico. 2da: Suspicionibus, aut calumnijs adversus bene probatum nulum da locum. 3tia: Cum moderatione, vel adulationis, vel rusticitatis, officij aliquando commonefac amicum, si quid ei nocivum. 4ta: Amicorum omnia communia, citra tamen privatorum jurium incommodum; sæpe enim fieri potest, esse aliquem amicum personæ, inimicum causæ. 5ta: Si amicus depravetur, si spes fructûs sit, emendetur; sin minùs, amicitia tollatur. 6ta: Eos maximè detestare, qui se amare fingunt virtutis solius, & honestatis causâ, & amant solius utilitatis spe.

Etsi amicitia paræmiâ veteri (*amor aut similes invenit, aut pares facit*) sit ferè inter æquales, latè tamen amicitia est inter omnes se mutuò amantes. Varia tamen pro varietate excellentiæ, & inæqualitatis personarum. Sic inter Deum, & hominem, Principes, & his minores est amicitia *dignationis*, eò quòd DEUS creaturam, Princeps minorem se dignetur amore, solius amati causâ; vulgus amicitias utilitate, juvenus delectatione probat.

Sodalitius amor est inter fratres, vel sodales. *Consanguineus* inter sanguine junctos. *Conjugalis* inter conjuges. Inter principem, & subditos amor, propriè & strictè loquendo, non datur, quia in his est timor Principum; nemo autem, quem metuit, diligit. 2. Rhet. c. 5. Amandi tamen sunt ità à subditis omnibus superiores, ut major sit amor subditorum in majores, quàm illorum vicissim. Sic enim lato modo per Aristotelem, æqualitas quædam fit inter eosdem ad amicitiam requisita. Quamquam Christianus amor etiam ad inimicos extendi debeat, & hic ab ipsis Ethnicis exemplis subinde demonstratus, & commendatus cùm sit, virtutem verè heroicam, & animum probat quasi divinum.

Amicitia adversatur *inimicitia*. Originem ducit ex ira, contumelijs, odio. *Adulatio* item, ex amore proprio oriri solita. Adulatoris signa dat Philosophus. c. 4. 1. Omnia probare, vel improbare, quæ alter probat, vel improbat. 2. Nimiùm laudare alterum, unde laudati gignatur invidia. 3. Si quis se in amicitiam violentè insinuet. 4. Si promptus nimis ad omnia. Denique ex 4. Eth. c. 6. id maximè vide, quo sine tibi amicus sit; si enim suæ utilitatis causâ tibi addictus sit,

fit: Juret, perjuret, certus tibi palpo manebit. Vel si tantum secundam tuam sortem amet, de qua Poëta: Zoile vis causam, cur te non noscat amicus? Spes raptas, non te nuper amabat amans.

QUÆSTIO ETHICA.

Utrum amicitiae fomentum firmitus, praesentia, an absentia?

Praesentia.

Si fides Philosophis, exercitio actuum facilitas oritur, Praesentia amici, amoris est jure exercitium. Oculorum felicitas dux esse cogitur ad amorem. Sæviate irato turbine fortuna, blandiatur rursum mitiore Favonio, sibi securam jecit anchoram, cui comes lateri est amicus. Protei in morem turbinem intrepidus cum patiente; malaciam contra constanti excipit animo, utroque laturus amico remedium, dum sortis utriusque se si non metam, partem facit amore. Nihil vitae huic amabilius, ac alterum censere in vivis *Ego*, cui non secus, ac tibi pateant abdita, congaudenti, condolenti, hortatori. Efficacius hæc omnia more suo praestat amicus, si coram sortem tuam non tam videat ut alienam, quam experiatur ut suam. Hæc est humanae virtutis an conditio, an limes; quò remotè magis, eò minore ut agat potentiâ. Calere cupis amplius? flammæ vicinior sis. Sic, quoties! ex oculis raptus, raptus es ex animo, verum illud diverbium. Nam verè, ut observat Propertius l. 3. quantum oculis, animo tam procul ibit amor. Faveat risu suo sol praesens, vigeant, rideant, succrescent orbe omnia: absit tantisper, vita concidet, vigor flaccescet. En symbolum amantum. Aristotele ipso Eth. 9. c. 11. suffragante, dum amicorum praesentiam tam in prosperis, quam adversis jucundissimam censet, vel eò, quòd & *aspectu* consolationem praestet amicus, & *oratione*. Dum contra longinquitas ipsa remissionem sensim animo inducit, dum oblivio mentem occupat, & quo sine vitam agere vix posse visi nuperrimè, hodie vix recordemur. Sic Memnonis artefactum mentitur animus, obrigescente in lapidem affectu, suo dum sole privatur. Quid mirum? vultus, & vocis gratia fomentum sunt animi, candor actionum oleum flammæ perenne, similitudo denique morum conciliatrix amorum. Quæ omnia, quòd in absentem non cadant, verum id Athenæi: *non sunt amici, qui procul degunt*. Nihil virtutes moror, quæ mirificum sunt amantis incitamentum, nil officia mutua obser-

servari illas vetat absentia: hæc rescindit locorum distantia. Ingeniosus amorum lusor malo suo edoctus: Sæpe perisse amor est, per longa silentia visus. Animæ pars altera amicus. Quis, absentiam mortem, ut presentiam vitam tribui, miretur? hoc vota illa absentium comprobant amicorum; uniri cupiunt, vel ideo, ut animentur quodammodo, aut certè tranquillitatem magnetica sumat acus Polum suum contingens. Languet amor distans, flamma remota perit. Prima namque amantum dos: coram habere, quod cupis. Naturæ illud sive arcanum, sive prodigium est, non ferri ultra limitem. Virtus causæ, si philosophorum sensu loquimur, uniformiter difformiter agit. Quasi verò natura ipsa agere aut nolit, aut nesciat vi majori, nisi in ea, quæ viciniora. Aliud est pretium rei, aliud affectus. Primum fama sæpe conciliat, imò ferè etiam auget. Alterum sola facit possessio. Amicitia, si perfecta sit, utrumque habeat. Et voluptatis enim & mentis est complementum amicus. Pretium sine affectu multa merentur & sibi vendicant, quæ non visa. Affectum sine pretio eripiunt multa, quæ statum dedecent. Utrumque, quia rarus est, meretur, & explet amicus præsens. Sic enim pretium sui auget, quia in dies probatus: affectum, quia amori reddens amorem.

Absentia.

Quid satietati causandæ aptius, atque adeò fastidio, à perennis communio? Nauseatur & voluptas, & opes, quæ coram semper. Rarum, charum ferè: & abundantia dapum obtundit palati gaudium. Suavius est, quod multum appetitur; appetitur, quod absentia ipsa desiderabile reddit. Invide, dicebant Thisbe cum Pyramo, paries, quid amantibus obstat? Congruit nempe absentia ipsi amoris motivo. Amatur ardentius, quod grande, Grandescit & gloriâ, & nomine, quod eminus sæpe spectatur, dum è contrà frequenti inter homines vicio minuit sæpe presentia famam, atque adeò amantis gratiam. Sic Luna, quò à sole remotior, amplius sumit incrementum luminis; tantò ampliorem formans orbem, quantum sumit distantiam. Jacet humi, quod obvium cuique. Ut meliorum odor florum, sic nomen distantis fragrat amanius. Vitium id temporum, an naturæ sit, dubites. Verum est per Diogenem, amicitia non jungit corpora, sed animos, quos locus non arctat; verum tamen unà id Nalonis, remittendos non nunquam ardores, ut vehementius ardeant. Certè si anima ibi degit, ubi amat, magis quam ubi animat, quid refert abesse

oculis, dum cordi præsens, eadem & majora præstat amans, quàm si adforet? fascinat oculos, cor pascit, intellectum mentito alloquio sibi ipsi furto dulci subducit. Quàm misera foret conditio felicitatis, si id duntaxat oblectet, quod cernitur, quod sentitur. Bruta sensu solo; majoribus pascitur anima, delicias sublimes ferè exambiens. Quoties familiaritatem jugis fecit præsentia? familiaritas contemptum? Reverens sit amor, si amicus: quis porro verendum credat, quem coràm semper lateri habet. Imò, quod abest, nomen auget, & gloriam ferè: communi sensu, quo magnificum creditur, quod longinquum. Livor præsentia fascinat, & decus elidit. Pascitur in vis vis livor, post fata quiescit. Absente authore celebrantur gesta amplius, & qui invidissent præsentem, admiratores sunt, & laudatores. Sic reverentiam populi Majestati suæ raritate conciliant Gentes multæ. Ut sanitatis, sic amicitia præcium tum primùm advertitur, & amatur ardentius, cum tantisper eripitur. Pictores nobis Idea sint. Separant sua ad tempus opera, tum ex intervallo rectius judicantur. Assiduitas causa est, quò minus bene judicent. Sic rectius judicatur amicus, qui ex intervallo revisitur. De nobis ipsis, quoniam adsumus assidui, minus rectè judicamus. Quid, quòd vel fortuito verbum, factumve unicum Gordium amicitia vinculum solvat? *Dic modò charè nego, tollitur alter Ego* frequentius. Absentes tum malumus, quorum errorem palliasset distantia. Amari nil habet distantia, nisi quòd desiderium causet, at hic ipse blandus animi tyrannus ipsa dulcescit amaritudine. Dum, quia animus absentem absens auditque, videtque affectu, non oculo; amore non aure: vincula hæc blanda, quæ separant loco corpora, arctius longè stringunt affectus, & voluntates. Ingenium id est amoris, quod ignis. Cuniculis conclusus, quia sepi non patitur, agit, quæ potest, plurimùm. Sic amor jacturam præsentia, virtute majori vel in distantem supplere contendit. Nunquam tam vehementer urit ignis, quàm dum fabrorum dextera non nihil aquæ affundit. Auget nempe resistentia ipsa virtutem. Quasi verò gaudeat natura ipsa obicem triumphare. Par est amoris germani dos. Resistat non nihil absentia, idem illud, quod obicem statuere velle videtur, in focum flammæ colligit, ut urat acrius. Tormentum nonnullis, quamquam blandum, audit amor. Cominus si agat, sauciat, sed quantum lædit, tantum reficit. Eminus dum agit, languere facit animum sui impotem virtute suâ primùm: tum absentia ipsa. Titij nempe jecur est cor amici absentis, quod quantum patitur, tantum dulci sub vulnere crescit.

S. III.

Quid Magnificentia, & Liberalitas?

XII.

Non bene subtractis stat honos, & gloria fulcris,
 Quælibet aura loco, quælibet umbra movet.
 At si hinc Majestas, sapientia fulciat indè,
 Tum bene consurget, tum bene stabit honos.

DOCTRINA ETHICA.

Magnificencia propria Principum, & Magnatum dos, cùm nemo egenorum sumptus facere possit; virtus est in magnis tantùm rebus se occupans: cùm liberalitas magnis perinde, ac parvis intendatur. Omnis enim Magnus est liberalis, non tamen vicissim. Ædificia publica, & privata, convivia, ludos, sacrificia, dona spectat eo tantùm solius honestatis sine, quòd statui & bono publico condecenter perferendo magis operari studeat, quàm ut sumptui parcat.

Nemo in hac sortem excedat suam: præterquam enim, quòd in vitium luxûs absonâ hâc affectatione splendoris, & ostentatione incurrat: Aristotelis insuper placito N. 13. quisquis supra dignitatem suam aliud aggreditur, stultus insuper esse dicitur.

Sed néque *sordidus, qui in omnibus deficit*, sit, sive assiduo studio, quomodo sumptibus parcat; & si quos honestatis causâ aliquando fors facere cogatur, quomodo eosdem subinde ubivis in privato refarciat; sive tarditate, & tristitiâ solvendi: sive denique stolidâ de se opinione, imò querelâ, quòd majora semper, & ubique faciat, quàm oporteat, quod stupidissimum est in huiusmodi peponibus.

Rhodes cum D. Thoma *liberalitatem* ad fortitudinem reducens ex Arist. l. 4. Eth. c. 1. N. 14. sic definit: *esse medietatem circa pecunias dandas, & accipiendas*. Virtus societati humanæ maximè congrua, nisi in duos incurrat scopulos *prodigalitatís, vel avaritiæ*. Ima ferè juvenum est, & paupertatis mater, orta vel ex eo, quòd nesciant quanto sudore facultates parentur, futura non præcogitent, adulatorum amantes sint, & ferè prodigi etiam sint intemperantes, néque de suo, sed prorsus alieno largientes: cùm paupertas turpia cogat.

2da senum est vitium, quos omnia vitia præter avaritiam deferunt, & hæc ferè incurabilis est. Idque sædissimum, quòd, dum prodigus alijs est utilis, avarus nè sibi quidem, juxta Philosophum N. 21. utilis sit, & omnibus detestandus. Causas Aristoteles allegat duas. Rhet. c. 13. 1mò: quia senes vitæ cupidí sunt, ad quam sustentandam facultates necessariae sunt. 2dò Quia æstimare sciunt divitias, eò quod arduè comparentur, facilè amittantur. Quod patet in milenis hæredum, quos avari scribunt, exemplis, quomodo veteri verbo: *Der Sparrer findet einen Zehrer*. Quæ parâsti, cujus erunt?

In hos, nè impingas, has fume, & accipiendi, & dandi regulas. 1. nunquam aliena pete. 2. Tua duntaxat largire. 3. Rerum tuarum satage, ut largiri amplius possis. In dando porro, imò: da citò, & hilariter. Citò; nam, qui citò dat, bis dat, nìl dat, qui münera tardat. Hilariter largire; leve enim munus pretium sumit ab affectu. 2. Cautè cum respectu temporis, personæ, æquitatis, & decentiæ respectu tuarum facultatum. 3. Durius tibi sit non dedisse aliquando, cùm oportuit; quàm si non acceperis, ubi debuisti.

QUÆSTIO ETHICA.

Uter gloriosior Princeps, literarum, an magnificentiæ amator?

Pro Magnificentia.

Quod Cælo sol, orbi Princeps & regno est. Illum decus ornat
 auro illustrius, quo omnibus felicitatem partitur, & commoda;
 non minora ornant Principem. Quid magnis mentibus cum exiguo
 cortice? tametsi caperent, dedecent fines modici animum orbi ut na-
 tum, ità parem. Ut à sole desumpto lumine fulgent, ornantque fir-
 mamentum sidera, sic aulæ, hortorum, ædificiorum pompa Principis
 nomen famæ orbis transcribant. Si ingrata virtutem taceat vetustas,
 rodat livor merita, lapides loquantur, timoris expertes. Miracula
 Memphis, Babilonis theatra pensilia, Bellaquei fontis delicias nisi co-
 leret posteritas, quis in iisdem grandia Semiramidis, Ludovici, Niní-
 que suspiceret nomina? Non omnibus sola in pretio est virtus, cali-
 gant ad eam hebetes multi, ut ad solem noctua; lux minor si faveat,
 hanc imbecillitati suæ supparem celebrant, quia capiunt. Sic magni-
 ficentia Principis neminem non capit, cui, etsi ratio infirma sit, sensus
 valent; & hujus gloriam, & laudem omnem sibi Princeps vendicabit
 magnificus. Magnificentiam metitur animum, & dotes vulgus. Mem-
 inère fasti, non sinè gloria, Romani illius portentis Neronis, non
 quidem eò, quòd sentinam vitiorum Biberium populus compellârít,
 sed quòd magnificentiam cultor dignum Majestate suâ Palatium struxe-
 rit, auream Neronis domum. Ut meritò eidem Philosophus ep. 39.
*Reperit tandem tue amplitudo fortunæ, quo tota æstimetur. Par tibi jam aliquid
 novit orbis terrarum.* Sapienter. Magnos quid nisi magna decent? in-
 digna res, animum, cui famulatur orbis, limite modico cingi. Quos
 super

super Diogenis dolium augusta nascendi conditio sublimavit ad purpuram, absit, angustos sentiant fines. Dijs debentur omnia, Deorum ectypon Princeps est. Nisi magnificum vidisset Principem adulatio, nunquam eidem ausa foret accinere : Par Urbi domus hæc, Urbs orbi, neûtra triumphis & belli, & pacis, par Lodoice tuis.

Pro literis.

ARs artium, Divinitatis consilium moderari Rempublicam. Quis hoc ausit sinè literarum præsidio? non sinè causa Jovis cerebro nata Pallas fingebatur. Literas, & literatos diligit, qui fortis, & providus audire cupit. Nunquam Princeps felix sibi, Populis, exteris audiet, nisi providus instar Argi prospiciat Reipublicæ. Quid ad hæc magnificentia conferet aulæ? Providentior ille, qui, quot sapientiæ lumina, tot agendorum oracula domi suæ alit, præsentium arbitros, auspices futurorum. Alet, si sapientiam colat, magnificus literariâ domo, munificus sapientum cultu, & amore. Muros magnificentia tollit, & excolit, animos literæ. Monumentum illud vetustati subjacet, hoc ære perennius æternitati est suppar. Palladio tutum stetit quondam Ilium, regia Priami domus non ahenus erat, sed ruinæ illicium. Thebis excisis Alexandri imperio, parcitum domui Pindari. Major hoc factò Princeps, quàm squallentibus bustis, victorijs, aut magnificentiâ Palatij. Bubo feralis signabat Athenas pro foribus, satelles idem est Palladis. Deam hanc tanta decet dignitas, quanta est animi immorantis, qui typus est divinitatis. Alexandrina Philadelphi, Alphonsi Neapolis Regum librorum emporia cedro sacrata sunt. Literis, & literatis, bibliothecis amplius, quàm regiæ profuderunt ærarij. Rerum omnium jactura optabilior ijsdem, quàm doctrinæ vel minima. Æde unâ Constantinus centum, & viginti librorum millia texit, amanuenses sexcentos Mathias Corvinus constanti aluit industriâ, ut Caroli hodie sexti Augusti nostri (magnificentia prototypi, & artium Patris) laudatissima in Bibliothecas gesta orbi erudito comperta non referam. Par si Principibus quibusvis stetit animo cura, prædicaret nomen æternitas. Fridericus secundus Viennæ, Carolus Pragæ, Leopoldus primus Vratislaviæ, magna Europæ nomina, dum sapientum domos fundârunt, sapientes se testati vivunt post funera, dum triumphant sacraria. Exedit palatia dies, firmat contra Palladia, & cum his nomen fundantis. Quidquid in sapientes confertur, æternitati litatur. Néque enim par cæteris sapientem terminus claudit.

QUÆSTIO IV.
De passionibus, & affectibus humanis.

XIII.

Phœnicem miratur Arabs, quòd nescia fati,
Victima utut Phæbo sacra, perennet avis.
Hòcne typo, & fatò minor est Deitatis imago,
Mens? perit ista? Cedrus, nec tamen umbra perit?

DOCTRINA ETHICA.

Actum est de virtutibus, quæ omnes solis affectibus coërcendis vim suam exerunt. Quorum fontes sunt *dolor*, & *voluptas*. Propter illum enim ait Aristoteles 2. Eth. c. 3. fit, ut ab *honestis abstinemus*; propter hanc verò contingit, ut *mala agamus*. Idcirco etsi per eundem Philosophum 2. Eth. c. 9. à *voluptate magis semper cavendum sit*, utrique frænando virtus moralis intenta est. Nos de affectibus breviter, ut ad rationis imperium directi hominem sui statûs non immemorem deceant, agemus: tametsi eosdem affectata nimium, & vel ideo censuram non evadente industriâ Cartesius tractatu suo persequatur. *Oratores* porro de iisdem tractent ad motum animorum dictione conciliandum. *Medici*, ut valetudini consulatur congruo eorundem temperamento. *Physici* denique ortum & vim eorum dogmaticè referant.

§. I.

Pauca de Anima.

Anima tribus constat potentijs: *memoria*, *intellectu*, & *voluntate*; pulcherrima divinæ Trinitatis forma & creatura. Hæc anima, quamvis de se in omnibus hominibus æqualis sit perfectionis, inæqualis tamen perfectionis actus in varijs hominibus producit, v. g. unus melius, citius intelligit &c. ex hac causa, quòd anima agat juxta dispositionem organorum, sanguinis, cerebri &c. hæc autem sunt inæquales in varijs. Spissior in alijs, in alijs tenuior; hinc etiam unus habet ingenium melius, velocius &c. memoriam tenacem; alter habet ingenium instar pistilli, memoriam instar cribri. *Memoriâ* meminimus præteritorum, & in futurum veluti penam recondimus placita. *Intellectu* scrutamur, & penetramus, quæ volumus; & nisi impediti simus, v. g. somno, necessariò semper aliquid cogitamus. *Voluntas* operatur liberè in actionibus suis. Et licèt *absoluta*, *naturalis* seu *Physica* necessitas tollat illi libertatem, non tamen eidem tollit necessitas *moralis*; cum scilicet tantum cum summa difficultate quis potest resistere, quia licèt sit admodum difficile, tamen manet absolutè liberum; & consequenter laude vel vituperio dignum, quod agimus.

Voluntas aliter dicitur *appetitus rationalis*, quia operatur propter rationem. Præter hunc datur etiam in homine *appetitus sensitivus*, quem

quem habent etiam brutā, & qui operatur sine ratione. Hic appetitus cum *sensu interno materiali* (qui præter intellectum spiritualement in homine datur) causat legem repugnantem rectæ rationi, quam Paulus vocat legem membrorum Rom. 7. *Videō autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Quod & Aristoteles l. 1. Eth. c. 13. confirmat : in anima quoque ipsa est aliquid præter rationem, quod ei adversatur, & resistit. Anima hæc, etsi una in homine sit, varias tamen functiones pro varietate potentiarum, membrorum &c. habet. Intelligit per intellectum, meminit per memoriam, vult per voluntatem. Videt in oculo, audit in aure &c. Principes functiones sunt : *crefcere* ; & hinc dicitur *anima vegetativa*, quam habet homo communem cum plantis, & brutis. *Sentire* ; hinc dicitur *sensitiva*, communis etiam brutis. *Ratiocinari* ; hinc dicitur *rationalis*, communis cum Angelis. De hujus animæ varijs sensationibus, organis &c. metaphysicæ suum cedo campum. Unum illud in ordine ad præsens institutum noto :

Intellectus per suum proprium actum, qui dicitur *intellectio*, triplici modo intelligit. 1. mus est *apprehensio*, quâ nihil judicat de objecto, sed simpliciter illud sibi repræsentat, v. g. leo, animal &c. 2. dus *Judicium*, quo velut judex decernit, sensum suum de hoc objecto assentiendo, vel dissentiendo, v. g. *leo est fortis*. 3. tius *Discursus*, qui ex magis noto, alterum, quod jam minùs notum est, deducit per conclusionem, v. g. ignem ex fumo.

Voluntas pariter tripliciter tendit in objectum : 1. *per simplicem complacentiam*, quæ, sicut apprehensio in intellectu, non vult objectum propriè, sed afficitur illi velut salutando, & delibando. Quò referuntur volitiones sub conditione : *vellem, si* &c. *nollem, si* &c. 2. Tendit *per consensum absolutum* verbi, *volo* ; vel *dissensum*, verbi *nolo* ; hæc tendentia est similis judicio intellectûs. 3. tendit *per volitionem unius ex alio*, v. g. amo proximum propter Deum ; hinc voluntas quasi discurrit.

QUÆSTIO ETHICA.

An consultiùs orbi, unâ omnes Gentes uti lingvâ?
ut corpus animâ.

Affirmatur.

CReato in delicias orbe, in dominatum homine, unitas lingvæ fundata est, in pœnam statuta diversitas. Animal sociabile innocuas in unitate sensit delicias; Babilonis partus confudit. Illa germen elysium, pacis filia; hæc belli seu germen, seu parens. Ne-ctuntur unitate lingvæ corda, dum cuilibet, ut quærendi, sic sua pandendi sensa coram est occasio: eò quidem charior singulis, quò difficilior ferè Pythagoræa est lex, non tam imperio, quàm rubore ignorantæ. Quàm dulcis amicorum communio, quos molesta hodie interpretum cura sollicitat, ardori moras sæpe injiciens, sæpe etiam seu arcanorum, seu amorum participem non patiens! Major consulentùm felicitas, dum, quæ alieno sæpe aut oculo, aut sensui credi oportet, iudex ipse confestim ediscit. Firmiora amicorum fœdera, quæ hodie aut tardat oratio dispar, aut certè nimium quantum infirmat. Odio ferè alienus est sanguis, & sermo; & asperior vix homini vita, ac alienos inter animos, alienâ quoque lingvâ utentes. Exilium credas tædium, quod peregrino in solo inscitia lingvæ imponit: rubore proprio, risu non rariùs alieno. Ars equidem non rara hoc ævo, malo huic succurrere, & capaci memoriæ cum Mithridate plurimarum etiam gentium lingvas mandare. Ampliùs colitur Princeps, suorum ipse subditorum sensa intelligens; & patriam ubivis reperiat, quem domesticum facit lingvæ conditio. Non tum vitiandæ interpretationis periculum, procul adstantium sibilus, procul cura animi semper quàm maxima, atque adeò procul vetus calamitas. Ah! quis tantâ memoriæ gloriâ, qui non dicam Mithridatem, triginta gentium Dominum, totidem linguarum gnarû æmulari aut possit; aut si velit, sufficiat tot linguarum centurijs? Quæ amabò, ætas, quis sensus par oneri? Uni huic labori totam si ætatem consecres, vix à limine balbus discipulus audias. Meliore scœnore grande illud æternitatis depositum, tempus, locandum. Non contendum, nè dicam, pessumdandum, eo fructu duntaxat, ut, dum in singulis proficit mens, ipsâ rerum copiâ sibi molestiam causante,

aut

aut cuncta vel nolenter confundat ; vel certè decumano labore thesaurum hunc partum conseruet.

Negatur.

Nemo inter homines adeò expers, aut mentis, aut luminis, quin noverit nîl inter mortalia charius varietate, nîl orbi eâdem illustrius. Lucullana, aut Tiburtina consule theatra ; amores conciliant, quia fontium, florum, & nemorum jucunda æquè, àc innocua in ijs ludit varietas. Fastidio est perennis rei ejusdem in cibus, cultu, & sermone comunio ; varietas, quòd paræmia veteri, ferè comitem habeat venustatem, innocentes parit delicias. Naturam rerum Magistram suspicimus, docet illa, se ipsam fatiscere, si perenni sibi cæli cursus constet aut pluviam, aut ardore. Si ubivis placeat varietas, cur sola in lingvarum multiplicitate displiceat ? Aliud varietas est, aliud confusio. Esto ; principia lingvarum errori, & culpæ sint danda ; pretium tulère multa cum tempore, quæ culpata initio. Urbes hodie, Provinciarum præsidia, cæpère à latrocinijis. Ut harmonia vocibus diversis, sic svavitas mentium lingvarum oritur variarum consensu. Sæpe etiam ipsa ignotæ vocis peregrina placita sui acuunt desiderium ; ut peregrina placent ferè, rapiuntque. Humanæ menti exercendæ, ac summis quibusque aptandæ nîl congruum magis, lingvarum plurium studio ; quo solo, ut sinè æmulo virtus, flaccescat memoria oportet. Dum contrà, quos vili cum sanguine fors ad mapale damnâset, vel interpretes in aulas Principum delegit lingvæ notitia, vel consiliorum fecit arbitros, fæderum belli, pacisque Judices, atque adeò salutis publicæ vindices insignivit. Felices, quia tot viris, quot linguarum pollent notitiâ, Reipublicæ commodo suppres, cælitum æmuli, sinè arcani periculo sua ei soli pandere sensa possunt, cui dignitas Reipublicæ poscit, fides svadet : non secus, àc si arcanis notis literas palam crederent, admirationi magis futuras, quàm usui. Natura parens non eâdem nobis voce aves jubet occinere : futuras tormento, si ubivis vox una perstreperet. Par sapius est fatum animorum, quos, dum varietas nectit, terrarum sapius, ac Regionum studio alienos à Patrijs cultus, ac mores averfaretur.

§. II.

*Nonnulla de varietate complexionis humane,
seu indolis.*

XIV.

Vox animi pictura tui est ; hanc consule , si vis
Nôsse , habitétne tuos agna , lupúsvve sinus.
Fallere nulla diu potuit ; si prima fefellit ,
Proditur extremo , quæ sit , & unde , sono.

DOCTRINA ETHICA.

Indolem hanc , quæ ex temperamento , ut Medici loquuntur , ortum suum ducit , cum ad passiones ipsas mirum quantum conducit , sic paucis expedito , quod sit : *nativa propensio , seu inclinatio ad talem potentiarum usum , seu appetitus talium morum.* Contingit enim aliquos facillimos esse ad omne bonum , & hos dicimus *animam bonam* esse sortitos. Alios videmus ad iram , & omne malum proclives. Hæc indoles non est à sola anima rationali , ut eruditè notat cum Aristotele Fabri hic p. 2. n. 3. eò quod anima ad omnes hos motus de se sit indifferens , sed ortum sumit ab organorum dispositione , & fibrarum facilitate , dependenter à quibus anima operatur. Sic ad hilaritatem , & voluptatem inclinant , qui de se facillè amant voluptatem , ob fibras ad hæc dispositas.

Dispositio verò hæc habetur à temperamento in quovis homine , puero , vel adolescente , viro , vel sene. Temperamentum recentiores passim explicant per *commixtionem* , seu *complexionem*. Quæ sit remotè quidem ex 4. qualitibus miscibilibus , *flava* , & *atra bile* , *pituita* , & *sanguine* , ità quidem , ut quæcunque harum qualitatum in homine superet , illa deinde det denominationem v. g. sanguinei , melancholici , cholericici , phlegmatici. Sanguinei , sunt calidi , & humidi. Biliiosi , calidi , & sicci. Melancholici sicci , & frigidi. Phlegmatici frigidi , & humidi. Temperamentum optimum est , si frigidum à calido , & siccum ab humido modicè superetur.

Præter hoc indolem causant etiam *Parentes* , quorum sanguis in liberis est. 2do *Nutrices* , bibitur enim cum lacte venenum. *Mella puer sugit , sugit cum lacte venena : ista serum reddunt moribus , illa probum.* 3to *Educatio* , quæ dicitur altera natura. Ad quam refertur clima loci , in quo degimus. *Cibus* , quem sumimus. *Tempus* , quo vivimus. 4to *Adversitates* , & *morbi* , quæ morosos faciunt homines. 5. *Sexus ipse*. Cæterùm naturam seu indolem lapsu temporis mutari mutato temperamento experienciâ constat in pluribus , ut v. g. qui hilarioris sunt genij , in morosissima entia cum tempore mutantur. Præsertim verò contingit illud per habitus acquisitos , de quibus dicitur : *consuetudo est altera natura* , cum aliquis videlicet sæpe speciei alicujus actus exercet ; quia videlicet , cum per actus tales disponantur organa ad facilitatem similium actuum plurium , oritur habitus ; & sic contingit ali-

aliquos fieri, v. g. iracundos per frequentationem iræ. Iste habitus iræ acquisitus naturalem inclinationem sæpe mutat in melius, illum frænando; nè juxta beneplacitum erumpat; sæpe autem depravat.

Curiositati ut serviatur, quamquam cum Socrate, & alijs sapientibus censeam, ex phisiognomia, seu vultûs aspectu sæpissimè fallente non posse cognosci hominis complexionem, si scilicet hæc rationis fræno compeſcantur: Inclinatio tamen ex his frequenter conjici potest non modicè. Si quem videas pro ætate sua corporis validi, carnosi, faciei rotundæ, & rubicundæ, capillo non nihil crispo, subflavo, & molli, staturæ item majoris, vocis firmæ, velocioris motûs, & lingvæ, *Sanguineum* ut plurimum esse pronuntia. *Cholicus* è contrà mediocris fermè staturæ, vel parvus, & macilentus. Capillos ferè crispas, & retortos, vocem resonantem, & elatam, faciem vel subrubram, vel citrinam, vel sæpe biliosi morbi periculis subjectam.

Phlegmaticus vasti communiter est corporis, & pingvis. Rarioris capilli, & mollioris. Faciei modestæ, & ut plurimum quietæ, nè tædio motus sibi crura confringat. Venas habet angustiores, pulsum tardum, quem multo sumine præpeditum vix advertas. Sudoris est multi.

Melancholicos natura fingit staturæ ferè majoris, vel certè macilentos insigniter. Crine densiori, & nigro. Facie & cute squallidos. Incessu testudineo, vultu, & capite instar umbræ terram spectante. Pulsus eis subdurus; invidiâ, & tristitiâ laborant.

Fronte, oculis, vultu mendacia sæpe leguntur, bene canit Poëta. Certiora sunt complexionis indicia inclinationes ipsæ: sic inordinatè Sanguineus cibos & convivia amat. 2° si copiosius bibat, secreti servandi est impotens, instar bullientis aquæ sua, & aliena pandit arcana. 3° ad choreas pronissimus, ut videat ut minus, si exercitium negetur. 4° curis molestis se minimè fatigat, genio ubique indulget, in arduis promptus, sed ut primùm difficultatem advertit, desistit ab illa. 5° moribus levis, & inconstans. Multa proponit, pauca præstat. 6° Seria in jocum vertit, sibi placens, se non sinè admixtis mendacijs laudat, utque alijs placeat, sollicitè curans. 7° Melancholicos non sinè sale traducit; unde si rerum potiatur, morionibus carere nec potest, nec vult. Vexari tamen non faciliè sustinet, ut verum sit illud: tange montes, & fumabunt.

mabunt. 8vo Pronus in amores ; amare, & amari blanda illi est Musica ; vestitu ornato gaudet, comit se studiosè instar fœminæ toto habitu. 9no Purè sangvinei non magnam boni nominis curam præferunt. 10mo verecundi sunt, & ideo cogitata, & sensa non pandunt libenter. Rarius etiam ijs, quibus deceret, plenè sinceri. 11mo exiguæ sunt prudentiæ in se ipsis regendis, affectibus abripiuntur, præsentibus fruuntur, de futuris nil solliciti ; maximè si hæc illis molestiam aliquam adferant. 12mo nisi bilem mixtam habeant, scientiarum non multùm capaces sunt ; unde communiter pingvescunt, & cum crassioribus cerebri humoribus abundant, pingvioris Minervæ sunt trosculi. Entibi synopsis :

*Largus, amans, hilaris, ridens, rubicque coloris,
Cantans, carnosus, satis audax, atque benignus.*

Cholericus, prædominante in ipso calore cum siccitate, ad hæc ferè proclivior est : 1. ad graviorem iram, sæpe & rabiem, quâ, si in alios sæviendi copia desit, sibi ipsi non parcat, mordens stultè brachia, capillos evellens, caput parieti illidens. 2. Vindictæ clam, aut palàm cupidus, ità, ut si eum offenderis, ægrè admodum in gratiam redeas cum eodem. 3. Audax, & ferox est, præceps in concludendo, & exequendo, quorum subinde pœnitet, postquam acta sunt. Plus impetu, quàm mediolorum delectu agitur in suas intentiones. 4. Gloriæ non leviter studet. Unde aliorum fortunæ, gloriæ invidet ; imò conatur eandem vel impedire, vel certè minuire. 5. Amicus constans esse nescit, facilis transfuga ab amico, præfertim, si gloriæ, honoris, aut fortunarum indè speret augmentum. 6. Subdolosus est. Discordias, & rixas somniat. Suspicionibus agitur, & si conjiciat de aliquo aliquid etiam falsum, meram se censet habere scientiam æternæ veritatis. 7. Mendax est facilè in ijs, quæ sibi gloriæ ducit. 8. Multùm garrulus, & plurium verborum ob ingenij, & memoriæ vivacitatem, & tantâ abundat loquendi copiâ in conversatione, ut solus loqui volens, vix alios loqui sinat ; stentor magis, quàm locutor. 9. Prodigalitem, ebrietatem, computationes diligit, vinóque ob bilis copiam facilè succumbit. Unde ferè rixosus. 10. In conjugio ferè imbellis, regitur, & gubernatur à fœmina. 11. Indomitus, & non rarò impostor. 12. Sibi soli sapiens. Verbo : Cholericus.

*Fallax, irascens, hirsutus, prodigus, audax;
Astutus, gracilis, siccus, croceique coloris.*

Melancholicos siccitas, & frigus prædominans his reddit obnoxios. I. solitudinis, more ferarum, & buborum amantes ut sint. 2. scrupulis, & tentationibus admodum anguntur, unde proverbium vetus est: *recreatio demonis est melancholicus*. 3. Illicitas magias faciliè complectuntur. Unde vultus plerumque teter, & horridus est. 4. Vehementi laborant phantasiâ, undè non rarò delirant; & se vel DEUM Patrem, vel Angelos, vel mortuos, vel aliud quidvis stultissimè, & pertinacissimè credunt. 5. facillimi sunt ad desperationes, & laqueum sibi injiciendum. 6. Suspicionibus pleni, credentes se ab alijs despici, timentes nè decipiantur, Zelotypiæ plurimum dediti. 7. Duri capitis, & intractabilis, judicij tenacis, ingenti gloriæ calcari laborant: his proprium est: *qui volet ingenio cedere, nullus erit*. 8. Invidi, & tristes de aliorum successu, carpunt omnia. 9. Parci, avari, Eucliones, ad minutissima rei domesticæ advertentes, etiam quisquilias, & scruta. 10. Per cuniculos supplantant alios, si in propriam cedat gloriam. 11. Rigidi in alios. 12. Aulicarum cærimoniarium ofores acerrimi, quia ineptissimi. Quid multa? melancholicus ferè:

*Invidus, & tristis, cupidus, dextræque tenacis;
Non expers fraudis, timidus, livæusque colore.*

In Phlegmatico, ubi frigus, & humor prævalet, hæc reperies: 1. Somnolentiam, & laboris fugam. 2. Sedulam ventris opiparè habendi curam. 3. Animum resolutionis nullius, inconstantiam in propositis. 4. Timorem, & pusillaminitatem, ità ut terrore in omnia inducatur. 5. Ineptitudinem ad artes, & studia. Ad Ethicam ineptitudinem summam; maximè ad Politicam partem: bonus civis, consul pessimus. 6. In conversatione tacet, aut vix loquitur, nisi ventre bene pasto. Denique.

*Hic somnolentus, piger, & sputamine multo,
Est hebes huius sensus, color albus, buccæque pinguis.*

Illud tamen hic observa: non esse necesse omnia hæc signa, seu inclinationes in unum convenire, ad hoc, ut hujus, vel illius naturæ quempiam esse judices; sed satis est, si plura quis habeat; præsertim si cæteris hæc majora sint, & potiora.

QUÆSTIO ETHICA.

An ex forma sapiens de virtute animi feratur iudicium ?

Affirmatur.

Res mira semper virtus est. Nihil igni similis, splendore, gloria, ductu exempli. Celari, dum maximè petitur, potest minimum; adeò repaguli, adeò fuci ipsius impatiens. Gaudet publico, ut publici causâ à benigno Numine conceditur. Excubat in medio tibi pulchra modestia vultu, Prothesim ponit Vates. Apodosim continuò addit: Virtutem Dominam quis neget esse domi? En, quàm legitimâ conclusione arguit, quasi certissimum mentis pondus sit vultus, morum, formæque indicium. Si quem aliàs inter homines, temerarium dedecet esse sapientem. Ut cujus verba oracula, gesta omnia viva sint regula. Quid porro temerarium magis, & insolens, quàm eo ipso, quod natura certissimum vult esse speculum, formâ, inquam, & habitu non metiri aut virtutes, aut vitia? Aut simplicem enimverò genium sibi creditum habeat, qui non è colore, & ductu pretium iconis; aut obtusi sit cerebri ingenium, qui non, ut vidit, noverit & de corde sentire. Rarus profectò, qui sic astutam gestat sub pectore vulpem, ut non aliquo sui indicio, aut vultu se prodatur, aut moribus. Julianum, illam Orthodoxæ fidei pestem, & propudium, Apostatam fore quondam sapienti Gregorio quid, nisi vultus acerbior, superbâ calce terram proterens gressus, elatior humerus, vox insolentior notavit? Nec sinè Numine, quia non sinè mali eventu. Atque errâset utinam! Felici complurium errorum, & damnorum impendio error unus redimeretur. At contrâ, ut taceam sexcenta: Ottomannicæ Portæ legatum quid coram Leopoldo I. quondam parvulo sic attonitum reddidit, ut nè verbulum quidem proloqui, ut cuperet, posset barbarus, unius in ætate exili Principis vultum intentum? Virtus, ajebat, & Majestas vultu ipso signata; quâ quantus olim Orientis mastyx futurus sit, certis indicijs præfagiebat. Felicem Austriam! felices nos! quia vel ab hoste aruspice veritatem nostris commodis edocti sumus.

Negatur.

Indigna res sapiente architecto, fundamento vili molem; indignior sapiente, fallenti vestigio pondus grave committere. Pa-

rem igni virtutem dotibus esse compluribus, nemo dubitat. At, ô quoties fatuis ignibus lusa est oculorum credulitas. Lucent hi exiguo tempore, incerto limite, ut fallant nempe, non ut ducant. Stellio non unus inter homines est, aut genius, aut ingenium. Sæpe, quod leo nequit, vulpina tentat cauda. Virtuti astus obtenditur. Non unam hoc in theatro ludit fabulam dolus. Proteum unum censuit antiquitas, legiones hodie deflet præscus candor, quos nè Momus, aut Argus ipse sat iudicet perspicaciter. Adeò dextro sidere Mercurium sæpe stipes, ut acerbissimum vinum hedera quàm amænissima mentitur. Minoëm orbi redde, & si vultûs, si morum, si vocum tornata spectet vestigia, non uno nomine operam ludet. Adeò vulgaris, unà & religiosus hodie est habitus mentiendi. Vulgaris frequentia, religiosus arte dissimulandi. Libet passim præferre, non quod licet, sed quod libet. Libet autem pro consuetudine, quod expedit pro opportunitate. Ut Jupiter quondam jam Aquilam, jam bovem doctus est simulare. Mendacium vivens cupis? vultus aspice, & formas hodierni ævi. Id unum passim consentire fateberis, discordiam vultûs, & morum. Gaudet videri, & dici ut minus, quod esse nequit fraus. Pretiumque id operæ satis habet, credulis imposuisse. Et hic tamen colori sapiens suam det fidem? temerarius nunquam sit, at neque præceps. Errori obnoxium non facilius ullum numeres, quàm id hominum genus, cui color, vox, gestus dum svadet, jam persvadet. Ut amicus nemo, nisi modio salis; sic virtutis calculum nemo à te referat, nisi quem præter cultum, testes meriti sequuntur opera. Animus, non color; gesta, non verbagermanæ sunt sententiæ bases. Si corticem spectes, aut pallium, illo nucleum, hoc Philosophum vilem censebis. Medulla pretium habet. Hanc rimare. Sæpe, cui gratiæ in ore minimum, plurimum deberi edices. Videri non gestit virtus, sed esse. Sui conscientia beata. Hæc correctus quoties, quem vultus vitiosum notat, si dotes animi spectes, super Ganimedem omnem extolles. Affine virtuti vitium esse non potest merito sui, colore conatur. Serpentem in herba latentem non nisi cautus reperias: imò nunquam, nisi caudam, quam studiosè celat, sentias. Postrema hæc est corporis ordine, prima nocendi intentione. O errorem! data homini ratio, negata brutis. Celat ille se, pandunt hæc. Credas datam illi, ut se & alios perdat; negatam his, ut se & alios servent.

§. III.

*Quid passio in Communi? Numerus passionum,
& finis. An bona, vel mala?*

XV.

*Ditat Erythræas, dum concitat, Æolus undas,
Quassa Noto melius stat quóque quercus humo.
Passio sic animum sapientis firmat, & auget;
Eja age! militiæ da documenta tuæ.*

DOCTRINA ETHICA.

Cùm inclinatio ad certas passiones multùm ex temperamento seu complexione oriri possit, ad particularia devolvitur series. Nota ergo, aliud esse *passionem*, aliud *affectum*. Affectus enim est in parte *rationali*; passio est in parte *animali*; licèt passio & affectus ideo sumantur pro eodem, quòd, dum passio in parte animalis oritur, ferè etiam in rationali parte oriatur affectus.

Passio ergo hic significat non dolorem alicujus sensùs, vel receptionem alicujus formæ, vel proprietatem rei amatæ; sed est *motus, seu actio immanens appetitui sensitivo, ex apprehensione boni vel mali sensibilis cum aliqua alteratione, & immutatione non naturali*. Ità communis cum Arist. 2. Rhet. c. 1. S. Damasc. apud Esparz. a. 6. Dicitur *actio*, quia per passionem, licèt patiatur appetitus, tamen etiam agit se movendo in bonum vel malum. Dicitur *appetitùs sensitivi* ex apprehensione, cùm, ut dictum est, passio sit in parte animalis, & ideo detur etiam in brutis. 2. Eth. c. 5. & quia dum phantasia proponit objectum bonum, vel malum, sequitur naturaliter appetitus; seu deinde bonum illud sit *moraliter* bonum, seu non. Et hinc, si pugnet bonum cum lege rationis boni, oritur pugna inter partem inferiorem sensitivam, quæ rem sensui gratam esse putat, adeoque prosequendam; & inter superiorem, seu rationalem, quæ rem lege DEI vitatam, noxiam animæ esse videt, & ideo svadet vitandam. Quamquam etiam intellectus & voluntas ad continuandas vel procurandas passiones faciat, dum scilicet fovet apprehensiones phantasticas, & hoc dicitur *motus deliberatus*.

Dicitur demum cum *alteratione non naturali*, quia passio, cùm sit passio corporis, & actio appetitùs: passio corporis est per hoc, quòd debita cordis constrictio, & dilatatio non servetur, dum oritur passio; sic in lætitia dilatatur cor; in tristitia constringitur. Licèt juxta Raynaud. distinct. 3. Qu. 1. magis noceat constrictio, quàm dilatatio cordis, & ideo dicitur tristitia esse magis passio, quàm gaudium. Fieri etiam teste Fabri l. 3. de hom. p. 42. potest, ut vehementia passionum ad insaniam hominem moveat; quia scilicet etiam cerebrum, quod habet naturalem cum corde connexionem, vehementer movetur per passionem, præsertim propter phantasiam, quæ præluceat appetitui.

Propter varietatem objectorū varium diversi numerum statuunt passionum. Cum communiore esse judico. *Amorem, Desiderium, gaudium, odium, abominationem, dolorem*; & hæ sunt in appetitu concupiscibili. Cæteræ sunt in irascibili, videlicet *spes, desperatio, audacia, timor, ira*. Aliæ inter has juvant movendo in objectum; aliæ remonent impedimenta. Amor præcedit omnes, quasi antesignanus omnia ad finem disponens. *Tristitia, & delectatio* alternativè ferè terminant passiones, ità Philosophus 1. 2. Eth. c. 5. Esparza cum Piccol. his addit duodecimam: *lenitatem positivam*. Illud certum est, plures ex his passionibus in eodem sæpe homine reperiri, & ideo difficulter unam discerni ab altera. Ex his aliæ sunt *finite*, quæ habent mensuram, quâ saturantur; v. g. appetitus bibendi. Aliæ *infinite*, quæ non habent terminum; v. g. ambitio. In primis minùs peccant bruta, quàm homines: quia illa naturam paucis contentam sequuntur; néque enim equus ultra appetitum edit, aut bibit; hominis (quod sædum est) malitia terminum nescit ingluviei. Aliæ demum passiones sunt sibi contrariæ, v. g. amor odio &c.

Finis passionum proximus est *adeptio boni sensibilis, vel mali absentia*. Remotus est *Conservatio animalis*. Naturaliter passiones sunt potius bonæ, quàm malæ, nisi quis violentiâ suâ lædat temperamentum. *Moraliter* verò sunt ad bonum, & malum indifferentes. Unde Arist. 2. Eth. c. 9. ait: affectus, néque virtutes, néque vitia sunt, quia ex affectibus néque mali, néque boni dicimur, sed ex virtutibus, vel vitijs, prout scilicet recta ratio affectibus utitur. Præsertim verò intelligendum illud est de indeliberatis motibus concupiscentiæ, de quibus ait Scriptura 2. Cor. 12. *virtus in infirmitate perficitur*. Bernardus verò super idem: *non nocet sensus, ubi non est consensus*. Unde non mirum, quòd etiam in Sapientes, & sanctissimos passiones cadant. Quis Christo sapientior, & sanctior? & tamen Matth. 26. *tristis*, ait, est *anima mea usque ad mortem*. Quin imò scientiam, & sanctitatem vel idipsum auget, ac testatur, quòd involuntarios hos motus naturæ ratione compescant. Quod quivis præstare potest, quantumvis vehementissimam naturæ nactus sit indolem, modò violentiam sibi inferat, quâ dominatum animi, tum etiam finem suum ultimum consequatur. Ad quem assequendum licèt aptiores sint, qui passionibus minùs vehementibus sunt obnoxij, quàm ij, qui majoribus; ut cum Aristotele censet Ptolomæus.

Dissert. Eth. 14. N. 19. Datur tamen virtutum heroicarum hic campus quàm optimus, qui asperiores nacti sunt passiones, & via asperior ad finem eundem, quem suapte naturâ facilè assequuntur, qui, quæ honesta audiverint, illico complectuntur.

QUÆSTIO ETHICA.

Unde major Spes, à præcoci, an à tardo ingenio?

Pro præcoci.

Aquila princeps volucrum sin alio dominatum teneat, meretur pernicitate. Desiderio contabescit animus, dum dilata coquit consilia; quæ si, ut ratio jusserat, tentasset, consolatione difflueret. Mittenda in segetem falx, nè solâ spe cibi lactatus, fame pereas miser. Si votis duntaxat te pascas, manum operi non admoveas, sterilitas tibi supererit, doloris compendium, & vecordix testimonium. Celeritatis præmium ferme gloria est: quæ non fecus, ac fortuna tardantes si non fugit, certè fallit. Invisa felicitati vox est *mora*, vel *crastinum*. Idem enim fermè est nolle, aut serò velle. Ut divino teste calamo: vult, & non vult piger. Meritò Lucanus quondam: Tolle moras, semper nocuit differre paratis. Si causam petis: aura dum favet, dum aspirant venti, dum longè tempestas est, emetienda sunt maria: nè pœnitentia sera occasionem fronte capillatam, sed elabi permissam excipiat. Quidquid laude dignum, donec ad apicem perductum, sistendum est nunquam, aut differendum: nè fors infelix moram excipiat, atque adeò fama tui cantet ludibrium: imperfectum esse opus, quia dilatatum. Romam specta, crevit opere, non consilijs segnibus. Si qua regum dos propria, fastigio eorum digna gloria, est executio facilis, & alacritas; tarditas, quia lento nititur gradu, servos decet, & testatur. Repat testudo humi, emetietur leucas siderum Princeps. Sol Regno Princeps est. Illius lumine orbis, hujus consilio regitur, servatur, beatur. Da soli tarditatem, da eandem Principi: quæ tum orbis fata? langvore torpescent omnia. Amplissimæ, ut sunt regnorum curæ, ipso rerum pondere, & affluxu novorum, quid nisi negliguntur dilata? eo sænore, vix restaurari sæculis sæpe integris posse, quod hora neglexit. Tu ergo, si gloriam, si Rempublicam dili-

diligis, matura consilia delige. Quæ lenta cudentur, tametsi grandia sint, aut executionis difficultates patiuntur, obicem statuente vel hoste, vel invidia; aut certè successus si habeant, æstimatione & amore carent aliquo, quia expectationem non prævertunt. Inexpectata duntaxat admirationem cient; & quod consequens, si utilia sint, etiam amorem.

Pro tardo.

PRæcoces fructus ferè aut diuturni minimè, aut nocivi. Afficiunt novitate sensum, non fovent, aut roborant vires soliditate. Ut ætas, quæ præspicit, rarò sapit tum, cum maximè oporteret. Hebetatur nempe præcoci partu vis ingenij, ac spiritus, aut extinguitur penitus. Vero illo Poëtæ: hunc tantum terris ostendent fata, nec ultra esse sinent. Laudo proinde alacrem, præcocem nunquam. Celeritas illum commendat, hunc temeritas reddit culpabilem. Celer esto semper, nunquam præceps. Alas magistra rerum natura negavit homini, tametsi Princeps sit orbis, pedes dedit; ut doceâre, nec volandum esse homini, nec rependum. Sagitta esto terminum petens, in quem prius consultò librata, neque tamen solis alis instructa, quibus auram permees, sed & ferro armata, quo velocitati pondus adsit moderatio. Faveant quàm maximè venti, inslentur carbasa è sententia, nunquam turgentibus velis spoliolum datur navis, sæpe cursui moram navarchus injicit, nè præcox favor in præcipitium torqueat. Commendatur Bucephali pernicitas, fræno ducente opus erat, ut virtutis teneret apicem hoc uno, quantum velocior cæteris, tantum sui à ruina securus, quia duce non carens. Securius à periculis ingenium tardius, quia non tot æstibus, quot præcox, obnoxium, neque adeò est procellosum. Audet illud, sed quia temerè, ferè infelicius; aut si felix, eventu magis, quàm consilio. Audet & hoc, sed quantum seriùs, tantò tutiùs, suo, & Reipublicæ commodo. Summa ferè ingenia, ut Seneca teste, mixturâ ferè non carent stultitiæ; sic modum nesciunt. Ipso ferè apice, quo prodesse deberent, Reipublicæ damnis obnoxia. Ut alta ventis pervia, sic ferè inquieta, & factionibus ut minùs, sin excidio nata. Quid interest, an ingenti cerebro momento des consilia Principi, quæ tardum ingenium studio, & constanti curâ magis excoxerit; aut certè sin eadem exequi detur, executioni magis conformia svadeat, quàm præcoci imaginationi?

QUÆSTIO V.
De passionibus in particulari.

§. I.

Quid Amor ?

XVI.

Dic quid amor? Vis nôsse? Amor est. Responſio, & idem eſt
 Quæſtio: ſic duo ſunt, & ſimul unus amor.
 Hoc ænigma capit, qui, quid ſit amare, probavit.
 Nâmque ubi verus amor, ſolus ibi eſſe nequit.

DOCTRINA ETHICA.

Amor, blandum illud, ut nominat Petrarcha, & commune omnibus venenum (si de illo agamus, tam ut affectus, quam ut passio est) alius est *naturalis*, quo amatur res, in quam naturaliter inclinatur appetitus, v. g. lapis in centrum. Alius est *animalis*, ut brutum amat pabulum præviâ apprehensione sensitivâ. Hic amor si sit vehementissimus, ut fieri solet in amore carnali, dicitur *furor*. Unde amantes sæpe facillè amentes. Alius est *spiritualis* præviâ cognitione naturali, & hic est voluntatis amor. Hic amor si concipiatur ex instituto & sine Divinæ fidei, dicitur *supernaturalis*. Rursus amor alius est *amicitiæ*, qui bonum vult alteri, quia illi bonum est. Alius est *concupiscentiæ*, qui bonum vult alteri, quia ipsi amanti bonum est, v. g. pauper divitias optat liberali homini, ut stipem acquirat.

In communi ex D. Thoma est amor *quædam coaptatio potentiæ appetitivæ ad bonum alicui conveniens*: ità quidem, ut ex Aristotele 2. Rhet. l. 4. *conetur amati bonum efficere, quantum potest*. Tametsi dulcis hæc mors in toto resideat corpore, cordis tamen penetrabile præ reliquis occupat, unde per fibras diffusus amor, partes omnes occupat, & quodam calore accendit. Hinc illud vetus sinè metaphora: *si bonus, ardet amor*. Causa amoris princeps est *solum bonum cognitum*. Bonum quidem, quia id solum est velut convenienter appetibile. *Cognitum* verò, quia nihil volitum, nisi præcognitum. Et licet cognitio hæc ad amorem se tantum habeat per modum cognitionis, ità ut solum bonum ex se amorem moveat, cognitio tamen est conditio sinè qua non moveret hoc objectum ad sui amorem.

Ad hanc cognitionem excitandam, quia pulchritudo oculos alliciens, & delectans plurimum conducit, ideo Platoni amor dictus est *appetentia pulchri*; sic tamen, ut bene distinguit Esp. q. 8. a. 1. ad 3. quòd pulchrum neque intendat amans, neque possidere cupiat de se, bonum verò ratione sui intendat, & amet illud. Nihilominus D. Thomæ 1. 2. q. 27. verum est dictum: quòd *pulchrum* addat supra bonum hoc, videlicet, quòd dicat ordinem ad vim cognoscitivam. Dum scilicet per oculos, qui sunt amoris fenestræ, visâ pulchritudine excitatur cognitio, & indè amor oritur. Unde illud Poëtæ, *ut vidi, ut perii*.

Si quæras: quid sit pulchritudo? Sentio cum Aristotele 7. Phys. t. 12. quòd sit *relatio quædam ad illud, quod amat*; prout videlicet ille disposi-

tus est, & rem amatam cognoscit. Hinc fit stultè amari multa, quæ aliis meritò invisa sunt, quia sibi scilicet lepidè res aliquas nonnulli proponunt: & tamen, quisquis amat ranam, ranam putat esse Dianam. Hinc orta paræmia: *de gustibus non est disputandum.* Pulchritudo Corporalis respectu oculi per Philosophum 13. Metaph. c. 3. est *ordo, mensura, & desinita moles partium in toto* per colorem & figuram, v. g. facies decora. Respectu aurium est harmonia soni acuti, & gravioris. *Moralis* est actionum compositio, & modestia. *Supernaturalis* est rerum Divinarum. Philosophus si Platonem dicentem audiat: pulchrum *Creatum*, esse *fulgorem summi boni*; optimè fecerit, si amet *summum pulchrum* (Deum) quod est undique bonum sinè admixtione ullius mali.

QUÆSTIO ETHICA.

An suavius, & optabilius amare, an amari?

Amari.

Quàm communis amor, tam frequens lamentum est: diligor heu modico, qui totis diligo flammis. Utrum verò hæc inter optabilius, amare, an amari? mira quæstio. Nemo inter homines summa non petit; & vel ideo arrogantiam menti congenitam alienum excutit frænum. Latere nescit cum flammis animus, cui charior semper potestas regendi, intolerabilis contra est necessitas serviendi. Miserabilius nullum est alieni arbitrij mancipium amante. Infelix, quod tantò sædius, quò abjectius sui idem tortor & carnifex. Lanienam eò magis miserandam, quò vincula consultò injecta quantum gravant, tantum amantur. Cesset ratio, ubi hæc tyrannis animum tenet, quam nulla sæpe frangat barbaries. Suam ipse vitam nescit, qui, quantum vivit, tantum soli vivit amato. Quid interest, auro vinciari, an ferro, si compes libertatem præpediat? Ut quondam risus à Diogene Aristippus, quod aureis aulæ compedibus alligaretur, nè avolare posset. Et quænam hæc oro dementia, nedum suavitas, aut desiderium, suas ut ut aureas (cum Romano loquor Philosopho) amare compedes? Dedecent grandem animum idola modica, quibus adorandis se iners substernat, cui orbis impar est. Ferè enim verum id: quisquis amat, servit; dominatur, quisquis amatur: quisquis amat, patitur; quisquis amatur, agit. Ulysses aurem obturans exemplum esto felicitatis. Quantus mansisset Alcides in fabulis, Samson in sacris, Henricus VIII. Angliæ Rex, nostratibus in literis, nisi amantes? & vel ideo amen-

tia

tiæ viciniore, quia amantes. In promptu causa est: amor nullum novit habere modum: addo ego, nisi eum, qui sine modo. Pyramus, & Thisbe sicam ostentantes testantur. Sic nempe amor agens nunquam moderatus, seu suo ingenio, seu suafu. Merito igitur suavius, & optabilius amari. Excellentia idem, & peculiaris quidem est pignus. Cum ferè pretiosa tantum in pretio sint. Amore ipso ut felicior, sic ditior redditur, qui amatur; dum amorem testantur amanti munera, quibus fons ipse se exhaurit, inops sibi, quia dives amato. Audi Philosophum l. 2. c. 12. videntur præcellere homines, dum amantur, voluptate, copia, vel virtute. En quanto merito optabilius, jucundius, beatius nihil, quam amari.

Amare.

Quantum mors aut amabilior, aut suavior vita, tantum amari præamare. Mortua est amans voluptas, nisi redamet, in amato. Ejus blandâ tyrannide fasciatus amans, quantum exhauritur, tantum fatiatur. Hinc Arist. 2. Moral. c. 12. *amare melius est, quam amari*; quod illud voluptatis actio perinde, ac bonum sit; ab eo contra, qui amatur, actio est nulla. Pari sorte quis cognoscere optabilius esse neget, ac suavius, quam cognosci? amari, & cognosci possunt & illa, quæ vitâ carent, suo proinde ortu vilissima quæque. Nullus è contra amat, qui non unâ vivit. Scilicet illi duntaxat amor communis est, cui communis est cum Superis vita. Hoc illud est adamantium vinculum, quod, quantum necit fædere, tantum afficit dulcedine, ut radij solem. Quis amantium Davidis aut Jonathæ commendaret pericula? quis Euriali, & Nisi heroica in Patriâ curaret studia, nisi amor pondus addat bilanci. Hic ille est aries, cui vel aheneus cedat murus oportet. Hæc illa est flamma, quæ arduitatem omnem ignorat; nihil enim amanti difficile. Artifex mirus, potest omnia, quia audet omnia. Tolle amorem, seu concordiam elementis, natura chaos erit, non ordo pulcherrimus. At servit amans. Servit fateor, sed, ut grandes solent, libertate aureâ, & benefactis, non ut mancipia necessitate ferreâ, aut invitus. Quis Deo famuletur amplius, hanc si amoris vim spectes? Anne tamen idcirco est universi mancipium? nempe felicius semper est, dando felices reddere, quam reddi felicem accipiendo. At si quæ felicitas est amari, nunquid ejus compos est amans? Veteri sapientum regulâ: qui vult amari, amet. Tyrannus amor communi suffragio audit, at crudelior vipera lancinat animû ejus, amoré qui patitur, vel eò duntaxat, amanti ut servet Charites, demereatur gratias, jacturam vel nutu nè faciat.

§. II.

Causa amoris, effectus, remedia.

XVII!

Vafer amor Mimo dum sibilat ore, tenaci
Glutine fatales instruit usque dolos.
Heû mihi quot miseræ fraude hâc periére volucres!
Ah cave, nè laqueo tu capiâre pari.

DOCTRINA ETHICA.

CAusæ amoris principes sunt : 1. *similitudo*, de qua vetus illud : *similitudo morum, mater amorum. Graculus graculo affidet, cicada cicadam amat.* Alios similis natura arctius connectit : sic *oderunt bilares tristem, tristis que jocosos.* Sanguineus cholericum præ alijs, cholericus vicissim sanguineum amat, melancholicum rarò, phlegmaticum vix unquam. Melancholicus rarò amat (hinc apathos dicitur) si tamen amet, nescit modum. Cholericò præ cæteris jungitur ; sic tamen, ut jurgijs frequentibus amor iste non careat, ut si unquam, hic verum sit : *non est, si non sit, litigiosus amor.*

Alios similitudo vitæ, doctrinæ &c. connectit, sic se dilexere Polystratus, & Hyppocrates, qui simul nati, sub eodem climate, constellatione, die : similis complexionis, ingenij, fortunæ, simul infirmati, simul mortui. Viventes alter sinè altero esse non poterant. Et licèt figulus figulum, etsi similem sibi oderit; id non fit similitudinis causâ, sed quia alter alteri lucrum utile impedit. Dissimilitudo etiam potest esse causa amoris ; sic egens divitem, quia beneficum ; Rex subditum, quia tributarium ; æger medicum, quia salutem suam diligit. *ada causa est amor.* Vis alterum cogere in tui amorem ? En licitum ex Seneca philterum Ep. 3. *Ut redameris, ama.* Dixi licitum, habetur enim apud non multos philterum, seu incantatio, carmen, medicina, vel quodcunque aliud, quo ad amorem, vel odium erga aliquem in persona aliqua excitandum utuntur magi, & incantatores. Quæ infelicitas neo-Conjugum non rara est. Censet quidem celebris, ut eum Raynaudus nominat, sagarum Patronus Wierns, nihil has incantationes posse ; sed doctissimè eundem confutat Delrius magicarum questionum qu. 3. Amor hic magicæ artis, ut observat Plutarchus, turbidus est, & injucundus, scilicet pisces medicamento capti sunt inspidi : sic tamen amantes carnaliter peccant, quia philterum voluntatem liberam non potest cogere ad amorem, licèt hominis temperamentum inclinet.

3tia causa est conjunctio naturalis Parentum cum prolibus, & vicissim, ut docet Arist. 8. Eth. c. 12. ubi infert, majorem esse amorem parentum in proles, quàm prolium in parentes ; eò quòd parentes, maximè mater, majorem habeant certitudinem, quòd hæc proles sit sua, quàm habeant proles, quòd hi sint parentes. Hic amor parentum

tum cæteris paribus in primo-genitos est major. Unde leges Italiæ, Galliæ, & passim Germaniæ primo-genitos in hæreditate præponunt cæteris. Reliquas causas amoris v.g. conversationem præsertim occultam, beneficia, raritatem rei &c. non moror, quia huc non referuntur.

Passio hæc effectus habet quàm plurimos: primus est *unio affectiva*, unde illud: *anima magis est, ubi amat, quàm ubi animat*. Hinc amatum semper præsentem mente constituit, si non possit præsentiam physicâ. Somnus ipse ob frequentes fibrarum motus vel impeditur, vel somniis de re amata turbatur. Vigilantis situs & gestus mutatur identidem. *2dus est Extasis*, quasi à se ipso alienatio, ita videlicet, ut mens tota sit in amato, vel per cogitationes, vel per affectum, ob tantam intensionem amantis in amatum, ut facilè oblivio sui ipsius succedat, & neglectus rerum omnium. Extasis hæc, ut bene D. Thomas observat, est solius amoris amicitiae, & quidem tantum in amore spirituali; carnalis enim, ut supra dixi, si intensus sit, amentiam, & furorem gignit, ut patet in Rudolphi L. B. de Warth, homicidæ Alberti primi Cæsaris uxore, quæ anno 1308. dum conjux ob scelus admissum contractis manibus, & pedibus rotæ impositus triduo ibidem viveret, infra rotam sine cibo & potu triduo perstitit, donec ipsa quòque amaritudine cordis vitâ fungeretur. Et quamquam non semper ea sit amoris vehementia, ut hominem statu mentis dimoveat, melancholicum certè facit eum etiam, qui naturali complexione hilaris est, & hoc quidem ob continentem sanguinis, & spirituum resolutionem, ita ut sanguis ater, & crassus tantum cor occupet, qui centrum replens tristibus delirijs mentem confundit, & ad morbos, vel violentas sibi metipsum manus inferendas hominem impellit.

Tertius effectus est *Zelus*, omnia vincens impedimenta obstantia ad rei amatæ possessionem. Unde vetus: Liberior Spartâ est, ingeniosus amor. Testis Leander, qui obstantes fluctus natando emetiens, ut amato frueretur consortio, inclamabat: *parcite dum propero, mergite dum redeo*. Testis ætate nostrâ Comitis de Nithisdale conjux in Anglia, quæ conjugem carceri mancipatum liberatura, carcerem subiit in speciem ejusdem visendi causâ; mutatisque cum eo vestibus ipsa virili in habitu permanfit in carcere, dum conjux actu hoc custodiam feliciter prætergressus, fugâ sibi consuleret. Sed & conjugii amoris ingenium profuit, libertatem tulit dilectio sententiâ Judicum, communi Angliæ, & orbis commendatione. Quar-

Quartus est *naturalis quædam infirmitas* ex eo nata, quòd cum amans sit totus rei amatæ intentus, non curet vel alimenta viribus necessaria sumere; unde pallor, languor, & cætera morborum ilias.

Quintus demum est *amoris exuberantia* dolore mixta, quo timet amans, nè ab amato minùs ametur, vulgò *Zelotypia*.

Potentissimi animorum hostis hujus pauca sume remedia. 1. *mutatio loci ægris, & amantibus opportuna*; hæc enim tollit occasionem agendi cum amato. Mutationem hanc, cave, nè differas. Principiis obsta, serò medicina paratur, dum mala per longas invadere moras. 2. *Diligens fuga conversationis, tum occupatio frequens in rebus feriis*; alioquin enim, cum amor Diogeni sit *otium negotiosum*, solitudo amorem fovet potius per cogitationes. 3. *tium. Sincerrum de rebus cape judicium. Certissimum enim illud: omnis amor cæcus, non est rerum arbiter æquus, nam deforme pecus, judicat esse decus.*

Vide an *dignum sit momenti illicio emere pœnitundinem æternam*; rei vilissimæ posthabere pretium, & omnem animi felicitatem. Unde *generositas mentis* consurget his è nugis, & blanditijs major animus, quas non modò *sequitur ultor à tergo Deus* testante Diluvio Genes. 6. & Sodomâ, sed testante exitio tantorum quòque regnorum, ut Assyrij Imperii in Sardanapalo per Arbacem, Romani regni in Tarquinio superbo ob viciatam Lucretiam, Trojani ob Helenam raptam, Anglici ob Bolenam, & alias ab Henrico VIII. assumptas. Verbo, cogita: iter nunquam ingredietur honoris, lascivæ addictus quisquis erit Veneri. *Quamquam hic amor non amoris, sed perditionis, & concupiscentiæ nomine dignus, quoties ad noxia animo derivatur, ut observat Raynaudus.*

In amorem proniores sunt per Philosophum 8. Eth. c. 3. sanguine puro abundantes, quales sunt Juvenes ætate, præsertim complexionis sanguineæ. Hi quia simplices, & creduli; adhæc, non sæpe decepti, facillè amant, & redamant. Difficilior est in senibus amor ob siccam complexionem, itèm ob suspiciones ex longa experientia in his admodum faciles. 2. *idò. Nobiles, & potentes, qui quidem, uti & ij, qui liberalem vultum, & indolem sunt sortiti, amari potius volunt, eò, quòd in amore hoc, quo ipsos prosequuntur alij, suam præstantiam collocent.* 3. *idò. Qui calidioribus regionibus sunt editi.*

Id universim nota, amoris ordinem esse primum à se ipso, etiam per Arist. 9. Eth. c. 8. Unde si Latio sit venia: *charitas incipit ab ego. Re-*

Et tamen ratio amorem hunc moderetur, oportet; secùs *Philautia* sibi tantùm studens charitas erit, nihil pensi habens suo pro commo-
 vel universi incommoda. Quamvis *dilectio*, *charitas*, pro eodem sumantur cum *amore*, tamen ex 8. Eth. differunt sic, quòd *dilectio* sit initium amicitia, & requirat selectionem rei amatae. *Charitas* oritur ex magna rei amatae appretiatione. *Benevolentia* itèm, concordia, & *beneficentia* differunt.

QUÆSTIO ETHICA.

An dari possit philtum universale in natura conciliando omnium amoris?

Affirmatur.

AMor, blanda illa animorum vipera, adeò nulli non domestica, ut cui scintilla humanae est mentis, huic victima esse velit. Stoico Catones da supercilio, vel sinè gratijs Aristarchos, tametsi expertes sensùs videantur, amari qui nolit, comperies neminem. Et quanto id multis vitæ, fortunarum, bonorum omnium stetit impendio? felices se credentibus, si modò amoris tesserâ donati; quasi verò hæc una dispendium omne in fortunæ compendium, virus in mella transformet. Quanto leviori pretium hoc venire pretio liceat? Si vis amari, ama. Dictamen naturæ philtis omnibus certius habe. Hoc igne vel ferrea incudem ferent pectora, eò tractabilia magis, quò flammæ ipsa suas diligunt. Victimæ sui pariter, & sacrificuli. Charum esse vox Cara admodum sexcentis. Ama, quid faciliùs? quid tamen unà feliciùs, ac certius est ad redamandum? Rudera æmuletur cor amans, flammæ testetur *clamore*, reddet Echo, amati pectus, vocem optatam, ardeo *amore*. Affabilitas vultûs, comitas morum, sensuum candor, inhospitales etiam Caucasos eliquant in affectum, faciliùs, ac Hannibal in obsequium Alpes. Semen amoris mutui amor est; crede largâ manu sementem tuam, vicem reddet par cordis officium. Dexterâ è contrâ tenaci si sparseris, parca itidem falx metet sementem. Arbitrio tuo stat fructus amoris, quantum tuus in alterum, tantum ferè alienus in te crescet affectus, redivivo in te Herculis Gallicani exemplo, amoris fascino quorum, & quantum libuerit corda nectentis. Quod aperta vis belli non potest, cavernis abditè domant cuniculi; comitas, affabilitas stratagema efficacius, quia blandè; serpendo sibi ipsi cor eripit, & in obsequium cogit amantis.

Hospes

Hospes tum primùm advertitur, cum expugnatos animos in triumphum ducit. Da Principem hâc dote insignem, & felicem sibi, Regno, orbi dedisti dominatum. Liberi, non subditi sunt Principi, qui diligunt, quia dilecti. Pater his cum Germanico magis audit, quàm Dominus; & dum delicias generis humani eum cum Tito populus salutabit, in omnes nutus obsequentem facilè nanciscetur, in quem amor plenum obtinet dominatum. Quid multa? quisquis es, amari malis, quàm timeri: nè iniquis quidem acerbus. Verum tuo id documento comperies: si vis amari, ama. Rarior nulla triumphandi dos, quàm dum præsidia & gentes sponte cadunt non tam in gladium, quàm sinum victoris. Qui sic vincat, rarus est. Certiùs tamen vincit nemo, quàm qui sic vincit. Et quid vetat triumphi hujus gloriâ coronari quemlibet? Amorem cuiusvis cum natura dedit nascendi fors. Quid igitur torpeat otio, qui ignaviam nescit, affectus? Caloris virtus est maxima, si Philosophis credimus. Cur non eadem sit amoris? Data hæc vis est omnibus, tu ad omnes, ut ratio suadet, extende; tibi hoc pacto te ipsum multiplicas, quia amantes vel procuras, vel firmas. Obsidionales, civicas, murales sanxit vetus Roma coronas. Mirum est, quòd sapienti ejus Politicæ non occurrerit, etiam *Amicam* fundare. Illæ sub jugum missas gentes, Urbes, cives servatos notârunt. Hæc clientum officia, & cum his sæpe salutem Patriæ vel fundatam, vel promotam tributaria facit. Pudet ferè amantem non prosequi, æquè penè, ac pudeat non esse hominem. Nemo enim, aut hebes est adeò, qui amoris argumenta non capiat; aut saxeus adeò, qui amoris argumentis non capiatur. Alter proinde alterius illicium est pariter, ut amet; & ut ametur, fomentum. Repeto: Si, & quantum vis amari, tantum ama.

Negatur.

NON tanta regionum, cultuum, imò & vultuum per orbem disparitas, quanta est animorum. Quæ igitur par fascinandis omnibus sit regula? amor amorem provocat, haud negaverim. At quot reperias pectora, quæ si pumices cernas, aut silices, undas antè elicies, ac scintillam amoris. Cur? Misantropos cum Tarquinio illo generis humani hoste, Apathósque reperies, ut belluam antè cicures, ac horum vel feritatem, vel duritiam mollias. Nempe adamante durius si quid natura genuit, fibræ multorum sunt. Arte nullâ Riphæum horum frigus dissolvas. Da verba, gemina comitatis officia, suspicaces illa, hæc contemptores efficiunt. Ut de gustibus, sic de genijs

quæstio esse non debet. Hos amor, illos supercilium manet. Adeo tamen malignantis nonnulli sunt indolis, ut placeat nemo. Néque mirum, non eadem sonipedes regendi est regula, nec eadem est animos edomandi. Nemo Deo in amandum pronior, aut liberalior. Fecit, quod omnipotens potuit, & quod non nisi summè misericordem decuit. Ut essent, iussit omnia, ut servirent, ut delectarent. Addidit in pignus sanguinem, se, Divinitatem ipsam vadem, & pignus amoris. Excessit amantium non regulam modò, sed vel cogitatum. Se ipsum jugi epulo tradit. Merita ibi, & spes amati, hìc vel vota superat. Fecit, quòd non nisi impudens, aut imprudens optare quis potuit; Fecit, quo majus Deus ipse non potuit; quia quod adderet ultra, non habuit. En quanta argumenta amoris. Et quàm avara tamen redamantium pectora. Algent ad flammas; vix agnoscunt, quas in momenta gratias sentiunt. Perire malentes Andabatæ, quàm sic amantem amare; Conditori, Salvatori, Patri vivere, & beari. Ingeniosus, si aliàs, Numinis amor, quod tantis adderet, non viderat, & tamen commune omnes devinciendi meritum amorem suum heu quàm modico cernit pensari. Nempe actum agit flamma innocua, cum feris ipsis crudelior pectus obsidet hydra. Et quot ejusmodi pestes alic Respublica? & has sibi amore devinciat quispiam? Princeps cum primis? sanè privatus cum fueris, aut bonorum, aut malorum censum augeas oportet. Cygnis si faveas, corvis displiciturum te noveris. Horum contrà si placeant studia, & affectus, illorum amores perdas, est necesse. Ipsum placere multis displicet, & alienà videri gratià frui, invisum reddit. Carpitur nempe vita, non tam annis, quàm censuris absoluta. Nunquam in theatro fabula sinè Momo. Persequitur, prosequitur, quia finis cuique bonum suum. An ergo tu omnium corda tibi demereare merito, & candore, quæ Naturæ Author non possit, etiam cum benefacit? Si Reipublicæ habenas dirigas, scelera ut cancerenam refeca, nè corpus perdas malo serpente; pia hæc crudelitas est, insipiens odium trahit. Paucos feri, ut omnibus parcas. Terrore omnes, paucos fulmine affice, felicitas sic consistat publica. Ament boni, oderint mali. Satis est. Dùm paucorum excidio. Salubris hic & providus amor amorem conciliet sapientum. Actum est cæterum: amari qui vult omnibus, aut Deo major sit, necesse est, aut ametur à nemine. Acer enim humor citò invenit, quod arrodat. Justa nempe hæc vindictæ pœna est, ut, cum pauci nobis placeant, paucis pariter placeamus,

§. III.

Odiū. Cupiditas. Desiderium. Fuga.

XVIII.

Milvius innocuas cupido rapit unguè columbas,
 Et fugit à rapidi dentibus agna lupi.
 Hoc suadet natura feris: rationis at usus
 Te, bene quid fugias, quidve sequâre, docet.

DOCTRINA ETHICA.

Odium, amoris contrarium, est *volitio alicujus mali alicui, vel est aversio appetitus sensitivi ab eo, quod est, vel apparet malum*; & sic potest etiam veritas odium parere, apprehensa sub ratione mali. Odium aliud est *inimicitiae*, quod opponitur amori amicitiae; hoc odit personam, & ideo vult ejus malum. Aliud odium est *abominationis*, oppositum amori concupiscentiae; & hoc odit malum, quod est malum alicujus personae.

Causas odij ex contrario amoris intelliges. 1. Omne turpe excitat odium, seu turpe corporale, seu morale, ut est superbia, & ex hac ortus contemptus, avaritia, crudelitas. 2. Morum dissimilitudo. 3. Maleficium, seu vis magica. 4. Naturalis antipathia, dum sibi contrarij sunt aliqui etiam primo aspectu, nec scientes odij causam dare, neque vim occultam advertentes. Sic Poëta: *Non amo te Sabidi, nec possum dicere, quare: hoc tantum possum dicere, non amo te.* Negat quidem Fabri vim talem occultam l. 6. pr. 5. n. 3. Sed experientia probat primo intuitu sæpe nos aliquem odisse.

Varij sunt odij effectus, *tristitia, & invidia, superbia, rancor, vindicta.* Unde animus immisericors, constrictum cor, respiratio lenta, ob fibras raris motibus flexas. Externè taciturnitas, vel mendacitas, asperitas frontis, fuga conversationis cum eo, quem odimus, & similia. Illud in odio pessimum, quòd, sicut levitatis notam non facile incurrit ofor, sic absentia odio habiti non restinguit odium, adeò, ut nonnulli Pseudo-Ethici delirent: causam odij semel concepti semper recogitandam, atque adeò odium semper suadendum. 2. Quòd eorum, qui se mutuò amârunt, v. g. sanguine junctorum odia pro mensura amoris prioris vehementiora sint, & diuturniora, eò quòd odium non illabatur animis furtivè, sicut amor; sed illapsum semel vehementissimum sui sensum animæ imprimat; & ideo ità constantius perseveret, ut etiam post mortem sæpe odia vivant.

Proniores ad odia sunt. 1. Amantes, respectu rerum amatæ rei bono, vel consecutioni obstantium. 2. Suspicionibus obnoxij. 3. Arrogantes, & gloriæ cupidi, si quid ijsdem obtet. 4. Bile laborantes. Qui atrâ laborant, occulta, & maximè diuturna habent odia; qui flavæ bili subjecti sunt, apertè, sæpe tamen admodum crudeliter, & diu oderunt. 5. Timidi, & quoquo modo imbecilles. Unde nemo infantibus, stultis, & fæminis ad iram pronior.

Remedia tria sunt. 1. perpende indignitatem causæ moventis, tum etiam sæditatem vitij. 2. Juxta Senecam l. 3. de ira c. 4. cupiditatem, & amorem corde tuo exclude, & fomenta odij evitabis. 3. Vide damna per odium orta, valetudinis, & virium, bonique nominis imminuti, & generoso Spiritu superabis. Certum enim est: *Spiritus tristis* (qui est in odio semper) *exsiccat ossa*, testante sacrâ paginâ. Si ergo justo odio quid prosequendum sit, semper sic oderis, tanquam certò propediem amaturus.

Amor ferè est magister cupiditatis. Est autem cupiditas *appetitio boni ut absentis, seu nondum obtenti*. Hæc appetitio si sit in parte animali, seu sensitiva, dicitur ab aliquibus *concupiscentia*; si sit in parte rationali, dicitur *desiderium*. Quidquid sit, illud certum est, quòd ab amore differat etiam ex objecto; quia, ut observat Raynaudus, cupiditas habet pro objecto præter bonum, etiam affecutionem illius; amor vel purè tendit in bonum præscindendo à præsentia ejusdem, vel absentia. Causa fundamentalis desiderij est: agnitio propriæ egestatis, & potentia hanc explendi in re apprehensa. Hæc passio frequentissima est homini, & periculo non vacans, nè boni imagine deceptus malum concupiscat. Quod malo suo præsertim experiuntur Juvenes, qui, sicut ob sanguinis abundantiam, & defectum experientiæ difficultatum facilè bonum apprehensum concupiscunt, ut habet Arist. 2. Rhet. c. 12. Ità umbris se lugent deceptos, dum malo remedium vix finit circumstantia. Cupiditas (quæ hominis fragilitas est) alia est *indeliberata*, & hæc caret vitio; alia *deliberata*, & hæc laude, vel vituperio digna est. Juvenes citò concupiscentes ob sanguinis mobilitatem facilè desistunt. Sanguis hic, & bilis in nonnullis potentiâ rationalem si imbuat, præpostera, & noxia sæpe causat desideria. Uti exemplo sunt fæminæ, præsertim gravidæ; nam ex atra bile carbones, aut lateres &c. appetunt. Ex pituita saporès acidì, ex altera bile pinguis appetuntur, & stomacho his humoribus vitiato præbentur.

Cupiditatis effectus est tremor non rarò membrorum, perturbatio, & rubedo à spiritibus ad exteriora diffusis. 2. Acerbitas, tristitia, & dolor, si re cupitâ serò, vel penitus non potiri cupidus possit: hæc comitantur insomnia, & curæ. 3. Est augmentum perenne instar ignis; unde cupiditas *infinita* alijs, alijs *inexplebilis* dicitur per id: *quòd plus sunt potè, plus sitiuntur aquæ*. Hinc quia ut plurimum error humanam cupiditatem comitatur, vel in re ipsa, vel modo, nota illud Platonis: *nisi*

ratio cupiditatem franget, vita turbetur, necesse est. Fæmina, pecunia, gloria cupiditatis terminum statuit nullum, nisi qui finè termino fuerit.

Cupiditas Philosopho duplex est: alia *naturalis*, quæ scilicet inest naturaliter homini cuius ad individui, vel speciei conservationem spectantes res v. g. ad cibum, potum &c. alia *rationalis*, ad quam caufandam homini necessaria est apprehensio rei, ut bonæ; cùm homo finè hac per se non feratur ad rem illam cupiendam. Cupiditatem animi leges humanæ nec præmiant, nec vindicant. Utrûmque pro meritis fieri à Deo Sacræ testantur literæ. Naturalis cibi, & potûs necessarii cupiditas vitio caret, altera enim *fames*, hæc dicitur *fis*. Nascitur *fames*, seu cibi appetentia ex ventriculi vellicatione, quæ fit ex naturali calore, & acore interno. Cùm calor hic, & acida, fibras, & nervos afficiant, si alimento, quod consumere possint, careant. Acorem hic utrâque bilis causat, præfertim atra. Sitim falsedo, vel exsuccæ fauces. Inediâ, vel siti longâ laborans, repente non te oppleas; plus enim gravas, quàm satias.

Fuga opponitur desiderio, & est *aversio animi à malo absolute sumpto*. Differt à timore, qui est circa malum arduum. Ab odio, quod est fuga mali absentis, seu sit absens futurum, seu præteritum. Fuga data est homini, ut per hanc noxia evitet. Per hanc reducuntur spiritus caloris ad cor, frigore externa membra occupante, demum etiam imperatur motus de loco potentix loco-motivæ, si aliter malo obviari non possit. Atque utinam, quemadmodum instituta est passio à natura, hæc adhereret; in fugiendis videlicet illis cumprimis, quæ animam vitiant, etsi sensui blandiantur, de quibus rectè ille: *heu fuge crudeles terras, fuge litus iniquum.*

QUÆSTIO ETHICO-POLITICA.

Utrum melius, amico inconstanti, an inimico constanti
benefacere?

Amico inconstanti.

VAtiniana odia quid commune cum beneficijs habeant? Invisæ sunt gratiæ, dum, si odium absit, suspicio vitiat omnia; ut fieri amat, si vitiatis oculis objecta spectentur. Da florem araneo, hyblæas etiam dapes in venena convertet. Tametsi lenissimâ manu vulnus contrectes, acriori semper dolore memoria obductam refricat cicatricem. Ut verum sit vetus: *manet aliâ mente repõstum Judicium Paridis,*

vidis, spreteque injuria formæ. Quid communius querelâ veteri: in undis scribi beneficia, injurias æri incidi ac marmorî: quòd illas ingratitude nullo negotio elabi patiatur animo, has nunquam. Age, immortales cum Livio collatas à te gratias esse cupis? ei confer, qui una tecum duplici in corpore est anima, depositum tam datum accipit, quàm servat cum fœnore. Hic tibi officijs auctus subsidium, tutela, solatium; dum contrâ æmulus tuis ditior gratijs arma sumit, quibus te feriat. Anguem lacte pascere, & sinu recrea, mortem in præmiû referas. Urticam sollicitâ curâ irriga, urere eam senties. Da faventia tribulis sidera, in vulnera adolescent non minùs. Dum contrâ Gazophilacium tuum amantis est animus, nunquam amplius redditurus impendium, ac dum amando obviâris. Hunc liquore dulci scaturientem fontem corona, & beneficium tibi experière. Dum contrâ basiliscus, vel victimis cultus pestem dabit. Et quid mirum? naturæ id vitium est, an ingenium: omnia in mel apis, omnia in fel, & virus concoquit vipera. Inconstantia si terreat, tempus cogita, quo frui liceat amantis consortio, ope, consilio. Momentum grande, incerta quamvis securitas sit. Quot discrimina summo emunt mortales! prodigunt sæpe omnia, ut certius pereant. Amicus ut ut inconstans sit, quo durat, prodest; quia & fovet, & favet. Sæpe ipsa inconstantia beneficiorum pondere roboratur, ut Mercurius fixus sit. Et tum quantum credis beneficio huic tribuendum, quod mobile illud fixerit? Omne vitium, quia in homine est, finem ac terminum patitur. Inconstantia quòque, dum ratione omni non careat, qui amicus est, elidi poterit. Et tantò felicior eventu, tantò acrior est beneficiorum vis; tantò unâ dulciore conatûs fructu, quò amplius delectat conantem, incerta quæ optavit, præ certis sibi decerpisse, & stabilivisse. Sexcenta in inimicos me arbitro si conferas; amico, quantumvis inconstanti, unicum collatum palmam eripiet.

Inimico constanti.

RE nullâ certius luditur mundus, quàm quòd semper deludi se sentiat, & ipse gaudeat. Quasi verò placeret fabulam fieri. Amicorum gratijs sinum onerant, tanquam si ancile Deorum ibidem conclusum, vel adamantinâ lege sancita forent amicitix fœdera. Nunquam minùs erratur, quàm dum, nè fraudi sit locus, nos ipsos fallimus fide nostrâ. Arundinem experimur, quam rupem credidimus, vix amicitix filo tuti, qui catenato robore nobis blanditi sumus. Adcò vitrea est

est fors amantùm, aleæ in morem se affectus contorquent. Luditur his semper, ut illusioni nunquam non locus sit, seu credulitatis, seu fortunæ munere. Cave malaciam, Typhones latent. Nunquam minùs securus procedit navita, quàm dum tranquillo mari Alcyon deliciaur. Tu cum inſtitore divite te ut redimas, tua furenti crede munerâ. Quidquid dederis, fœnus eſt, non detrimentum; conciliatus æmulus & amores augebit, & gratitudinis munera. Inimicus eſt? ſi conſtanti furat fremitu, hebetabitur munere. Placant ferè, & Deos iratos, quia placent officia, obſequia, dona; ſin aſperitatem augeat, facilior tibi certum hoſtem vitandi alea, quàm incertum. Crescunt ignes fomentis, decreſcit gratijs furor. Patronus momento ſit, & defenſor, qui nuper erat Vatinius; aut munere, aut officio exequentem, quod ratio, vel ipſe Græciam fulminans Pericles eloquentiâ non effeciſſet. Pudet ingratos eſſe, & quos furor antè conſtrictos dormit, ſi triumphet amor, amplius trophæum gloriæ ſtatuit. Pudet beneficijs cumulâri, & quos antè beneficos exulceravimus, ingrâtâ proſequi morte. Præplacet furore poſito vicem reddere, & ut tibia ſuperato vulnere integratur fortiùs, ſic ſanctius eſt fœdus æmuli, quàm primùm amantiſ. Vetus id quidem: reconciliato nê fide. At ſi benefacti certandum ſit, certum prælige inimicum, quia acerbius nullum animo ejus vulnus inſlixeris, ac tui memoriâ beneficij: ſaucius te ſequetur, etſi feriùs tempore, ardentius tamen. Vitam antè ſuam poſiturus, quàm tui amorem. Cauſam cupis? Sapiens in Proverbijs eandem indicat: beneficium collatum æmulo prunas non jam in caput, ſed in ſinum contorquet. Urit mentem memoria conſtans beneficij, donec odio poſito flammam concipiat, & vel invitam cogit in officium gratitudinem. Nempe barbaries nulla talem genuit Salamandram, quæ in beneficiorum ignibus duret ſemper, & duretur ampliùs. Dum è contrâ Vertumni alicujus amici in ſinum congeſta pietas auræ ſpargitur, quia nativâ inſtantiâ mobili. Inimicum cole, amicum centuplo conſtantiorem fundas, quàm, ut, quem natura vel fraus dubium tibi fecit, certum reddas Achatem. Rara nãmque ars lapis ille Philoſophicus, volatile ejusmodi ens in aurum puriſſimum & figendi, & fingendi. Dum contrâ, ut intra montium viſcera ignes terram in aurum excoquunt, ſic beneficiorum ignes vel averſos, vel adverſos animos congenitâ virtute in amantes transformant.

97 150
QUÆSTIO VI.
De reliquis passionibus.
§. I.
Quid gaudium, tristitia ?

XIX.
Quem læsit rabido furibunda tarantula morsu,
Saltat, & in medio vulnere sæpe perit. !
Quot Juvenes simili perimunt mala gaudia fato!
Quos læsit rabido lena volupta joco.

DOCTRINA ETHICA.

Gaudium, delectatio, voluptas communiter pro eodem sumuntur, licet aliquomodo distingvi possint. Videlicet quod gaudium, seu lætitia propriè tantum sit ad ea, quæ sunt appetitûs rationalis. Delectatio verò sit ad ea, quæ reperiuntur in sensitivo appetitu. Voluptas denique respectu utriusque sit veluti genus. Bene ergo definitur omnia hæc complectendo cum D. Thoma 1. 2. q. 31. a. 1. quod sit *actus perfectus, & terminus ultimus appetitûs vitaliter in ea quiescens*. Dicitur *actus*, non enim est pura passio, ut volunt nonnulli, licet voluntas fruitivè in objecto possessio, velut centro quiescat; quia hæc ipsa objecti possessio per rationem, seu actum vitalem apprehenditur, quod non solet fieri in rebus inanimis v. g. lapide in centro quiescente. Voluptas ergo, seu gaudium, semper est de bono vel realiter, vel per cogitationem repræsentato ut præsentate; sicut desiderium est de re absente. Ut plurimum voluptas præcedit, & comitatur desiderium; desiderium tamen non oritur à voluptate, sed ab amore, qui fertur in bonum propositum, præscindendo à circumstantijs.

Voluptas per Philosophum 1. 10. Eth. in rebus bonis, & malis potest haberi, diciturque ab eodem necessaria hominibus, eò quod brutis æquè, ac hominibus semper communis sit. Quatuor ad eandem, si perfecta sit, concurrunt. *Objectum*, quod movet. *Potentia*, quæ movetur. *Operatio*, quæ est ipsa motio. *Delectatio* est terminus. Tria tamen sic necessaria sunt, ut quocumque ablato delectatio perfecta non sit. 1. Præsentia, & possessio boni. 2. Possessionis illius cognitio, seu phantasia. 3. Amor ejusdem. Non enim delectat, quod non amatur. Ità cum de Rhodes. Rayn. communis. Omnia hæc, cum experienciâ constet, homini sæpe sine desiderio rei illius, quæ nos delectat, adesse; vides, non semper cum delectatione desiderium esse conjunctum.

Illud cuique volupe est, quod cuique conveniens. Conveniens porro, & delitiosum est aliquid omnibus aliquando hominibus, aliud tantum certæ ætati, & conditioni; v. g. cibus esurienti, libertas vincito &c. res omnis delitiosa est dependenter ab apprehensione objectum homini proponente; hinc fit objecta aliàs in se jucunda nonnullos affligere, alia in se dolorosa delectare. Tam felix erat olim

olim Thrafillus, credens se regem esse, quàm miser Dionysius, capiti suo pendentem è filo gladium semper imminere existimans. Hinc fit, ut sapientes cum Aristotele 10. Eth. c. 3. *illas tantùm veras delectationes censeant, quæ viro probò videntur.* Et hæ dicuntur delectationes intellectuales, & spirituales, quia rationi, & intellectui convenientes. Ejusmodi est voluptas ex laude, honore, gloria &c. progenerita. Itèm ex virtutum actibus, & scientijs. Sic Pythagoras Geometricas Demonstrationes inveniens, non secus, ac si ingentes thesauros reperisset, 100. aureos Jovi in gratitudinem obtulit. Imò etiam in actibus pietatis sentitur motio non nunquam dulcior in fine. Quæ tamen licèt sapientem, & probum deceat, tamen ab eodem non intenditur ex innata sapientiæ, & virtuti generositate.

Voluptates cæteræ sunt *animales*, quia appetitui convenientes. Harum aliæ sunt necessariae ad individui conservationem, vel speciei, & tunc etiam licitæ: non nullæ istarum sunt in appetitu concupiscibili, aliæ in irascibili. Aliæ sunt homini magis propriae, curiosæ, & delicatæ, v. g. voluptates in exquisito cultu vestium. Aliæ sunt purè animales, & sordidæ, & ferè vitiosæ, quod ostendit naturalis de illis erubescencia; cùm, sicut tenebris æternis dignæ sunt, ità etiam ferè inter tenebras homines quærant. Hæ ultimæ, ut observat Aristoteles 6. Eth. c. 5. voluptates (præsertim tactiles) sapientiam, & prudentiam vehementiâ suâ evertunt, cùm ad se totum animum rapiendo ab alijs potentissimè avocent. Unde rarò videas ingluviei, & cœno deditum excellere in aliquo peculiariter, nunquam certè inter homines æstimari.

Voluptas omnis pectus, & cor dilatat, & recreat mentem. Unde cùm sanguis versùs cor solito ampliùs tunc veluti bulliat, spiritus subtiles per cor diffunduntur; qui deinde lætas tantùm apprehensiones causant; unde oblivio doloris omnis, & sæpe subsultatio corporis nascitur. Conducit valetudini sæpe, sæpe etiam præsertim Melancholicis necessaria est, licèt nunquam satiet appetitum: eò quòd si magna sit, deliquia frequentia, & ipsam mortem causet; si parva, minor est arbitrio.

Effectus voluptatis colliges ex dictis: Remedia maximè contra vitiosam hæc adhibe: 1. Memento, quàm fugacia sint gaudia humana: ac proinde, nisi cæcus sis, videre potes, quòd voluptas transitura sinè prudentia desideretur, vel cùm transierit, cum pœnitentia

nitentia cogitetur. 2. Memento damnorum ex ea gigni solitorum, ut supra de amore dixi.

Dolorem, & tristitiam confundunt hodie plerique; cum tamen *dolor externus*, qui est in sensu, causatus, v. g. per compressionem, vel sectionem tantum sit *sensio*, non verò sit *passio*. Dolor autem *internus* seu *tristitia*, si propriè sit *passio*, est *actus displicentiæ appetitûs circa malum aliquod præsens apprehensum*. In animo dicitur *tristitia*, seu *ægritudo*, in appetitu dicitur *dolor*. Dicitur *actus*, quia non est *passio* tantum ab actu odij producta, ut vult Scotus, sed est motus appetitûs: aliter dicitur *execratio, perburbatio, inquietudo*, videlicet ob rem amatam amissam, vel non acquisitam. Mensura amoris in re possessa est mensura doloris in amissa. Unde illud: *non dimittitur sine dolore, quod possidetur cum amore*.

Causæ variæ sunt. Generaliter est malum præsens, cui obviare non possit, v. g. charâ re perditâ, vel non acquisitâ, vel serò impetratâ. Intentionibus non datis executioni ob remoram inauferbilem à se. 2. Calamitates propriæ, vel dilectorum. 3. Casus fortuiti, qui si præter opinionem obveniant, potentiores causant dolorem, ut habet Aristoteles 2. Rhet.

Species tristitiæ sunt 7. 1. Inimicitia de malo alieno, quâ maximè tanguntur, qui malum illud experti sunt. 2. Invidia de bono alieno, quasi mihi præjudicante. 3. Nemesis de bono alieno, quasi alter eo indignus. 4. Zelus de bono alieno, prout illud mihi deest. 5. Anxietas, ubi nullum effugium apparet. 6. Pænitudo de malo præterito, quod animam affligit. 7. Acedia, quæ hominem etiam membris destituit.

Effectus tristitiæ sunt in perniciem corporis, & animæ. Contractio cordis adeò, ut aliquibus per vitam vehementer tristibus, cor post mortem etiam non latius membranâ repertum sit. Contractio itè spirituum, & sanguinis, unde macies ossium, fatigium, exsiccatio membrorum; eò quòd spiritus ad cor reducantur, quod, cum iisdem gravetur, erumpunt suspiria, quibus cor levetur; sequuntur etiam à contracto cerebro lacrymæ, velut doloris evaporatio; harum frequentia hebetantur oculi, somnus inquietatur, & breviatur. Unde succedit torpor, & exitium totius corporis, & ineptitudo ad omnia, juxta illud: *perturbatus animus non est aptus ad*

exequendum munus suum. Fugit humanam conversationem, qui dolet, respuit solatia, soli suo tormento inhæret, dum pereat.

Aptissimi malo huic sunt Melancholici, utpote umbrarum, & solitudinis ob atram bilem aliunde amantes. Ægritudine, aut senio laborantes. Sangvinei aliquando ob debilitatem virium, quâ vincere non possunt obstacula. Cholera, quia se æstimat, & ideo multis se dignum existimat, sæpius invidet, & æmulatur. Univerſim tamen id certum est, Melancholiam, si temperetur, rebus eximiè gerendis ob moderatam tristitiam esse admodum aptam; eò quòd vel hâc causâ magnam rerum suarum curam, & sollicitudinem gerat. Cholera pariter rebus summis agendis aptissima, si vincatur.

Tristitiæ remedia duo sunt. 1. ex Seneca ep. 86. videlicet: depone opinionem mali te contristantis. Non enim ipsæ res, sed eæ, quas de rebus habemus, opiniones nos affligunt. 2. dat D. Thomas 1. 2. q. 38. honestam quære delectationem, ut sunt amicorum colloquia, somnus, aucupia, venatio, musica, medicina bilem tollens. Et juxta Aristotelem 4. Eth. c. 11. Contemplatio veritatis. Dixi *honestam*; insanum enim est tristitiam voluptate tali velle depellere, quæ ipsâ sui pœnitidine, & remorsu mille causat dolores, & carnificinas.

QUÆSTIO ETHICO-POLITICA:

An hilaris, an subtristis genij Officijs aptiores?

Pro hilari.

Hilaris sidus nullum sole, nullum idcirco utilius. Recreat, vivificat, fovet omnia. Favores ipsi, & gratiæ non adeò grati sunt, si supercilium nubes cogat. Cui domesticus mæror animum nunquam non involvit, umbras ferè non rejicit, quibus, quia culicem excolat, nil viro publico magis invisum esse oportet. Somniant hæc hominum spectra, leonem in via subtristes ejusmodi genij fingunt, & aspera, quæ nullibi, præterquam suo occurrant in cerebro; terrentur larvis, quas suo phantasmate comminiscuntur. Dum hilaritas quantum ab umbris, tantum abest à terriculamentis. Audet multa, & ut audere ipsum sæpe vicisse est, conficit plurima. Calor inter elementa omnia agendi virtute princeps est, stringit

frigus, & enervat. Typus illud hilarioris, hoc tristioris est animi. Sangvis ipse, & spiritus quantum addit alacritatis, tantum addit vigoris, atque adeo aptitudinis ad agendum. Laudatissima quæque cum agenda supersunt, aut acta fuerint, nisi vivacitate polleant, laudis meritum, sui pretium perdunt. Nempe sine spiritu, & vita truncum jacet corpus, neque grande quid aget anima, donec langvet. Hinc illa in aggrediendo pernicitas, in agendo dexteritas, in multiplicibus curis vivacitas. Dum aut uni duntaxat operi, ceu Polypus petrae adhæret subtristis, aut terretur principio, aut fatiscit opere. Grande regnorum commodum sunt naves, & flumina, quod cito provehant, distatque terris terras, populos populis sistant, quod terra non potuit, nisi sero. Sic maturantur hilaritate consilia, quæ terreo, atque adeo subtristi genio vix, ac ne vix quidem tenduntur. Res gerendæ ut sunt mole plurimæ, summam etiam enervant alacritatem. Quid spei supersit Reipublicæ, cum in nutantem inciderit, aut ipso naturæ, & sanguinis vicio langventem? Gaudet alter torrentis affluxu, & cum nubila ciet fortis asperitas, aut amænioris in Phæbi morem dissipat, aut si vehementia splendoris tantisper statuat obicem, superstat omnibus, quia mentis vigore sibi constat. Langvet iste, & quia langvet, oneris omnis penè jam tædet, sensu Reipublicæ difficillimo. Non omnia possumus omnes, naturæ lex vetus est. At minùs moderari Rempublicam, quisquis langvet. Tolle succum arbori, medullam ossibus, radicem plantæ; rideberis, si fructum, robur, aut decorem expectes. Langveat ad proram navita, ad lupatos auriga, spoliolum ille ventis furentibus, hic contumaci ludibrium sejugi se suosque dabit, quos vexerint. Enerves spiritus sibi vix suppare, quid muneri, aut providentiæ, aut vigoris necessarij tribuent? Nemo dat, quod non habet, Philosophorum è sensu. Nunquam Solonem, aut Periclem Græcia adorasset, nisi utriusque mentis vigor linguam in stupenda sæculis consilia animasset. Tacet lingua, cum jacet animus tristi populo obductus. Et quæ hoc à fonte consilia Patriæ, si consulendum? Quæ commoda, si aut ratione sit pugnandum, aut animo? quis amor subditorum, ubi comitas exulat? Aut laqueandi sæpe in officium animi, aut fovendi sunt cuius Patriæ amanti. Nunquam, mihi crede, sibi corda devincit, cui turbida semper animo & vultu procella est. Amænâ omnia fingit auceps & blanda, Cælum
ipsum

ipsum ventis liberum deligit, ut prædam ferat. Foventur populi studia favoribus moderantùm. Geminatur favor, cùm benigni animi tesserâ serenâ & comi fronte confertur. Favores contrâ ipsi dissipant, cùm quantum operis benignitas confert, tantum quasi adimit conferentis languidus animus. Vilescit nempe beneficium, cùm non toto corde tribuitur. Non sic porro tribuitur, cùm à subtristi mente confertur. Quæ verò dissipabit frequentia populo nubi, qui non nisi noctes & nubes coquit ipse? Verbo: ingloria jacebunt munera, & cum muneribus Patria, si subtristes genij ad clavum Rempubicam moderentur.

Pro subtristi.

FELICIOR nunquam Respublica, quàm cùm Ministrorum amor animos populi vinxerit, non fragilis, sed fundatus. Corticem ille comitatis, hic nucleum respicit. Felices esse se sentient subditi non hilari aut vultu, aut verbo, sed moderato consilio, ut ament. Ut facilis in omnes, sic credula ferè naturâ suâ est hilarium indoles. Quisquis credulus, ut multos audit, in errorem est pronus. Audit, & subtristis, non obaudit; non tamen nubium mentis, aut naturæ vitio, sed providentiæ ductu, quæ, quem muneri destinat, cautum format, & moderatum. Tutò, & sapienter Reipublicæ ut consulat, amari suos mavult operum fructus, quàm aut vultus, aut verborum svavia. Quamvis non præproperâ pernicitate subtristis in omnia irruat, festinat tamen, sed ut sapientes decet, lentè. Properante, qui fertur gressu, leviter insistit basi. Festiva, ut festinata ferè sunt, ætatem rariùs vident, ruinam sæpe. Starent, si alacritas, quâ condita sunt, iisdem ut constans anima infunderetur. Et canis Nilum bibens, quia cursim potat, sitim non tam sedat, quàm irritat. Interitu celeri, quæ citò nata, cadunt, hilarium laus est satyrica. Difficilior partus est, si quid ævogignitur; ut non momento sudat adamantem natura. Virtutum auriga providentia audit. Frænnum hæc moderationi gerit, non flagellum impulsui. Effusè nimiùm, ac liberè currens, aut fatigatur citiùs, aut cespitat facilè; dum durat, & securiore passu cursores prævolat, quisquis lentior. Nil grandibus consilijs, atque ad eò muneribus adversum magis, quàm pernicitas; ut enim literis, sic eventu non admodum dissidet pernicies, ac pernicitas. Aliud est properè, aliud prosperè rem aut agere, aut conficere. Audet sæpe hilaris, sed primo
dun-

duntaxat impetu. Nucem dum sentit asperam, obstupescit dens, & cadit. Dum contrà gradario motu aggreditur cunctator, sed germano pectore, si fractus etiam illabatur orbis, sibi constat, impavidus vorans ruinas. Rarò præcipites à præcipitio distant. Rariùs felicior exitus tumultuarium comitatur principium. At multis suppar cenfetur hilaris: viribus admetienda sunt opera, non levitati. Insana est mater, quæ plures lactat proles, àc natura sufficiat lactis; delirat, qui negotiorum plus recipit, àc virtus sit corporis, & ingenij. Plura simul videre objecta nefas est homini, quamvis duplex sit oculus: sic vitio non caret, qui in omnia proruit. In centrum unicum omnia ducat circulus, si valere velit. Gentilitas ipsa singulos rebus singulis DEOS commenta, doctrina posteros, raram esse avem, quæ suppar sit pluribus. Quin intolerabilis passim Reipublicæ, atque subditis minister est, qui negotiosus nimiùm, quasi ab uno pendeant singula; ut contrà inutilis est otiosus. Ferè qui tentat, & audet omnia, agit nihil. Ut navis portum nullum, vertagus prædam nullam assequitur, si pluribus unà stellis, aut feris insistat. Successivè citiùs, àc simul sua conficit, qui genio est tristiore. Agendo pauca, plura perficit, quòd domestica illi vox semper resonet, age quod agis. Virtus ei unita fortior, ut radij solis urunt acriùs, dum focum faciunt. Sed & accuratiùs è sententia conficit singula; Ut clavis portæ una, se unum dat negotio. Omnia curare posse, impossibilitatem jure existimat; velle, dementiam. Tacet diu, ut statuat semel. Meditatur, ut tantò Reipublicæ utiliùs consulat, & hilaria curet, quantò ipse mætere visus, dum Patriæ commodis semper intentus. Non opus est semper vultu ipso & genio mentiri Charites. Multi gratias in omni Republica ridentis instar Phæbi sparserunt, & cum his, quia mentis inopes, tempestates Patriæ conciverunt. Fulmina magis, quàm soles Patriæ. Sentire petit Respublica faventem genium, non videre. Sentiet, ubi consiliorum fructus, industriæ commoda legerit. Opera amorem moderantis probant, non vultus, aut verba. Haberi hæc possunt omnia, quin & habentur affatim, ubi tamen si genius sæpe subtristior, eò tamen Patriæ lætior, quò magis ejus unius intentus est commodo: dum hilaris in alia omnia dissipatur.

§. II.
Spes, & Desperatio.

XX.

Quid non Spes generosa potest! maria omnia vincit,
Pandit inaccessos tartara ad usque specus.
Invia nulla via est, quæ spem remoretur; ad ipsa,
Si sperare voles, sidera pandet iter.

DOCTRINA ETHICA.

Spes est *actus appetitus irascibilis, in bonum absens, arduum, possibile, cum quadam firmitate animi difficultatem oppositam superante.* Huic cum sit proprium gignere audaciam, vix ab eadem non nulli cum Fabri pr. 45. distinguunt. Dicitur *actus*, quia est efficax, non tantum nudum desiderium. *In bonum absens*, quod enim possideo, non spero. *Arduum*, quia spes dat animo firmitatem ad difficultates vincendas. *Possibile*, despero enim de eo, quod impossibile judico.

Spes & expectatio per S. Thomam 1. 2. q. 40. a. 8. non differunt. Si spes timore careat, *fiducia* dicitur, si supra vires meritum quis expectet, dicitur *presumptio*; si in mala certo vitanda feratur, dicitur *securitas*.

Causæ, & effectus Spei conveniunt ferè cum causis desiderij, & amoris. Præcipuæ sunt, subsidia rei opportuna curare; facilitatem adipiscendi proponere, & sinistra de rebus judicia superare. Hinc quia Juvenes spe vitæ longioris & virium suarum ferè aluntur per Philosophum 2. Rhet. c. 12. proniores sunt ad spem; uti etiam eò, quod inexperti sint subsidia sæpe deficere. Ebrij, quia difficultates vel non penetrant, vel contemnunt. Demum, qui potentes nacti sunt amicos. Econtra senes, quia viribus suis diffidunt, metuunt facile, & suspicantur; difficultates etiam melius prospiciunt, & penetrant, non ita apti sunt ad sperandum. Hujus providentiæ defectu contingit multos esse *temerarios*, dum sine necessitate, & modo pericula quis subit, *credulos* item, & *audaces*, dum nihil sibi impossibile arbitrantur in rebus quibuscunque obvijs; *indignabundos* ex mora rei sperata.

Illud Biantis verissimum est: *nihil esse spe dulcius.* Hæc enim quemadmodum vel in adversis gravissimis solatium est, ita laborem omnem, & asperitatem mollit; alacritatem ad operandum incredibiliter acuit; & quia supponit amorem objecti cum desiderio, cor dilatat, jucunditatem vultus, & animi constantiam causat, & promovet.

Desperatio est *actus appetitus refugiens bonum difficile, æstimatum, ut impossibile sibi, quod consequatur.* Unde præter judicium intellectus de impossibilitate objecti consequendi manet in homine ad summum inefficax desiderium rei, quod ipsum tormentum est animi. Tum sædissimum est vitium, quando sibi ipsi homo infestus vitam adimit, quod juxta Aristotelem non fortitudinis, sed timoris potius est; cum ob metum minoris mali, majus eligatur, videlicet mors.

Aptissimi ad desperationem sunt, qui naturalium umbrarum, & metûs causâ facilè impossibilia censent objecta, & idcirco sæpe à fune quærunt remedium atro-bilares; & melancholici, mulieres, ac denique nimia ambitione, vel habendi cupidine inflati, si votorum termino destitui, & falli contingat.

Malæ matris filia pessimæ sunt; temeraria in omne scelus protervia, & audacia effrænis, quæ tamen nunquam ipsis adfert salutem, utpote vires extremas impendentibus. Unde vetus illud: hostem, quem contempseris, ipso contemptu valentior efficies. Videlicet, cum desperatione accedente vires omnes exferat, & vel incautos, vel arrogantes æmulos superet, imò etiam strenuè dimicantes impetûs vehementiâ proterat.

QUÆSTIO ETHICA.

Utrum phænomena, & nomina sint felicitatis, aut adversæ sortis prælagium?

Affirmatur.

Quidquid mortales inter vices geritur, fato geri vetus erat commentum. Christianæ est Philosophiæ oraculum, si conscio Numine geri edixeris. Quid mirum proinde, si & nomina & Cœli phænomena cœlestis diphtheræ dicas auspicia? utraque necessitatem virtutis imposituere compluribus, utraque prælagium aut magnitudinis, & gloriæ, aut ignominia, & dedecoris. Non Ceris Majorum amplius gloriata antiquitas, quàm nominibus. Hæreditatis maximæ pignus se vendicare censuit, cui Curios inter, ac Fabios licuit numerari. Néque mirum; suis terra, suis cœlum loquitur linguis. Illa dum nomine ipso virtutum stimulos, & semina laudum dat gerenti; hoc porro dum ferali etiam in noctis sipario iras suas flammis prælagit. Pudet enim verò domitorem orbis voce referre, cujus cum nè umbram virtutis referat, ignaviâ se ipsum prostituat. Natum Orbis Macedonem sensit Persis, Europa Attilam, ferale uterque sidere prælagiebatur. Astyages contra vitis in morem inumbrare Assyriam, Servius Tullus flammâ cœlo deciduâ puer ambiri visus, utrique signa imperium detulerunt, antequam fascibus designarentur. Imodò, & Vaticum illud exhibita: *Spektatus nunquam terris impunè cometes.* Belli priore sæculo ultimi incendia recole; quanto est parentatum cruore! ut vicenis amplius annis terrenti orbem caudato sidere restinguendo

fatisdaretur. Nox suprema feralis visa Julio, visa & uxori Calpurniæ, & heu parricidale Bruti ferrum eventum dedit, cùm occidit, per quem regnatrices orbi Aquilæ ortæ sunt. Nempe tela sunt Jovi, & quæ luceant, & quæ feriant. Lux ipsa tametsi non feriat, terrorem addit, & monitum, ut caveantur discrimina ab ijs, qui flammam vident, sonum non audiunt. Vis gloriæ, vis decoris argumentum? grande nomen gere. Aut nomen ponendum, aut virtus sumenda, æterno monito juxtâ ac vulnere sibi inclamat animus. Ut mirum sit minime, quòd nemo hæctenus Romanâ dignum se ratus purpurâ sit, qui Cæsaris sibi cum solio non adsciverit nomen. Bellorum flammis aut restinguendis, aut acuendis aptissimum pabulum nomen est. Ferè enim, ut opinio vulgi, sic meritum comprobat, quòd *convenient rebus nomina sæpe suis*. Quemadmodum enim nominis, sic virtutis, aut vitij magnâ parte est hæreditas eadem. Ut Seneca, nisi sapiens; Mytecus, ac Therites, nisi ignavus; Cato, nisi gravis hæctenus nemo. Et cur, amabò, tremuit cum Ilio Græcia, cum Quiritibus populi, cùm ferale illi Hectoris, horum Urbi pro foribus imminentis Hannibalis quot nomina, fulmina totidem personarent? nisi, quia à solo etiam nomine ruinæ præfagium imminebat. Néque minor hodierno etiam ævo togâ perinde ac sago nominis tuendi cura. Prosapia non aliud illustrius sibi decus vendicat, quàm si par sæculis nomen ducat. Diceres censum gloriæ majorem tribui non posse, quàm dum fænus sæculorum, avitum & grande nomen cum vita quis participat. Multa phænomenis olim dedit antiquitas. Superstitione ferè magis peccans, quàm religione. Amplior tamen data nomini fides. Belli pacisque decora hoc quasi prodromo certa suis commodis legens.

Negatur.

VÆ laudatissimæ hominum sorti, & successibus optimis, si aut nomen, aut phænomenum statuatur præfagium. Arbitrij illud, hoc naturæ ludentis est tessera. Barbariei damnabitur Mithridates Regum cultissimus; inurbanitatis tot congiorum largitor munificus M. Crassus; ad fabulas, & scenas legabitur virorum gravissimus Quintus Lepidus; si è nominis etymo censura ferenda sit. Ut virtus non nascitur, sed fit; propterea, quòd non sanguinis, sed animi decus sit; sic nomen, quia sanguine trahitur, sortis ludibrium magis, quàm aut animi, aut eventus est habendum indicium. Nulla minor, ut & facilior hæreditas nomine puro. Parvo stat leganti, magno ei, qui hæ-

res est. Oneri namque, aut dedecori est majori, quam gloriæ, si aut æmulari non possis, dum velis; aut nolis, cum possis. Quoties Mutios, & Curtios torpedo nomine circumtulit? quam pulchrum leonis decora, aut muri, aut lepori assui? Ut nil alienum magis, sic sædius nihil, quam discordia nominis, ac gestorum. Quot coluit Roma Cæsares nomine & dignitate? & luxuriâ, aut crudelitate quot monstra in ijs magis, quam homines, nedum Patriæ Patres. Biberios Merones, Caligulas, Domitianos viden, & personatas cernes in folio belluas. Severi, aut Servilij dictum par Cæsarum; nihil tamen servile hic, asperum ille, præter nomen, gessit. Dum præposterâ sorte sexcentis infantium cladibus magis improbus nemo, ac Probus Cæsar. Nempe res facilis nomen, sed ludicra. Meritum res grandis, honôrque est. At phænomenis majorem tu fidem. Apage somnia. Fatui terris, sunt iidem Cœlis ignes, non ut designent futura, aut manu ducant, sed ut credulos ludant, incautos inducant. Ut non quævis crySTALLUS stillans est adamas, sic iris, quæ pacis olim, cur belli aliàs præsagium esse non possit? fortuito naturæ cursu, causarum motu faces cælum accendit, & dipteram hæc continuo facient animo his majori? At pestis Europæ, & Persidis cum alijs Cometæ indicio præsignati. Itanè verò? cur non eodem sidere felicia id temporis eventa magis notata? Natus orbi Pacis Princeps, Magis orientis adoratus, & nunquid stellâ duce indicatus? Quid, quòd sidus idem myriades per orbem tulerit, nec tamen virtutes, aut vitia singulis, nec mors una obtigerit. Romulus, & Remus testes sint, pari nati sidere, fundator alter Romani, alter ejusdem sanguinis parricida. Defecit luna, fulsit columna, fax ignea, aut sanguinea per campum visa: anne idcirco cum Nitia Athenarum Duce bellica suspendenda sit actio? Ideone exitium cum Coclite, aut cum aruspibus pulvinaria Deorum visenda? Apage lunaticos, qui ignes hos paveant, & umbras, quas natura genuit, natura cursu suo conficiet. Nunquam sentes uvæ germinant, nunquam fortuitus naturæ seu ludentis, seu peccantis cursus signare potest eventuum seriem. Dominatur libertas; non servit. Quis ancillam non dicat, si quòd micans Cœlo sidus, de plus Cœlo sanguis, imber saxeus fatum orbi denunciat, inevitabili necessitate sequatur? Næ tu mihi nomini aut signis pius, libertati & Numini fias sacrilegus.

§. III.
Audacia, & Timor.

XXI.

Cede timor: grandes metit una audacia lauros,
Immensumque parit magna per ausa decus.
Ergo age; qui magnus cupis esse; aude ardua: namque
Ardua qui metuit, magnus is esse nequit.

DOCTRINA ETHICA.

Audacia est *actus appetitus, quo ille fertur in opus difficile, periculis vallatum, quatenus existimatur medium utile ad finem consequendum.* Differt à spe in hoc, quòd spes immediatè circa finem versetur, audacia verò circa executionem mediorum difficilium. Spes ordinariè gignit audaciam, & veluti famulatur spei audacia, potest tamen esse spes sinè audacia: licèt multi utramque confundant. Ab ira differt, quòd ira titulo odij, vel vindictæ terminum petat, audacia titulum solius arduitatis, & gloriæ respicit.

Spes, amor, audacia inivium iter nescit, imò cum igne majorem arduitatem suam existimat esse pabulum. Grandibus ausis exequendis & necessaria, & opportuna; non tamen aggrediendis, his enim providentia necessaria est. Unde Lipsius, SAVEDRA, cæterique Politicorum Principes exercitum ipsum audacem cupiunt, non cervorum videlicet corda; at Principem belli & pacis oculo, & consilio præstare malunt. Audacia nimia in voce, mente, actibus temeritas evadit, & ferè authori noxia. Nam principio, ut stupra grandem flammam ciet, successu temporis metu collabitur, quæ Pelion antehac Ossæ moliebatur imponere. Econtrà sapiens audacia vires sibi sumit tempore, quæ initio fortuitorum maximè eventuum, etiam timore non levi perculsa fuit. Fulgurat oculis, fulminat manibus, sanguine toto in venis bulliente felicioris eventûs veluti certitudinem pollicetur. Si exemplum petas: Pasquinus Romæ virtutem Germanam sapientis, Gallicam contrà temerariæ audaciæ esse dixit; utpote cum hujus assultus ferè sint intolerandi, maximè primi; Germanæ audaciæ vis ipsi adversis duratur, & incrementa sumit.

Tria sunt audaciæ aptissima tempora. 1. Experientia, & victoria periculorum. 2. Spei præsidia vel Divinæ, ut sunt, qui cælo sincerè sunt famulati, & cælum quòque famulum habent; vel humanæ, ut amicitia, clientela, opes. 3. Quæ cor habent angustum, ad quod calor, & vitalis vigor magis concentratur, potentior idcirco est & calor hîc ad actum, quàm ubi diffunditur. Omnia hæc è mente Aristotelis, libris Eth. Rhet. & part. animalium.

Timor est *actus appetitus aversativus mali proxime imminentis, & agrè evitabilis.* Dico: proxime imminentis, quia per Arist. l. 2. Rhet. c. 5. non *timetur mala longè absentia.* Exemplum est mors certò singulis obventu-

ra, quæ tamen non nisi morbo gravi præfente metuitur. Differt à tristitia, quòd timor feratur in malum ægrè evitabile, tristitia est de malo prorsus inevitabili. Differt ab odio, quia timor averfatur malum futurum, quod per phantafiam, & figna fenfibilìa cùm brutis etiã poffit apparere, folent etiã timere futura. *Iufus* timor dicitur ex iufia; *panicus* ex caufa ftultè apparente.

Dividitur timor in *segnitiem*, *puorem*, *verecundiam*, *admiratiõnem*, *ftuporem*, & *angorem*. *Segnities* est timor laboris, qui vires excedit. *Pudor* est timor lapsûs, & infamiæ indè orituræ. *Verecundia* est timor infamiæ propter turpitudinem admiſſam, quæ in Juvenibus ex Diogene *calor virtutis* est, fi tamen nimia fit, fignum est ftupiditatis. *Admiratio* est timor mali tanti, cujus remedium haberi nequeat. Hæc admiratio oritur vel ex magnitudine nimia objecti. Unde, quia ſapientibus rara ſunt mira, ftupidi verò magnitudinem non capiunt, neutri facilè quidpiam admirantur. *Stupor* est timor novi, & inexperti mali. *Angor* est timor mali, quod prævidere non licuit, & ideo neque illi proſpicere. Theologis Chriſtianiſ timor *Servilis* dicitur, qui metu gubernat, ut ſervos; *filialis*, qui amore regit, ut filios: *Reverentialis*, qui mutuo affectu movetur, ut amicorum.

Cauſæ timoris ſunt *amor*. Unde Poëta: *res eſt ſolliciti plena timoris amor*. Cùm amans dilecto diſplicere timet, vel jaçturam metuit amatae rei. 2. *Deſectus poteſtatis in alios* potentiores nobis, vel conſcios malorum noſtrorum, nè prodamur. Aut quibus malum intulimus, nè vindicetur. Univerſim cum Philoſopho cave magis inimicos ſubdolos, & verſutos, quàm patentes. Nam ut rectè Theagnes: *fallere difficile eſt inimicum, at amicus amicum fallere non magno Cyrne labore potes*. 3. *Mala conſcientia*, cujus vis eſt (Tullio, & experienciâ teſte) ut nèque timeant, qui nihil commiferunt; & pœnam ſemper ante oculos verſari putent, qui peccaverunt. 4. eſt *cognitio periculi*, ſic Lunatici ſubitò excitati turbantur, & sæpe pereunt, dum in periculofis locis gradiuntur.

Proniores in timorem ſunt, qui frigidius ſanguinis habent temperamentum, cujusmodi ſunt Phlegmatici. 2. *Judicio*, experienciâ, ætate imbelles; ut ſimplices, fæminæ, pueri. Timent etiã ſapientes præviſis periculis; ſed ut plurimum ſalubriter, dum prævident, ut provideant.

Effectus timoris peſſimi ſunt. 1. *Spirituum*, & *caloris* reſcuſus ad partes interiores, unde pallor in vultu, tremor in membris, maxime

mè autem in metu tremit labrum inferius, eò quòd faciliùs frigeat. Perturbatio, vertigo, quâ facilè è loco timidus decidit, unde non decideret, si non timeret. 2. Capillorum horror, quia dum calor in interioribus partibus colligitur, poros occupat frigus, per quos crines erumpunt, hinc dein rident. 3. Vox tremula, ob instrumenta vocis frigore correpta. Debilitantur genua, suffunduntur oculi, & sudore gelido corpus horret. Si agonia potentissima sit cum tristitia, uti Christo, etiam sanguis per poros elicitur per vehementiam intensiois; qui potenti terrore correptis incisione venæ emitti solet, nè intrinsecus corrumpatur & putrescat. 4. Canities repentina, etiam unâ nocte causata, uti plura ex pluribus exempla habet Raynaudus. 5. Mors ipsa. Exemplum est in eo, quem joco puro veluti decollandum statuere non nulli, dum oculis velatis gladio ipso ictum vibrantes, truncum corpus solo allidi animadverterunt, non sinè liberaliori risu. Et en! cum morionem suum humo attollere meditantur, metûs solius causâ exanimem concidisse serò nimis luxerunt.

Denique suspiciones animo, credulitatem, impatientiam, verfutiam, mentiendi facilitatem, & ad omnia vilissima etiam promptitudinem ingenerat. Vates falsissimus, qui facta priùs multa existimat, quàm fiant. Illud nota: quod timor subditorum sæpe etiam in desperationem degeneret, ex qua seditiones frequentes, quæ nisi principio sopiantur, vires sumunt cum tempore, & Magistratum sæpe cum Republica evertunt. Nunquam enim seditio initio pressa crevit; nunquam è contrà seditio initio contempta remedio facili est curata. Documentis non eget veritas. Hodierna, quam vivimus, ætas sæculi præsentis abunde testatur.

Remedia timoris sunt. 1. Minue amorem, & cupiditates; qui enim nihil habet, quod cupiat, metuit nihil. 2. Media tollendæ tristitiæ, media sunt timoris præpediendi. Quis enim futura metuat, ob quæ non dolet, si adsint. 3. Minue opiniones mali præsentis. Sæpius enim opinione, quàm re laboramus. 4. Cogita inutilitatem timoris, facientis sæpe miserum, antequam sit; & qui malo non eventuro miser non esset, nisi vanè timeret. 5. Timor DEI, & periculorum exacta meditatio, ut aboleri possint.

QUÆSTIO ETHICO-POLITICA :

An nimis audax, an nimis cautus dux præferendus ?

Pro audaci.

ERrat, qui limitem virtuti Ducis constituit. Labores Herculis metas nacti sunt ; ut vitia, sic ardor Ducum terminum nescit. Et meritò ; exigui sunt in Rempublicam fructûs, qui audent parum. Sidus Patriæ est belli Imperator : sed majus. Præest, ut sol choro astrorum. Hic nisi moveatur cursu, & recursu perenni, mundus pereat ; si lentè, ut cæteri planetæ, vitium pariter trahat, oportet. Rapi debet, ut profit ; non moveri. Non illum elementorum furor, nubium sædus retardat. Quia audet, vincit suo decore, orbis commodo. Qui cuneum nunquam petit, nunquam dissipat. Quin tempore, vel metu ipso vires auget nocendi. Crescit ars, & industria æmuli cautelâ nimiâ, ut vires planta sumit ætate. Differre, metuisse videtur hosti. Neque turpius cadit hostis furori, quàm qui antè per contemptum jam cecidit. Curæ grandes honorem, pericula Ducis consilium sepiunt. Decet, ut, quemadmodum alta petunt venti, turbinis mutui potestas alta belliducis expertis sit nunquam. Animent obstantia, non terreant heroum pectus, quia rectè agendi geminant occasionem, Patriam vindicando, virtutem suam cotis instar probando. Impellere debet impetus, non retardare. Sæpe namque facilius superantur pericula, quàm fugiuntur. Quod temeritati datum principio est, favente, ut fit, cæptis, & causæ Numine, gloriæ datur, & providæ felicitati. Fata viam tentanti sternunt. Qui audet, invenit. Ariadna illi virtus magnanima est, quæ pericula evolvit, & dissipat tempestates. Dux est, qui, ut communi singulorum Marte depugnat, sic unus triumpho dignus, vel satyrâ. Redimitur lauro cassis, tametsi membra capitis hujus pugnârint, quia capiti virtutem suam debent. Quàm porro meticulosus leoni cervus virtutem dabit ? Theopompum malim, qui fræno, quàm Ephorum Ducem, qui calcari egeat. Qui namque casses ubique veretur, pericula ubique somniat. Dubius semper hæret, & anxius, nullibi arenæ copiam facit, nisi ubi stipulatâ sorte laurus arridet. Quid verò hoc pacto ? sæpe dum scyllam vitat, in charybdim ruit. At, inquis : multa tempus emendat,

dat, quæ desperata sunt credita. Et cautus nimium bellidux, sui, suorumque securus cives dum servat, ut non profit, non nocet certe, quod audax facit. Verum, quid, amabo, interest, exercitu ducto Patriæ non prodesse, an nocere? nunquid nocere est ipsum non augere; Tam enim aufertur Patriæ, quod, cum licet, non additur; quam dum tollitur, quod jam habetur. Vim vi duntaxat repellere, non castris hostem exuere, non præsidij exigere, ignominia sunt cauti nimis Belliducis. Da servum, difficultatis metu fugientem omnium; quid interest inter fugientem, & negligentem? Nonne præfidentem malis, quam metu vano torpentem? Quid, quod moderari facilius sit impetum, quam excitari. Ætas illud, & experientia facit; & ignes, si non enervat, hebetat. Cautus nimium his omnibus amplius vitiatur. Torpet, nec prodest, qui non audet. Audendum, quia ut crescunt sub incude animi, sic Fortuna ipsa volubilis aliàs Dea, audenti iniqua esse vix potest. Sponsa audaces ferè sequitur Procos. Facile carpitur laurea, dum antè fidenti animo non tam destinatur in prædam, quam prægustatur in delictum. Exercitus omnis ad palmas magis provolat, quam arenam; dum generosos ignes indicant ausus Ducis. Dejicitur contra animis vel leonum cohors, ubi cautela nimia nil nisi metus præbet indicium; & sin animo metus lateat, damna timoris certissima post se trahit. Acrior namque in æmulum insurgit hostis, dum metuentem vidit. Gradus ad triumphum est primus, timorem hosti incussisse.

Pro Cauto.

Neminem magis, quam Ducem, per tubos, & geminatis ferme vitris aspicit miles, & populus. Uno, quo auget vitia; altero, quo virtutes minuit. Solem Dux superat, qui fuerit sine nervo. In hoc audacia, in illo cautela nimia carpitur. Si deligenda tamen alterutra, istam malim in Duce non secus, ac Principe. Frigori cautela assymbola est. Utilior Reipublicæ vel eò, quod stringat, & uniat: dum audacia, fulminis ritu dissipat, & rumpit omnia, crepitu grandi, damno pari, & diuturno. Moderatus calor, Medicorum placito, vehiculum est vitalium spirituum, immoderatus morborum. Vide cælestes ignes, supercælestis eos aqua circumdat, ut temperet, & cohibeat. Verum est, insistendum esse fortiter ei, quod statutum sapienter. At mutantur tempora, & con-

gliorum momenta. Sapiens consilium levi casu temerarium evadit. Expectanda, quæ possumus ; ferenda, quæ acciderint. Cedendum non nunquam malo, furori locus tantisper dandus ; cum angustia, quas ultrò accersis, in ampliorem hosti stragem erumpant. Providentiæ primum, fortitudinis alterum, utrumque decus est ducis. Indignior habentis bellicis nemo, ac, qui frænum sibi ipsi non posuerit. Procul sit impetus ab arena, in qua bis errare non licet. Quantum bonum est Reipublicæ periclitanti Hercules certans, tantum malum est idem, si ruat audaciâ. Turbo hæc est, rapit, non disponit. Absit militem unius jactu alex Ducis fieri victimam, qui Patriæ, non Duci se hostiam devovit. Decus hujus, parque DEO est servare suos. Perdere hostem, ferri, & flammæ est potentia. Præstat civis unus servatus vel decadi hostium cæsæ ; ut sanguis proprius alieno perditio. Sapienter Titus : unius civis exitio, nè exercitûs quidem hostilis stragem sibi redimendam censerit. Laudabilior namque parsimonia nulla, ac quæ sanguinis est etiam vilissimi. Facit id cautela, dum tamen non vincat periculum, militem tamen, qui vincere possit, servat integrum. Palmam imitans, quæ centum annis sterilis dicitur, ut semel fructum germinet dulcem. Dum æstuat audax, canis furibundi in morem, calcari gloriæ, aut vindictæ ebrius, in cædes non tam fertur, quàm rapitur. Vincere, & vinci incurius, dum audeat. Temeritas hæc est, non virtus generosa. Flamma, cujus finis vastitas, cinis, pœnitudo. Pericula Ducis, Exercitûs, Patriæ, rei divinæ juxta, ac humanæ lugentur tum primum, cum inter busta, & exilium sentiuntur. Teli unius ictus sic sæpe lædit vitalia, ut nè quidem in herba spes ulla supersit. Nunc seges est, ubi Troja fuit ; fecit audacia Paradis. Crispus Constantini temeritati non cecidisset ; regna starent complura, si Ducibus ardor cautus magis, quàm audax fuisset. Quàm superbum, tam infame excidijs elementum est ignis. Æquata solo Pergama, congestam in struem sceptrâ, crudelis gloriæ ostentat trophæa, & è communi suggestu funerum metu imperat. Sic parentatur inconsulto belli impetui Regnorum exitio, neque antè quies illucet, quàm cum busta inter, ac rudera Majestas vidua confidet. Ipsa adeò audacis victoria, quia temeraria, ducis non est, sed tyranni ; quòd nisi vicisset, turbine uno se, unâ & Patriam perdidisset.

§. IV.

De Ira, & passionibus generatim.

XXII.

Cernis, ut adversum furor æmulus opprimit hostem,
Ungvibus utque rapit, dentibus utque furit?
Hoc leo; nec tantum leo: par insania multos
Sæpe homines rabidas efficit esse feras.

DOCTRINA ETHICA.

IRa juxta Philosophum l. 2. Rhet. c. 2. est appetitus vindictæ propter contemptum ; mihi videlicet, vel meis sinè merito illatum. Passio hæc (quâ, testante Senecâ l. 1. c. 2. de ira : nulla humano generi pestis pluri stetit, eò, quòd sollicitudines causârit ; urbes, regna, Imperia aut exhauserit, aut deleverit) affectus est prosecutivus ultionis possibilis ; si enim ultio sit impossibilis, oritur tristitia ; hinc vindictæ appetitus nascitur, primò ex contemptu erga nos ; qui deinde causat dolorem, & uterque iram. Vindicta respectu irascentis habet rationem boni ; & patet in iratis, quòd si malum, quod inferre moliti sunt, exequantur ; vel certè si murmure, clamoribus, querelis fermentationi bilis aliquantum satisfecerint, voluptatem quandam sentiant, & ob hanc vindictam dicta est Ethnicis Philosophis : *ira melle dulcior*. Ira differt ab odio inimicitie ; quia odium vult alteri malum, sed non tanquam vindictam, & compensationem mali accepti, quod convenit iræ. Item ut Arist. 5. Polit. c. 10. odium universaliter fertur in personas, v.g. fures, latrones, homicidas &c. etiam ignotas. *A simplici desiderio*. Quia non supponit necessariò dolorem, quem tamen supponit ira. Omnis ira est desiderium, non tamen omne desiderium vindictæ est ira, nisi veniat ex dolore. Differt ab *iracundia* quia hæc est tantum proclivitas ad actum ; ira autem est actus ipse ; sic *iracundus* dicitur, qui facilis est ad iram : *iratus* verò, qui actu irascitur.

Iræ species vulgo tres sunt : *Excandescencia, similtas, & inimicitia*. 1. dicitur etiam *fel, bilis, ira*, & est iræ impetus repente erumpens, sed parum durans. *Similtas* est diuturna, & permanens, aliquando dicitur *mania*. *Inimicitia* est ira, non prius quiescens, quàm sumpta sit vindicta. Illos, qui primâ specie iræ concitantur, nominat Aristoteles 4. Eth. c. 5. *acutos* ; illos qui secundâ tanguntur, *amaros* ; quos demum tertia incescit, *difficiles*. In primis prævalet biliosus humor, qui citò accenditur. In postremis biliosus simul, & melancholicus, qui seriùs extingvitur.

Suprà habes causam iræ, remotam videlicet esse injuriam per contemptum illatam. Proximam verò esse dolorem conceptum ob talem despicientiam. Effectus autem plurimi sunt, & perniciosi. 1^{mus} est *fervor* cordis cum quadam amaritudine. Unde plures iram definiunt, quòd sit sanguinis effervescencia circa cor. 2^{dus} est : incom-

incompositus totius corporis status. Incenditur enim cor, & palpitat, tremit corpus, præpeditur lingua, variat pulsus, & color jam pallens, jam rubens; sanguine jam affluente, jam refluxente; asperantur oculi, ingens labiorum siccitas.

Pallor iratis causatur plurimum, si vindicta diu differri debeat, & causa palloris tum est accedens iræ tristitia. Hæc pallida ira sicut crudelior, ita magis est metuenda. Nam ferè amborum causa est, videlicet si bilis se diffundat, vitiat sanguinem, & icterum, vulgò *morbum regium* causat: si intestina, vel ventriculum occupet, vomitum sollicitat. *3tius* effectus est perturbatio rationis, quia, cum propter Sympathiam corporis cum anima, motibus spirituum respondeant motus animorum; fit, ut bile accensâ, accendantur etiam spiritus corporis; unde ratio, quæ tranquillitatem spirituum amat, confunditur, & idcirco rationem quidem videtur audire iratus, sed non percipere momentem; & in primo impetu non aliter, quàm in phrenesi, vel delirio morbidus solet, operatur iratus, nullâ consilij, lacrymarum, moniti, imò & amicitia habitâ ratione. Contemptus iram excitantis species tres sunt: *Despicientia, detractio, contumelia*: reliquis tamen acrius pungit despicientia in rebus illis, in quibus se aliquis cæteris majorem esse existimat, v. g. si vir eruditus damnetur ignorantia.

Ad iram pronissimi sunt. 1. qui impediuntur in ijs, quæ maxime cupiunt; hinc ægroti, pauperes, amantes facile incenduntur in eos vel maxime, qui ipsos contemnunt. 2. Qui contemptibiliores sunt, cum sæpius contemnantur, proniores sunt ad iram. 3. Qui animo sunt angusto, & infirmo, ut pueri, & sæminæ. Fatigati item, sive laboris, sive orationis, seu scientiæ contentione, vel qui ab his repente surgunt, vel actu ipsidem intendunt, uti & melancholici. Quia spiritus lætitiæ aptos fregit contentio, vel actu intendit. Denique opibus, autoritate, & literaturâ pollentes. Communiter tamen horum ira, ut facilis instar scintillæ est, ita velut scintilla ab ipsidem citò rejicitur. Quod si verò succumbant iræ majori, ex re gravi progenitæ, facile in odium, & rancores diuturnos degenerant.

Iræ mansuetudo seu lenitas opponitur. Hæc juxta Aristotelem 4. Eth. c. 5. est: *succensere alicui, prout oportet*. Ait enim, *mansuetus ille est, (intellige, secundum naturam loquendo) qui, prout oportet, succenset.*

Est altera mansuetudo, & lenitas excessiva, quæ ex 2. Rhet. c. 3. néque ulli studet vindictæ, néque ullum amovet malum ex langvore quodam positivo. Etiam hæc pugnat cum ira, & vitiosa est. Unde meritò Aristoteles 4. Eth. c. 5. eos, qui, ob quæ oportet, quibus, sicut, quando, & prout oportet, non irascuntur, stolidos nominat.

Ira inter omnes passiones est sola, quæ habet motus repentinos. Quorum alij sunt *primò primi*, qui cum omnem omnino advertentiam, & deliberationem antecedant, & appetitum rapiant (sicut ferè ea, quæ in somno non datâ causâ contingunt) *indeliberati* dicuntur, & vitiosi non sunt. Alij sunt *semi-deliberati*, qui cum modica, sed tamen nimis exigua deliberatione, videlicet tantum lumine orto ex motu *primò primo* commissi sunt, & ideo venialem tantum culpam incurrunt. Alij actus sunt *deliberati*, qui cum habeant plenum rationis usum, & moram, vituperio, vel laude digni censentur.

Iram propriam lenies. 1. si negligas nôsse mala obvia. *Plerâsqve enim injurias, qui nescit, non accipit*; ait Seneca. Hinc cave multum quærere, quid de te sentiat. Ut enim multa interrogans, multa responsa acquirit; ita pro varietate hominum partim proborum, partim improborum, quidquid agas, diversè sentientium, & te judicantium sensa necessariò intelliges. 2. fæditatem irati, & damna iræ perpende. Fæditatem hanc à se consideratam sibi plurimum profuisse testatur Seneca scribens: se, cum hominem clavi portam subito referare non valentem, videret calcibus ipsis in portam, dentibus in clavim furere, hæc belluæ similitudine adeò motum fuisse, ut nunquam facillè surgentis iræ impetus audire vellet. 3. Excusa mala illata, vel certè intentionem. 4. Tempus tibi sine, præsertim nè in iræ impetu statuas quidpiam, ad minus dum 24. literas cum Theodosio recites. 5. Colloquia cum amicis, vel cum affabilibus, iræ tempestatem sedant.

Ira aliena placatur deprecatione, & modestâ conversatione, irato cedendo, néque obsistendo, imò aliquando timorem ostendendo. Hoc ultimo tamen moderatè utendum; nam imbecilles, & sui impotentes hoc timore viso amplius effervescent, & accenduntur. Unde Ovid: *corpora magnanimo satis est prostrâsse leoni, pugna suum finem, cum jacet (etiam simulatè) hostis, habet. At lupus, & turpes instant moventibus ursi, & quæcunque minor nobilitate fera est.*

Ira, quamvis vitiosa sit sæpe, semper tamen justa videtur homini, & justitiæ titulo se palliat. Culpanda certè non semper; utpote, quæ, si moderata sit, dum homines ad magna audenda reddit intrepidus, & in exequendo constantes, *virtutis calcas* dici meritò potest. Imò vitio non carerent Judices, Principes, domuum Patres, hoc si felle aliquando non uterentur. Nam & Philosophus 2. Eth. c. 8. n. 6. Irasci, quomodo, ob quæ, erga quos, cujus causâ, prout oportet, medium virtutis esse existimat. Et lex Divina Pf. 4. id æquum docet: *irascimini, & nolite peccare.* Fiet hoc, si modus servetur, & vindicta non titulo ultionis ex rancore quærat, sed ut reum mali admissi pœniteat, id retractet, & posthac evitet.

In consiliiis dandis, aut executione cæptorum grandium pestis maxima est ira: quia comites plerumque habet discordiam, & perversitatem, suo sæpe, & regnorum exitio. Obsedit Carolus V. Tunetum, strenuus hæc obsidione miles Comes Sarnotanus hostes acriter laceffens acriore pariter æmulos est expertus. Numero Turcis impares Itali, vehementius tamen pressi, ope Hispanorum egebant. Cunctabatur Hispanus laboranti Comiti ferre suppetias, eò, quòd Italis frons aciei, apex gloriæ obtigisset. Cæsi ergo primùm ab hoste Itali: postero die Hispanorum castra petita à Turcis, grandi eorundem, & orthodoxi exercitûs discrimine. Caroli VI. Galliarum Regis tempora consule: Nicopolim obsidebat christianus exercitus. Rex Ungariæ, & Comestabilis (ut vocant) Franciæ, æmularione dissidebat; eò quòd ipse primus ab Hungariæ Rege sententiam dicere non sit iussus, universum exercitum ira duorum perdidit. Meritò proinde Alphonsus Arragoniæ Rex ajebat: si se florentis Reipublicæ Romanæ temporibus vivere contigisset, authorem se futurum fuisse statuendi Jovi Positorio templi è regione Curia, in quo, antequam senatum Patres conscripti subirent, iram *Choragum* affectuum ponerent. Morem illum Romanorum Rex sapiens indicabat, quo Jovem nominibus multis insigniebant: Feretrium, Gamelium, Genethlion, Xenion &c. In Suma de passionibus sedandis id nota. 1. Principem passionem primùm impugna. Validissimo nervo strato, auxiliares cedere copias est necesse. 2. Initijs obsta. *Principio tenuem spernas, qui forte scaturit rivus; si cedas tempora, flumen erit.* 3. Certis judicijs actiones tuas regere conare. 4. Sensus & custodi, & fræna. 5. Exempla aliena intueri, quæ laude digna; vim enim magnetis obtinent. Mala

Q

sint

sunt scarabæis. 6. Consortia meliorum expete, aliena fuge. Plerumque enim: noscitur ex socio, qui non cognoscitur ex se. 7. Objecta te seducentia vita. Amat, qui non vitat. Qui verò amat periculum, peribit in illo. 8. In non nullis veluti tristioris complexionis, juverit mutatio climatis, Cœli, somni, victûs; recreatio, venatio, conversatio; imò non nunquam medicina.

QUÆSTIO ETHICA.

Utrum magis nocivum, suppressio iræ, an eruptio?

Suppressio.

Violenta nunquam durant. Vis major naturæ sit nulla, àc dum stringitur, quod suo pte ingenio exitum quærit. Torrentem, qui stragem molitur, si terminis ambire cupias, rarò conatus cedit felicior; aut enim rumpit, aut rumpitur. Sic natura iræ motibus æstuans, quantum illi franguntur, tantum patitur; quantum patitur, perit. Hinc vetus gnome sapientis: ira, quæ tegitur, nocet. Ut calor natus pabulo carens, vitalia concremat, sic ira pabulo suo, libertate nempe carens, animum fauciat, vigorem tollit, vires hebetat. Vesevi, aut Heclæ viscera scrutare, nunquam acrius grassatur flamma, àc dum latet; procella mitior est, dum palàm furit. Quidquid coquitur, in acerbiorum orbi stragem cuditur. Serpentina in venis toxica, quia pressa sunt, ut vipera materno etiam lactata gremio, non parant utero, quo nutriuntur. Sic ægritudo diurnitate crudelior, quæ acerbitate latentior. Non una tempestas primo furore represso, resumptis viribus acriores campis, & mœnibus pestes vomit. Fove anguem, & beneficij præmium, affectûs merces mors erit. Nempe acerbius, atque adeò periculosius semper æstuat, quod vi stringitur. Violentiæ omnis, ut ignis, hæc est indoles, aut erumpere, aut rumpe-re omnia. Quid prodest sopire flammam, & domum perdere? affectum stringere, & vel tibi mentis, vel corporis, sin utriusque exitium accersere? Hebetatur acies oculi luce nimia; caligat, quæ vim passa est palpebra; franguntur spiritus, & vigor mentis obtunditur, si ad ima deprimitur, qui summis inhiat, ad quæ natus. At esto, constet sibi anima, toxicum sinu conclusum, ut serpens ossa exedit, dum perimat. Talionis pœnam luit, qui flammam sinu continet. Se victimam facrat, cui alter destinabatur. Nihil auctori acerbius, quàm ira men-

te concepta, sed suppressa. Nisi morem geras, id unum moræ est pretium, quod perenni vulnere, cum æmulum nequeat, se ipsum furens conficiat. Vultur ipse, & Titius; sui tortor, & objectum. Quodque acerbius cæteris est, non alieno, sed suo confici vulnere; tantò minùs ferendo, quantò magis invito, & diuturno. Procellosum mare furentis est animus, quantum stringitur, tantum suos exulcerat alveos. Erythræi maris tempestas uniones parit lectissimos; sagittas, virus, & pestes gignit fluctus furentis. Illud interest cæteros inter affectus, & iram, si modum nesciant, mitiùs furunt. Incredibilis vis est amoris, spem tamen exacuit, ipsaque bonorum dilatio quantum angit, tantum lactat. Ira, fulminis grassatur in morem. Hora quævis dilata, ablata est. Una hæc, quidquid distulerit, dum erumpat, in virus convertit omnia; exitio alieno cum nequeat, triumphans suo.

Eruptio.

VÆ orbi, si limitem furor nesciat. Ubi eruperit, crudelior flamma est. sedari impatiens, non antè quiescit, ac dum se, suaque damnis eripi cernit; quemque corripit, corrumpat. Mons omnis turbine hoc, nè olympo quidem excepto, æquabitur solo. Torrentis more, qui saxæas moles unà ac sylvas in spoliū rapit. Rapit, inquam; impellunt enim vitia reliqua, præcipitat ira. Moderatum nihil scit ira. Furor, & cædes ferè sibi sunt comites. Unaque est quies furentis, secum omnia sepelire, & fato involvere. Chymæram, & Ætnam montes ignivomos prodigium dedit natura, eosdem tamen esse iussit documentum. Viciniam latè omnem pessumdant, dum crudeli sæviunt flammaram rictu; flammæ sinu suo si concoquant, sæcundis rigent nivibus. Rigere crinibus, scintillare oculis, torquere colla, arenam calce, clamore, & fletu aërem proturbare belluarum est, cum sanguinem sitiunt. Et hæc rationem, vires, animum foveant? Scintillam comprime; quam digito enervas, sibi relictam, Ætnæo grassari incendio obstupesces; sic ira in furorem degenerat. Hinc non rationis modò, sed sanitatis causâ vitandam monuit Sapiens Ep. 18. Ventorum conclude agmina, aurea spirabit tranquillitas, dominabuntur mari Alcyones. Repagula solve, & cœlo misceri aquarum montes videbis. Non omne, quod fræni videtur impatiens, frænatum languet. Indomitus sessorem non patitur sonipes; quantum calcar urget, tantum torquent in officium habenæ. Vis ipsa dum alios

petit, in se pariter furit. Rapit torrens littora, se iisdem turbat, & gravat. Nunquam libertati suæ fera dimittitur, nè noceat; spectanda datur, sed è cavea duntaxat. Clementiæ, & amoris fructus quantum profunt, tantum nocent iræ laxatæ fulmina auctori, & Reipublicæ. Illi boni publici sunt fundamenta, hæc evertendæ momenta. Inter vitæ civilis fluctus seu in prora sedeas, seu temonem regas, seu remum ducas, felicior nunquam es, ac si hos fluctus compresseris. Quia nocent, doceant. Latrantes sopi, tum sapies. Nocent consilio; inimica est consilij cæcitas. Mater cæcitatibus est impetus: Impetûs iræ profusio. Nocent honori; pedissequa vindictæ infamia est. Alieno vel damno, vel sanguine suam orbi describit ferocitatem. Pertinacia iræ non sopitæ individua comes est. Pudet præcipitata reluere, aut à malè cæptis desistere. Novo igitur furore furor defêditur, & graviora periculis suggeruntur remedia. Quemadmodû nullus hodie tam fædus furoris est æstus, quem speciosus justitiæ, aut boni publici color non palliet. Non hæc, crede mihi, nobilis libertas est animi, sed libera vitij servitudo. Non felicitatis dictamen privatæ, vel publicæ; sed ad boni cum privati, tum publici eversionem molimen. Quiete res stat utraque & servatur; nîl quieti, & moderatis consilij irâ magis adversum. Pacis fæciales, Belli Principes, senatum Patres da iræ impatientes: Curias, exercitus, Imperia convulsisti. Da moram vulnere, quisquis læsum te credis. In pus, & ulcera degenerant vulnera corporis, si differantur, non animi. Mora ipsa languori medelam attulit frequentius. Refrigescit impetus diuturnitate, tumque primùm delectat, non errasse præcipientem; cum, si factum foret, nîl nisi aut pudor, aut pœnitentia sera superforet,

PROBLEMATUM
ET
DOCTRINÆ ETHICÆ
PARTIS PRIMÆ
I N D E X.

Preliminaria. <i>Quid Ethica. Partitio. Objectum?</i>	pag. 1
Quæstio I. <i>Generalia moralitatis principia.</i>	
§. I. Quid beatitudo hominis?	4
§. II. Quid bonum, & malum in communi?	8
§. III. Quid, & quotuplex fit actio humana? Ejusdem principia, & moralitatis	13
§. IV. Quæ actionum moralitas, & corollaria?	20
Quæstio II. <i>De Virtutibus.</i>	
§. I. Quid Virtus in genere?	26
§. II. Quid Prudentia?	30
§. III. Quid Justitia universim? quod refertur pietas in Deum, & Parentes?	34
§. IV. Quid Temperantia?	40
§. V. Quid Fortitudo?	45
Quæstio III. <i>Virtutes humana.</i>	
§. I. Quid Amicitia?	49
§. II. Leges, & adversantia amicitiae	54
§. III. Quid magnificentia, & liberalitas?	59
Quæstio IV. <i>De Passionibus, & affectibus humanis</i>	
§. I. Pauca de anima	64
§. II. Nonnulla de varietate complexionis humanæ, seu indolis	68
§. III. Quid Passio in communi? numerus passionum, & finis. An bonæ, vel malæ?	75
Quæstio V. <i>De Passionibus in particulari.</i>	
§. I. Quid Amor?	80
§. II. Causæ amoris; effectus, remedia	84
§. III. Odium. Cupiditas, Desiderium. Fuga	91
(o)	Quæ-

Quæstio VI. De reliquis passionibus.

§. I. Quid Gaudium, Tristitia ?	Pag. 97
§. II. Spes, & Desperatio	105
§. III. Audacia, & Timor	110
§. IV. De Ira, & Passionibus generatim.	117

I N D E X
Quæstionum Problematicarum
PARTIS PRIMÆ.

I. An infelix quis esse possit, quia felix ?	pag. 6
II. Utrum sapienti præoptandum: vita longa; an fama ?	11
III. An Philosophia parandis fortunis proficua ?	17
IV. Uter aptior fortunæ ludus: nobilis; an ignobilis ?	23
V. Utrum major virtus cedere invidiæ; an palàm cum eadem luctari ?	28
VI. Utrum majus documentum prudentiæ: verba; an facta ?	32
VII. An gratia vultûs & morum, muniis digniorem reddat ?	38
VIII. An Bello, an intemperantiâ plures necati ?	42
IX. An heroi possit fuga ex prælio esse gloriæ ?	47
X. Utra amicitia melior: paucorum; an multorum ?	51
XI. Utrum amicitia fomentum firmitus: præsentia; an absentia ?	56
XII. Uter gloriosior Princeps: literarum, an magnificentiæ amator ?	61
XIII. An consultius orbi, unâ omnes gentes uti linguâ ? ut corpus animâ ?	66
XIV. An ex formâ sapiens de virtute animi feratur judicium ?	73
XV. Unde major Spes: à præcoci; an à tardo ingenio ?	78
XVI. An suavius, & optabilibus amare, an amari ?	82
XVII. An dari possit philtum universale in natura conciliando omnium amori ?	88
XVIII. Utrum melius, amico inconstanti, an inimico constanti benefacere ?	94
XIX. An hilaris, an subtristis genii officiis aptiores ?	101
XX. Utrum phænomena, & nomina sint felicitatis, aut adversæ fortis præ- sagium ?	107
XXI. An nimis audax; an nimis cautus dux præferendus ?	114
XXII. Utrum magis nocivum: suppressio iræ; an eruptio ?	122

O. A. M. D. G.

IDEA SAPIENTIS
THEO-POLITICI,

ID EST:

Tripartitæ Morum Philosophiæ

PARS SECUNDA

Theo - Politica

ET TERTIA

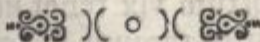
Oeconomica.

PROOEMIUM.

Politicam sapere hodie volunt omnes, ij etiam, qui desipiunt maximè. Politicus enim lepidis ejusmodi peponibus is ferè tantùm audit, qui nullo legis, religionis, æquitatis discrimine, sua pro libidine, commodo tantùm suo omnia ordinat, aliorum deceptorum fraude; iuris, & honesti, præsertim candoris jacturâ. Vel certè, qui præpotentis Domini addictus obsequijs, sic se in ejus format annutus, sic limina conterit, ut Barclajo teste servitus non alia durior, atque hæc; eò magis miseranda, quò minùs videtur miserabilis. Politicum alij cum Machiavello censent, qui sic administrat Rempublicam, ut voluntas sola sit pro ratione omni; & præ omni, etiam Divina lege stet commodum proprium. Quos omnium optimè confutat Adamus Contzen cum pluribus alijs; Lipsio præsertim, Belgicæ literaturæ, & Politicæ Phænice. Qui licèt Machiavelli ingenium acre, subtile, & igneum judicet, ait tamen Principem ab eo non duci ad templum virtutis, & honoris. Quod damno suo experti Discipuli ejus, Cæsar Borgias, Dux Urbinas, & Sfortia Ludovicus, Politicam pessimam pari fato terminantes.

Sapienti igitur perinde, ac probo sic tradenda est Ethica, ut cum instituto Religionis, & fidei constet; néque enim, ut delirant non nulli, repugnat esse Christianum, & Politicum bonum. Imò veri Ethici nomen perinde est sanctum, ac virtus ipsa per Aristotelem l. 3 Polit. c. 6. Horum sensu ij, qui suam in omnibus sectantur utilitatem, *versipelles*, & *Pseudo-Ethici* dicendi sunt, de quibus ille: *hic niger est, hunc tu Romane caveto.* 2dò. Principem, ut idola qui venerantur, *Pseudo-Politici* nominandi sunt; quia adultores, & vultùs mancipia. 3tò. Denique, quibus stat sola pro ratione voluntas, *Tyranni* magis, quàm *Politici* dici merentur. De vera igitur, & germana id est *Theo-Politica* nobis tantùm sermo est.

PHILOSOPHIÆ MORUM
PARS II. POLITICA.

QUÆSTIO. I.

Quid Politica, quæ differentia, & objectum?

XXIII.

Est mare naufragijs tumidum Politia : ratésque
 Mille inter, portum vix tenet una suum.
 Quot tamen incautos rapiunt ista æquora nautas!
 Dum favet exitio gens malefana suo.

DOCTRINA POLITICA.

Politica, alio nomine *Statistica*, & *ratio statūs* Bettino dicta, eò quòd in illa sistat felicitas publica, est pars *Philosophiæ moralis*, quæ docet *Rempublicam rectè instituire, & vitam civilem ad bonum commune hominum.* Unde Politica etiam sumitur pro *Republica*, & communiter pro *Civilitate*. *Politicus* verò seu *Statista* verus est *homo Civilis*, *publico bono serviens munere suo, vel consilij, vel gladio, vel literis, aliòve quovis modo.* Unde vides, quàm huic sit necessaria *Rerum publicarum* cognitio, quæ illius pericula, comoda, emolumenta, honores &c. discernat. Quæ tametsi ex *Aristotele* l. 19. *Eth. c. 9. non sit cunjuslibet, sed scientiæ*, *Philosophi* tamen *moralis* est. Ut cui licet experientia, rerum aliàs *Magistra* tutissima, desit, studium tamen, & intellectio adfunt, quæ plùs civili conducunt scientiæ, quàm experientia; quamvis experientia mirum quantum intellectio- nem solidet, & illustret: nam & experientiæ regula est studium, & intellectio. Differt *Politica* à *Juruprudentiâ*, quòd hæc præcisè tendat in objectum sub ratione justitiæ; *Politica* verò tendit in objectum sub ratione boni communis principaliter intenta. *A prudentia*, quòd hæc dirigat hominem, quid sit agendum, in quacunque civili, *Ethica*, *Oeconomica* actione. *Politica* verò tantùm in civili. *Scientia* hæc solam spectat praxim, scilicet in objectum suum materiale, quod est *Civitas ordinabilis*, ut inducat objectum formale, videlicet ordinem debitum, & per hanc felicitatem ipsam, seu bonum commune. Unde vides finem proximum *Politiciæ* esse actiones civium rectè ordinatas, remotum verò esse felicitatem, & beatitudinem naturalem.

Per ordinem verò hunc non intelligitur solùm v.g. domuum multitudo, quam etiam latrones cum *Tartaris* habent; sed intelligitur ordo justitiæ, legum, & virtutum aliarum; sinè quo, ait *Aug.* maxima regna, quid aliud sunt, quàm magna latrocinia? Scripserunt de hac cum *Aristotele* plures. *Principes* sunt *Plato*, & *Philosophus*; qui 1. *Polit.* exponit, quid domus, pagus, civitas &c. sit? 2. *Examinat* varias institutas *Respublicas*. 3. *Constituit* *Rempublicam* pro suo arbitrio. 4. *De speciebus* *Rerum publicarum*, & de aliquibus non optimis. 5. *De mutationibus* *Rerum publicarum*, & *seditionibus*. 6. *De institutione* *Democratix*, & *Oligarchix*. 7. & 8. liber imperfectus est de optima *Republica* instituenda. Sequuntur hos *D. Thomas*, *Bodinus* &c. Alij solum *Principem* instituunt, vel tantùm ex sacris literis, ut *Menchius*, & *Nieremb*: vel etiam ex profanis, ut *Savedra*, *Chokier*, *Lipsius*, & *Causinus*.

QUÆSTIO POLITICA:

Utra major, & perniciosior orbis Politica, verborum simulatio, an operum?

Pro Verbis.

QUàm familiare, tam enorme est mundo malum os fallens: quod non nisi Græcâ aut Cretensium staterâ sua ponderat verba, placendi studio veritati diem in momenta dicit, unam pro commodo aut vindicta anchoram mendacium statuit. Nomen usque adeò fædum pertimescunt omnes, rem diligunt plurimi. Spondere verbis maxima, designare mente nec minima; aureis montibus ridiculum substituere murem; verbis solem referre, animo tempestates, & nubila coquere, res adeò passim domestica, ut penè vim legis consuetudo obtinuerit. Duplicitas oris dicitur ingenium, eloquentiæ pallio adlatio circuit, veritas mutato nomine simplicitas audit. Quasi verò vel eò Politici nomine indignus sit quispiam, quòd verax sit verbo. Hæc ars artium, ut multis tibi nominibus obliges plurimos, lepocinijs multis verba oblinere, spem in momenta lactare, obtentionem non suâ frustrari, sed virium culpâ; fide Punicâ id unum efficere, ut dum fidem omnium verbis studes obstringere, agas omnia, ut credatur nihil, quia fidit nemo. Et meritò: Microscopia reperere optici, Politica hodie eloquentes creat, qui ex musca elephantem momento ut metiuntur, mentiantur. Fecere id olim vitra auctoria, faciunt hodie linguæ, hinc vitrea horum passim fides. Dissilit nempe lapsu temporis instar vitri mendacium, quod fatui instar ignis Politico in Cælo splenduit parum, veritas contra adamantis instar amatur. Stat hæc sui secunda, vel inter fulmina; dum vel inter prospera tremit cor mendax, eò vel maximè cruciatum, quod, quæ cœpit lingua, dum pertexit verlutia, patefactum tempore auditori ferme noceat credulo, magis tamen authori; dum fortunam deceptus perdit, deceptor fidem & famam. Quæ enim fama hominis, cui fides nulla? quis porro fidem tribuat ei, cujus pro circumstantia venalis est lingua? Cui calumnijs æmulum premere, convitijs innocentem lacescere stratagema est artis, non dedecus mentis. Talione proinde æquissimâ id obvenit, quòd cum deinde & vera narranti fides sit nulla, id lucri in vicem reportet, impunè mentiri quòd audeat. Nemo tali in orbe fidus, nemini ille.

Suspiciæ nempe, nè fraudibus verborum fallatur ipse, quibus alios fefellit. Jacet idcirco, quia cum, & inter umbras luctatur semper. Præsertim cum mendacia etsi successu nunquam pessimo non caruerint, diuturnitate careant semper, quia tempore detecta. Ingenium porro, & frequentiam Politicæ hujus, à frequentia verborum metire. Perniciem ab eventu. Nihil quippe magis debetur publico, quàm veritas. Quâ sublatâ, quæ hominum est hodie, ferarum erit communio. Corda non patent, verba si fallant, commercium perijt. Certus enim scripturâ teste mali hujus est fructus; *os, quod mentitur, occidit animam*, id est, fidem mutuam, & fiduciam, quæ Reipublicæ anima est. Apage hos Pseudo politicos. Politicum cupis? habe virum bonis publicis, honoribus, & gratiæ natum. Talis ut sit, apage mendacem. Verbum unum fidei majoris sit tessera, quàm alienorum plaustra juramentorum. Virtus, scientia, concordia mentis, ac pectoris provehant conantem, non mendacia. Amor, & gratia Principum, orbis honor, tributaria sint ei, *qui loquitur veritatem, & non egit dolum in lingua sua.*

Pro factis.

Miseranda res: Stupidus hodie audit Politicus, cujus ars non sit mendacium factorum magis, quàm lingvæ. Ineptus Reipublicæ tractandæ creditur, fallendi artificijs quisquis caret. Stratagemata promovendæ gloriæ est, nîl agere sinè fuce. Sic tractare omnia, ut & nullam, & omnem sumas personam. Quasi verò feliciore nemo forte cuncta conficiat, quàm quem Circæa commodi proprij pocula totum in vulpem mutârint. Vultus, oculi, calamus suam habent lingvam, quâ tegatur non rarò mente latens vipera, tantò crudelior, quantò tectior. Silentio mentiri versutus magis studet Politicus, quàm verbo. Tutius sibi, periculosius alteri, quia tectius; ut magis feriunt jacula, quæ minùs prævisa: & altissimæ voragines sinè susurro instar olei undas devehunt. Præplacet silentij mendacium; quasi verò minùs aut infamiæ, aut perniciæ auctori juxtâ àc publicæ rei pariat, famam publicam opere, quàm paucorum vel aures, vel animos ore seu elingvi, seu bilingvi ludere. Vah injuriam temporum! certissima quondam erat oculorum fides, ut testis est Physica. Hodie, heu, quæ fides Politicæ! vix jam fides constat ijs secura, quæ oculis usurpamus. Ferè mendacia verbi factis superamus, dum passim publico nîl capimus magis, quan-

quanquam carparamus, quàm aliud mente, factò aliud testari : in dolore serenum meridiem, inter gaudia doloris nubem, viperina ridentibus gratijs odia, vitia ipsa virtutis superficie venundare : nec promittendi antea modum, nec pudorem deinde ullum frangendi servare. Tantò magis, sed & perniciosius nostro, & Reipublicæ damno per omnium ora eloquentes postea, quantò majoris sunt constantiæ facta, quàm verba. Mentiuntur, qui fallunt verbo ; pejerant, qui opere. Peccant illi in fidem suam, in publicam isti : quòd illi audientes duntaxat, qui sæpe pauci ; hi orbem, quem famâ facti replent, deludant. Facto nocentes, exemplo pessimo etiam alios docentes. Quòdque pejus est ; agunt, qui loqui etiam vel non audent, vel non possunt. Hoc Divinæ erat Providentiæ arcanum, negare multis multa, ut mutuis stet orbis subsidijs, amicitia, fide. Nulla enim Cicerone l. 3. de offic. teste, res vehementius Rempublicam continet, quàm fides. Et quæ oro aut amicitia, aut fides stet, ubi nil nisi factis fallere est regularum compendium, & agendorum cynosura unum est commodum proprium. Circumvenire pollicitis, deferre obsequia, & eventu fallere, procul à privata, amplius à publica abest re. Sinè fide fora & curiæ, non pacis, & concordiæ, sed dissidiorum erunt fomenta. Regna ipsa grandia totidem latrociniolorum seminaria. Spes námque promissis lactata, vel timor, in graviolem ipsi etiam imperio metuendam sublatâ causâ erumpit procellam. Fraus fraudi passim redditur, dum vindicta ab invalido in eum, quem fidei læsæ causâ contemnit, non aufertur, sed differtur. Exosa est infida familiaritas æqualibus, nè fallantur ; majoribus, nè probare videantur. Stetit Romæ gloria, donec fides. Cecidit, ubi illa elangyvit. Ingenium, cautelam, & prudentiam petunt opera, natura docet fraudes verborum. Unde frequentior verborum simulatio, quam operum. Politici igitur germani est, fide diffidentiam, ingenuitate solâ fraudes vincere ; Fidem tibi omnium ut obliges, servare singulis. Nam bona ipsa publicistatûs culpanda sunt, si malâ parta sint fide. Hæc illa latens est pestis, quæ dum medullam depascitur, succo stirpem & vitâ spoliât. Dum pari facilitate, quâ parta sunt bona, unâ & infelicitate perduntur. Idque unum seu doloris propriij, seu alienæ miserationis fænus superest, quòd & vulnere tuo medelam ferre, cum velis, non possis ipse ; & mendacijs tuis exasperati plerique, dum alieni ferè miserentur exitij, triumphant tuo.

§. II.

Imago, & principia Pseudo-politici.

XXIV.

Vertitur in varios semper sine fine colores
Stellio, nunc rutilat, jam viret, inde rubet.
Indole tu simili Vertumne Politice plaudis,
Quaelibet aura alium, quaelibet hora videt.

DO.

DOCTRINA POLITICA.

SI Savedræ Symb. 66. credam, tota ratio statûs jam ferè nîl aliud est, quàm ars quædam alios fallendi, aut nè Princeps fallatur ab alijs. Nam ut canit ille: *Fugere pudor, verumque, fidesque; in quorum subiere locum, fraudesque, dolique,* quibus vix Lynx cavendis par sit. En tibi imaginem Pseudo-politici in compendio: & vide, an vel Camæleon tot colorum, quot hic fraudium architectus.

Diffimula semper, simula, cave credito nulli;

Omnia laudato, quæ tua semper age.

Simulandum semper; quamquam damnosior nulla, quàm religionis, amicitiae, pietatis sit simulatio. Néque vel Principi in subditorum etiam commodum dolus concessus est; ut ejus purpura maculam omnem respuit. Nolim tamen per *dolum* intelligas, vel *dissidentiam*, vel *dissimulationem*, vel conciliationem; sed *deceptionem*, *perfidiam*, & *injustitiam*, quarum primam Lipsius svadet, néque fraudem esse propugnat Contzen; reliquas verò spectato Conscientiae arbitrio omnes rejicit, & condemnat.

2dò: *Diffimula.* Regula bona, si suo tempore; quæ Principi tum maximè necessaria est, cum fraudulentis agere dum cogitur. Sic tamen responsis veritas dissimulanda, ut citra mendacium celetur alios veritas, & sic injuria vitetur DEI, nec tamen animi sensa pandantur. Verissimum illud est: *qui nescit dissimulare, nescit regnare.*

3iò: *Credito nulli.* O stultitiam! cum Seneca enim sentio ep. 3. utrumque in vitio esse, & omnibus credere, & nulli.

4tò: *Omnia laudato.* Cùm tamen mortalium acta sin reprehensione digna non nunquam, certè laude sæpe indigna sint.

5tò: *Quæ tua, semper age.* Non quæ conscientiae, & Principis, vel publici boni, vel virtutis; sed quæ privati commodi, opum, famæ, curat. Et hoc quidem bonis an malis, per fas, an nefas, nîl pensi habet.

Machiavellus, cum cæteris ejusdem furfuris, his ferè suum discipulum adstringit legibus, ampliori paululum, sed paris nequitiae sensu. Cave, nè ulli, quantumvis in speciem amico credas quidpiam, arrideat licèt, complexetur, polliceatur, dejeret. Hinc neminem tibi ex animo amicum cense, sed nec ipse cuiquam ex animo amicus esto; adeò tamen comis in omnes, ac si neminem non ames. Liberalissimus in ijs officijs esto, quibus nihil inest impendij, ut sunt lau-

laudum plaustra : salutationes blandissimæ, apertio capitis, cessio viæ, complexus, pollicitationes, honorum, & titulorum repetitiones.

Omni in fabulam Proteus, sine veri affectûs indicio, ut te aptes, vultum domi finge eâ arte, ut vultus, & gestus corporis fucatis verbis aptissimè consentiat. Domi meditare dicenda, & agenda, & quidem sine fronte, sine metu, omisâ sinceritate personam, velut in scena duntaxat, agito.

Factiones aulæ vestiga sagacissimè, nulli tamen te faciliè addicito. Quemcunque favore Principis videris pollere, in tuâ partem inclinare intende. Nec pensi habe vel morioni blandiri, si Principi placere videas : si Principi assistas, alacritatem simplicitate temperatam exhibe, gaudio gestentem, quòd adesse liceat. Sic tamen adesto, ut neque perpetuus sis, tædij, & satietatis vitandæ causâ; neque rarus nimium, nè oblivioni deris.

Quæ placere Principi nôsti, age, & dic. Cave omnia maximè, quæ displiceant. Dicenti arride; si respondere non liceat, cum admiratione dictorum ejusdem applaude. Si loquendum, petax esto, & querulus semper; in ijs tamen, quæ sine sumptu suo largiri faciliè potest. Si capax ipse gratiæ non sis, alios suborna petitores, quos ea propter obstrictos habeas. Aut alieno nomine, tuo tamen commodo gratiam obtine. Denique Principem pleno ore coram alijs celebra, certus fore aliquem, qui Principi referat.

Aliorum gratiam elegantiam munerum, magis tamen aptâ, quàm pretiosâ stude inire. Et nè vel animus, vel divitiæ pateant, verbis condias levitatem muneris, tenuitatem fortunæ causare. Aureos tamen montes hâc favente pollicere, sed pollicere tantum : si piscis aureus tibi obviet, nemini vel in cælo, vel in terra eum cedito. Te omnibus charitate præpone. Dum de meo, & tuo agitur, vel parentes ipsos aureis verbis fascina.

Procellis, & variantibus aulæ ventis cautè credito. Nullius tibi tanta sit sacramenti religio, quâ charior non sit aurei hami piscatio. Et ideo : *semper tibi pendeat hamus, quo minimè veris gurgite, pisci eris.* Tuum in omnibus commodum idolum sit. Unde si Principem infensum parti noveris alteri, & divisa tamen factio vincat, sic te felicioribus junge, ut æmulam partem graviter non offendas, nè Principum affectu variato patiaris. Excipitur tamen grande, & speciale tuum commodum.

Neminem apertè lædito. Conviva esto potiùs, quàm convi-

vator. Quid in alios expenderis, supputare noli; nisi exacto tempore, fructus dum colligis. Proceres cole, & mensis te socia, nec tamen apud eundem crebrius. Ubi nemini molestus, lepidus omnibus esse stude. Petulantius in te dicta joco elude, dum vindices commodè. Verbo: omnes ut hostes cave.

Parum tibi amicos officijs omnibus demerere ut plurimum, neque id te advertere artificio summo dissimula, amicum te optimum simulando. Lauda coram ijs, à quibus scis referendum ijsdem. Causam lædendi præcave, imò etiam occasionem, nè scilicet ulli sic te concedas, ut lædere possit. Interim in omnibus aulicorum ludis nihil detrecta; sic tamen, ut stabiliendis, & augendis tuis sis vigil semper, quorum causâ religio, anima, sacra omnia venalia sunt.

Heu, protervam hominis temeritatem, nè dicam seductoris amentiam! Itane verò his Pseudo-Policæ regulis versipellis Polyhistor magis, quàm aut Princeps, aut vir civilis formandus? Enimverò, væ communioni mortalium, si hæc lingvæ, & cordis discordia dominatum orbis obtineat: hæc pedicæ aditus omnes præcludant.

QUÆSTIO POLITICA.

An major Politicæ regula: simulatio, an dissimulatio?

Pro simulatione Pseudo - Politica.

Vertumnus totum hodie sæculum est. Quis igitur gratior Proteo? Nempe, similitudo morum, mater amorum. Qui similes sineriant, faciunt. Felix, cui nata domi simulatio, spem, consilia, vitam omnem moderatur. Hæc ductus regulâ fingit simulans ea esse, quæ non sunt. Colores cum Iride mentiens. Dissimulans contrâ flammam tegit cum nitro, mentiens non esse, quæ sunt. Regula hodierni ævi genio necessaria utraque, illa tamen amplius. Ecquod enim bonum est, quod larva simulanti non adferat, cum tamen auferat dissimulanti? Nempe quia genium, mores, vultus, speculi more pro arbitrio cujuscunque refert, nubilum mærentibus, serenum hilaribus, Cælum opere mentitur in terris, & Cælum sibi fundat, omni vento ad suam navigans felicitatem. Simplicitas est, lingvam cordis esse propolam. Absit sensa mentis in officina oris pandi, quâ cor sit venale. Tibi unî notus sic dege, ut tamen notus omnibus videaris tantum; hæc prudentiæ amussis est. Sapientum cætui comes, etsi primo vix dum tibi labra madeant rore, silentio attento tege, qui es; aut parca voce, fabam, & salem adferens, simula, quod non es. Mentem stoicam inter Pythagoricos; inter Academicos Gratias morum cultu ex-

supera. Inter eos, quibus cordi Religio, pietas ipsa credaris. Frigus, & metum ut ut geras pectore, Martem vultu, fulmen ore intona; & pulchriore nunquam vinces adorea, quam cum alienum factum sui securum, atque adeo negligentem periculi suimet ruinam tumulaveris. Et quae, amabo, sit cautes Marpesia, quam Hercules ejusmodi Gallicanus non vinciat? qui, dum pro arbitrio rosas, & sentes loquitur, omnibus se aptans, ens fit omnigenum. Rarus profecto, qui tali non cupiat esse Theseus; ut qui ipsum adeo hostem nullam armorum vi demandum, lacrymis suis, quamquam fictis emolliat. Adeo multum potest Cygni candor atrae oblitus cuti. Saeculi id vitium (si tamen vitium sit) magis credendum, quam hominum. Gratius huic mendacium nullum est assentatione. Quisquis benevolus, palmam gratiae tulit; puro tamen, an ficto corde benignus sit, parum interest. Cum Struthio- Camelo quamvis ferrum saepe concoquat, si favum loquitur, praesentiam afficiet. Felix esse cupis? omnem indue hominem, sic vives in omnibus; factis quod nequis, verbis, & fucis consequeris. Quisquis cuique patet, felicem se fore nunquam credat. Fatua, quia oculo caret, & cerebro, est ingenuitas cuique obvio se revelans. Ut corporis, sic animi nuditas non caret vitio. Insanum se David simulat, secus casurus victima Regi Achab. Jacob primogenita nactus, simulato Esau haedino sub vellere. Et Jun. Brutus Tarquinij furori se devovisset, nisi simulata eundem insania vindicasset. Et quid mirum sic sentire providos? Naturam nihil innocentius ullibi; eadem tamen simulat quoties? nigras ut argentum, sic stannum ducit lineas, externus candor pretium superat. Ignis speciem carbunculus, & adamas refert, flammam tamen sinu non gestat. En exemplum: sequere documentum.

Pro dissimulatione.

VAh injuriam temporum! aetatem agimus, quam simulatio ars esse desijt, quia in naturam transijt. Bacchanalia constanter agimus, larvam enim frons, & vultus penè omnis secumfert. Incerta sunt omnia, certissimum id unum, nihil non esse tectum. Sinceritas & candor, quid nisi otiosa sine omine sunt nomina? significant, sed ad placitum duntaxat, donec profunt. Ex quo enim nec sanguis sanguini sic cognatus, ut suum cuique bonum: haec Politicam invasit haeresis, ut jam nesciat, quid, vel cui credere debeat? substantiam hanc sola salva: suum cuique bonum. Quidquid acerbius est, exulet licet, & caelum teneat veritas: Pseudo-Politica dum falces tenet,

dolum dici non sustinet, ingenium vult nominari. Ingeniosior ille, qui, quia simulatus, mendacior. Grator, qui gratorior; talis est, qui tropo sæculi ironiâ utitur semper. Eheu, & germanam hæctenus fidem omnis penè Creta obtinuit! Omnia novit simulatio, momento unico ex Cygno corvum, è remoto proximum, è Gigante pumilum format. Et hæc tamen simulatio vultus ac morum, id est, falsitas orbi probetur potiùs, quàm dissimulatio? ô Judicium! tegit hæc tantisper, quod periculi plenam, quia immaturam non patitur lucem; ut ferè, quæ tenuis sunt retinæ, lumen, vel aërem spissum non ferunt. Dum contrà dissimulatio ea etiam, quæ non sunt, fingit, & imponit. Si ruinam ædificat, qui arenæ superstruit: araneorum certè telis nititur, qui simulato capitur vultu, & cultu. Et tamen tolaret mediocrem in Principe dolum seductor magis, quàm institutor Principis Machiavellus? Cave, maculam omnem pretiosa respuit suppellex, at magis purpura. Docet, quisquis simulando fallit, præterquam, quòd deceptis noceat. Sed & frequentius alienos cum petit, suos laqueat proprijs cassibus gressus. Vis causam? laneo quamvis feratur simulatio gressu, Argos vestigia non fallunt. Dies pandunt, etsi momento non pateant. Non adeò facilè dissimulatio patet. Quam unam, si Ludovico XII. fides sit, quisquis habet, sceptro dignus, & purpurâ. Ut contrà, qui nescit dissimulare, nescit regnare. Cogat fors publicæ infestas felicitati procellas, hoc transtrum elidet impetus. Vicit sæpe numero gladius, at dissimulatio sapius. Cedit hæc pro temporis diuturnitate tantisper, ut Antæo fortior feriat acriùs, sumens à casu robur. Furat cælum nube, fragore, fulmine. Vires necat ambitio, livor, fraus. Vim vi si tentes refringere, nec Herculem duobus supparem esse senties. Dissimula, aut cadent jactata in solem tela, Parthorum more in authores suos, aut tempore ipso redibit serenus Jupiter. Sæpe subducimus vela ventorum turbini, non ut pereamus rebus jam conclamatis, sed ut contractis rudentibus cursus ipsis adeò provehatur adversis. Hoc pacto tranquillitas, & moderatur, & vincit faciliùs, & ampliùs, quàm violenta potestas. Id ergo ratum habe, fixumque: sic te non nunquam gere, ut, esse quid possit, nemo dispiciat satis æmulus. Felicior nunquam, si non simulando, sed solâ id egeris ratione. Non semper patens, non semper latens, charybdim inter, & scyllam, simplicitatem, inquam, & fallaciam inter provehere medius. Prudens, nunquam subdolos. Sincerus, non imprudens; verbo: dissimulans, non simulans.

§. III.
Imago veri Politici.

Medio tutissimus.

XXV.

Consilium malo, geminis Sapientia transtris
 Dum sedet, & certam dat Cynōsura viam.
 Ibit inoffenso per summa pericula cursu
 Nauta, nec in medijs monstra timebit aquis.

DO-

DOCTRINA POLITICA.

THeo-politicus Sapientum è mente, Senecæ præsertim, Cicero-
nis, & Epicteti, Religionis caput censet præcipuum, rectè de
DEO sentire, quòd scilicet sit, & bene, justèque omnia admi-
nistret. Mortis præ reliquis, tum cæterorum, quæ mala censentur,
meminit indies. Bonum non in speciem, sed in solidum quærit: nihil
opinionis, vel simulationis, sed conscientiæ causâ formando. Hinc
opus aliquod aggrediens, cogitat, cujusmodi id opus sit. Actorem
se fabulæ illius existimat, quæ universi Domino videtur, seu longa ea
sit, aut nobilis, seu brevis, aut abjecta. Edendi, bibendique finem siti
& fame sedandâ constituit.

Voluptatem si æquam senserit, animo moderatur, nè ea domina-
tum obtineat. Quin utriusque temporis meminit, ejus, quo volu-
ptate fruitur; tum ejus, quo illâ perceptâ dolere cogetur, & suimet
agere accusatorem. Quantum amicis jucundus est, tantum inimicis
est mitis ac faëillis. Deum ubique omnium arbitrum supra se, facto-
rum porro, ac dictorum censors cum conscientia circa se esse credit.

Verbo: *quædam dissimulat; simulat nil; credit ut Argus:*

Pro meritis laudat, quæ bona, semper agit.

Hæc basi Theo-politicus nititur. *Dissimulatio* etenim tempore,
& modo suo adhibita, prudentiæ momentum est maximum, & utili-
tatis, ac fructûs sæpe pondus fortissimum. *Simulatio* veritati semper
contraria, quæ animum, ut ait Ennius, in fronte legi cupit. Apage
adulteram illam Neronis vocem: qui nescit simulare, nescit regnare.
Credit; ut enim de amicitia dixi; fidit, sed cui videt, quod cautæ men-
tis est. *Laus* merita comitatur juxta sinceritatis leges. Denique
prospicit, quid se agere oporteat; & curat, ut rectè omnia exigat.

QUÆSTIO POLITICA.

An in Principe ut minus verborum duplicitas
admittenda?

Affirmat Pseudo-Politica.

Nolim Principem Homeri Autolicum; qui, ut homines, sic Deos
ludat; aut cui cum Lyfandro Græciæ, Tiberio Romæ, par sit men-
da-

dacio veritas ; fides tanta , quanta utili proprio expedit. Piaculum esto dona Numinis , germani candorem pectoris , in dolos ac fraudes converti , si plebem spectes ; at fucum non nunquã allinere oculis , artificio vocum circumvenire æmulos , quis Principi indultum esse negaverit ? Angulus in orbe nullus , quò colonias gentes non duxerint , cum gentibus mores. Idque lugendum , quòd , ut imperium olim , sic fides hodie Græca passim orbem obtineat ; quòque cultior literis , aut artibus populus , tantò ferè ampliùs huic sacrificet fidei ; quasi verò *præ cæteris excoli , & astutam vapido gestare in pectore vulpem* sint Politicæ synonima. Hibernam verba , mephitim sensus redolet ; vultu Charites , corde viperæ dominantur. Commune id fatum orbis , miserandum magis in Principe : ut cui adulantùm satellitio cingi , ut rosam spinis , natalis est dos. Rarus sinè squamma piscis , aut spina , rarior sinè fucocliens. Pari tramite , quo gentes ; fraus , & dolus commigrant. Ars & natura his nullum amplius imperium statuit. Dædalo major audit , qui liber his syrtibus ; quantò ergo Principi id non licitum modò , sed ut necessarium , sic consultum juxtà ; ut quò Herculis nequit clava , vulpinus rem omnem pilus conficiat. Fumum patimur , ut flammam sopiamus. Sapientiozem Principe neminem dignitas ipsa deponcit. At quæ major sapientia , à tempore , scenæ , genio , circumstantijs se ipsum , non hæc omnia sibi aptare. Hora quæ vis suum nanciscatur Principem , suum pariter homo. Quid cum vulpe agendum æquiùs , nisi vulpinarier ? Aut Polypus , aut torpedo esto cum subdolo , dum piscatorem nisi fallas , falleris ipse. Si futuri juxtà , à præteriti providus ætate omni Janus audit Princeps , cur non utrique & serviat ? apage precarium id solium , cui pondus non aliud , à quò dicto veritas , consilijs fides constituit. Errore perenni , & labyrintho septus est , hâc qui regulâ ducitur : non una tentanda est semita , ut reperias exitum. Rarò lauros messuisset gladius , & adoras purpuræ , nisi illum in falcem fraus acuisset. Quoties fraudi alienæ Princeps , Provincia , senatûs consulta sint victima , nisi ambiguitas cursum provehat ? horum si postulet salus , quid vetat larvatam sub diademate simiam ludere , non ut perdas , sed ut serves. Fraudem dicat hæc plebs , Prudentiam in Principe mores temporum faciunt , ut cui dominatio ipsa æquitatis titulum addit. Nunquam caret justitiâ , quod fructum adfert folio. Quem recto cursu tramite scylla præcludit , obliqua pandunt vela. Non dolus hic est , sed Navarchi peritia. Pueros ,

& ægros nominat Plato vulgi studia, refert hos suâ sæpe decipi magis, quàm Medici causâ. Falernum manet falernum, etsi modicam misceas frigidam; sic prudentia fraudi modicæ. Ignavia contrâ, & torpor est verborum simplicitas.

Negat Theo-Politica.

Bivium orbis pandit Politicus; fidem Græcam, & simplicitatem, seu candorem Bæoticum. Periculi illa, hæc pudoris plena. Dissimulatio rarior, diffidentia sapiens, circumspectio cauta dignæ virtutes Principe. At quo pacto vulpem induat, quem leonem sibi delegit Respublica? candorem tenebris jungat, æquus perinde ac inimicus, Pater Verbo, tyrannus opere? Utilitate, & auro suam paciscatur institor fidem, Princeps generoso candore, & pretio. Mercurius sit instructus Caduceo, serpens illi prudentiæ, non fraudis; alæ celeritatis, non versatilis sint sortis indicium. Estò lateant Simontis fraudes, palliet verba fucus, serpentem cauda prodeat; ut sepiam quamvis obtegat fluctus, color undæ designat. Dona nulla constantia, quæ fucis illita; sic quia mendacium simulationem docuit, fructum non fert. Falsitas, imò falsitatis opinio, existimationem proterit. Miseranda dignitas, quæ felix non sit, nisi mendacio. Servile vitium est dolo aut triumphare, aut gloriari. Lumen veritas, mendaciorum tenebræ nominis pariunt obscuritatem. Ridetur, si Leonis tectus exuvijs Arcas prodeat; par sors est Principis. Virtus falli nescia solium commendat, & firmat; invisum, & infirmum reddit verborum duplicitas. Cælum, & astra orbem fovent maximè, si candore faveant. Astrum Princeps est, ut moveri possit in circumloquio, angulis careat. Fiditur ei publicum, ejus stat fide. Hanc ut fallat, vel orbis commodo caveat. Nec Principi Princeps, nec Domino subditi, nec ipse sibi fidem dabit, si fallat; dum metuunt omnes, quem esse crediderant, dolum latere. Fallitur, qui sefellit. Par pari redditur passim. Contradictoria conciliante vicissim Politicâ. Præterquam, quòd nemo linguis calumniantium magis expositus, ac si horologii index, lingua Principis non respondeat animo. Sapientem audi: *non decet Regem labium mentiens.* Ut in quo fraus eò sædior, quò dignitas altior: & quia altior, dum pluribus perspicua, patentior. Verba Principis, oracula censet populus. Mendacium jurisjurandi sit violatio in plebe, sacrilegium erit in Principe, veteri Alphonso

trutinâ. Causam habe: fædior ferè est macula, quæ purpuram vitiat. Labes nulla est modica, quæ adamanti inuritur. Os Principis ara sit veritatis. Et meritò: quid enim iustum non erit mendaci? si fraus decere possit Principem, ut Rempublicam seruet, ut amicos conciliet. Nunquid spolia ipsa æquitas ei audient, libido castimoniam induet? Tolle fidem verbis Principis; religio, pax, fædera, commercium generis humani convellis. Quæ enim aut autoritas, aut robur mendaci? Cessat autoritas, cum non amat, qui imperat, sed decipit. Quod porro robur, cui nullæ à subjectis fidei vices? Regnum nullum sine fædere tutum: quis porro paciscatur fædera fallenti fidem? Documentum utriusque Tiberium Roma dederat, hæc in fallendi Palæstra Magistrum. Non antè dedoctum aut discere, aut docere, quàm cum fato suo in Gemonijs scalis orbem docuit, sanguine demum expiari proprio fraudem, quæ nemini suorum fide stetit. Nunquam orbi major Franciscus Rex Galliæ primus, quàm cum Carolo quinto, cui per Gallias transeundi potestatem spondit, adulatoribus non obaudiens, libertatis pacto stetit. Fidei ruptæ maculam nomini Gallico vel tanti æmuli comprehensione nunquam volens mercari. Sapienter Lacedæmonum è sententia: ut, quibus nihil utile visum, nisi quod honestum, virtutique comes. Helvetiorum namque effato veteri: virtute, & fide, non fraude contendere Principem decet. Ridicula orbi foret mutatio, si Numen esse Numen desineret, quod ut falli, sic fallere nescium se hæc dote spoliaret eo ipso, quod orbem mendacio luderet. Deum sacra pagina Principem dicit. Et hujus verba fraudem subeant? Sanè Princeps, quod est, esse desinit, cum fallit. Simiam in folio ludens personatam. Exitio dignus jure est, qui coronato imponit vertici; duplici ruinâ dignior, qui quam deberi sibi fidem existimat, simulare alijs nil pensi habet. Commune id orbis vitium, an iudicium est: Nemo negare metuit, quod dari sibi facto non cernit. Echo passim sunt linguæ & pectora cum Principe agentium. Insonet candor, reddetur idem, seu verecundiâ discrepandi, seu metu displicendi. Clamet duplicitas, eadem reclamabit; & cujus amplius, quàm audientis Principis, atque adeò Reipublicæ sin exitio, certè discrimine, vel detrimento. Verbo: Omnis, ut Deum, sic Principem virtus ornet; Sapientia tamen cum primis mentem falli, linguam fides fallere nescia.

§. IV.

Quid idolum Politicum, Fatum, Fortuna? Item anima?

XXVI.

Compagem hanc omnem, terram, mare, fidera, mundum
Respice: dic tantum quis dedit author opus?
Parce, precor, fatum, sortemve Politice fingas:
Cuncta, DEI, clamant, condidit una manus.

DOCTRINA POLITICA.

ATheos ævo nostro, scripturâ teste, dari posse vix credo, ut quæ insipientem dicit audentem dicere in corde suo: *non est DEUS.* Ad quem nisi ducat Philosophia, ludibrium, vanitas, delirium est sapientissimo Lipsio in præscript: ad Constant. Ducit certè, cum cœli pandit arcana, in quo *supervacaneum est ostendere non sine aliquo custode tantum opus stare; neque hunc siderum certum discursum fortuiti impetus esse.* Sen. l. 1. de Provid. c. 1. Ducit, cum orbem universum, & in eo vicissitudinem temporum, rerum, eventuum, & regnorum ostendit. Quis enim cum Anaxagora credat, orbem hunc solo atomorum concursu constare? Sapienter certè Tullius l. 2. de natura Deorum: quod si mundum efficere potest concursus atomorum; cur porticum, cur templum, cur domum, cur Urbem efficere non potest? quæ sunt minùs operosa, & multò quidem faciliora. Ut proinde *fatum, belli alea, fortuna, sine DEI, omnia moderantis, arbitrio è sapientissimorum suffragio vanitas pura sint, & delirium.*

Ducit denique Philosophia in cognitionem Dei, si seipsum, seu animum contempletur. Lumine enim naturali notissimum est, eam rem, quæ novit aliquid perfectius, à se non esse; ergo ad ens à se deveniendum: ità recentiorum semi-Deus Cartesius. p. 1. princip. Phil. N. 20. Nam quamvis verâ sui cognitione habitâ, Deus rerum omnium author cognoscatur esse infinitus, homo contrâ finitus; animam tamen humanam sapientiæ, & potentiæ Divinæ prodigium, immortalem esse talis necessariò cognoscit. Hæc enim stulto metempsychosis commento à Pythagoricis de corpore in corpus hospes migrare fingebatur; deinde verò naturæ ipsius judicio, & gentium omnium sensu est immortalis credita. Hinc Cic. l. 1. Tuscul. ut Deos esse naturâ opinamur, sic permanere animos consensu nationum omnium. Et Plato in Epinomide: barbaros, & Græcos omnes hoc agnovisse testatur. Anne ergo sapiens naturæ ipsius lumini repugnet, vel barbaris ipsis sit deterior?

Felices sanè impij, si cum morte, & termino impietatis, malorum vindicias vereri non oporteret. Impia contrâ foret æquitas omnipotentis, nisi anima maneret æternum: cum Deus justissimas ut plurimum animas infelicissimas esse sinat, dum hoc in orbe vivunt; impios contrâ felicitate summâ pollere, per illud: *via impiorum prosperabitur.*

zur. Si proinde néque in orbe, néque in æternitate hos supplicia, illos munera manerent; nunquid æquitas ipsa omnibus foret iniquior?

Hæc DEI, & immortalitatis animæ fide menti impressâ, Religionis cura princeps sit Politico, oportet. Ecce enim Politicæ pugnet religio, id est, sincerus Numinis cultus, & reverentia? cùm Arist. l. 5. Polit. teste, constantissimum sit Monarchiæ Imperium, si populus religiosum videat Principem, tum quòd nihil à timente Superos injustitiæ metuat; tum quòd in eundem vereatur consurgere, cui Cœlum novit fæderatum. Ad hæc Machiavellus ipse, fundamentum felicitatis Reipublicæ verum Religionis cultum existimat: utpote, cùm & cives morem Principi gerere, & Princeps ipse DEUM potestatis suæ arbitrum, *in cujus manu sunt potestates, & regnorum jura*, metuere per eandem condiscat.

Quid porro hæc è privata, & communi virtute, nisi felicitas privata, & publica? ac proinde *rationis status* commodum? Cujus per Polybium l. 4. ille status optabilis, ac firmus, in quo & privatim sanctè, innoxieque vivitur, & publicè justitia viget. Apage proinde Pseudo-Politicum illud: *Superos primus in speciem cole.* Aut, quod deterius: *religionem solius populi in obsequio faciliùs continendi causâ repertam, aut stabiliendam.* Nam si Menochio l. 2. c. 1. testante, gens nulla tam barbara est, quæ non vel ipso naturæ lumine aliquod humanis rebus Numen inesse sentiat; non nisi impiorum hanc esse vocem cum Sæveda Symb. 24. dicere cogor.

Credebant Veteres multa fortunæ imperio fieri, quam etiam cæcam, & instabilem, globo uno tantùm pede insistentem somniabant. Et quia bona, & mala hominibus dispensat, sacrificijs, & templis venerabantur. Contra quos S. Aug. l. 4. de Civ. DEI. c. 18. acutè sic arguit: vel fortuna favet suis cultoribus, vel non? si non, cur ergo colitur? si ita, ergo cæca non est, quia suos cultores noscit; ergo fortuna non est, minùs Dea.

Alij autem hanc Deam negantes, judicârunt omnia fieri à *Fato*. Per Fatum autem intellexerunt vim impressam sideribus, à quibus ista vis sublunaribus rebus immittatur, ita ut omnia in mundo inevitabiliter fiant. Imò dicebant, etiam ipsos Deos huic Fato subjacere. Sed tale Fatum cùm evertat omnem libertatem humanam, consequenter tollat omnia merita, & demerita; consequenter etiam Cœlum, & infernum; solus Atheus potest admittere,

Aliud

Aliud autem Fatum etiam Christiani concedunt, de quo Boëtius c. 4. de consolatione: *Fatum est in rebus naturâ suâ mobilibus, per quam Divina Providentia suis quæque necesse ordinibus.* Id est: est quidam ordo, quo omnes causæ subordinantur dispositioni Divinæ, ut jam necessariò, jam prorsus liberè ad certum finem, & scopum efficaciter omnia dirigantur. Unde non est *fatum*, quasi à *fando*, eò, quòd ideo, quia DEUS fatus est, id est, quia præscientia Dei de omni re ab æterno est vera, res necessariò sequatur; sed potiùs à contrario, ideo res à Deo scita, seu fata est vera, quia res est futura.

Simulationè porro religionis vel Ethnica te Sinarum Politicâ doceat, in qua Mandarinorum, seu Patriæ Patrum plures, Martino de Martinis scribente, vitâ ex ordine antè posuère, quàm iniqua Principis facta, libello (more gentis) supplici non redarguerent. Quod ipsum fato suo magnum Angliæ lumen Thomas Morus Henrico probavit. Quid Thebæa cum Mauritio legio, cum pluribus alijs? Alexandria, Antiochiæ, & Romæ, civium millia sanguinem religionis ergò fundentia? quid sexcenti cum Boëtio, illo humani generis miraculo (ut eum Caramuel nominat) inter impios pijssimo Religionis cultore aliud meritis, gestis, sanguine contestantur, à falsitatem simulationis Politicæ rationi statûs minimè necessariæ? Néque continuò bonum militem, Atheum mente: consiliorum arbitrum, religionis aut frigidæ, aut nullius; potentem opum, & honorum, genio, tempori, dicam veriùs vesanæ suæ superbiæ arbitrio degere oportere. Caput denique universi religionem esse, huic debere cedere Rationem statûs; utpote quæ summum bonum esse nequeat, nisi ad normam Numinis, Religionis, ac fidei dirigatur.

QUÆSTIO ETHICO-POLITICA :

Uter stultior, unum negans, an plures credens Deos?

Pro unum negante.

Politica, si vera sit, pictura est, Lucis & umbræ Magister Politicus. Nunquam hoc nomine dignior, quàm dum ex visibilibus fatetur non visibilem. Necessariæ ad hoc orbis regendi lumen sunt tenebræ. Et quamquam quia ignotus, nullus videatur Andabatis, qui lucem habitat inaccessibilem, sinè hoc tamen lumine caligo est lux omnis universi; néque clarior unquam est veritas, quàm si ad istum solem cæcutiat.

cutiat. Mendax est omnis scientia, & ingeniosum delirium, quidquid veritatem primam ignorat; garrulitas est fatua, quæ ad naturæ regulam metitur authorem naturæ, quasi verò credendum sit nihil, quod oculis non usurpatur. Esto, clara tibi sit rerum omnium diptera, meridie clarior tibi sit imago naturæ; umbratili colore luderis, si te lateat, qui facit, ut patere tibi possint omnia. In hac veritate veritas; in hoc bono bonum privatum perinde, ac publicum. Et tamen heu prudentiam sæculi! quia rarum inter pietatem ac dignitatem sædus error existimat, eò quòd divitiæ, & vitia, ut nomine, sic re frequenter conveniant; scire non nullos delectat omnia, ut, cum Deum, qui omnia est, ignorare volunt, nesciant omnia. Ignorare volunt, inquam; sunt enim, quos Angelica vexat libido, viribus suis omnia, nil Deo tribuentes; eò dementiores, quòd vitæ suæ, & felicitatis anchoram à solo Principe, favore hominum, astutiâ suâ petant. Dum contrà is, per quem Princeps, favor, consilia, regunt, favent, & cedunt, nihili illis est. Actum agitur cum grandibus ejusmodi mancipijs etiam coronatis vitiorum. Cælo adverso terra fructum nullum, quam felicitatem ferat homo? amænior flos est, quem Cæli lactat aqua, quàm olitoris. Nisi Cælum conatus sæcundet rore, steriles jacent. Et Martis casibus, fortunæ jocus suppar sit, cui cura posterior nulla, quàm ejus, qui omnibus suum dat principium juxtâ, & firmamentum? Fato tribuit, aut fortunæ demens astutia, cum dolos, & vires suas ludi sentit. Quòdque gravissimum, experiri cogitur cum Juliano Numen, quod aut credere, aut vereri non vult. Nempe quid mirum, inhiantes terræ, & serpentes per infima talpas cæcutire ad solem? in quo gloria lucis æternæ. Non credunt verbo; non quòd sentiant, aut non sit; sed quòd, aut non experiri, aut eundem non esse vellent, quem Dominum sentiunt, arbitrum verentur, vindicem tremunt. Placet effrænâs sentiendi libertas, agendi libido; utriusque displicet ultor, negligitur primùm, dubitatur, tum invito licet corde, & ore negatur; donec fraudulentæ artis ultore conscientie tormine suum in authore sæviente, authore pænarum ferant, quem vitæ, operû, & fortis nostræ authorem habere noluerunt. Vah amentiam! Deo par anima supra pecus non sapiat, cum quo sicut vivere, sic esse unâ desinat. Sic fit, dum propudij tanti causa curiositas alijs, quid sit DEUS? non pietas, quærentibus viam sternit. Stultissimo demum superbiæ partu, ut, quem non capit, contemnat. Alijs porro flagitia animum eripiant, ut ta-

metſi fundata regna, & everſa : Pentapolis, & Diluvij funera : Cauſarum ſeries, effectuum varietas, ordo, præſtantia, prodigia, mens ipſa erroris redarguant ; horror ijsdem tamen duntaxat maneat Numen, idolum aurum, Myſta cupiditas, quibus ſemper in ſpem, nunquam in requiem torqueantur. Quo fine ? ut ruant : quia non firmati eo, qui cardinibus Cælum, & terram confirmat. A primo fonte augmenta, & decrementa luminis ſunt omnia. Nulla lux Lunæ comes, niſi ſolem reſpiciat, nulla Politico, niſi à primo lumine lucem mutuetur.

Pro plures credente.

NON tam variij ſylvis trunci, quàm diſpares orbis univerſi dedecori ſunt ſtultitiæ rami. Inſana Polytheorum religio eò dementiæ labitur, ut dum famæ ſervit, non conſcientiæ, famam ipſam inquinet. Omne negare Numen rationis lumine convicta non audet, tacito tamen, ſed pari errore, ut nullum faciat, multiplicem comminiſcitur Deum ; quaſi verò unum Deum orbe non proſcriberet, dum tot monſtra, quot marmora, & ſaxeos ex ijs Deos progignit, aut ex quovis trunco fabricato Mercurio, inter quosvis ſylvarum ſtolones quærit Deitatem. Quid, amabò, Vagitenus cum fletibus, Lucina cum partu, cum dentibus Rumina, Statellinus cum pedibus, Paventinus cum corde ? & cætera Numinum deliria totidem, quot aut partium, aut actionum humanarum ſunt nomina ? Et hæc ipſa quamvis Numina, fati tamen ſint adamantino nexu mancipia, quia minora ? Sol unus orbi, radix arbori, fons mari, centrum lineis, microcoſmo anima & cor ſatisdat ? uni tamen homini ſerviant tot Numina ? ô cerebra Atheis deteriora ! Uno illi, tot iſti delirijs inſaniunt, quot cerebri ſui ſtatuunt abortiva. Jovem, Martem, & cæteras Deorum colunt quiſquiliis, non ad reverentiam Numinis, ſed pignus nominis, quo ad ſcelera abutantur. Titubat ebrius, ſic quos natura, res civilis, aut ſcelera ebriant, nullo firmantur greſſu, dum prouant ; ſibi, & alijs delirium juxtà, à ludus. Indigni Cælo, terrâ, humano genere, quod Numen ipſum in examen vocent. Procul à Deo Arithmetica omnis. Principium numeri eſt, non numerus : & cujus dos una, neſcire ſecundum. Unus niſi ſit, non erit id, quod eſt. An enim rivali ſuo, aut compari jura daturus eſt ? cui dederit, Deitate careat, neceſſe eſt. Divinitati id proprium, imperia dare, non accipere. Dominari, non parere. Sin contrâ, Deus eſſe deſinit, cui par eſt. Sic

unam

unam vitando scyllam in multiplicem charybdim ruunt fanatici. Hel-
 leboro ejusmodi mentes corona. Anticyras relega Politicum, qui
 cum Numen sol sit, & lumine, & unitate, ipse porro sublunaribus lu-
 na; erraticum esse sidus mavult, quam à Deo uno luminis fonte lu-
 men desumere. Satiùs inter utrosque medius egerit, qui fatum om-
 ne, atque fortunam in ejus providentia collocat, qui néque casus
 casu finit contingere, néque sine ratione evenire, quod illum tangit,
 cujus causâ, cum fecerit omnia, & hoc consultò destinat futurum, vel
 præmio tolerantis, vel supplicio indignantis. Huic Providentiæ fa-
 ta, casus, fortuna; non fato Providentia subditur. Ab hac regnorum
 exordia, augmenta, ruinæ. Hujus Fortunæ calculo stetere, stant, sta-
 bunt, cadentve omnia. Ab hoc fonte causa omnis esse, posse, vel-
 le, perficere sumpsit. Ad hoc Primum & Ultimum Politicus se refe-
 rat, ut in illo se oculo firmet, qui finem providit lætis perinde, ac tri-
 stibus. Ut modestiam discat in prosperis ab ea mente, cujus ars artium
 est fastum plectere repentino exitio. Illo contra se oculo firmet, cu-
 jus acies furoris metas uti prævidit, sic frænabit. Secus, quidquid sine
 hoc egerit, ventis sparget. Subesse cum nolit, subesse cogetur tamen.
 Cumque credere aut nolit, aut magis nolle se mentiatur, plures som-
 niando: unum tamen arbitrum, sed & vindicem sentiet. Acerba fors,
 & duplici miseranda supplicio. Et dare pœnas auctori, quem prævari-
 catio esse nollet; & sentire vulnera mentis, quibus sopiendis, vel po-
 tiùs exulcerandis mens sibi ipsa imponit. Si res omnes jam incessis-
 set divinitas, quas hoc fucò mendax coloravit credulitas, nihil orbis
 haberet, quod Deus non esset. Cum tamen id unum certum sit non
 credulitate, sed fide, omnia ab uno condita & servari, unum in omni-
 bus adorandum. Exercitus integros Deorum numeres, si sæculorum,
 gentium, factorum memoriam recolas. Nunquid ipsa hæc tot Deo-
 rum phalanx pura sine ullo Numine docet esse nomina? Atque adeo
 vesaniæ majoris redarguit eum, qui plures sibi comminisci Deos ten-
 tat, ac qui omnem negat. Non negaverim, religione tamen teneri ali-
 quâ eum, qui plures mavult; dum nullâ stringi cupit, qui vel uni cœ-
 lum invidet. At, quid refert solem cum Persis, Xacam & Amidam
 cum Japone, felem aut animal primùm obvium cum Indis si colas?

Tam injurius es Numini, quam exfors rationis. Pari calculo
 mortalium syllabo proscibendus.

QUÆSTIO II.

De principijs, & partibus Civitatis.

§. I.

Origo vitæ Civilis. Quid vicus, pagus, Civitas?

XXVII.

Qui modò pauper aquæ, sinè nomine rivulus ibat,
Clara auctus focijs nomina jactat aquis.

Hæc quòq; fors hominū est; nunquā Respublica, nunquā,
Quam pudet è modicis crescere, grandis erit.

DOCTRINA POLITICA.

Perperam censent, qui cum Epicuro originem vitæ civilis casui; vel cum Ovidio l. 1. Met. arcendis Cæli injurijs; vel cum Vitruvio prodigio cuidam ad ignem se foventium hominum; vel cum Horatio l. de arte Poëtica, Musicæ instinctui; vel cum Herodoto, metui & defensionis causæ; vel demum cum Bettino Religionis causæ, vel vi alicui attribuunt. Optimè enim eam Vernulæus Instit. Polit. l. 1. tit. 1. ex Aristotele à naturæ ipsius ductu deducit, cui externa causa impellens accessit, scilicet vitæ commodum, & felicitas. Homo enim per Aristotelem *animal præ omnibus sociale, & civile est*. Cùm etiam natura ei præ omnibus dederit aliquod ad vitam sociale ornamentum, scilicet loquelam, quam alia animalia non habent; licèt habeant signum aliquod *molesti* vel *jucundi* solùm. Unde qui contra naturalem hunc appetitum remotus à societate vivit, vel non coactus (v. g. exilio, metu hostis; & inter Christianos studio perfectionis, & virtutis) sed ex se vitat communionem hominum, ut melancholici, & latrones, vel est homo nequam fugiens lucem, sicut volucres, quæ non gregales sunt, sunt rapaces; vel certè mentis non nihil adustæ; vel si perfectionis studio faciat, per Aristotelem est homine major.

Ex prima inter maritum, & uxorem societate, coaluit deinde domestica; ex hac *gentilitia*, id est, plures sanguine junctorum; deinde *adscitæ*, seu extraneæ, etiam aliorum, qui in diversis domibus habitarent: unde vici, & pagi orti; tum oppida, & urbes: Provinciæ demum, & regna, quibus Reges imperare cæpère, primùm in Nemrodo Assyriorum Rege seu Belo; qui Babylone regnum condidit ad An. mundi 1932.

Vicus Aristoteli l. Polit. c. 1. est Societas ex pluribus domibus in ordine ad usum, & consuetudinem non quotidianam. Dicitur *non quotidianam*, quia domus est ad quotidianam consuetudinem instituta ex viro, muliere, servis, possessionibus. Vicus, & pagus à plerisque confunditur, re ipsâ tamen vicus pro parte sumi solet, constante scilicet pluribus domibus, pagus verò pro toto, quod constat pluribus vicis. Varro l. 4. de lingv. lat. *vicum* à *via* derivat, quòd scilicet utramque viæ partem domus ambiant; unde etiam *vicinus*, & *vicinia* derivats.

Pagus à Græco *παγήν*, id est *fontis*, ad quem communis necessitatis causâ plures habitare cæperunt, dictus; est communiter locus, in quo plures ædes per plures plateas locatæ sunt; sicut vicus unam communiter plateam habet. Sunt pagi gaudentes etiam aliquo Magistratu, nundinis &c. & hi potiùs dicendi sunt oppida. Licet Julius Cæsar districtum integrum leucarum aliquot *pagum* nominet, cum ejus tempore Helvetia tota in pagos divisa fuerit, quorum singuli vicos complures complexi sunt. Hodie *Cantones* nominamus, sùntque 13. universim: Bernensis, Friburgensis, Solodornensis, Basileensis, Schaffhusiensis, Tigurinus, Abbatis Cellensis, Claronensis, Uramensis, Svitientis, Sylvaniensis, Tugiensis, & Lucernensis.

Civitas est *Societas ex pluribus pagis perfecta, per se sufficiens ad vivendum, & bene vivendum.* Arist. 1. Polit. c. 2. Sumitur hic civitas pro collectione civium secundum se spectata, instar materiæ indigestæ. Nam cum eadem civitas vario ordine gubernari possit, varia ejusdem potest esse forma, seu Respublica, quam hoc sensu *Civitatis animam* nominat Ifo-crates. Sicut Romanorum Civitas nunc per Reges, nunc per Consules, nunc per Cæsares; Judæorum jam per Judices, jam per Reges, est gubernata. Et hoc sensu civitas à Republica differt. *Civitas & Urbs* pariter hodie pro eodem passim sumitur; licet in rigore differant. *Urbs* enim strictè ab *Urbo*, seu *urvo*, quod est aratri curvaturâ definire circumferentiam, & magnitudinem urbis muro cingendæ, ut olim Cælio Rhodig. l. 14. c. 1. teste, mos erat, dicta est; Civitas verò, ut habet Pompejus apud Dionem, non pro parietibus, & muris hic sumitur, sed pro civium collectione, quæ vel sinè muris esse, vel certè ex Urbe exire potest, ità ut muri deinde Civium virtus, & fortitudo sint. Certè, qui dicunt mænia non debere adesse civitati, priscè nimis loquuntur, ait Arist. 7. Polit. c. 11. Quia si urbs sit mænibus cincta, licet civibus non minùs esse fortibus, ac si mænia non adessent, & tamen securitatis majoris causâ ipsdem uti. Hæc omnia autem de civitate dicta, intellige de illa, sumpta non quoad administrationem prudentiæ, sed solam constitutionem naturæ.

Civitatis finis ex Arist. 7. Polit. c. 2. est *abundantia virtutis, & sufficientia fortunarum tum in commune, tum cuique propter se.* Sicut in corpore organico varia licet sint membra, & functiones, quia tamen se mutuo juvant, idem est commune & privatum cujusvis membri bonum. In Musica item ex vocum inæqualium concordia redundat svasitas

cantus. Ad civitatem requirit Contzen l. 1. c. 4. ut illa sit omni externo dominatu (nisi fortè supremi Monarchæ) libera , & perfecto imperio utatur ad judicandum , & statuendum de rebus suis.

Civitas sumpta secundum administrationem prudentiæ non mutatur, etiamsi mutantur per mortem, vel casum alium homines; sicut fluvius manet idem, licet prior aqua defluat. Nam totum dicitur mutari tantum mutatâ internâ formâ. Si ergo hæc forma Civitatis, quæ est *ordo gubernandi*, manet, licet mutantur cives ipsi, tamen manebit civitas. Sic si Austriaci in Asiam pulsi Austriacâ utantur Republicâ, dici posset in Asia esse Austriam. Ut canit Poëta de Camillo Vejis degente cum suis: *habitante Camillo illic Roma fuit*. Simile aliud dat Aristoteles, chorum tragicum à Comico differre propter formam, licet in utroque actores sint homines; sic solus ordo diversus Monarchicus, vel Aristocraticus diversam constituit Civitatem.

Situm Urbis meritò commendat Philosophus, qui salubris est. Unde aquæ, venti, terra spectanda. Item, qui est ad opes augendas, qualis est, si mari, vel fluvio sit adsitâ civitas. 7. Pol. c. 11. Experta id Roma, ut habet Causinus D. 47; quæ dum classe caruit, suis contenta finibus; ubi mare tentavit Duillio, & Cornelio Ducibus, orbi cæperat dominari. Testis Hollandia omnium inops, & tamen abundans omnium. Gallia tantum in florem evecta.

Salubritas aëris his ferè definitur, quòd Urbs versus orientem sita saluberrima censeatur, tum quòd benigna cæli sit influentiâ, quæ habetur à primis solis radijs, & siderum oriente die affluentia. Amœnitatem horum præter Cosmographos, & Astrologos illud ex Sacra scriptura testatur, quòd Paradisum, & terram promissionis, lacte, & melle manantem ad Orientem Dominus fundarit. Tum quòd aër ibidem purissimus, & venti salubriores, cum aquis: utpote cum hæc solis cursum sequentes, puriores sint. Aquæ salubris nota sit: quæ motu velocissima, limpidissima aspectu, pondere levissima, concoctu facillima, ab ortu in occasum concitata. Nam talis aqua minimùm uliginis, & crassiorum terræ particularum vehit. Ex quibus, separato ab ijs humore, frequens calculus, & arena, vel obstructions. Post hunc situm urbium optimus est, qui Septemtrionem spectat, unde Boreas spirat, qui aërem depurat, & ad interiores partes pulso calore faciliat concoctionem. Hinc quia Meridies, vel Occasus contrarios in homine gignit effectus, hoc situ salubrior est orientalis, vel Septemtrionalis.

QUÆSTIO ETHICO-POLITICA :

An multæ leges signum sint bene constitutæ Reipublicæ ?

Affirmatur.

Felicius regnum nullum, ac illud, quod bilancem justitiæ eripit, nè queri possit virtus publica, nullum Atrææ delubrum finibus suis locatum, in quo Asylum quærat innocentia pressa; in quo pro meritis lanx altera levetur in præmium, altera prematur in supplicium. Domus Respublica quævis est, non paucis nitatur basibus, & firmamenti, oportet, ut ævum ferat. Columna hæc, imò basis ipsa sunt leges. Inclinat moles, dum paucitate laborat; inclinare est cadere, & sui ruinâ ruinam civium ducere. Sapientia ipsa habitaculum sibi structura, non paucis eam firmavit columnis, ut eventibus ipsis præcautum sit. Culpâ, & contemptu dignus foret sol, si, quam omnibus debet, paucis lucem suam dispesceret. Universale Reipublicæ Fanum est justitia; ut quævis necessitas vota adferre, sic auxilia debet posse sperare, omnes omnia ut sortiantur. Exilis est aut providentiæ, aut pectoris, in pauca qui se partitur, paucis qui molem totam confidit. Circulum optimum Mathesis censet, cujus centrum dexteram, & sinistrâ nescit. Hic circulus lex est, à qua sinè discrimine radius in omnes directionis, remunerationis, aut vindictæ manat. Quid felicitatis sperandum Reipublicæ, quæ, quia paucis nititur legibus, paucis aut providet, aut præcavet casibus? idcirco paucis resistit, virtute debiliori, quia minus cautâ. Fluvius terram duntaxat unam irrorat, quâ nempe alluit; pereant agri, oportet, si aut rivis, aut cæli careant providentiâ; hujus sæcunditatis æmula lex esse debet, non fluminis; at si omnibus consulere debeat, multiplicari eandem debere, ut guttas stillantis cæli, concludes. Magnes ferro uni sympathicus est: Lex horologij iconem referat, uno indice, compluribus tamen horis, quadrantibus, & minutis distinctam; ille, cum se omnibus commodet, nulli magis inhæret; sic legum arbiter inter legum copiam jura dicit. Imò verò quid si constricto legum numero, lex ipsa, quæ salutem esse debebat, sit exitio? Injurium redditur, quod omnibus debetur, si in pauca stringatur. Absit non rogari legem, ubi æquitas postulat: ut pharmacum, ubi langvet valetudo. Quàm malè prospectum homini, si exiguo calculo Medicorum jura arctaveris. Quàm malè con-

sultum Reipublicæ, si sexcentis, quos fors, indoles, tempora gignunt, casibus non sit prospectum. Ut antidotum malis omnibus commune naturâ, sic legem omnium medelam vulnerum Respublica nescit. Felicior Urbs, quæ omni cingitur ambitu; eoque securior, quò pluribus septa, non in communia modò, sed & possibilia mala. Versipellis industria, ætatis iniquitas, geniorum malignitas, quæ non comminiscitur? Lex una Argum superet, si par omnibus esse velit, quod nec ipsa, si vivat, possit Justitia efficere. Tempori, ingenio, ac genio applicanda lex, quanta igitur in diversitate errorum, studiorum, & eventuum diversitas habenda? Anima igitur corpori, malus navi, basis moli, multitudo, & varietas legum publicæ est securitati. Esto, nubi caput inferat, sinè basi hac corruet; Cæsaris fortunam vehat, sinè malo mergetur. Sinè legum copia in latrocinium degenerabit imperium quodlibet.

Negatur.

Salutem Urbis, & orbis ignorat, cui legum autoritas non est compta. Hac sinè anima non domus ulla, nedum Respublica ordine suo gubernata constiterit. Rapitur officij immemor dissolutus in licentiam populus, ut sinè pondere horologium, sinè Cynofura navis. Ut meritò Divinus ille Græcorum Salomon: ubi plurimæ leges, ibi & lites, morésque improbi. En geminum argumenti pondus, lites, & improbitas morum. Aureos censebat mores, ac sæcula ætas felicior, cum legislatores nescierat, fascium, licetorum, & securium ignara, æqui, bonique tenacior, quia volens, non metu adacta. At ubi ferrei cum ætate mores in orbe pro palma decertant, heu mali mores, quantam bonarum legum iliadem procudere! Execrandæ Matres filias optimas. Et harum tamen copiâ sit felix Respublica? imò verò, ut pallor, macies, langvor, nausea, sunt corpori indicia exitij, sic statutorum, sanctionum, Canonumque multitudo à cunabulis vitium Reipublicæ aspergit. Nisi errores fuissent, nunquam Justitiæ Echo lex tam multiplex respondisset. Mensura improbitatis numerum condidit legum, ut morbi pharmacorum. Esto, dives sit remediorum natura in medelam vulnerum, morborum, & mortis; quantò tamen felicior, quia vegetior ætas prima? cum horum omnium aut ignara, aut incuria, quia minimè indiga. Pharmacorum copia, ut morborum, sic imbecillitatis, atque adeò pejùs constitutæ valetudinis humanæ locuples est argumentum. Mali corvi, ovum malum. Quid, quòd

quòd non rarò Criticus morum censor leges legibus dum aggerat, novis viam pandat erroribus. Oblivionem copia, illa novæ violationi semitam pandit. Multas à multis violari consequitur. Naturæ vitio, an ingenio, nescio, per quod nitimur in vetitum semper. Quo fit, omnes servari impossibile esse. Omnes si plexeris, cum Jove, si quoties peccant homines sua fulmina mittat, exiguo tempore inermis eris. Sin contrà neminem; auctoritatem, vim, legum pondus ademisti; eo eventu, quòd consultius futurum sit Reipublicæ, non condere copiam, quàm conditam non servare. Copiosum omne vel superfluum, vel quia obvium, ferè spretum; par fatum legis est multiplicatæ. Medicamentum legem aptè edixeris. Si parcum, salubre est. At verum & illud: reddat quamquam medicina salutem; quia unà tollit vigoris non nihil, si copiosa, non adjuvat, sed obruit, & enervat. Ruinæ proxima censetur ædes, multis nixa fulcris; vacillat, ac pene perit Respublica legum sub pondere iteratò firmanda. Paucitas observata, non copia nobilitat Rempublicam. Casus prævideri oportere si dicas, fucò gloriaris. Quàm lepidum, id audere, quod impossibile est homini, hoc præsertim cumulatæ legis remedio. Quàm rara enim lex, quæ omni vel nube nativâ careat, vel maculâ, quam ei (quamvis videatur clarissima) nequitia non possit offundere. Nodum antè, quod dicimus, in scirpo, quàm claram ejusdem interpretationem reperias; eo demum eventu, quòd certum maneat, nihil adeò & cautum legibus, & clarum, quod colore aliquo vitari non possit. Apices semper scrutatur in legibus, quibus triumphet impietas. Sin triumphet, lites è lite, tempus è tempore, & sumptus trahat ex sumptibus. Felix memoria Reipublicæ, quâ sedebat nobilis in portis Urbis Senatus, nè advenis vel Curiam accedendi, vel legum sibi sæpe contradicentium copiam vestigandi foret necessitas. Nihil Reipublicæ pace melius. Tolle legum copiam, discordiarum fontem, litium forensium semina, injustitiæ formitem, novorum scelerum ansam sustulisti. Hæc Romæ olim sententia, legum suarum authorem hoc ornantis elogio: Manes tui per me licet quiescant; sed rosæ aut lilia sepulchrum tuum non ornent, qui tot tricas nobis fundâsti. Nec Romæ solius, par sensus sexcentorum omni ævo querentium. Plus semper laborari temporis, æris, & pacis dispendio copiâ, quàm inopiâ legum. Glaciato in falò graditur, qui in legum copia cautè nimium. *Cordatus gressus firmat.*

§. II.
Quid Civis ?

Labor addidit alas.

XXVIII.

Formicæ, Civis si vis bonus esse, laborem
Tu quoque consilio fac imitère pari.
Et quas natura emeritis dat vermibus alas,
Has tibi, ut alta petas, cura, labórque dabit.

DO.

DOCTRINA POLITICA.

Civis Aristoteli 3. Polit. c. 1. est, qui habet habilitatem (NB. proximam) ad hoc, ut accipiat potestatem judicandi, & decernendi de ijs, quæ spectant ad Civitatem; cujus privilegij cum gaudeat, Civis dicitur. Definitio hæc intelligenda est de Aristocratia, vel Monarchia. Quia in Democratia actu jam habet quivis civis potestatem dominandi, & judicandi in concione populi de rebus civitatis; omnes enim cives in hoc regimine sunt æquales. In reliquis autem assumi ad Magistratum possunt, sicut apud Lacedæmonios Ephori de contractibus, Senatus de cæde, alij judicabant de alijs.

Civem non facit sola habitatio, vel fori quævis communicatio; nam aliàs etiam servi in civitate nati, hospites, & advenæ, vel alienigenæ mercatores cives essent, etiamsi non donentur civitate; Senes, & pueri civium, analogicè, & remotè sunt cives: illi propter nimiam ætatem, hi ob defectum non proximè habiles ad judicandum de civitate. Et si Plato l. 6. de leg. annum 70. excedentes tanquam ingenio debiles Magistratu arcendos putet, experientia tamen probat, viros hâc ætate, Reipublicæ & lumina, & cardines sæpe esse. Non ergo universim viri magni sententiam probandam existimo.

Civium numerum definitum habere, néque decori civitatis, néque securitati congruum videtur, imò superstitiosum non nihil ob sexcentas rerum humanarum vicissitudines. Gloria, & robur civitatis est augmentum ejusdem; sed & illud aliquos limites habeat, oportet: né videlicet, si multitudo civium multitudinem facultatum excedat, bello, fame, aut peste laboret, ac pereat. Ut ferè magnitudine suâ Romam olim laborâsse scribunt Historici.

Partiebatur Roma cives suos in plebejos, Equites, & Senatores; ita Liv. l. 1. Ægyptij juxta Herod. l. 2. & Judæi juxta Strabonem l. 15. in septem partes. Aristoteles demum 7. Pol. c. 8. in sex classes; in Agricolas, qui victum sufficient; Artifices, qui corpori necessaria parent; Pugnatores, qui Patriam propugnent; Locupletes, qui pecunijs Rempubliam juvent; Sacerdotes, qui cultum DEI promoveant; Judices, qui de civilibus decernant. Et quanquam hos omnes Civium numero recipi non debere meritò videri possit, eò quòd horum non nulli, ut v. g. viles opifices, & agricolæ à servis penè nil differant, consequenter etiam ingenio plurimùm hebeti, & inepto ad munus aliquod gen-

rendum, sic tamen communicatis pars adjuvans, & necessaria dici possunt, ut per eundem Arist. c. 9. in ornata Republica non eorum civium numero habeantur, qui subinde Magistratum gerere possint.

Peregrinos civitate donari æquum est, si suam probent virtutem. Non tamen *Nothos*, & *Spurios*. Ut nec *mendicos*, & extremâ egestate laborantes: nam *paupertas* ferè *turpia cogit*; videlicet fraudes, & furta, si vagabunda, & dissoluta vita accedat. Quos cum Platone l. 8. c. 11. de leg. hodiè que multi urbibus excludunt. Nec denique *servi*, cùm civitas sit pro liberis, & saltèm uno Parente cive ortis. 3. Pol. c. 4. Intellego tamen *servos* strictè tales, qui videlicet non tantùm voluntariè serviunt, ut pedissequi; sed qui vel per *ius gentium*, bello ab hostibus captus, fit *servus* victorum, hodie *captivus* dicitur; vel qui *per naturam*, seu *nascendi conditionem*, quâ videlicet à *servo* genitus est, *servus* proinde dicitur, vel *mancipium*, itâ, ut totus sit in potestate Domini, nihilque suum possideat, præter vitam: in quam etsi Turcarum Princeps dominatum teneat, *tyrannus* hæc tamen est potius; cùm Deus solus sit Dominus vitæ, & necis.

QUÆSTIO ETHICO - POLITICA.

An multa Nobilitas decora Principi, Reipublicæ utilis?

Affirmatur.

Quod dudum controvertit Philosophus, Principum virtus docuit: quidlibet elevari posse ad quodlibet. Limitem virtutis sceptrâ nesciunt, præter arbitrium suum. Vox unica coronatorum æquat culminibus, quidquid humile natura progenuit. Momento, quod sub modium nascendi abjecit conditio, super candelabrum, in Cedrum rubus, myrica in laurum tollitur, & commutatur. A sole vita, & calor omnibus per naturam; à Principe meridies nominis per gratiam obscuræ nocti subrogatur. *Fiat* uno creata olim sunt omnia; pari fato nobilitatem induit, quidquid abjectum. Felix virtus, quæ, ut paribus meritis pares possit destinare laureas, pares potest creare. Felix Respublica, lætat spe præmij suos, ut merita censeat, suo ipsius emolumento, ac decore. Augusta est omnis Majestas, quæ, ut satellites Jupiter, sol astra lumine participato fulgentia numerat, sic nobilitate ambiri se spectat, quæ solium sin lumine augeat, reflexione certè ipsâ intendat. Alieno magnus in lumine, suo major sit, oportet. Nunquam tantus, imò & tanti foret orbi oceanus, nisi scaturientes

ab eo rivi, fontes, flumina nos docerent. Nunquam tanta Principis dignitas, autoritas, gloria, nisi alienæ mensura gloriæ mensuram adderet Majestati. Semiramidis laquearia, marmor parium, Phrygum opes ornant conclavia, fateor; at viventes creatorum à Principe nobilium ceras adjice: aulam, solium, Principem non orbe, sed æternitate dignum fecisti. Illustrior patuit orbi Deitas, cum è piscatoribus Gentium fecit Doctores, ac dum Magos sibi stitit in stabulo supplices. Congenitum id nempe super adamantem omnem habet sibi nobilitas, quo si careant diademata Principum, soli gloriam ademisti, imò nubila induxisti. Hoc Principis à nobilitate sanguinis decus, par Reipublicæ commodum. Interest hujus longè plurimum, stipari Curias sirmate nobili, horumque numero plebem, velut totidem stellis illustribus siderum minorum choros distingui. Celebris hodiedum perennat orbi Camillorum, Fabiorum, Patriæque Patrum sanguis Romulus. Dum sanguinis gloriæ pedissequa orbem replet Reipublicæ fama. Eoque certiùs, quòd ardore congenito ad majora pro Patria audenda fervet Nobilitas, civis exemplo propellitur, quibus unà stet, crescat, floreat cælo æmula Patria. Sensère id Respublicæ calculi melioris; quarum cura usque adeò peculiaris in nobilitate colenda est, ut splendorem profapiæ veteris, novis adnexis, velut novæ lucis auctario illustrarent. Censoriâ dignus est virgulâ stolidus Tarquinij ambitus, altiora papaverum colla succidens, quasi verò non referat gloriæ Principis, inter Principes, quàm inter sentes duntaxat dictare. Metuantur cum Busiride, quorum par Tarquinio est regula; aut cum Ottomanna barbarie, cujus cura præcipua, togâ perinde ac sago illustrem nobilitatem ad sordes, & oblivionis quisquilias damnare. Aliter longè æqui perinde, ac Patriæ Patres Principes. Non illis verenda Nobilitas. Tutiùs huic salutem suam se rati confidere, quam gloria in fidem acuat; ac populo, cui ferè ibi fas, ubi plurima merces. Famularia memorantur fastis mancipia, nunquam aliàs dignanda nomine, nisi, ut incenso Dianæ fano Herostratus, sic excidio Principum orbi clarescere voluissent. Dum contrâ bello, & pace aheneus est Reipublicæ murus Nobilitas. Pacem colat Respublica, nobiliora in decus, & commoda meditatur sanguis consilia, dum terram sapiunt vulgi ingenia, non agendi virtute, sed otio tabescentis. Bellum ingruat: præterquam quòd toto nunquam discrimine servilis dimicet anima, nihil admodum pensi habet, cui

ſceptro pareat : nominis perinde ac generis incuria, aut metu, aut pretio venalia habens omnia. Dum nobilitati nativum decus eſt calcar ad gloriam, ſervandi nominis, augendæ famæ ſitis, fidei non jubet eſſe ſollicitam ; pericula ipſa, ſi modò ſtet Patria, lucris ; mortem in arena triumphis gratanter accenſens. Nobilis virtus eo ipſo, quòd Nobilis ſit, velut inter adamantes pyropus ſe diſtinguit. Acriori fulmine percellit æmulum, Patriæ majorem conciliat ſecuritatem unà, & Majeſtatem.

Negatur.

Felicior poteſtas nulla, à ea, cui juſ ſummum ; par juri ſecuritas dominandi. Quæ porro major ſecuritas, à ea ubi rivalis nullus generis, gradûs, potentia? Feliciùs, quia faciliùs, poſſidetur ſolum, ubi ſerviunt omnes, vetus erat paræmia. *Ægrè cervicem tollunt, quos gravius jugum premit : aut ſi ſuſtulerint, ut torrens furor creſcit, & cum eodem perditur. Furunt ingenia populi, at cerebro carent ; vanæ ſinè viribus iræ ſuis ſe flammis depaſcuntur, niſi potenti vento impulſæ ſibi pabulum, & vires ſumant. Rudia ſunt vulgi ſtudia, præceps impetus, ſuique impotens ferocia. Hinc patent ſerè conſilia, ſimplicitate vim malo tollente ; quod, cùm patet, robur, ut corallium flexibilitatem amittit. Præfocantur in herba ejusdem molimina, quæ in flammam ſeditionis erumpere audent nunquam ; vixque ſerpunt ſub cinere, niſi adſit authoritas ſanguinis : quæ, quantum nobilitate, opibus, affinitate floreſcit, tantum redditur potentia rivalis Principi, Reipublicæ formidanda. Peſtifera Optimatum dos magis, an labes eſt, neſcire terminum ambitûs, ventorum in morem montes tollere, dum ſcyllæ, & charybdi impaſta pereat Reipublicæ navis ; quæ portum leni proveſta vento, id eſt, æquali Civium ſorte ſuffulta tenuiſſet. Quò rarior Reipublicæ nobilitas, clarior eſt Principi gloria, certior civibus quies. Aut ſeminarium, aut fomentum diſcordiæ eſt diſpar conditio ; dum contrà uniuntur conſilia viribus, vires conſilij, dum, quia ſors, mater concordia, æqualis eſt omnibus, tributorum onus pari jure tribuitur, emolumentum pari gaudio ſentitur. Contemptui ſerè eſt plebi nobilitas ; riſui eſt plebs nobilitati : illam vitium noctuæ ad ſolem caligantis ; hanc calcar gloriæ ſtimulat ; veretur illa à majoribus opprimi, dum ut honor omnis mutandis moribus calcar addit inſolitum, ſic pronum ſerè eſt quibuſque altiffimis, ſubjecta omnia elatâ fronte deſpicere. Quod ſi ſplendorem Principis à nobilitate augeri contendas ; quid, amabò, intereſt, augere gloriam, ſed minuere potentiam ? rivum unum addere flumini, ut duplicem*

tollas? Quid, quòd & in regia sæpe æraria harpyas nobiles necessitas cogat illustris? Non una cum Ruffino alienis dives splendicat cornicula plumis; Principis, an Patriæ majori dedecore, aut detrimento, ignoro: cujus succum, & sanguinem hirudo nequam abligurit. Syrma clientum premit vestigia, creditorum fundis dotatum. Auro, & argento fascinantur oculi, nitor omnis emungitur. Vitellij, & Sybaritica fervent symposia, præter nomina nihil manet nobilitati residuum. Eheu! emendæ nominis gloriæ tot consecrantur nomina, quot sunt sygraphæ testes inopiæ, aut, quod deterius, virentes familiæ, quas luxus unius extremâ conficit egestate. Sudat avara inferni viscera perscrutans plebs, dum uniones fundet Cleopatrarum insanis cupidij, aut Antonij baltheo servituros; sanguinem egestas è venis elicit, dum auro colorem inducat, quo niteat nobilis factus. Quasi verò & metalla, & unio palleant, quia tanto se parta esse sanguine pudeat, quæ alienam pascant aut arrogantiam, aut cupiditatem insanam. Inopum myriades censeas, ubi copia est nobilitatis. Ut montium apices vallium fundant abyssos, sic horum splendor, & commoda, sexcentorum incommodum est perinde, atque ingloria. Non æquat fortuna solem, pari omnes radio beans. Quantum adjicit uni splendoris, auget alteri aut miseriam, aut vilicitatis. Nilo æmula, qui, quò latius Ægypto funditur, minùs rigat. En quanto Principis decori, Reipublicæ commoda sic nobilis sanguis. Cujus Mater arrogantia, obstetrix luxus, germen cupiditas. Amplioribus semper inhians, suo nunquam contenta. Donec, ut nulli satisfit minùs, ac nobili indigenti, ipsa etiam Reipublicæ commoda privatæ serviant ingluviei. Quo verò id Patriæ fructu? partire flumen amplissimum in rivis quàm plurimos, vix dum rivus erit: sic ærarium, aut potentia Principis nobilitati multæ communiter fundum arat. Mensuram creatura, cornu copia ipsa fundum habet. Parca contrà si Nobilitas sit, paucitas ipsa reverentiam, virtutis cultum, amorem conciliat. Ornabitur Princeps, non onerabitur. Respublica decus, tutelam Cives, salutem omnes recipient. Planetis septem Cælum distinguitur, & orbi sufficit, illuminando pariter & fovendo. Multiplica, si libet, censum; quantum auxeris, tantum nocet. Partita nimium lux micat debilior. Quid multa? Nulla nobilitas, virtutis, decoris, gloriæ est exterminium: Nimia, prodigalitatibus, luxûs, ambitionis fomentum est. Medium Princeps retine. Orna te, tuosque; non onera. Patres Patriæ & culmina funda, non sanguisugas.

§. III.
Quae olim Respublica?

XXIX.

Publica res quondam rudis, indigestaque moles,
 Vixque fuit primis effigiata notis :
 Scilicet est quaedam cunctis infantia rebus,
 Maxima ab exortu parva fuere suo.

DOCTRINA POLITICA.

Plato, quantumvis nomine suo cæterà *Divinus*, lepidæ sanè Reipublicæ author fuit è mente Socratis. In hac enim volebat unitatem summam. Et quidem non tantùm unitatem concordiæ (quâ etiam res parvæ crescunt) quæ semper maximè laudanda est; sed talem unitatem, quâ omnia sint æqualia, ità ut unus etiam tantum possideat, quantum alter. Quod sanè impossibile est; nam, ut numerus personarum definiri non potest in civium domibus, eò, quòd major uni, minor alteri sit fæcunditas, ità néque parès esse possunt omnibus facultates; cùm pluribus egeant ij, qui plures; paucioribus contrà, qui pauciores sunt numero. Si verò maximam, quæ dari potest, unitatem Plato petat, tolli debet penitus civitas, quia major est unitas in unico individuo, quàm in tota civitate, in qua solùm est unitas conjunctionis.

Absurda præ cæteris est communitas uxorum ab eo admittà, quæ naturæ, & justitiæ repugnat. *Naturæ*, quia gradus consanguinitatis confundit, naturalem viri cum uxore nexum dissolvit, fæcunditatem impedit, & filiorum certitudinem, ac parentum curam tollit. *Justitiæ* adversatur, quia concordiam, quæ bonum est civitatis, dirimit; reverentiam Magistratui adimit, concupiscentiam nutrit, ordinis omnis, æquitatis, dignitatis contemptum causat; virtutem omnem, quæ civitatis felicitas est, penitus extinguit. Quòd Socrates mentis hujus fuerit, quis miretur? ut, qui Xantippen domi furiam expertus est indies; cur tamen Plato ad eò à recto erraverit, vix penetrare liceat.

Meritò rejicitur ab Aristotele Phalææ quòque Chalcedonij Respublica, ut, quæ Civium bona, & patrimonia esse cupit æqualia. Nam æqualitatem *absolutam* in omnibus, vetat inæqualitas familiarum, quarum una sæpe 10. altera 100. numerat capita. *Respectivam* verò æqualitatem, quis ad amussim regat? sicut ergo néque Cræsi in Republica ferendi, & Midæ, qui insanà opes cumulandi libidine licentiam, ambitionem, injustas civium oppressiones, atque ad eò perturbationem ordinis, & interitum civitatis per alienam invidiam, & æmulationem causant; ità neque Iri tolerandi, quorum mendicitas contemptui apud exteros, desperationi inter domesticos viam sternit. Illa ergo laudanda divitiarum parandarum studia, quæ justitiæ, æquitati, & statui convenient. Sic nec sutor suam ultra crepidam, néque nobilis per

per suppressionem civium, forte suâ contentus, suo & Reipublicæ commodo deget.

Hippodamus sua in Republica civitatem 10000. definitam capitibus in *agricolas, milites, & artifices*; & civitatis agmen in tres partes, *sacram, publicam, & privatam* divisit. Inventores magnæ utilitatis, honore, ac præmio afficiendos esse censuit; ac demum liberos eorum, qui pro Reipublicæ salute obiverunt, sumptu publico alendos constituit.

Primum, quis cum Aristotele non reprehendat? quæ enim superstitio decem millibus civitatem constare debere? an, si pauciores sint, civitas esse non possit? si verò plures nascantur, an, ut numerus fervetur, cæteri occidendi, aut proscribendi? cur rustico, & artifice arma adimantur vitæ ac fortunis tuendis sæpe necessaria? Servi militum hoc pacto forent artifices, & coloni, néque civitatis participes. Agrî divisio suo non caret errore. Cur enim Sacerdos, & miles ab agricola in terra colenda non differat? cum neque aræ, nec arma, seu tempus operi sinant, seu tantam vilitatem admittant. *Tertium* de inventoribus etsi Aristoteles omnino non approbet, tanquam illicium populi ad moliendas res novas, & dissensiones populi, altero dicente, rem novam utilem esse Reipublicæ, altero negante; salvo tamen magni Viri iudicio, quis hoc non approbet? Cum bene de Republica meritis præmia decerni ratio dicet. Quis verò amplius meretur de eadem, quàm utilitatis ejusdem repertor? cujus arbitrum esse oportet tribunal summum Reipublicæ, & experientiam rerum optimam testem, quibus dissensio omnis facilè compesci potest: néque periculum illud novorum moliendorum videtur, *rari enim nantes in gurgite vasto*, quibus tanta vis ac perspicacia, ut utilia Reipublicæ aut reperire ipsi, aut reperta exequi possint.

Lacedæmonij fortitudinis, & sapientiæ laude illustres Lycurgo moderante salubria multa, hæc tamen reprehendente Philosopho vitiosa habuere: 1. Servitijs cum abundarent, nulla ijsdem coërcendis lex condita. 2. Mulieres in flagitium omne cum ruerent, frænum pudicitiae nullum. 3. Possessionibus amplissimis alij, tenuissimis alij è legum præscripto frui. 4. Magistratus è plebe electi, & iisdem quasi venales omnibus. 5. Perpetuus erat senatus, néque ulla ab iisdem ratio exacta muneris gesti. 6. Convivia publica non pauperum minus, quàm divitum sumptu celebrata.

Athenienses Legislatore Dracone & Solone, ab Archontibus velut Prin-

Principibus regebantur: hi primùm erant *perpetui*, deinde *decennales* creati; ac postremùm *annui*.

Cretenses demum Minœ, Regum omnium justissimo, imperante, multa Lacedæmonijs habebant communia. Lacedæmonij Elotas, Cretenses Periæcos colendis agris destinârunt. Convivia publica, sed sumptu pariter publico celebrârunt. Lacedæmonijs Ephori quinque, Cretensibus decem Cosmi, seu Magistratus imperabant. Illi eligebantur è quavis sorte hominum, etiam de trivio, hi verò tantùm ex certis familijs.

QUÆSTIO ETHICO-POLITICA:

An consultius orbi foret, omnia esse communia?

Affirmatur.

Nihil optabilius Reipublicæ, nihil Principi salubrius, ac unio subditorum. Da unionem germanam, Spartam toto fundabis in orbe, ubi unus pro, & præ mille. Fabiorum virtus quantum faceffivit quondam negotij æmulis Romæ? néque alio id potuit medio, quàm unione. Præsidia ipsi etiam naturæ, & arti invia prorues, si rimas agant: Exercitus fundes, ubi latus lateri, galea galeæ, atque viro vir mordaci non cohæserit tendine. Lapis lapidi nisi nectatur, nihil gloriæ, nihil robori, nihil decori in ævum fundabit architectura; sic animi, ut sibi constet Respublica. Animorum unio mænium vicem ubi subiverit, saxo æmula stabit communio. At si commune omnibus Socratis, aut Platonis consilio ærarium feceris, pari fide-liâ, non fundabis modò, sed incrementa addes unioni. Nulla major animorum consensio, ac inter Cælites, quorum par fors; da bonorum communionem, exulabit indigentia, exulabit arrogantia, Cælum orbi geminabis, dum quisque sic suis contentus, ac si præter ipsum nemo quidquam possideat; sic omnes abundant, ut singuli; nemo sit indigus, nisi & omnes. Lites hodie, discordiæ, odia, rapinæ, orbem æstuantis instar maris convellunt; fontem quære acerbæ tot inter funera mortis: sola est rerum cuique suarum proprietas. Bellorum iliade intentantur regnis excidia, hæc pestis toxica spargit. Gentes colliduntur gentibus, armis, & animis; rumpit fœdera hæc flamma cupidinis. Amicus amico vix ullus, frigus hoc verbi meum, & tuum, amoris æstum omnem in scintilla restingvit. Qui hodie momento rumpitur amor, tum adamantis naturam induet, dum omnis

cuique, & quisque omnibus amans, & amatus. Liber enim quisque affectu, cujus defectu in bonorum delectu scinduntur animi. Liber cupiditate lucri, nemo æris, & insatiabilis erit rabiei mancipium. Dum hodie procellâ hâc jactamur, curis decumanis confecti, pressi insomnijs gemimus, dum quò plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ. Crede mihi, tempestas nulla sic Erythræum exagitat, ut cupiditas animos. *Meum, & tuum* quantum, quàm multorum hodie fomentum? iniquitatis in judicijs, invidiæ in urbibus, æmulationis in domibus; rapinarum, ac cædium in vijs publicis; dùm, quos delectat vivere raptò Cacos, atq; Scirones, suæ sorti ut faveant, humani non pudet esse generis hostes. Tolle fomitem mali, quia nemo tum Codrus, nemo Polycrati invidebit Samio; quia quisque erit Polycrates, ubi omnia amicorum fors fecerit esse communia. Nemo ad fores Cræsi squallebit Irus, quia Cræsus nemo solus, sed omnis: pari sorte famulam sibi, & Dominam omnium opem experturus. Domestica cuique felicitas, dum curarum exercitus, quibus hodie conficitur anima, nullus erit, quia divisus in omnes. Metuit siccitatem hodie quisque, quia ad tenuem, suum videlicet rivum confidet; procul tum timor ejusmodi, quia totus ei præstò erit oceanus. Quid multa? quæ Reipublicæ fors, eadem esset singulorum. Sublimatur illa, aut premitur, par fatum foret omnium. Accessio, aut defectus totius, singulorum esset aut commodum, aut detrimentum. Ferrea fuissent Saturni iustria, nisi commune omnibus bonum inaurâisset. Par virtus felicitati talis Reipublicæ, bello enim decernendum si fuerit, quid inexhausto deerit mari? ubi nervus pari alveo fluit ab omnibus, qui pro omnibus; virtute insuperabili, quia invicem junctâ.

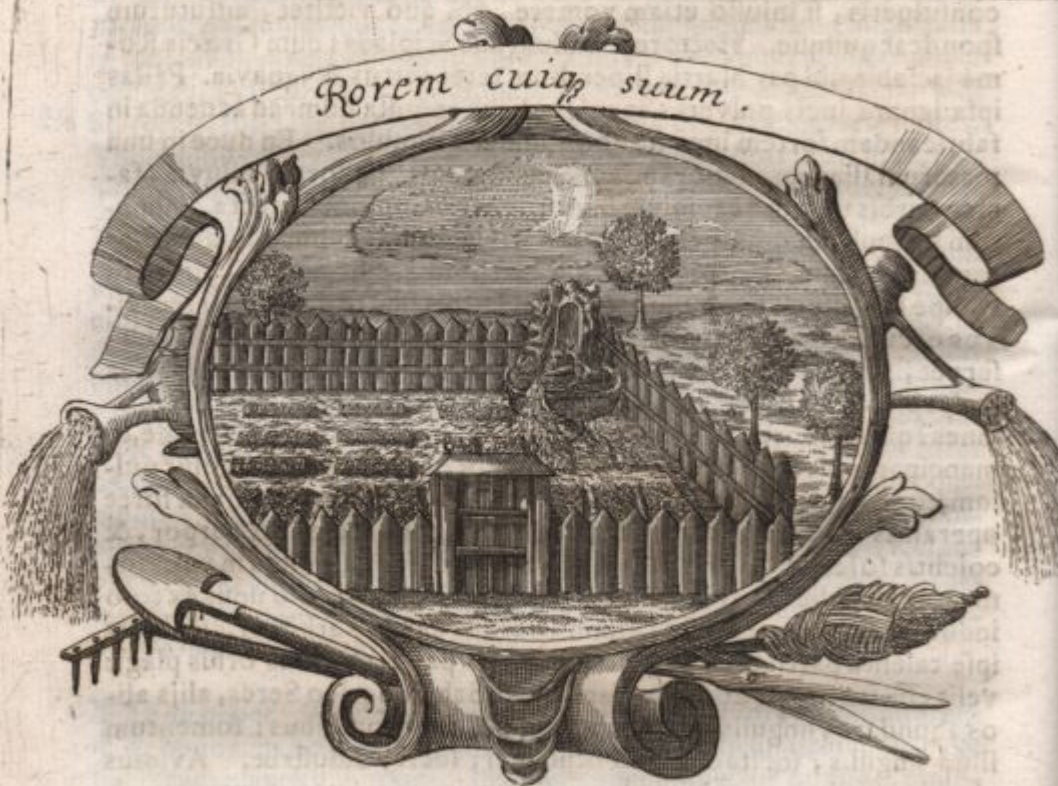
Negatur.

Bene habet. Pro domo sua perorat Tullius, dum communitatem bonorum omnium svadet. Publici prætextitur tituli color, & privatum quæritur bonum. Unio mentito blanditur nomine, majoris semen discordiæ, quàm sit bonorum, & cultûs disparitas. Satiùs Reipublicæ cujusvis privati fortunis consulitur, imò satiùs cuivis privato. Argus hoc pacto suis est quisque impendijs, qui Polyphe- mus foret, dum nihil cuiquam proprium. Nil demitur publico, quod privati sic accedit commodis. Augeatur fortuna domestica; semen terræ creditur, Reipublicæ fæneraturum. Nervus publici privata sunt. Hic ille magnes, quo mentes omnes, quas rubigo fecus

secus consumeret, artibus, studijs, cultui aptat, & expolit. Sexcentos reperias, quorum genium ad ignaviam, & otium formavit natura, stertent hi pigri instar Arcadis, dum eis parata sint omnia, quia gregi communia. Melioris spes fortis aut opimi fœnoris aurea cujusvis ætatis est virgula, quâ lactatis nulla fiunt, quæ ardua tempus, imò impossibilia credulitas finxit. Malè sementi ac horreis consulueris, si injusso etiam vomere, sibi quo victitet, adfuturum spondeat quisque. Hectorem nullum aut Scipiadas cum Græcis Roma jactabit, ubi par Martis stipendium feret virtus, & ignavia. Pallas ipsa ignara lucis pulveres incolet, si res angusta domi ad acuenda in fabricandam sortem ingenia non addiderit stimulos. En nuce in una malorum Iliadem. Ignorantiam, egestatem, bellorum diluvia, famem, orbis universi excidium bonorum à comunione inducta. Palmetum Respublica omnis est, nisi prefferis singulas, caput nubibus inferent nunquam. Horologij rotulæ nisi pondere firmentur, tempora ordine suo dispescent nunquam. Quid orbis sinè ordine? nisi redivivus orcus. Quis porro ordo, nisi bonorum divisio ordinem fundet, fervet, stabiliat? Varietate statûs, gradûs, fortunarum animatur Respublica. Quis servitij, aut laborum patiens futurus, ubi pares omnes? quis Princeps sinè subdito, Dominus sinè mancipe? at subesse, & mancipari nolet, qui præmium officij, aut obsequij referre possit nullum, cum par sit cuique sorte, & vivendi opportunitate. Insana foret operantis industria, deliræ curæ, ubi pari lucro redimitur torpor, & colentis solertia. Naves in Oceano anchora, spes auri suis in curis firmat omnia Aliena rarus, sua quisque cordi habet. Nemo unus ex toto industrius, qui non toto sit Dominus. Hanc causam arbitror, cur Deus ipse talenta partiatur, & gratias; néque pares cujusvis orbis plagæ velit esse fortunæ. Ebore Indiam, thure Sabam, serico Seres, alijs alios abundare, singulis ut affluant singula, nulla omnibus: fomentum illud singulis, incitamentum istud spei, lucri, industriæ. Avidiùs ab alijs quæritur, quod singulare est paucis, dùmque mutuo participant fructu, unio ipsa sapientissimo naturæ authoris consilio stabilitur. Quid, quòd & virtutum copiam hæc partitio causet. Quis munificus, magnificus, misericors, ubi inter pares, & paria omnia miser est nemo? quis fœdera amantum jungat, ubi siccat vena gratificandi? Deme igitur singulis dominandi, communem omnibus vivendi adimis felicitatem.

§. IV.

Quotuplex hodie Respublica?

XXX.

Hortus in areolas ut se fecat undique plures
Irrigat & variam fons tamen unus humum.
Res ita amat varias populorum publica formas,
Sed populi cunctas dirigit una salus.

DO-

DOCTRINA POLITICA.

EX suprâ dictis intelligis *materiam* Reipublicæ esse pagos, vicos, urbes, homines. *Formam* esse modum regiminis ; seu *ordinem imperantium*, atque *imperio parentum* itâ Contz. l. r. c. 14. Ex Arist. qui ordinem tum circa alios Magistratus, tum circa Magistratum principalissimum, vult Reipublicæ formam esse. Principalissimus Magistratus in Democratia est penes totum populum ; in Aristocratia penes paucos ; in Monarchia penes unum.

Ex fine, quem Respublica habere debet, & modo hunc procurandi, colliges divisiones ejusdem. Finis enim est, *communis utilitas*, & *felicitas populi*, quæ non tam ex opibus, quàm virtute nascitur ; sic enim bene, & beati vivunt animi, si per virtutem sua quærant, & possideant. Hunc finem, quia per regimen, seu ordinem gubernationis præcipuè potest spectare, & curare unus ; vel pauci, & illi optimi ; vel totus populus simul ; hinc triplex oritur forma Politicæ, seu Reipublicæ ex Arist. 3. Pol. c. 7. Et è contrâ, quia pariter tripliciter ab hoc fine deficere potest, vel unus tantum ; vel plures, pauci tamen potentiores ; vel demum totus populus, quærendo videlicet non utilitatem *communem*, & felicitatem, sed suam tantum *privatum commodum*, triplex pariter oritur Pseudo-politica, seu mala Respublica.

Recta Politica (si hoc nomen *generaliter* pro Republica, seu ordine gubernandi sumatur) est vel *Monarchia*, seu *Principatus*, id est : unius imperium, legibus, aut moribus delatum, susceptum, gestumque parentum bono. Vel *Aristocratia*, seu *Optimatus*, ubi pauci, isque, qui vel sunt, vel esse deberent *optimi*, ad utilitatem subditorum regunt. Vel *Politica* seu *Respublica* strictè sumpta, in qua totus populus summa cum potestate communi consulit utilitati, & regit. Ad hanc reducit Aristoteles etiam *Democratiam*, ubi secundum proportionem numeri personarum elevantur aliqui ad Magistratum gerendum. In *Monarchia* est unicus capax potestatis summæ. In *Aristocratia* pauci virtute, vel stemmate nobiliores. In *Politica* quivis è populo capax est Magistratûs gerendi.

Ab hoc fine utilitatis publicæ, tanquam Cynosura, si deviet Magistratus, oritur Politica *non recta*, quam Philosophus vocat *Reipublicæ digressionem*. Unde si Princeps non communicatis, sed suam tantum spectet utilitatem, ex Monarchia oritur *Tyrannia*, quæ palam

in bonorum ruinam incumbit, communitatis felicitatem tollit, in vicem legis suam fovet libidinem. Si pauci ad terrorem aliorum, suas opes cumulandas, & secundum arbitrium proprium omnia dirigant, oritur *Oligarchia*. Ex ultima demum, quâ privatorum pauperum commodo tantum consulitur, fit *Ochlocratia*; quæ omnium perniciosissima est, & sævissima. Sicut enim optima est servorum conditio, si moderatè frænetur; ita *asperius nihil est humili, cum surgit in altum*; & ferè sui impotens evadit, atque acerrimè, in nobilitatem cumprimis, grassatur, dum eandem elidat. Væ Romæ in Gracchi seditione ex servis cõalita! Liv. l. 24. Væ Germaniæ sub Carolo Quinto! colonis arma gerentibus immani Provinciarum excidio. Unde certa est Aristotelis observatio 5. Polit. c. 10. quòd nemo tyrannidis, & cupidus magis, & sui impotens sit, quàm, qui conditione vili, ac proinde indole, ac sanguine est abjecto.

Tyrannidem dividit Philosophus 4. Polit. c. 10. Primam ait, esse *barbarorum*, à quibus Princeps eligitur, leges statuuntur, sed ad arbitrium Principis violari possunt, unde despoticè hi suos gubernant; utpote in quorum manu spes, ac res, vitæque ipsa subditorum pendet. 2dam *Græcorum*, quos *Æsymnetas* dicebant, legibus adstrictè viventium. 3tiam *Tyrannorum*, qui, sicut vi imperio sunt potiti, ita nullis legibus adstricti pro libidine sua omnia decernebant. Sed inter has tres primæ duæ, *regiæ potestates* potius dicendæ: tum quòd volentibus imperent; tum quòd juxta leges, & consequenter subditorum utilitatem gubernent. Et ideo veteres *Tyrannum* pro *Rege* sæpe usurpabant. Sic quondam Tyranni Siciliæ. *Tyrannica* verò potestas propriè est, quæ vi, & consequenter nolentibus imperat; & cum nullis stringatur legibus, suo tantum, non subditorum commodo studet.

Nota hìc: tres Reipublicæ non *rectæ* species huc pariter referri per analogiam, tanquam contraria, videlicet *rectæ* Politicæ. Contrariorum enim eadem est ratio, & locus tractandi. Sicut cum de scientia agitur, per accidens agitur etiam de ignorantia. Quod si contingat misceri Reipublicæ species inter se, ab ea nomen habebit Respublica, cujus gubernandi forma cæteris præponderat. Si enim unus arbitrio plurima dirigantur, & pleno jure decernantur, *Monarchicum*; si non unius duntaxat, sed plurium Optimatum res omnis statuatur vel imperio, vel authoritate, *Aristocraticum*: Si denique populi universi res deferatur assensui, tamen si summa penes unum potestas sit, strictè *Politicum* dicendum erit imperium, seu Respublica. QUÆ-

QUÆSTIO ETHICO-POLITICA :

Utrum felicius, frui gratiâ Principis, an plebis, & Optimatū?

Pro Plebe, & Optimatibus.

Ancipitis res plena est alex, fidere malaciæ, favore suo syrtes te-
genti. Ridet aura, & pleno favore vela prosequitur, dum per-
dat. Lusit Narcissum reddita in aquis forma, sed formâ variâ delu-
sit. Illuminant orbem momento fulgura, sed procella comes est. Ca-
ve, dum pleno orbe tibi Luna fulget, durable nihil est; hoc *auge*
splendoris est decrementum. Sic favor est Principis; gignit illum
eventus, lætat inconstantia, fors cæca enutrit. Quantò tutior, qui
Optimatibus, qui vulgo fidat! Arduitate, & periculo non caret gra-
tia Principis. Arduitate, quia ut unius tibi favor arideat, jactura
myriadis est facienda. Non alio tibi gemma hæc venalis est pretio,
quàm plebis, aut Optimatum invidiâ, odio, murmure. Ipsum ingeni-
um docile, ipsa gratiam demerendi dexteritas censuram patitur. Qui
Achates Principi, petra ferè scandali est vulgo: quorum, ut cereum
est in contemptu Placentinorum ingenium, in quorum omnem figu-
ram se fingit, sic in odio ferreum, quòd unius se flecti arbitrio nolit.
Ardua res favori unius nundinando, omnem ejusdem mentiri affe-
ctum, nutum prosequi, prævenire animum; eo sænore, ut placitum
unius, vectigal sit inevitabile odij universalis. Odit ferè placentes po-
pulus, quasi verò vulnus id, & sentiat, & vindicet, quòd oculus Prin-
cipis, ut solis radius omnibus debitus, fiat seu furtum, seu mancipium
unius. Accessus ad ortum, ab occidente recessus est; sic gratia Prin-
cipis, & Optimatum, ac vulgi odia ferè sunt relativa. Illos æmulatio,
hos opinio inflammat. Quantum gratiæ, & commodi sibi meretur
beneplacens fide, officijs, studio; tantum suo se credunt fraudari, qui
defectus suos alieno metiri solent incremento. Vulgus contrà, quid-
quid adversi Reipublicæ obvenit, Cynico dente in felices ejusmodi
conjectat. Sinistram regno jecerit alexam Bellona, tributis ampliori-
bus prematur populus: hoc à fonte, per Principem tanquam canalem,
manare conclamant ruinam Provinciæ. Hic unus est regula, ad quam
error Principis exigi debeat. Ille non suspitione, sed fide certissimâ
pyxidis illa Pandoræ, unde Reipublicæ pestis ducatur. Adeò facilè
grandi in numero bilis movetur. Et insipidus palato communi est bo-
lus, qui capiat Principem. Ut facilè reperit acrimonia sanguinis,
quod

quod vitiet. Sed & periculi res plena est gratia Principis. Fumus, umbra, vitrum felix est gratia: cum splendet, rumpitur; Euripo, si quid inconstantius est naturæ, favores sunt Principum. Lubrica nunquam ampliùs via est, quàm in alto. Et unde auxiliù, si fulcrum auferas unù? Felix, qui pluribus nititur, futuris auxilio, si cætera dempseris. Ut plurius oculi plura spectant, sic manus ampliùs firmant. Da multiplicem navi anchoram, secura ridebit procellas, quas una non ferret. Certior tibi est portus, ubi frequens est Pharus, viæ index. Cynosura si exstingvatur una, actum agitur. Ut faciliùs porro semper placere populo, quia famam sequitur bonam; sic faciliùs longè fuerit unius, quàm multorum gratiæ jacturam facere. Pereat (quod momento nec opinanti contingit) gratia unius, uno casu perduntur vita pariter, & fortunæ. Quasi verò surgere in altum debueris, *ut lapsu gravio-
re ruas*. Placent aulæ officia, dum vires, ætas, vigor animo ac corpo-
ri. Severior fortuitò aura verbuli unius, aut signi afflet, fumare con-
tinuò montes, fulmina sereno succedere, & quem Gratiæ adduxère
Principi genium, super sepiam omnem invisus, te tristi damnatum cer-
nes exilio.

Pro gratia Principis.

Placere, quàm vox chara, tam res rara, si fiat, ut oportet. Place-
re conatur quilibet, adipiscitur rarus. Æqui, bonique amore
placere deberent omnes, conantur pauci. Quòdque mirum, placere po-
tius vulgo, & Optimatibus, quàm Principi: tanquam aut facilius sit
satisficere omnibus, atque uni; aut conducibilius, astrorum luce respi-
ci, quàm solem sibi habere faventem. Non tutò displices Principi, ut
populo placeas, à quo pendet & vulgus. Et quamquam non facile
oderit vulgus, nisi quem improbum audit; periculosius tamen est be-
neplacitum ejus, quia tumultuario amore rapitur, quem præcon-
cepta fundat opinio. Levi de causa displicet illi, qui fidus Domino,
dum contrà malitia per noxia etiam, modò tecta obsequia gratiam re-
fert. Parùm tutò amatur, qui sic amari cupit, quia nimium. Vitium
est placere populo, si virtus displiceat. Displicet ei passim, qui placet
ampliùs Principi; ipsum placere ampliùs, argumentum est odij; &
deterimus omnium videtur, quem prudentiorem sæpe ac meliorem
existimant. Secura ei felicitas, cujus vela favor provehit. Quid re-
fert minorum siderum uti gratiâ, quæ nil ampliùs possunt, àc luminis
à sole participant. Principis solius virtus, te sine comite felicem face-
re potest, non itè vulgi. Inconsultè rivulos captas, cui fons puriori

& pleniori patet solatio. Potest, si velit Princeps, cui velle ipsum posse est. Fatum id orbis est, gratiam Principis ut habuerint multi, quia unius; Optimatum pauci, quia multorum: populi nemo, quia vento est æmulus. Jam blandè aspirat, jam furit exitio: jam pleno provehit alveo, jam in sicco cymbá destituit. Genius illi & varius, & mutabilis. Dissident animi, & sententiæ, nocentibus innocens, innocentibus nocens audit idem non pro merito, sed pro iudicio, absolutus pariter, & damnatus. Sisyphi saxum tollit, qui omnium sibi favores ausit conciliare, ubi varia genij, indolis, nationis, gradûs, officij, & dotum est differentia. Gustus antè, quàm iudicia omnium conciliabis. Homine major sit, quàm speculi in morem arrideat omnibus. Lepida vindictæ videtur pœna, ut quia nunquam omnes ad salivam nobis, nunquam nos omnibus simus ad eandem. Displicet sæpe virtus vitio, vel invidiæ honor. Néque magnus unquam per orbem audijt, cui multiplex censor domi defuerit. Ferè enim unius commoda, alterius sunt connexa incommodo. Medium nescit popularis amor perinde, ac furor. Fac ei omnia, nunquam tamen præstabis, quo non exigat amplius. Vel unum negligè, quia impetu ducitur, non ratione; oblivione sepelit omnia, tametsi maxima, quia vetera. Quòdque durius, parca illius est in præmiando seu voluntas, quia rarò concors; seu vis, quia dissipata: dum è contrà larga est in plectendo utraque, quia eadem incus omnibus, & singulis designatur in vulnus. Faciliùs multò capitur, stabilitur, & possidetur favor Principis, quia unius; quàm vulgi, quia multorum, cui & suadere difficile, & persuadere penè est impossibile. Purpura eadem, quæ delectat, & recreat sensum, & genium nobilem, tauri rabiem in furorem exagitat. Satiùs ergò Principis solius adhæseris lateri, ut heliotropium Phæbo, navis cynosuræ uni. Quippe oderint licèt cæteri, parum refert, dum supra invidiam sis. Eris, dum Principis gratiâ tectus sis. Delicata hæc, quamvis in uno sit, ut delicatus ferè est genius Principû: levior tamen, & mitior tibi unius quòque (si præter spem accidat) erit offensa, quàm sit multorum. Leniùs injuriæ veniam magnanima, ac abjecta; una, quàm multiplex largitur indoles. Imò si furat, mitiùs, quia rationabiliùs furit. Placebis affatim, si recti & Reipublicæ amans placere per adulacionem studeas nemini; uti omnium amicus, nullius solet esse amicus. Stabilis tibi hæc erit gratia, virtute parta. Sufficit hæc si non ad reprimendam, ad tolerandam certè inevitabilem Politico malevolentiam nonnullorum.

QUÆSTIO III.
Ratio Reipublicæ.

§. I.

Quæ optima Reipublicæ forma?

XXXI.

Tot licet astra polo numeres, tamen omnibus unus
Sol satis est, uno hoc nox nitet, atque dies.

Vivat ad exemplum hoc mundus. Rex imperet unus,
Indè dies regnis furget, & indè quies.

DOCTRINA POLITICA.

INter allatas gubernandi formas, communi veterum cum Arist. Platone, Xenoph. & recentiorum, Lipsij, Contzen, Saverdræ, Barclaji, (si Hornium excipias, Hollandiæ statibus faventem, quia clientem) imò SS. Patrum sensu, optima est *Monarchia*. Primò enim Divinæ gubernationi (quâ nihil perfectius) est conformior, & naturæ. DEUS cælo est unus; imago DEI Rex est in terris. Sol unus Cælo; duo si sint, periculum est, ut omnia incendio perdantur. Familiæ Homero teste, *herus unicus esto, unicus & Princeps Reipublicæ*: quæ major est familia. Una corpori anima est, unde Tacit. 1. Annal. unum imperij corpus unius ad nutum regendum videtur. Bruta ipsa ducem unum, apud Respublica unum sequitur Principem, ità Plinius.

Hinc factum secundo: ut ab omni ævo hæc divinissima gubernandi norma gentibus probata sit præ cæteris. Arist. 4. Pol. c. 2. *Principio enim rerum, Gentium, Nationumque imperium penes Reges erat*. Ità Justinus l. 1. Sic gubernatæ Monarchiæ 4. totius Orbis; Assyriorum, Medorum, seu Persarum; Græcorum, ac demum Romanorum. Sic à Fojo Sinæ, à Pharamundo Galli, à Brittone Angli, ab Athanarico Hispani, à Dano Dani, à Lecho Poloni, ab Attila Hungari, ab alijs alij leges, & jura acceperant.

Quid, quòd concordia non alibi floreat magis, quàm in Monarchico Regimine. Et sæpe è mente Taciti, discordiarum (quæ Provinciarum exitium sunt) non alius sit modus sedandarum, quàm si ab uno Patria regatur. In hoc enim néque Princeps ulli quicquam invidet, velut qui supra invidiam est, quæ non nisi inter pares grassatur; neminem verò habet, quem metuat, utpote dignitate & potentiâ superior omnibus; atque adèd justitiæ & dominandi cura est certior, cum néque corruptelæ pecuniariæ sit occasio. Cùm ferè tam pudeat Regem captare munera, quàm imperare delectat; ac proinde tuta suo in sacrario imperet Themis, quæ privatos inter parietes nummulis, lepisculis, & munusculis stringitur, & expugnatur. Accedit, sic celari arcana consiliorum magis, quàm si inter plures pateant, quorum ferè venales nonnulli sunt; atque adèd felicior, & certior semper est executio negotiorum, dum authoritate unius frænati omnes morem gerunt, & Respublica quiescit. Tametsi enim etiam hic plurium audiuntur consilia, non secus, ac in Aristocratiâ, vel Politiâ, id tamen u-

num exequendum decernitur, quod uni omnium Principi consultius videtur ad commodum Reipublicæ. Quod si Principem errare contingat, non desunt Ambrosij, & Chrysofomi, non desunt Ecclesiastæ religiosissimi, qui néque mala unquam commendent, néque veritatem aut taceant, aut dissimulent sanctissimâ libertate.

Non diffiteor sanè, cum Hornio, & alijs paucis, Aristotelé ipsum, aut Aristocratia, aut plebis imperio favere; verùm si rationis momenta ab ijs ipsis pro Monarchia allata considerem, Patriæ solius affectu sic scripsisse omnes certissimum est. Aristoteles enim sub Optimatum imperio, Hornius sub Hollandiæ Statibus degens, ambo suorum clientes suis faverunt. In Aristocratia namque multiplicato Optimatum numero, tot subesse Regibus cogitur populus, quot sunt membra senatûs: quæ, quia potestate paria sunt, quàm facilè in transversum acta, aut suos amore, aut invidiâ pares prosequuntur? familijs suis dignitates, opes, & comoda pleno alveo invehunt, onera in suos clientes derivando; unde virtuti stimulus præciditur, & si labe aliqua corrumpantur Optimatum mores, quis eos reducet? nisi dum Republicanam suo casu in interitum præcipitârint.

In Democratia porro, ubi populus imperat, quàm sæpe fasces imperitis obveniunt, quibus tam necessaria rebus gerendis prudentia, quàm consilium in sola est utilitate. Populus, & procellâ invidiæ, metûs, & factionum ventis jactari solet, & fræni impotens abripi vehementiâ cæci impetûs. Et quia sapientiâ ferè destituitur plebs, cum honore, æstimatione, & præmio ingenia & virtus careant, jacent virtutis studia; regnat interim adulatio, aut virtutis species, dum eloquentiæ fuco ad ipsam etiam virtutem morte multandam impellitur populus, & malevolorum artes triumphant super levitatem ejusdem: ut quondam Ostracismo Græcorum, insontes, & Patriæ Patres damnati. Verbo: nullâ compede duriori premitur libertas, quàm ubi sic triumphare videtur.

Nolim tamen existimes, me hîc Monarchiam illam defendere, quæ multis adstricta legibus *πανπασιλεία* Græcis dicitur, dum omnium absolutus Dominus Princeps despoticum jus populo dictat. Cujusmodi est Turcis imperium, quorum Princeps, fortunarum, vitæ, auræque ipsius sic Dominus est, ut omnes mancipia ejusdem sese dum profitentur, ab ejus nutu penduli, nunquam sui securi, omnia hæc ei se in acceptis referre ajunt. Apage vitiosam hanc gubernandi rationem,

nem, & sicut decoris omnis, ita æquitatis laude carentem *communiter*. *Communiter* dico; scio enim barbariem esse tantam nonnullis Gentibus, ut ex nativa stupiditate ingenij ad servitutem solam natæ esse videantur; quæ si justo bello capiuntur, in servitutem redigi & debeant, & possint. Quia tamen communiter multi etiam liberè dedititij sunt, ad frænandam gentem domandi sunt pauci, quorum contumacia id meretur; cæteri ferè Regem sentiant, sed benignitate gubernantem.

QUÆSTIO ETHICO-POLITICA :

Quæ ætas regendo aptior?

Juventus.

Pessimè rationi congruit, aut orbi consulit, qui staterâ pari exigit omnia. Non omnis fert omnia tellus, nec omnia possumus omnes. Inæqualia sunt orbis partium pondera, pares molibus humeri. Quid valeant humeri, spectandū singulis inclamabat antiquitas; audivisset monitum Phaëton, malè consultis Patris habenis orbem non involvisset. Anne tamen vel eò juvenus sceptris indignior? absit. Grandius pondus diademate orbis non habet; væ, si infirmæ basi credatur. Malè putre molem sustinet. Non occupando, sed opprimendo est senio machina, quæ non nisi Herculeum petit latus, & mentem. Si fatiscat Princeps corpore, parum distat, quin fatiscat & mente. Agere fortia & dura pati, se & velle, & posse doceat, qui magnus esse famâ, & gestis cupit audire, ut est solio. At quid horum aut velit, aut cum velit, possit is, cui ætas ruinam minatur? ut Paridis pomum, sic imperia, gentium arbitrio, vectigal erant florentis gloriæ, & fortitudinis. Quasi verò non solùm virtutis, sed & vigentis fortitudinis atrium gradum sternat ad templum Majestatis regnantis. Et bene. Vigeant in venis spiritus; ut corpus animâ, sic vigebit virtute Respublica. Securitas, decus, incrementum fructus erunt Juventutis regnantis. Languet contrâ caput; ut senectus ferè est morbus, flaccessant omnia oportet. Sin cadat, titubant gressus, dum effætos artus acerba, vixque ossibus hærens hyems constringit. At, estò, constet sibi mens grandis imbecilli in corpore. Nemo grandia patrat, cui non anni, sed momenta vix censum ducunt. Felicior nunquam Respublica, ac uno sub capite diu regi. Vix destinandis, nedum exequendis satisdatur, dum menses ætatem definiunt. Turbantur ferè imperia, cum mors

fre-

frequentior folio Principes donat. Successorū aliena sæpe sunt consilia, placita, clientes. *Destruit, ædificat, miscet quadrata rotundū.* Verbo: confundit multitudo; quod, una si terminasset manus, ac mens, orbis probasset, regnum fundasset. Nova capita, novas sententias; hæ novas ferè leges parturiunt, & ut mutatio omnis sin periculi, odij certè plena est semper, sic geminari credit populus jugum, dum geminatur legis arbitrium. Ut ut tractabilis sit populi cervix, durum tamen illi, alia, & alia in dies jura accipere, non secus, ac si membra eadem alteri semper applies capiti. Tempora consule, ubi frequens calor, & frigoris, pluvij, ac sereni vicissitudo: sunt morbi frequentes, fruges nullæ, aut vixdum coctæ. Typum hic habes Reipublicæ, dum cana duntaxat silicernia sceptro digna creduntur. Mille remoras consilia optima, sirenes adulantū aulæ frequenter, tempestates & malaciam Reipublicæ mare patitur; quàm vegeto opus Navarcho, ut eluctetur? Et senium hoc ausit, ignobilior vitæ portio? in qua canities ipsa inertiae testis, aut quietis fomentum est? Rarò augusta sunt senia animo, qui occasum jam spectat ætate. Tædet námque vel consiliorum, nedum ausuum, quos vitæ jam tædet. Sera itinera lassatæ vires, sera consilia gignit mens annis gravis. Quid ausit pro Patria, qui, quo pacto sibi constet, vix pensi sat habet? Malè navi pondus committis, quæ suis vix cohæret tabulis. Assymbola juventuti est purpura, quidnî ergo, & dotibus debita? Stat vivo ingenio, constanti pectore, memori mente ad magnos ausus Respublica. Malè his omnibus senium proficit. Vix gressum figit, capiunt oblivia mentem, constantiæ locò pervicacia dominatum obtinet. Judicij sui præsentia ac tenacitas, virtus illis visa, vitium est ferè domesticum; ut mortuo mederi, & senem admonere, idem meritò videatur Diogeni. Fatiscit denique vigor ingenij, cùm lux ipsa mentis fatiscit. Non annis, sed merito stat folio super virtus. Nives, & rugæ quoties sunt mentitæ prudentiam? & pueros centum annorum reperias. Néque enim ætatis lege meta prudentiæ definitur. Alexandrum severum ætate puerum, indole Imperatorem; Gordianum undennem, Othonem vix duodennem Imperatores facti commendant. En quanta juventutis præ senio merita. Jure ergo sine ætatis discrimine Magistratûs quondam petendi veniam fore antiquitas sapiens definivit. Ut natura non ætate, sed qualitate rerarum virtutem germinum, sic gratia non annorum, sed dotum syllabo definit gubernandi dotes. Quoties meminere

fasti vel aucta, vel servata per Juventutem Imperia, quæ provectior vel minuisse ætas, vel perdidisset. Nunquam Macedonia orbis litem in Magno suo æquasset, si ætate provectus hæres scepra Patris sumpisset. Cantela color mendax est, quo timorem sæpe palliat senium; & quia ardua vel tentandi, vel perferendi metus animum, spiritu, viribusque jam fractum incessit, in occurrentibus fermè reddit trementem, nedum in majora Patriæ decora illustria quæque audentem.

Senium.

Quam multi regere cupiunt congenitâ indole, tam pauci virtutis merito possunt. Non fortuiti hæc dos vigoris, sed artis est. Rara ars, quæ longo non stetit studio, si perfecta. Artem artium regimen esse meritò sapientes commendant. Prudentia, consilium, experientia bases, & fundamentum sunt artis, quibus molem omnem superstruit. Provectæ hæc omnia tributaria sunt ætati, non Juventuti. Semper purpuram concolor in venis sanguis ambit; an sympathiâ, an dominandi magis libidine? dubium esto. At ferè, quod ambitur nimium, noxium est; ut cibi, quos adultera morbidorum deperit fames. Ut meritò non consilij modò, sed curiâ ipsâ interdictum adolescentibus voluerit Tullius. Temeritas, inconstantia, vitæ libertas juvenilem sequuntur sanguinem plurimum; quid agent, si habenas, sui impotes, alieni impatientes sortiantur? Rarò ornat sincera gloria virtutibus animum, nisi cum formâ, ætate, ac viribus corporis ornare cessat natura. Tum maxima sumit incrementa virtus, cum exhausta propè languescunt membra. Mente, non ossibus hæret ratio. Sapientiam in juventute desideras? senij dos est præcipua. Fecissent Superi! non unum Regnis datum Icarum, non jam fabula, sed fasti censerent, qui, quia præmaturè levati, se unâ, ac solium perdidierunt. Domandus antè est sonipes, quàm fræni nescius gradiatur. Non petulcientis hæc spes ætatis est. Experientia, rerumque usus nisi clavum moderantibus acus sit nautica; syrtes, ac scopulos Respublica metuat. Tempore stant utraque, non hodierno, aut hesterno duntaxat, sed lanuginem dudum emensæ ætatis. Silicernia dicat vulgus, aut sentiat, quos ætas aut lassat, aut frangit; vident acutiùs mentis acie, quod alij toto intellectu non capiunt, suis ipsi usibus docti, quid sibi, quid suis, quid Patriæ profit, noceatve. Fructus credas, quos natura maturos antè, ac salubres non gignit, sed dum cura putridos facit, tum profunt. In Mespilo, ac sorbis senum lege consilia. Erroris hæc ferè expertia, quia

carent temeritate ; fixo ætatis, & inconsulti ardoris Mercurio ; licentiæ limes statutus est, dum suo docta vel malo, vel documento cavitatis est, & è malis proprijs velut totidem spinis fructus successori legit dulcissimos, leges nempe quàm optimas. Calcar gloriae urgetur Juvenilis indoles, néque curat, néque præcavet crastina. Subitis, modò gloriosa sint, non salubribus consilijs rapitur ; dùm errore suo, Reipublicæ aut periculo, aut damno præcipitem lugeat impetum. Gradario fertur senium pede, ut quod non risum modò, & blanditias, sed & dentem fortunæ persensit. A senibus nomen mite Senatus tulit Quiritum. Néque Athenæ Prætorio digna censuere consilia, nisi decas integra lustrorum exacta sit consulenti. Tum enim verò est acrior menti vigor, & consultandi pernicitas, dum tardior est gradiendi facultas. Fruges Senatum consumere, aut numerum facere apta est juvenus. Zeri sunt Juvenes, unitas senis alicujus addita, omnibus dat vim, vigorem, regulam. Errando discere juvenus debet. Gubernanda magis, quàm gubernans. Infelix Respublica, quæ suis erudiat damnis navarchum. Quisquis artem discit, instrumenta plura pessumdat. Utinam non, ut nonnulli Medici corporum, sic Reipublicæ exitio Juventus & discat, & doceat gubernare. At, estò, sibi constet vigor, & indoles Juventutis. Contumax ferè, & indomita plebs est ; audet, cum trementem, aut flecti facilem sentit. Aut terretur, aut cedit facilè ætas imbellior. Non ità usu docta Reipublicæ basis. Umbra hujus plùs ponderat, quàm gladius juventutis. Non vitio magis, quàm affectibus patet cereus juventutis animus ; aut tueri nescit sapienter sancita, aut umbras formidat. Nempe fluctum quemvis horret, qui mare non vidit furens. Conclamatum credit, cum alter operi manum admovens, fluctum frangit, & triumphat. Seris hic venit usus ab annis. Ut meritò Laconibus Seniores Lacedæmonij Lycurgo ; Patres canis conspersi Romulo ; Moyssi ipsi Deo sanciente Seniores in consilium adlecti. Nempe mens, ratio, Consilium, senes, velut aras Numen inhabitat. Aras inquam, à quibus agendorum oracula, quia sexcenta sunt actorum monumenta. Quæ præteritis experti casibus, egère studijs, eos sunt & mentis, & animi, sive ad præcavendum, ne veniant, sive ad obviandum, cum venerint aspera : sive ad agendum, cum læta ingruerint ; nè postremis elatio, primis abjectio mentem, animosque eripiat. Dum contrà inops horum omnium

Juventus, quia inops & temporum.

§. II.

*An successio electione praestantior? Quis ejusdem
ordo? & an feminae capaces Imperij?*

XXXII.

*Herculeum defessus Atlas in pondera robur
Poscit, & assvetas grandia ferre manus.
O bene! si semper regnorum pondera natis,
Tanscribant simili conditione Patres.*

DOCTRINA POLITICA.

Gentium, & populorum consensus geminam hanc imperiorum viam constituerunt, frænum videlicet innatæ humano generi cupidini imperandi. Torquentur Politici acriter, utra præstet; definit electionem Lipsius. l. 2. Pol. c. 2. *Cum spreto natalium jure Princeps suffragijs designatur.* Successionem verò: *cum gentilis is honos est, & Princeps e Principe nascitur.* Electio placet Germanis, Polonis, & alijs. Imò in Aristocratia, & Politia necessaria est, cum non omnes possint imperare. Hispani, Galli, Angli, & plerique hæreditariam successionem amplectuntur. Utraque sua habet commoda, suis non caret incommodis utraque. Spectatis tamen omnibus successio electioni præferenda videtur; quam apud Veteres receptam ait Aristoteles 5. Pol. c. 10. Imò Lipsius. l. 2. c. 4. hodie (exemplis gentium, serie, & annalibus temporum testantibus) receptiorem ac meliorem asserit, cum Contzen. l. 1. c. 25. etsi electio foret antiquior. Et meritò id quidem, sive *successor*, sive *Rex* ipse, seu *regnum* spectetur.

Successor, ut ferè regio est sanguine, ita indole & virtute ad summa natus. *Néque enim imbellem generant aquile columbam:* & providentiâ Numinis, si unquam aliàs, virtutes Patrum cum sanguine in liberos transeunt; præterquam quòd educatio peculiaris, natura, & disciplinæ rectitudo grandem animam, ac dotes communiter eisdem instillet. Unde præsiipiunt communiter Principum liberi, altis duntaxat intenti, & imitatione Majorum ad æmulationem accenduntur; viri antè, quàm alij adolefcent. Estò tamen, quod rarum in terris: stupidiore Principem cerebro gigni, aut infantem, vel puerum hæredem dici: nunquid Consiliariorum industria, vel Matris tutela (quam in monitis Politicis Lipsius commendat) felix Principi sustentaculum esse possunt? ut quondam Jojada sacerdos parvuli Joæ L. 1. Reg. c. 11. Irene Mater Constantio filio. Theodoricus Almarici Hisp. Reg. Dux Aurelianensis, nuper Ludovici XV.

Regem præcessorem si spectes, hæredem sceptri si sciat filium, quantâ curâ suo velut patrimonio Regno invigilat; ærarium, armamentarium, commodum publicum, velut sanguini suo æternum curat? dum alius, qui, ut Seneca loquitur, diadema gessit, cujus electio invidia, continuatio labor, & finis est odium, hæredem non habiturus coronæ, tametsi sanguinis habeat, non adeò regni, ac suorum prospicit commodis, ut videlicet hi se meminerint Regios fuisse liberos, opibus,

bus, & dignitate pollentes ; etsi regnum inimicis ipsis in prædam obveniat, illi & citra metum securi, & supra invidiam potentes sine sceptro perdurent. Unde fit, ut, cum fortuna mores etiam mutet persæpe, principio electionis Trajanum populus experiatur, & quietem; deinde verò sub Diocletiano, aut Maximiano ingemiscat, & seditio- nibus ac turbis commota omnia defleat, & queratur.

Ex parte *Civitatis* porro quid successione felicius ? tum quia vere- tur populus in eum quid iniqui tentare, quem successorem Patris si- mul, & vindicem novit ; tum quia suapte ad reverentiam, & obedi- entiam magis inclinatur, dum cunas pueri ad purpuram nati, à Deo, & natura ipsa sibi velut digito demonstratas, & erroribus minùs ob- noxias, quàm in electione fieri solear, adorat, & veneratur. Ideo- que nec indignatur parere ei, quem priusquàm lucem subierit, nasci sci- vit, ut imperet. Præterea in successione abest civitatum pestis di- scordia, & seditio, quæ in electione specioso libertatis titulo adest communiter. Ambitio privatorum, & cupiditas eligentium, factio- nibus urbem convellunt, quæ sæpe (ut quondam Romanos Syllæ, & Catilinæ tumultus libertatis causâ excitus) non nisi urbis excidio, & civium sanguine restingvuntur. Dum, qui imperare ambiunt, opibus, genere, armis, & animis pares, nec cedere invicem volunt, nec regere unà possunt. Electorum animos aut terrent, aut emunt ; & qui eligunt, non virtutis (Lipsius in monit.) sæpe rationem ha- bent, sed qui affectui, spei, ac lucro eligentium servit ; jam etiam cor- ruptela pecunijs, sponsonibus, ac matrimonijs votorum trahit suffra- gia : eligiturque, non qui optimus, & dignissimus, sed potentissimus, aut felicissimus, cujus ignavia Electoribus ipsis regnandi potestatem sæpe concedat.

Unde meritò Tacitus 1. hist. c. 56. *minore discrimine sumitur Princeps, quàm eligitur* : nam in electione electus ipse obnoxius vivit eligentibus, utpote quorum votis debet imperium ; & cum in hos sæpe nihil au- deat, non levis justitiæ sit remora. Cum porro liberos suos à morte in ordinem redigi posse noverit, deglubit regnum majori studio, ut suis corradat ; & insolita dignitas animos suscitât ad audendum in su- os. Vel certè, ut filio regnum stabiliat, venales emit animos, nun- dinatur favores & amicitias Pater, per quas procantibus exteris re- gnum præripiat. Ex quibus si partium studio eligantur plures, væ Reipublicæ ! Ut sensit Imperium Germanorum extincto Henrico VI.

Friderico II. Rudolpho I. præsertim verò Henrico VII. Anno 1322. dum alij Ludovicum Bavarum, alij Fridericum Austriacum delegerunt. Sensit Hungaria, dum aliàs superior Ungaria Jöannem Zapolya, inferior Ferdinandum I. Regem salutavit; aliàs Mathiam Corvinum pars, pars alia Casimirum Polonum sceptro ornatum volebat. Sensit Græcorum Imperium Alexio Imperatore sinè liberis decedente, dum, ut habet Choniates, *alij atque alij variè nominabantur; sed omnes, qui sibi opportuni, aut utiles essent, nominabant.*

Et quamquam non suâ causâ, sed ratione sinceritatis genti ingentæ, amoris in pacem, & Patriam, genti alicui convenire præ cæteris possit electio, præ successione, ut est in Germanico Imperio: his tamen ipsis incommodis ut mederentur leges, quàm exiguo numero Electores definiunt? quàm acriter stringit aurea bulla? quanto studio contemptui Imperantis præcavent? dum ferè potentissimum, & clarissimum deligunt; quàm denique sinè præjudicio electionis liberimæ, Electorum modestia, prudentia, & in Patriam charitas ferè tamen in Imperantùm liberos diadema transfert, ac purpuram? adeò, ut testantibus monumentis Antiquitatis, nullus Imperatoris filius quietâ electione sit præteritus. Quod ipsum Augustissima Domus Austriaca, communi orthodoxi orbis gaudio, continenti in 286. annos serie hodièque fati demonstrat. Quod ipsum bellicosa Polonorum Respublica utinam eâ constantiâ observâset, quâ Jagellonicam Familiam pari serie, sibi olim regnantem constituit, dudum sanè sinè sexcentis tumultibus, quibus hodièque scinditur, Ottomanæ Portæ dominatum vel ad Euxini Ponti terminos, vel in Asia Istro transito victrix minuisset. Claudio rem omnem cum Lipsio in monitis: *ubicunque bonum, & laudabile regnum in Perside, Macedonia, Ægypto, Sinen-sibus, in Hebræis ipsis, successio valuit.*

Si succedere genitori liberos oporteat, legitimis tantùm jus est. Spuriij, gentium, & populorum jure vetantur. Inter legitimos primogenito jus favet; & si duos nasci uno partu contingat, uter prior in lucem prodijt, sceptri jure potitur. Primo-genitus is porro etiam jure censetur, qui ab hoc regni capite, etsi nondum regnante, sit genitus; sanguini enim natura id tribuit in successione, qui in utroque filio idem est; néque enim per accessionem regni mutatus est in Patre sanguis, ut alter regni tempore genitus alteri sit præhabendus.

Quodsi primo-genitus mente sit captus, jure regni non gaudet, ut

ut qui nec se, nec suos regere possit. Secundo-genitus igitur regnum capessit. Quodsi verò infania ad tempus, vel ægritudo obstet, jure non destituitur, sed adjutorio eum levare oportet. Imò néque Sacerdotem non religiosum (nisi peculiaris lex gentium vetet) jura, aut exempla arcent à solio. Sic Henricus Cardinalis Lusitaniam, sic plures alij alias rexerunt Provincias. Dixi tamen *non religiosum*; nam religiosus alieno obstrictus imperio, nisi votis à Pontifice solvatur (cujus exempla non desunt) regiæ successionis capax non est. Si Primo-genitus vivo Patre decedat, Regis nepos succedit præ patruo, quia in spem regni natus est. Si moriantur omnes hujus liberi, succedit Regis frater; si hic quoque mortuus sit, succedit is, qui vicinior est lineâ, non autem gradu. Lineæ regiæ tot sunt, quot filios Rex relinquit: ex his succedit prior lineæ, quamdiu hæc durat; hæc extinctâ succedit secunda, & sic reliquæ. Ut cum Juris consultis censet Vernulæus. Fratribus Regijs ac sororibus, cum Rex omnibus potiatur, vel certa regni portio pacificè possidenda, vel pensiones annuæ statuuntur. Barbarum enim, quod gentibus nonnullis cum Turcis commune est, ubi inauguratio novi Principis, Fratrum, & sanguine junctorum cæde crudeliter decoratur. Felix cætera imperium, cui plures in successionem sint Principes. Numerus enim horum, firmissimum Imperij columnen Lipsio, munimentum Tacito dicitur.

Fæminarum porro imperium, nisi lege, aut Patriæ moribus vetitum sit, non est, cur penitus rejiciamus, ut bene Lipsius l. 2. c. 3. Estò namque rideatur Europa à Sinis, velut fæminarum Imperium, cum tamen ipsi, Martino Martinio teste, inter prima suæ Monarchiæ tempora fæminam imperantem censuerint; estò consilij, & senatu Roma fæminas exesse voluerit; estò imbecillis, & grandibus curis minor, imò & sævus, & arrogans per licentiam sexus judicetur; cum tamen néque illis virtutis via præclusa sit, coronis cur arceri debeant sexûs solius causâ, non patet. Fuère scelestæ nonnullæ, fateor; Jezabel impia, crudelis Athalia, Laodice sex filiorum suorum carnifex, luxuriosa Cleopatra, & in fratrem immanis, Messalina, Faustina, Fredegundis sentinæ fæditatum; sed hoc pacto nec viros imperio dignos concludere oportebit, cum & horû plures infanda quæque patrârint.

Ætas omnis heroicæ mentis fæminas nacta est, quæ, ut bene Tacit. l. 6. curis virilibus fæminarum vitia exuerunt. Sacræ literæ Jahaem, Deborah, Judith, Estherem, quantis laudibus prosequuntur?

Historiam reliquam nunquid Placidia, Pulcheria, Mathildis, Irene Augusta, Libussa Bohemorum, Wenda Polonorum, Maria Ungarorum, Margaretha Belgarum, Anna nuper Anglorum commendant? Annon Semiramis Babylonem auxit, & munivit? Justin. l. 1. Nunquid Tomyris ipso Cyro precepto fines auxit? Herod. l. 1. Nónne denique Artemisiam Cariæ Reginam pro Xerxe contra Græcos strenuè pugnasse ex eodem l. 8. novimus; ut Amazones, quas inter fabulas censent nonnulli, decantatas, Zenobiam Palmirenorum, Mauviam Saracenorum Reginas regnis formidandas omittam.

Una inter omnes Pulcheria ad vindicandum hoc fæminis jus suffecerit Theodosij Junioris soror; Imperij, dum is adolefceret, felicissima gubernatrix. Cujus prudentiam Lipsius in monit. l. 2. c. 2. testatissimam vel eò facit, quæ, ut errorem fratris, libellos supplices, nè quidem viros, subscribentis corrigeret, sapiens id inventum commenta est; libellum ejusmodi à se confectum Fratri porrigit, quo Eudociam Fratris conjugem in servitutem sibi deposcit. Annuit non viso libello Theodosius, & Pulcheria Eudociam sibi mancipat aliquanto tempore. Repetit conjugem Princeps, cui sapiens Domina reponit: id, quod Cæsareo suum esset jure, se minimè reddituram. Libellum unà Theodosij manu subscriptum pandit, quo ruborem fratri, nè lecta quidem minùs cautè subscribenti, injecit. Absit proinde universim illud Aristotelis l. 1. Pol. c. 8. quidquid masculinum, naturâ magis factum ad imperandum fæmineo. Unde & Salica lex tum solùm mulieres arcet à solij hæreditate, dum mares adsunt; cui & ego libens subscripserim.

QUÆSTIO ETHICO - POLITICA.

Uter Principatus felicior, gentis rudis, an cultæ?

Pro Rudi.

NUnquam felicior reperit serpens, ac dum aprica vallium nullis horrent sentibus, aut spinis. Serpens regnantùm omnium icon pariter, & censura. Bene consultum Principi, meliùs Reipublicæ, cum Providentia serpentem signat in Principe, nullis in via dolis columbæ simplicitas lucet in populo. Quia obicem non patitur oculus, ubi recessus nulli, non tam lustrat omnia, quàm lustrando deliciatur. Candor vulgus, Principem vis mentis commendet; ut regat iste, Cælum constituit, regatur illud. Alterius officio, præter excellam indolem, mente; hujus obsequio, solo opus est animo. Néque rudi deest sim-
pli-

plicitati animus, dum imbecillis conscia mentis, alienis & cupit, & gaudet regi juribus, tutius rata jubentis parere arbitrio, quam duci suo. Et bene; docet ferè, quod nocet; docet pariter, quod deest; errat semel, qui sequitur, si error obveniat; duplo errat, qui ducit: quia erroris sui pariter, & alieni prædes est. Meritò gentes complures debitam cunctis dotem credebant, infra Principem sapere semper velle: quisquis supra illum sapere ausit, læsæ reus sit Majestatis. Acerbior nulla humanæ vitæ est sors, ac judiciorum, sensuum, & si ita fas loqui, cordium singulorum telonia. Omnes hæc ostracismi lege si non damnatur, multatur certè; Princeps tantò amplius, quantò ut eminet cunctis altior, super omnes nævo sinè esse eundem seu dignitas jubet, seu populus cupit. Quàm felix hoc uno titulo Princeps, cui rudis populus paret; simplex mens, ut simplici oculo spectat consilia, & facta Principis; sic benevolo est animo, agendo omnia è jubentis imperio, ipsis adeò nutibus obsequendo. Quàm commune, tam acerbum ferè Principibus malum est, subditorum curiositas, quæ, quantum alieni scrutatrix est muneris, tam sui incuria. Abest hæc, dum rudis simplicitas populum tenet. Cessat tum observantia temeraria, cessat judiciorum, & decretorum trutina; cessat animus, quo, aut urgeat, aut, dum in scirpo nodum quærit, vincat contraria. Da rudem gentem, regula illi non imperia, & minis firmata erunt sancita, sed nutus; umbra sui solem index, vulgus tale Principem sequitur, non quia debet, sed quia vult. Hic unus illi super Pandectas omnes, & sacram est paginam. Oraculum in eo Delphicum se rati habere, quod audiant, cui obaudiant. Cautos super Argum; providos, & sapientes se censent, tum maximè, dum unius ductu sinistris obicem statuunt, aut medelam ferant: secundos eventus aut fundent, aut prosequantur; belli & pacis studia pari sorte definiant. En quanta felicitas populi, Regis, Reipublicæ, dum simplicitas pacis atque concordie est fundamentum. Felicitas populo, facilitas Principi, reverentia in Regem, universi salus. Manus, ut oportet, sexcentas talis numerat Respublica, caput unicum. At estò, aut langueat, aut obtundatur vigor dexteræ noxio spiritu: sibilus flectet myricam; dum cultioris, quia doctioris gentis quercina robora vix fulmina torquent in obsequium. Væ rectoribus animantium, si suas nõssent vires. Nunquam paveret sonipes, plaustra camelus non ferret, turres Elephas, nisi ignorantia eos obsequentes, nos felices suâ ipsorum facerent ruditate. Quid, quòd

quòd nulla hinc conspiratio, seditio, doli. Ut quæ oculatos petunt; quibus, dum suspecta omnia, aciei quòque sint pervia regnantium consilia. Curiositas cultum, & doctrinam sequitur. Hæc in nullo ferè Principe, quod carpat, non reperit. Spernitur tum facilè, qui carpitur. Ægrè paretur ei, qui spernitur. Dum contrà nunquam se magis produnt obsequia, ac ubi amplissimum à scientia, cultuque discrimen est; ut luna, quò à sole remotior, clarior nitet.

Pro culta gente.

Quid acerbius Principi, vafra, an duras moderari cervices? problema esto: ego sententiam fero, utrisque pari demerito igni, & aqua interdicendum esse. Umbra est Princeps, cujus nutus legum vicem non obtinent. Quam porro vicem referant, ubi pervicacia clavum tenet? quæ enim speranda aut promptitudo, aut constantia obsequij, ubi exilitas mentis cerebri loco congenita neque dignitatem purpuræ, neque sui debitum officij noscendi est capax. Quanto amplius eminet Princeps fastigio, tantò majoribus licèt sit dignus vulgi officijs, non in hoc tamen passim censetur à populo stare dignitas ejusdem, solij nempe culmine, decore purpuræ, pompæ frequentia. Imbecillis est populo mens. Non assequitur Herculeis paria viribus curarum pondera, quibus amplius, ac ornetur auro, gravatur purpurâ: Spinas diadematis nescit, quibus caput Principis petitur; cæcutit, quo pacto tormenta animi felicitatem illam extenuent, in qua, quia nihil asperi palpant, reperiri quòque nil existimant. Mensura nempe judicij mensura ferè est sensuum vulgi, cæcutiunt ad solem nocturæ, sibilum furdastri non sentiunt. Acriores quamvis sint stimuli, quibus Princeps configitur (ut ferè latentia mala furunt acerbius) nulli tamen esse creduntur, quia nulli passim videntur. Et nonne vel eò acerbius sit fatum purpuræ, tum quia ruditati cæcæ imponitur fulgore ejusdem, aculeis spinarum scatentis; tum quia potentiùs configunt animum vulnera, quæ, quia latent, nulla censentur: atque adeò adjectorem, aut miserantem nullum habent. Quare cum suis divitem commodis, nullis obnoxium incommodis vulgus Principem spectat, ut amamus nostri causâ acerba ferentem, sic sinistro judicio pronum est Principem minùs amari. Minùs quisquis amat, si ruditatem addas, ut pervicax nullo negotio est, timoris ferme solius fræno stringendus est. Neque mirum. Nulla ignoti cupido, minùs amor. Pabulo nutritur flamma; amor amantis per adversa me-

ritis, ut pabulo crescit. Hæc si non videantur, amabilitatem non indicant, atque adeò pondus amandi non addunt. Nemo unus inter homines diligit, nisi quod tacitè ut minus, sin palam probet in altero. Probatur nobis ampliùs nihil, ac dum nostri causâ mala ferentem cernimus; propterea, quòd nos ipsos reflexo amore diligitur, cum alterum amamus, quia nostri commodi causâ patitur. Quid porro ab ejusmodi fungis sperandum, hoc præsertim ævo, ubi consilij plura aguntur, quàm viribus? Da discrimen, quis se ahenum pro Regis capite opponet? Quis sanguine, & morte Patriæ, ac Reipublicæ fidem satis suam probabit? Fidem nescit, qui neque, cui fidem probet, Andabatarum more, neque cur probet, satis cognoscit. Comendat Principatum amori comes tractandi facilitas. Non hæc rudis populi sunt prærogativæ. Cervicem rudem durities, & pertinacia passim consequitur. Scilicet cum ratio, judicium, providentia exulat, impetus ferarum more habenas regit. Tormenta ipsa, aut verbera vix adeò durum compescant, ut verba, ac ratio cultam, prudentemque gentem pelliciunt. O quantò felicior purpura, sva-
vi cincta illicio, quàm duro compedum, aut catastarum satellitio horrida. Ad hæc inconstantius nihil multitudine rudi. Arundo ectypon sit, auræ cuivis obaudiens. Verbis rapitur, quæ audit; non merito, quod non assequitur. Corticem pensat, non nucleum. Hinc pretio ferè cuique venalis. Da Catilinam, non pro Rostris cum Tullio utiliter, sed plausibiliter dicentem; mancipia linguæ suæ gentem totam numerabit momento. Trajanus testis sit. Limes ejus erat Imperij communis cum orbe, & natura. E tot subactis gentibus vix ullam censuit fidem, quia omnem rudem, & barbaram. Pari levitate stat illis fides, atque perfidia, quòd stoliditate suâ nec illius decus, aut debitum, nec hujus probum, aut scelus assequi possint. Et quo pacto Argis ævi nostri hostibus noctuæ hæc suas ipsæ amantes tenebras resistant? non clangor litui, fragor armorum, aut impetus laurum extorquet, meliùs rudi gente id tygris, aut panthera præstabit. Jungenda militari virtuti cura, solertia, providentia, non ignavia rudis; nè lanienam magis subeas, quàm arenam. Cultioris hæc omnia sunt populi decora. En, ut & in pace decus, & in bello præsidium gens culta sit Principi, præ ruditate inculta.

QUÆSTIO IV.

De Rebus publicis hodierni orbis.

§. I.

Romani Imperij Respublica; numerus, & munia ejusdem Electorū.

XXXIII.

Signa quot alta vides Domino famulantia soli,
 Cuncta suas obeunt officiosa vices.
 Multa Teutonicæ quôque sint licet astra coronæ,
 Nulla vacant: proprium singula munus habent.

DOCTRINA POLITICA.

Europa omnis partium orbis mole suâ, & ambitu minima; dignitate, opibus, sapientiâ, & armis maxima, Monarchicam alibi, Republicæ formas alibi obtinet. Duo censet imperia, *Romano-Germanicum*, seu *Occidentis*; tum *Orientis*, seu *Romano-Turcicum*, cui hodie præest Achmetes. Regna majora decem, minora complura; Ducatus, & Principatus quàm plurimos.

Romanum à Roma condita anno orbis 3230. Regibus primùm, tum Consulibus, Cæsaribus demum, seu Imperatoribus paruit. Primus horum Julius *Cæsar*, à cæsarie, cum qua natus, vel à cæsa Matris alvo dictus; *Imperatores* porro dicti sunt, eò quòd invisum Romanis Regum nomen fuerit. Cæso per Julium Brutum, & Cassium in senatu deinde Cæsare, Triumviri Imperio dominabantur, Antonius, Lepidus, & Octavianus, qui superatis cæteris, & ad Actium præsertim Antonio cum Cleopatra, Imperio potitus, annis 40. dignitatem hanc stabilivit, & posteris transcripsit. Caput orbis, & Cæsarum sedes Roma sola permanfit, donec Constantinus erectâ Urbe sibi cognomine Constantinopoli, Imperium in occidentale, & orientale per filios est partitus. Desijt subinde in Augustulo Imperium Occidentis, & Regibus paruit Italia. Donec Carolus Magnus Adriano Pontifici contra Desiderium Longobardorum Regem suppetias tulit, & in gratæ mentis contestatione, annuente Nicephoro Occidentis Imperatore, Romanorum Imperator à Leone Tertio est salutatus, anno Domini 800. A Francis in Saxones, Bavaros, aliósque sceptrum subinde translatum. Donec concordi Principum Germaniæ calculo sub Ottone III. Imperatore sancitum, neminem, nisi germani nominis Principem in Imperatorem eligi posse, quod ipsum à Gregorio V. Ottonis consobrino legimus confirmatum. Tum devolutâ in Rudolphum I. Habsburgicum coronâ, & per varios Imperio gubernato, hodie continenti successione, ab anno 1438. Augustissima Domus Austriaca clavum moderatur. Quodsi mirari velis hanc continuam domûs unius successione, causam accipe ex statu Imperij, titulo de Opibus Imperator: Ubi præcipitur: licet electio vigeat, tamen inter alia, quàm maximè Electores opum & divitiarum tenentur habere respectum, ut videlicet talem in Imperatorem eligant, cui ex patrimonio proprio tantùm supersit æris, quantum ad magnificentiam hanc

sustinendam satis esse possit. Néque libertati Germaniæ Virtus Austriæ coronata unquam fuit adversa.

Forma duplicis hujus imperij est Monarchica. Germanici insuper est Electitia, Aristocratia, & aliquantum Politia mixta. Lampadio teste P. 3. c. 7. Cæsar Aristocratici Imperij partem dimidiam solus obtinet, & multa solus monarchicè temperat. Multa enim, præter Imperatorem, qui caput est, etiam à cæteris, veluti à membris, dependent in hac gubernandi forma, scilicet ab Imperialibus statibus, qui tres sunt. 1. Electorales. 2. Principes seu Ecclesiastici, seu sæculares; ad quos Landgravij, Comites, Barones reducuntur. 3. Liberæ Civitates, quæ in Svevico latere sunt 31. in Rheno 35.

Imperator Romanus, cum per bullam auream à Carolo IV. certis legibus definitam, jure jurando in coronatione, & unctioe sua se obstringat: *Se velle Catholicam Religionem servare*; præterea cum habeatur in capitulatione Imperij, quod juret: *se velle debitum Pontifici honorem habere, & Ecclesijs donata conservare &c.* videre licet, non nisi Catholicum hæc dignitate ornari posse. Jura ejus sunt: bella indicere, sancire fœdera, Civitatum, & Academiarum jura tribuere, Electores facere, Duces & Principes creare, imò & Reges dicere, ut Henricus IV. Wratislaum an. 1086. Philippus Imperator Primislaum Bohemorum Ducem Regem an. 1199. ità Stranskius in Geogr. Boh. c. 8. Leopoldus I. Brandeburgum Electorem Fridericum tertium 1700. Regem Prussiae dixere. Vestigalia tamen non sine Electorum consensu instituit. Spirensi Camerae Imperiali Cæsar non subest, sed caput ejus est ipse. Ubi Cæsar residet, vi bullæ aureæ C. 9. Judicium Imperiale morari potest, Imperij res tractans; hujus tamen consilij Cæsarei vice-Cancellarius locò Moguntini licet esse possit Nobilium quispiam è Comitibus, vel Baronibus Imperij, non tamen potest esse Nobilis terræ alienæ.

Primus ab Imperatore Rex est Romanorum, qui ut vivente Imperatore eligi potest, ità electus, sæpius nihil, vivente, nec impedito, aut inhabili reddito Imperatore, suo nomine facere potest. Vicariâ potestate præest imperio, & successor certus sine nova electione, ut Delphinus Gallia, Walliæ Princeps in Anglia. *Caput & Augustus* dicitur, simplicemque aquilam in insigni gerit, Imperatorem tamen *Dominum* nominat, qui etiam *semper Augustus* dicitur, & duplex eadem

eidem aquila pro scuto est. Hodie cum etiam Reges hunc sibi titulum arrogarint, Imperatori dari solet *Augustissimi* titulus.

Imperator olim omnium statuum suffragio eligebatur, sub Otone III. ad 7. duntaxat Electores devoluta est fors, quod ipsum *Bulla aurea* Caroli IV. confirmat. Regia horum est dignitas, & potestas. Unde Ecclesiastici 3. Moguntinus, Colonienfis, & Trevirensis Cardinalibus ipsis in celebratione Curiae Imperialis non cedunt; sic Colonienfis Legato Apostolico Cardinali Maronio non cessit. Saeculares pariter 4. videlicet Rex Bohemiae, Palatinus Rheni, Saxo, & Brandeburgus Regibus ipsis competunt; hinc Marchio Brandeburgicus Rudolpho II. tum Hungariae Regi Ratisbonae cedere detestavit. Jus est Electoribus Imperatorem dignum eligendi, qui etiam Wenceslaum ignaviae suae causa post 22. annorum gubernium exauctorarunt. Praeterea ad utilitatem Imperij celebrandi comitia inter se, monetam cudendi, fodinarum &c. quae Regum propriae sunt. Juxta bullae aureae sancita non requiruntur ad validam electionem omnium Electorum suffragia, sed sufficit eorum pluralitas sola. Haec bulla aurea a Carolo IV. sapientissime instituta est, ad firmandam pacem Electionis Germanicae, quae alias facillime turbis obnoxia esse consuevit; estque bulla haec nihil aliud, quam consensu Imperij statuta nonnulla, circa requisita ad eligibilitatem, item modum coronandi Caesaris, & ejus auctoritatem, demum, circa Electorum potestatem.

Romani Imperij nomine tota venit Germania, quae a Caesaribus Maximiliano, & Carolo V. in 10. circulos distributa est. Suum quisque circulus directorem habet, ad quem querelae deferri possint, & debeant, priusquam ad Curiam Imperialem, & Caesarem rerum omnium arbitrum causae devolvantur. *Austriaci* director est Archidux Austriae, Augustissimus hodie Imperator. *Bavarici* Archi-Episcopus Salisburgensis, & Dux Bavariae. *Svevici* Episcopus Constantiensis, & Dux Wirtembergicus. *Rheni Superioris* Episcopus Wormatiensis, & Palatinus. *Rheni Inferioris* Archi-Episcopus, & Elector Moguntinus. *Burgundici* Rex Hispaniarum. *Franconici* Episcopus Bambergensis, & Marchio Culmbacensis. *Saxonici Superioris* Elector Saxoniae, & Elector Brandeburgicus. *Saxonici Inferioris* Dux Magdeburgicus, Dux Bremensis, & Dux Luneburgensis alternant. *Westphalici* alternativè Episcopus Monasteriensis, Rex Prussiae, quae Dux Cliviae, & Palatinus

nus Jul. Silesia, Bohemia, & Moravia circulo nulli adscribitur; rege tantum suo gubernatur. Mantuam, Mutinam, Regium &c. Matricula Imperij per Lampadium sibi adscribit, jus tamen suffragij non habet.

Celebratis comitijs, quibus non de Rege, vel Imperatore eligendo agitur, Electores, & Principes viritim dicunt suffragia. Comites & Prælati curiatim. Civitates simul duo obtinent vota, & quidem sententiâ non nullorum non modò consultandi, sed etiam suffragandi.

Septem erant Electores principio, ut dixi. Additi his sunt duo *Bavarus*, & *Brunsvico-Luneburgicus*, seu *Hannoveranus*. *Moguntinus* dignitate eminet. Decanus hic est Collegij Electorum. Mensis unius spatio, Cæsare fatis functo, convocat Electores, eorumque suffragia excipit. Custos Matriculæ Imperij, tanquam Archi-Cancellarius Germaniæ. In Germania extra Diocesim Coloniensem dextrum latus occupat Imperatoris.

Trevirensis, cum Gallia olim ad Imperium spectaverit, Archi-Cancellarius est per Galliam. Primum ei votum aurea bulla tribuit. In confessu ex adverso Cæsaris sedet, facie in eundem intentâ.

Coloniensis Archi-Cancellarius est per Italiam. Votum habet secundum. Alternativè cum Moguntino coronat Imperatorem, extra Diocesim alterutrius, scilicet in sua quilibet. In sua Diocesi, & extra Germaniam à dextris Imperatori comes est.

Rex Bohemiæ, quicumque à suis electus fuerit (antequam Augustissimæ domui Austriacæ hæreditarium fieret regnum) elector erat Imperij; cæteri enim Electoratus gaudent successione, quæ si deficiat, Imperator pro libitu confert, quod non erat in Bohemiæ Regibus. Hic ergò Rex in electione est arbiter suffragiorum, & decidit, si vota sint paria. Per bullam tertium votum habet. Pincerna est Imperatoris, & primum offert potum Imperatori, non id tamen tenetur præstare coronâ actu redimitus, nisi propriâ sponte velit. In comitatu Cæsaris, Cæsarem, & Regem sequitur, Imperatricem præcedit.

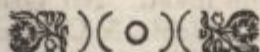
Palatinus Rheni, nondum instituto Electoratu Bavarico, Archi-Dapifer fuit, & primum Imperatori attulit cibum. Vacante Imperio, per Rhenum, & Sveviam vices agit Imperatoris. Pomum aureum Cæsari desert.

Saxo Archi-Marescallus avenam primus solet distribuere, dum solennia Curia celebrantur. *Ensis* portare solet enses Cæsaris. Per inferiorem Germaniam Vicarius est Cæsaris.

Brandeburgus Archi-Camerarius, aquam manibus Cæsareis porrigit. Sceptum Imperiale gestat in publicis actibus. Sextoque voto gaudet per bullam auream.

Bavarus Electoratus suum sumpsit initium per Maximilianum, in præmium bellicæ operæ Cæsari fideliter navatæ, cum factiosi Bohemorum non nulli Fridericum V. Palatinum in Regem assumerent, adversus Ferdinandum II. vivente adhuc Mathiâ Imperatore, Regem Bohemorum anno 1617. creatum. Pugnaverat Fridericus hic sinistra aleâ ad Pragam 1620. tum ad Hollandos salutis causâ sese recipiens, Electoratu exutus est. Recepit deinde, Osnabrugensis pacis pactis, Carolus Ludovicus Friderici filius cum Palatinatu inferiore, & cum Archi-Thesaurarij titulo Electoratum suum; eâ tamen lege, ut Bavaris cum Palatinatu superiore, & Archi-Dapiferi titulo Electoratus maneret, quorum stirps, si penitus fatis cederet, Palatino omnia rursus obveniant. At cum aliter visum esset Numini, & Palatina prius deficeret linea, 1685. Leopoldi I. favoribus Philippo Wilhelmo Neoburgico Duci Palatinalis Electoratus collatus est. E cujus sanguine Magnorum Genitrix Cæsarem Eleonora Magdalena Teresa Leopoldo conjux adlecta anno 1676.

Brunsvico-Luneburgicus, seu *Hannoveranus*, suam Leopoldo I. debet originem. Archi-Vexilliferi titulus cum Electoratu Ernesto Augusto obigit primùm. Cum tamen Dux Wirtembergius, utpote cui Imperiale vexillum commissum, non modicum obsisteret. Excepit ab hujus fatis Electoratum Georgius, Britannico hodie solio clarus. Gemina Brunsvicensis Ducatûs linea suo merito memoranda nobis hic venit. Luneburgica, seu Hannoverana altera, ex qua Wilhelminæ Amaliæ, Augustæ Josephi I. Conjugis Genitor Fridericus Calenbergæ, & Grubenhagij Dux. Altera Daneburgica, seu Wolfenbütellana, ex qua per Ludovicum Rudolphum genita Elisabetha Christina, Augustissimi hodie Caroli VI. Conjux Augusta.

QUÆSTIO POLITICA.

Utra felicior Respublica, multitudinis, an paucorum suffragijs Principem legens?

Pro Multis.

Jus naturæ, & Imperium duo sunt nomina, res una. Membra mentem, orbis Numen, Principem populus cælo datum adorant. Quid mirū, pacis, bellique interesse plurimum, ut ab vno pendeant omnia? cū sinè hoc, nè domus quidem, aut mapale rusticum, nedum Respublica sui secura consistat. At estò, unum præesse velis Imperio, hic unius, an plurium calculum ferat, vix quærendum existimo. Amari ab omnibus, & coli Principem lex, & Respublica imperat, quæ ametur, qui imperat forsan invitis, aut invisis? Regit omnes; ut rectè regat, amans nempe, & amatus, delectū, & suffragia ferat omnium, oportet. Non solis Procerum aulis, caulis æquè, & mapalibus civium dat jura sceptrum. Pari sorte parent fora cum Curia, communi lactantur sanguine, vectigalis, homagij, fidei. Quid nî ergo omnium quòque vota & petat antè, & referat imperaturus? Ægrè sanguis impenditur ei, quem indignum censent alij; parere aut nesciunt, aut nolunt, quorum adversatur aut ingenium, aut animus. Fides incerta est, dum invitis leges distantur. Det ergo sua Nobilium cætus suffragia, stat horum gloriâ Principis decus. Accedat civis, cujus nervo si non fundatur, stabilitur securitas solij. Claudat agmen plebs infima, quæ vita est Reipublicæ. Cor sunt primi, nervi secundi, sanguis ultimi. Quidquid horum adimas corpori, truncum sinè vigore cadaver; quidquid horum adimas Principi, umbram magis, quàm Principem spectabis in folio dominantem. *Per me Reges regnant*, divino docemur oraculo. Nunquam certior non tam hominis, quàm Dei diligentis est regula, quàm dum concors est suffragiorum unio, & sententiarum par sensus. Quem populus uno deligit corde, cæli, non mundi calculo solium tenet: vox enim populi, vox Dei. Discordia mentis, & oris, mendacium cælo & orbi invisum est; dum discordant suffragantium studia, mendacio par fatum Reipublicæ pestis est. Felicius nunquam, ac dum multitudo consentiens in solium levat. Nil Orienti, Sveciæ, aliisque frequentius, ac regni totius, plebis, & Optimatum studijs sceptrum deferri. Quàm sæpe, quia Electores pauci, pestis, non Pater occupat

pat diadema? dum clitella auro onusta gazas primùm , tum animos diligentium occupat, aut argentanginâ fauces laborant, nè deligant, per quem consultum publico, sed quem utile privatam poscit. Procul est pestis hujus discrimen, ubi populus deligit : quem si Cœlum ipsum aurum depluat, emere nunquam possis. flectuntur donis Numina, quidnî & paucorum venalia plus offerenti suffragia. Multitudini contrâ ferè comes est veritas. Sed & pestis rara, quæ, potentissima sit licèt, grassetur in omnes. Quid si tamen indemnâ sint diligentium corda, sint manus innocuæ hâc Autolici pice. Consentiant singulorum studia, nè deligatur alius, nisi qui dignissimus visus. An non pronior nihilominus error paucorum, ac sit Universi? Quæ Pharus adeò aut excelsa, aut clara, quæ vadum omne sinè offensione pandat decursui? Plura cerebra, plura volvunt; & oculi plura vident. Nihil magis Reipublicæ interest, ac deligi quemque optimum. Amæniùs quippe suo, & subditorum imperat commodo delectus, quia vel eò dilectus. Mos geritur imperanti faciliùs, cujus sponte sunt expetita imperia. Ut & pondus ipsum suaviùs premit, quod manus, aut arbitrium proprium lacertis imponit. Ubi amatur cum præcipiente præceptum, decumana etiam pondera solatia cenfet omnis Respublica.

Pro Paucis.

ERrat, qui principiorum multitudine perfectionem metitur effectus. Non copia, sed præstantia fundat felicitatem. Monstrum natura sæpe nesciret, nisi multiplici genitum sanguine. Quasi verò devium sit, quod in multa divisum, aut è multis connexum. Ordinem ferè paucitas, confusionem multitudo comitem habet. Plurium manus iconem, coquorum ferculum, architectorum mens palatium non perficiunt, sed deformant. Discrepant ferè sensus, ut genij, gustusve mortalium; quòdque probatum uni, non vacat alteri culpâ. Nunquam calculorum numero, sed judicio acri eventus rei pensandus. Et quis hoc quærat in trivio? abdita & sacraria, non computata sunt oraculorum delubra. Delectu Principis nil Reipublicæ majoris est ponderis; nil expectatione majus orbi: in hoc quantum multiplicentur sententiæ, acrimoniæ distrahitur. Vigent spiritus amplius nunquam, ac dum stringuntur in centrum; languent, dum dissipantur. Flamma flammæ addita incendium, & vim auget, quia naturæ ejusdem. Calculus ubi additur calculo, frequenter retunditur;

quia ubi copia, certa una hæc regula est, iudiciorum fore diffusum. Pœna hæc, an natura sit congenitæ hominibus arrogantia, dubites. Capitum censum sequuntur ferè sententiæ; quòdque acerbius, dum suæ cuique placent causæ, ut matribus liberi, quin ut quisque sibi; tam ægrè receditur à suscepto, aut propugnato consilio, ac à se, quia nemo facilè displicet sibi. Paucorum vota vix idem sibi sæpe statuunt centrum, quid multorum factura sunt? præsertim ubi spes allicit, metus retrahit, imber aureus fascinat? Facilior fors est paucos, atque multos in unum inflectere. Ut rivum duxeris lenius, quam torrentem. Naturâ ferè comparatum sic est, quantum distat à cœlo orcus, tantum nobilis à plebejo sensus. Ille, quia superficie capitur, ut cortex solus sensui subjacet, sic colorem vixdum, & vultum Principis spectat pro merito; dum sensus intimos rimatur alter, atque adeò suppreses clavo animos, & mentem pandit. Væ Republicæ avium, si talpa sententiam ferat, nunquam Aquila chorum ducet volantum. Adde, quòd scindi vulgus ferè oporteat, vel ideo, quia vulgus est? levitate, impetu, furo ducitur, imò rapitur. Inconstantia pari, quâ sceptrum defert hodie, rapit postidie, jure non demeriti, sed arbitrij inconsulti. Seditioni magis, quam delectui plebs opportuna est. Error eidem pronus & facilis simplicitate nativâ: doceri tamen impotens, quia parem non patitur, majorem non vult; erroris redargui minùs; quid superest? nisi ut sæviat licentiâ furens. Sopit flammam cinis; auram præbe, excidium vomet. Sic plebs, vim si addas, cervicem sceptro flectit, fortunis interim imminet, non animo, sed occasione nocendi carens. Occasionem præbe multorum delectu, intra urbem hostem senties, qui dum distractis viribus grandia tentavit nunquam; unitis, quæ tentat, rumpit. Numero arrogans fit ruditas, dum potentia & protervia ad arma provocet, & ferro decidat. Rara plebs, cujus pars læsa non sit: coquantur injuriæ veteres, & in ultionem urget memoria vulnerum, dum occasio cætûs est. Cerebrum scrutariæ penûs vix capax, de rege, de folio iudicet? sus de Minerva? Apage, nisi flagitijs, quibus non caret vulgus, vel patronum, vel conniventem deligi malis, quam vindicem legum, & arbitrum juris. Orbis sententiâ vide, & conclude. Romanos fasces non plebs, sed senatus Patrû annis, virtute, sanguine nobilis sacra vit quondam: hodie Imperium Imperiorum novem virorum delectu; vicarium ipsum Numinis solium purpurati duntaxat cætûs sententiâ coronatur.

§. II.

Quæ Imperij Orientis Respublica?

XXXIV.

Si virtute pares inter stirpe eminet alter
 Æmulus, est summo dignior ille loco.
 At solos qui jactat avos, stirpémque vetustam
 Æmulus, est summo dignior ille probro.

DOCTRINA POLITICA.

Imperium Orientis, quod hodie Achmetes regit, à Constantino fundatum Græci Imperatores tenuerunt usque ad annum Domini 1204. quo Comes Flandriæ Balduinus, Imperator electus, succedentibus deinde Latinis alijs, rexit. Anno 1452. sub Constantino, Mahometes orbis terror Bizantium barbaræ potestati subjecit, & expugnavit, Græcorum avaritiâ, & perfidiâ, hostium molimina promovente.

Ex eo tempore *Sultani* rerum potiuntur. Monarchicâ quidem, adeò tamen barbarâ potestate, ut supra Qu. 3. §. I. sub finem dixi, ut nè quidem auræ hujus, aut vitæ, quâ fruuntur, sese Dominum, quisquis ille fuerit, dicere auset; sed vitam, & fortunas gratiam esse Cæsaris, velut alicujus Numinis, fateatur. Néque immeritò, nam etsi clementiæ laudem peculiari studio Sultani Turcarum (ità hodie communi vocabulo Imperatores dicunt) in populo, ac subditis venentur, unius tamen illius arbitrio momento quovis fortunæ, ac vita cujusvis, vel maximi, pendent. Quo factum, quòd cupiditate inducti, belli cum primis tempore, quos opulentiores Provinciarum Præsides nôrunt, vitâ sæpe, ac fortunis momento exuerint. Reis, leviorum sæpe criminum causâ, bonorum omnium jacturam, & mortem ipsam gladio, vel resti ut plurimum gentis more, oppetendam ob Imperatoris Imperium in lucro, & honore ponentibus.

Nullus apud hanc gentem nobilitatis, aut hæreditatis est cultus. Virtus bellica sola nobilitatem fundat, & promovet: ac præsertim acre in Christianos odium. Literarum pariter, ac sapientiæ nullus usus, naturale duntaxat rationis lumen, & experientia moderatur consilia. *Bassa* ijs dicitur, qui nobis *Comes*. Geminæ in signum eidem præferuntur (nobilitatis id decus censent) caudæ equinæ perticis affixæ, vulgò *Tug*. Cui trium caudarum jus est, nobis *Princeps*, ijs *Vezirius*, seu *Uztuglij Bassa* dicitur; nèque ulli gloria hæc obtingit, nisi quibus Cæsaris nomen decretis subscribendi munus est. Aut si quem peculiaris fides bellica, & virtus distinxerit. Imperator 7. *Tug* honoratur.

Duo in aula à Cæsare obtinent summam dignitatem, & potestatem. *Vezirius*, seu *Vesiriasam*, belli Ducum caput. Et Præfectus aulæ seu *Bascapu agassi*. Ille bellum omne moderatur, & Patrimonij Cæsarei custos, & pro necessitate eventuum, alienator est. Camera
Præ-

Præsidis rationes exigit, & thesaurarij. Aulæ Præfectus Cæsarei ærarij tributa, & rationes lustrat, nè aut fraudibus detrimenta, aut injusta incrementa sumat cum onere populi. Utriusque rationes vestigantur à duobus, quorum summa est authoritas, Cæsari à secretis; qui fraudem, si quæ in perniciem ærarij admitta sit, Cæsari detegunt morte piandam. Vezirij porro dos maxima censetur, singulos in annos ærarium aliquâ sui parte ut augeat; néque enim aliàs melius gentis avaræ animos lucrari potest.

Quatuor à Vezirio Principes, Ægyptum 1mus, Babiloniam alter, Nissam 3tius, Bosnam 4tus obtinet. Triennio rerum potiuntur. Tum successor Provinciæ statuitur à Vezirio. Hi ferè reduces à sanctioribus consilijs, & Vezirio ipsi sunt successores. Septem alijs ad consilia Vezirius utitur, quos vulgus *Cubbe Vezirios* nominat, quorum caput *Nissanghi Bassa*, tum maris Præfectus *Capitan Bassa*, qui absente Cæsare vicariæ sunt potestatis. Et præsentem etiam eodem Sultani nomen subscribunt. Vezirio tria, Cube Vezirio mille, Imperatori 40. Janitscharorum, 30. Spahorum millia (Equites isti, pedites illi Turcis sunt milites) comitatum præstant, & excubias agunt.

Dicti 4. Principes consilijs à Vezirio reguntur. Primus eorum *Ægyptius* 27. censet Provincias, 20. millium præsidio firmas. Pars horum Candiam, pars Meccam scurræ Mahometis fanum, pars præsidia, & confinia adversus Indos, & Sinas tuetur. Belli tempore horum 20. millium numerus demitur nunquam, sed suo ære Pro-Rex octo hominum millia sistere jubetur. Quodsi Indos bello petat Pro-Rex, cum suis octo millibus ipse cum Imperatore cogitur proficisci. *Babylonicus* 12. bellatorum millia numerat, Provincijs quinque, maximè adversus Persas tuendis, necessaria. Si bellandum cum quopiam, Persis exceptis, sex millia secum in Cæsaris obsequium ducit, reliquis 6. præsidio relictis. Si Persa petendus, vi omni domi suæ hostem adoritur. *Bosnensis* tria bellatorum millia sistit; quia verò regio omnis, Imperatoris munere, in octingentos penè *Saimos*, virtutis bellicæ causâ, divisa est, horum penè quivis belli tempore 100. secum pugnatore cum adferat, quot ex his millia cogat, nullo negotio conjeceris. Ad hæc tartaro si pax sit, trecenta millia sistendi copia est facilis, quæ tamen vix vicenis ad belli regulas culti exercitûs millibus paria sint.

Belli, si quod imminet, apparatus, universo imperio geminis datur

datur mandatis, ad Vezirium altero, altero ad Janitschar-Aga, seu peditum Ductorem. Hi subinde ex omnibus ditionibus militem cogunt, quisquis armorum tractandorum capax. Tum mercatoribus, & cauponibus, ut alimenta Provincijs, ut viarum commoda procurerent, imperatur. Nullis stipendijs meritori, ad exercitum, plurium millium censu, confluunt; qui exercitum suum excursionibus identidem præcurrunt. His porro cum per solas excursiones vitam ducere non liceat, annona sumptu Cæsaris tribuitur. Procedente Exercitu ea est disciplina, ut minimam colono, fortunis, aut agris illatam injuriam morte piare debeat miles. Vicem militum, si res possit, opifices, lixæ, & calones subire coguntur.

Occupatis regnis, Cæsaris arbitrio dividuntur Provinciæ, harum tributis militaria penduntur stipendia; quod his redundat, Patrimonio Cæsaris libero obvenit. Nam cæterum prædæ pars tertia Cæsaris, officialium, & militum cætera est. E captivis junioribus, sicut quisque obvenit Imperatori. Hic si moratus, aut docilis, aulæ adlegitur; si contra, Janitscharis adscriptus aut fidem ejurare, aut necem oppetere, aut Imperatoris triremes petere cogitur.

Tria cæterum gens omnis commendatione digna numerat. Caput est, quod ad odia sua frequentanda impellat. Misericordiæ, & in multis etiam æquitatis quod adeo amantes sint, ut pro eadem extrema quævis pertentent. Nam & egentibus, aut infirmis ferè succurrunt benignius; & (cum Cauponis viatorijs regio ferè careat) domibus amplissimis viatorum commodis servituris instruendis, tum etiam fontibus publicis curandis immensam auri vim profundunt, perenni nominis sui gloriâ, & aliorum commodo. Hæc si excipias, ferina barbaries, & sui impotens luxuria omnis gentis est regula, & idæa; & Vatiniano majus in Christi cultores odium. Quo stimulati, cum numero, & viribus corporis valeant, Christianas dudum sub jugum misissent Provincias, si disciplinæ militaris, præsertim Janitschari patientes forent.

QUÆSTIO ETHICO-POLITICA.

An Nobilitatis potior sit habenda ratio ad Reip: munia?

Negatur.

UT costa quadrati cum diametro Mathematicis, sic Reipublicæ moderandæ dignitas sanguinis regulâ metienda non est Politicis.

Vir-

Virtutem poscunt munia, non sanguinem. Cui æmulus in arena est Hector, non auream quærit vel hastam, vel cassidem; sed robur, & aciem calybis. Ubi architecto, pictore, navarcho res eget, non unde is genitus, sed artis specimen petis, ut salutem tuam committas, ut sapienter deligas. Sic delecturus, non quo sanguine, sed quâ virtute sit animus deligendi, considera. Quot flumina, suo etiam principio grandia, absorbet Ister, qui origine rivus est? grandia omnia id sibi vendicant nomen eo, quod actu sunt, non quo cæperunt. Imò melius est ferè, quod ferius venit; vel naturâ, vel arte nempe politum magis. Quis auro pretium neget, etsi Ditis fauces in cavernis occupet? purpura mare quondam incoluit, byssus vermis erat, unio fundus abyssi, cedrus planta fuit exilis. Quis merito? quantus animo? non, à quibus? in Ministro spectandum. Genus, & proavi, & quæ non fecimus ipsi, non ea nostra sunt. Suo levari quemque oportet decore, non alieno. Non nascuntur, sed fiunt merita; utpote decora, non uteri, sed animi. Non origo, sed qualitates hominem probant; laude vel opprobrio, atque adeò solio, aut pulvere dignum efficiunt. Quid sædius, divitem, gloriosum, fortem videri, sed alieno duntaxat? ridebitur, ubi cornicula plumas posuerit. Fama ipsa, si dissimilis sit meritis, obest magis, quàm prodest. Quantò felicior! qui Patriæ, & sangvini nobilitatem fundare ipse & possit, & velit. Ut adeò à viro & sangvis, & Patria, non à Patria, & sangvine vir gloriam auspicetur. Sortis, non animi est, aut sangvine, aut Patriâ nobilitari. Laude porro indignum est, quod foruiti duntaxat est eventus. Meritò Alphonsus Regis filium, Regis nepotem, regis fratrem se dici audiens, risit, laudanti reponens: *hec mea non est, Majorum est. Nobilitas vera non à testamento, sed à virtute.* Multos Therfitis genuit orbi natura, heroum tamè numero accensuit virtus. Alios genuerunt Scipiadæ, & in Therfitem indoles, & facta mutârunt. Vis nôsse, uter dignitate sit dignior? vide à quo major accedat Patriæ dignitas. Multi sæpe sunt hæredes sangvinis, non tamen unâ virtutum sangvini parium. Non diffiteor, latent in traduce propagine semina ipsa cum vita congenita; at hebetatur nativa calybis acies dulcore succorum. Enervârunt Campanæ delitiæ domitorem Urbis. Quid dicendum, dum suos primis à cunabulis non nisi Campanas inter Bajas nobilitas educat? indulgentiam, & blanditias generosus nescit animus. Serpentibus gaudet Alcides, dum vixdum, quem proterat, satis cognoscit. Desipit togâ, ac sago illustris Pallas, ubi licentia, & libertas

animum occupat. Non bene Martis incommoda, regionum, aërisque intemperies sapiunt animo voluptatibus effæminato. Vigiliæ Marti, aut Minervæ non consecrat, cui cervicali opus est semper. Malè frænatur Respublica, cùm vanitas dominatum, literæ exilium colunt. Consilijs non fervebit anima, cupedijs, & spectaculis à puero docta. Hinc Carolus V. Cæsar egenos Parisijs virtute pollentes prætulit sanguini ad dignitates. Supplet namque industria, sciendi, agendique cupido, quod negat sanguis, imò etiam excedit. Oneratur, non ornatur ignavo nobili Respublica, partim exemplo, partim appendicibus clientum, quos quia suo pares & cerebro, & sanguini nactus est, non nisi Magistratu dignos existimat, & promovet, solius Reipublicæ detrimento. Quasi verò ceræ veteres calculus esse mereantur etiam ignorantia ad purpuram, jacente interim virtute, quia ignobili in concha latente. Procul errorem. Restio erat Valentinianus, opilio Maximus, bubulcus Justinus; & quid vetuit orbis commodo trabeam, & diadema capeffere? Cùm & sceptrum ipsum, cui gentes lunantur, heri arbor fuerit sylvarum, & ventorum ludibrium. Animus nempe, non origo, & meritum, & gradus ad solium est, quo constet Respublica. Non tam parca est natura, ut soli nobilitati virtutes in dotem transcribat.

Affirmatur.

SI natura calculum ducat, trutina pro nobilitate libratur. Quod sapientium cum Aristotele dicat ratio, experientia firmat. Præstantissimos non nisi præstantissimis gigni, ut Phœnicem Phœnice. Nulla lepori cum leone est communio animi, quia sanguinis nulla. Tributaria ferè virtus est sanguini; Vehiculum, an semen dotum illustrium dixerim, nescio: illud scio, vivaciora ferè, & præstantiora esse germina, quæ calor amplius, cùm feruntur, participant, ut aromatum radix. Quæ generis in Nepotes propago: virtutum ferè delectus est compar. Igne nihil potentius natura, auro censent metalla, flamma illud commendat, & vim præbet, hæc flammæ in visceribus naturæ coquentis est munus. Cælestis penè origo est nobili, vigor igneus; quid nisi aurea ab his Reipublicæ lustra speranda? non plebejum illis lutum nativum, humile nihil, aut sordidum adhæret animæ, conamina non nisi grandi Reipublicæ commodo, quia honestissima. Ut speculum nempe majorum sunt decora; si fatiscere libeat, futura seu calcar virtutis, seu pœna opprobrij. Mensura filiorum Patres sunt. Virtutum primordia ægré degenerant in vitia; ut nescit

nescit cinnamomi radix viperas, & aconita, aut alere, aut germinare. Qui tepet in plebe, bullit nobili in vena sanguis; fatiari nescius, nisi litro æternitatis. Quod hæc minus est, se, quia nobili, indignum ratus, ad vulgi scruta condemnat. Sed & si nobilis moderetur, gloriosa illi nomina, & trabeas veretur laceffere invidia; debitam rata gloriam animæ, quam ipsa nascendi conditio ignobile super vulgus fecit clarescere. Quis enim nisi demens invideat aquilæ, quòd cœlo æmula, solem irretorta sustineat? Non rodit livor facilè, quod à cunis cum sanguine destinavit hæreditas. Ubi æmulandi libertas est, ibi duntaxat est arena invidiæ. Non decora, sed hæreditas nobilitati sunt fasces, purpura, secures. Non gravant elementa hæc, quibus orbis constat, aut nobilem, aut orbem ipsum: quia dum in eo sunt, in loco sunt proprio. Suas sibi sedes purpura vendicat, dum nobilem ornat, ut ornetur ipsa. Erubescit ampliùs, cùm vilem tegit, tum quia admirationi, tum quia æmulationi majori obnoxia. Quasi verò rubore ipso metum pandat, nè latens sub murice formatum vili è massa pectus, nihil dignum suâ gloriâ unquam patret. Magnam mentem seu inveniendò, seu exequendo requirunt magna. Provincias consule, rerum delectu, & frugum exquisitâ præstantiâ non æquè gaudent frigidæ, ac calidæ. Sic nativâ hyems generosissimos præfocat spiritus, nè possint, & audeant augusta. Ægrè ad nobiles ausus animatur sanguis vulgaris, natali ferme solo respondent fructus, & germina. Sed etsi fascibus ornetur ignobilis; quàm ægrè feruntur imperia ejus, quem ad obsequia magis, quàm jura sanguis ipse damnavit? Quàm ægrè mos geritur, quem heri parem vulgus & vidit, & fortè contempsit? Malè secures tractat, quem stiva usu ipso congeniuit. Ut contrà gaudent in officia ejus populi, cui sceptrum natura à fascijs destinavit. Vivere nempe nolens, nisi regnaturum. Vis causam discriminis? habe: si vulgus sit obsequens, sola ibi regnantis authoritas, hinc authoritati muneris debitum reverentiæ in sanguinem extorquet obsequium. Sin contrà jura danda sint nobili, quis æquiùs rexerit nobiles, ac nobilis ipse? non Rempublicam, sed se, suâque quærit ferè hircudo vulgaris, luteæ à teneris aquæ affveta. Æra magis, quàm homines regit, ut ditentur æraria nascendi forte inania. Felix vetus Germania, non nisi è nobilitate; felix hodierna, non nisi amplissimæ domûs Regem, è mente bullæ aureæ, sumens. Et bene. Quàm miserum terris astrum est Princeps, cui obscura semper sidera famulantur.

§. III.
De Republica Russia.

XXXV.

Quæ propiùs conspecta juvant, distantia formam
Surripiunt oculis, diminuuntque tuis.
Sæpe peregrinis propiùs succedere regnis
Profuit, & Patriæ consulere indè suæ.

DOCTRINA POLITICA.

Roxolanorum Imperium, in Europæa Sarmatia, seu Russia, & Moscovia, despoticâ aliâs, & à cæteris mitioribus Europæ regnis, atque Provincijs multùm abhorrente potestate gubernârunt Principes sui, olim *Magni Duces* dicti. Unde tamen Religionis sacris à Turcis alieni (Schisma enim Græcorum sub Patriarcha peculiari sequuntur) moribus tamen, cultu, legibusque non admodum discrepabant. At hodiernus eorundem Princeps, Petrus Alexioviczius, sapientiâ, indole, ac mente dignitati tantæ par Dominus, visis Europæ Provincijs, aulisque Austriæ, Franciæ, Angliæ, & Hollandiæ, Italiæ, & Belgij illustratis, ad earum normam suam cæpit fundare Politicam, seu Monarchiam.

Periculo (ut fieri in rebus grandibus ferè assolet) non caruere magna molimina. Cùm enim Austriam primâ suâ protectione peteret; sive potentiæ, & oneris tributarij impatientes, sive libertatis cupidi, sive reducem alienum cum alienis moribus Principem veriti, absentiæ opportunitate usi, acerrimam in eundem tempestatem per seditionem moliuntur. Quam Princeps magnanimus præsentiam suâ è vestigio sopivit, reditu maturato; ut dubium orbi fecerit, an major ejusdem in compescendis tumultibus magnanimitas, an severitas in necandis pari sorte Principibus, ac plebejs, genti domandæ necessaria fuerit. Pace regioni partâ, rebûsque compositis, Galliam, & cæteras Europæ cultioris aulas revisit. Ubi perspectis rei nauticæ, bellicæ, Oeconomicæ, militaris, & quæstûs faciendi institutis, ad paria regioni suæ commoda fundanda, animum adjecit.

Ad omnem proinde opportunitatem commeantium navium instructo, & contra adversam hostium vim munito portu *Arch-Angeli*, invitatis ad quæstum faciendum mercatoribus, datâ iisdem liberâ religionis cujusvis veniâ, & privilegijs non levibus, Apothecas exterorum mercatorum ingentes allexit. Fabricas varias (*manufacturas* vulgò) adductis ingenti ære opificibus, gentis universæ bono, & eruditioni, in urbe sibi cognomine *Pesroburgi* fundata erexit. Rei nauticæ servituros epibatas, & archi-tectos navales, impendijs grandibus ex Hollandia, & Anglia advehi fecit, qui & opportuna classibus struendis sylvarum loca deligerent, & ædificij struendi normam dirigerent, & suos indigenas erudirent. Cujus eruditionis gratiâ suos quoque in exte-

ris Provincijs sumptu regio alebat artifices; adeò, ut ad invidiam gentium aliarum hodie cum mercatoria, tum navali potentia floreat Princeps hic.

Pari curâ artifices alios variarum artium, & scientiarum grandi ære evocatos, & honoribus, immunitatibus, ac fortunis auctos Russia amore inescavit. Unde Petroburgum, inculto cætera, & minus salubri cælo situm, Moscuâ (Ducum priorum sede) illustrius ædificijs, populosius censu capitum, artium, & mercatorum evasit.

Trifariam Respublica omnis dividitur. Magistratus Princeps ea, quæ Politica, seu civilia dicimus. Bellica alius. 3tius Nautica curæ habet. Omnia hæc Europæis aularum cæterarum institutis. Prior horum, legationum, dignitatum Civilium, & tributorum exigit rationem. Secundus instructâ Teutonicum in morem militari Legionum disciplinâ, indolem nativam coercet; armis ijsdem, eodem arma tractandi modo, Ducibus ipsis alienigenis uti jubet, & mereri stipendia, sicque ad securitatem suam & commodum, terrorem seditionum, frænnum hostium suos regit, ac temperat. 3tius non secus, ac Anglia, Gallia &c. summo rei navalis Principe, quem *Admiralium* dicunt, gubernatur.

Ea hodie Magni Ducis hujus (quem gens Czaarum, derivato Cæsaris nomine compellat) est potentia, ut centum velorum classem, quas inter gravissimæ etiam triremes bellicæ non levi sunt numero, censeat: præter bis centena armatorum millia, inter quæ Europæo cultu frænata propè 70. hominum millia, Ducibus, ut dixi, exteris, partim etiam indigenis gubernata.

His institutis mansvescere sensim docetur populus, nondum tamen Europæ cultioris morem omnem fatis patitur. Mercimonijs, & mercatoribus abundante dicta cum primis duo emporia. Armagentis Carolus Sveciæ Rex ad Pultavam 1711. & ex eo tempore Svecia omnis terrore vexata experitur constanter, uti & Polonia bello priore non leviter pressa; proximè demum lapsa 1723. anno, ad mare Caspiû fines gloriosè aucti testantur.

Successionem Russi præferunt electioni. *Czaroviczius* Incolis dicitur vivente Genitore Princeps successor; quemadmodum Hispanis primo-genitus *Infans Asturiæ*, Galliæ *Delphinus*, Walliæ *Dux Angliæ* audit. Universum plenâ potestate in fortunas juxta, ac vitam suorum Princeps potitur.

QUÆSTIO ETHICO-POLITICA :

An consultum Principi, visitare Provincias ?

Negatur.

Non bene conveniunt, nec in una sede morantur Majestas, & amor. Minus inquietas, & regnorum curas. Atlantem Mercurio jungere nunquam bene congruit. Illius vires molem orbis sustentant. Hujus inquietas eundem perdat, oportet. Cedet enim securitas, si loco cesserit ipse. Decumana moles est cura gerendi. Par nemo huic oneri, nisi sit roboris gigantæi. Fulcrum, & fundamentum salutis publicæ est valetudo Imperantis. Neque enim valere membra possunt, ubi caput, à quo vigor, & vis, langvet. Hæc est naturæ indicta seu doloris communio, seu miseratio. Et hoc fulcrum obiciatur discrimini, alienum solum lustrando? Sint namque proficiscenti Principi commoda, extenuant vires itinera, etsi opportunissima. Lassitudo comes, auræ, alimentorum, vivendi ordinis mutatio, quid nisi quantum molestiæ, tantum cieant periculi Principi? Ut enim ab asfvetis, sapientium sensu, non sit passio; sic contrà, si primorum quietem turbes annorum, turbinem cies certissimum. Terrestria animalia mari, æquorea terris credis, si patrij Cœli influxibus Principem asfvetum alieno Jovi confidas, sin dispendio, periculo longè certissimo. Neque refert periculo certo, si quod sit, incertum emere commodum. Dudum id Vates præcinit: *Felix, qui Patrijs ævum transegit in annis: una domus Juvenem quæ capit, una senem. Errat, & extremos alter scrutatur Iberos, plus habet hic vitæ, plus habet ille viæ.* At estò, non viæ modò, sed vitæ studiosus Princeps, sideris, & fulminis more omnia adeat, lustret, audiat. Eripitur suis tantum, quantum alijs commodatur. Satis hoc damni est suis, quorum curis animum si non avocat, somni instar oppressum tenet. Juvat equidem peregrinatio Rempublicam. At vagamur ferè plerique, mores, & cum his vitia populorum cernimus, probamus, referimus, non doctrinam, quam oporteret; emolumentum, quod Patria, quod Majores petunt. Pulchrum, fateor, Urbes, Provincias, gentes vidisse; mores, legesque Urbium disquisivisse, societates, & fœdera cum institutis lustrasse, artes, & munimenta, æmulum sibi Principium virtutes perinde, ac vitia, Ministerij florem, Politicæ formam tenere. At intentus pluribus sensus, ad singula, & domestica quidem redditur minor. Abyssus sit licet consiliorum

in Principe, perit, si tot in alveos dividatur. Malè consulit viribus suis natura, dum terminos sibi constitutos excedit. Ut oculus, sic providentia mentis eò magis confusè, quò magis remotè spectat omnia. Bizantij ætatem omnem exegit Amurathes, & se ipso teste, orbem majoribus perculit victorijs, ac ullus Majorum. Nempe & architectus in conclavi lineas ducens urbes struit, & mænia. Nullum non movit lapidem, ut Carolum V. Regem Gallix, regno tantisper suo moveret Anglia, bellorum non æstu modò, sed turbine. Actum egit. Nullius tamen majori, quàm Gallix commodo; fatente æmulo Anglo: neminem eorum, quibuscum pugnaverit, minùs armatum in Angliam; neminem tamen periculis, & majoribus prælijs attrivisse. Fervent membra, dum adest anima. Felicitas viget domestica, cum urget præsentia Turni, fidelitati in stimulum, & solamen, perfidiæ in pœnam, & terrorem. Quantis ardere cæpit flammis Russia, cum sæculo priore Magnus Rusforum Petrus Viennam tantisper incoleret? Jacuit, & repressa momento seditio, cum Princeps suis redditus; fraudes aulæ ministrantium vestigatæ, & penetratæ, belli æmuli vis compressa. Ut solis nempe, sic Principis obtutus dissipat Reipublicæ pestem coactam in nubes. Efficacius agit Luna, non quòd efficacior, sed quòd orbi vicinior: sic in bellis vicinia Principis. Domi suæ cum Princeps est, horizonti suo diem fundit; alienum subeat hemisphærium, noctem dabit. Stat influxu Principis suorum opulentia, quia stat affluxus. Exhaustur contrà proprium, ditatur per absentiam alienum ærarium. Pericula vitæ, vitæ docent, & gentes, quas colit. Aut enim amicæ sunt, aut invisæ? Amicæ donorum illicio, invisæ armorum metu in officio continendæ; nè fortè agatur insidijs, ubi nulla felicior occasio vindicandi Provinciam, ac unius discrimine omnes involvendi. Utrumque facultatum, & virium suarum dispendio. Eo solo fortasse detestando fructu, & commodo, quòd exteri adhæsuri sint Principi mores, ut qui abiens cultu Patrio sibi corda devinxit, alieno redux affectu suorum perdat affectus. Paucis: vagabitur felicitas regni, succedet ilias vel damnorum, vel periculorum.

Affirmatur.

Lustrandæ Provinciæ studium, aut sapientiam dissuadere, paris est rationis, ac ponderis. Caput sine cerebro est Princeps, cui sapientia exul est: sine dexteritate est mens, quæ suum præter solum, &

& solium nihil orbi esse existimat. Viâ lacteâ pandi ad superos iter somniabat Ægyptus, lustratio via est ad germanam prudentiam. Nulla præter Græciam tellus Athenas numeravit quondam; felix sæculum, quod Athenas penè Regnorum numero suppare hodie numerat. Videndi, audiendi, assequendi copia frequens ea quoque artium portenta, quæ vetustas ipsa sua esse, si viveret, cuperet. Non soli aureæ hastæ, aut clavi aditus panditur, sed & artificio gladio, cum Urbes, mænia, situs, robor, aditus discuntur antè, quàm designentur in victimam. Bellat, quia triumphat feliciùs nemo, quàm, qui gentium mores, ac indolem præcipit. Felix auceps, qui quâ semente aut ducatur, aut oblectetur avis, prænoscit. Novisse genium, cæpisse prædam est. Lustretur Imperia, patent Republicæ leges, moderandi providentia, instituta, æquitas, consilia, fœdera. Quæ potior, amabò, formandique Principis aptior regula, quàm virtutum regiarum atrium? quo imperandi methodus; quæ expetendi, quæ vitandi sit ratio; quantum æquitati miscenda severitas, discitur, & docetur. Nunquam, mihi crede, tantus Æneas Latio, Ulysses Homero, nisi terras emensus, & maria heroëm se & formâisset, & probâisset uterque. Rarum amanti spoliū Principe digna sapientia, nisi cum Jafone non Colchidem modò, sed plura lustret imperia. Non injuriâ, prudentiæ sementem credit orbis, gentium conversatione succrescere; quasi verò certa exedat rubigo animas, quas domestica morantur siparia. Poliendi ingenij cos est varietas rerum. Experientia mentem poliat, non serò sapiet cum Phrygibus Princeps. Experiatur, cum viderit. Aut enim aliena spectat damna, aut commoda? utraque fructu suo; illa accersere, hæc aut amoliri impendentia, aut cavere longinqua edoctus. Atteri peregrinatione vires clamitant; non atteruntur, mihi crede; sed roborantur motu proportionato. Lustranda dico, non pererranda regna. Sapiens Princeps sui æstimationem, amorem, metum injiciet gentibus, nè tentare audent, quem tantum nõrunt. Sibi porro ac regno fructus leget; sibi vigorem mentis, quâ Promethei in morem flammis dives, suos animet felicitate. Regno verò, dum, ut horologium inquires, sic ipsius sapientia rectitudinem promovet felicitatis. Felix Princeps, & Principatus, dum non solo aut ministrantium arbitrio, aut alienis cuncta statuuntur consilijs. Fit hoc, dum memoria, & usus fastos suppeditat Principi, & quibus actorum principia, agendorum sint regula. Facilia & felicia dictantur jura,

jura, dum dictanda multo usu combibita sunt: oracula, non consilia fluunt, dum non eventus, sed experientia Magister docet. Stratagematis vincitur, quæ per umbram antè excocta. Hæc omnium via, qui tanti futuri nunquam, nisi suis tantisper sedibus elongati. Caroli V. & VI. testes sint. Toga, sagum, pax, Imperatores cædro canit dignissimos. Jure Macedo gloriatus quondam, plura oculis se lustrasse, quàm Reges alij animo, & cogitatione sint assecuti. Jure, inquam; si enim segniùs irritant animos demissa per aures, quàm quæ sunt oculis subjecta fidelibus; quantus futurus est Princeps suis juxtà, ac exteris, qui nihil ferè suorum potest audire, quod præsens ipse non viderit. Adrianos, Germanicos, Trajanos Urbs, & orbis celebrat; quantis itineribus claros! Nunquam Mithridates 30. gentium dominus, lingvis totidem suis amabilis: aut Sesostris Ægyptius ductis ad Tanaim usque colonijs obeliscis perennaret illustris, nisi Arabiam, Lybiam, Æthiopiam, Indiam utramque, ac Scythiam, & famâ, & itineribus perlustrasset. Lutum colligit amnis exundans, fateor, non Princeps errata, aut mores gentium, cui cum sanguine nativa est telera: Plus ultrà, meritis, virtutibus, actis. Non ut curiositati, sed suorum imperet utilitati. Utilitati? imò etiam gloriæ. Non memoro vetera, hodierna cùm suppetunt. Magnum Europa Principem, Patria sidus, mastigem Oriens in Alexioviezio nactus est. Capacissimam facinorum grandium mentem quid stupenda orbi moliri fecit, imò & perficere? Provinciæ. Culta moribus ruditas, ordinis & disciplinæ patiens effecta militia; methodum, stimulosque dedere exempla non audita, vel lecta, sed visa Germaniæ. Dominatus mari lætissimâ classe firmatus, mercimoniorum fundata, & privilegijs firmata emporia, flos artium regijs sumptibus accersitus, auctus, stabilitus; fecere Europæ cultioris lustrata terrâ marique emporia. Gens omnis legere docetur Regnorum utraq; Pallade cultorum vestigia: Athenæis prima jaciuntur fundamenta; folio ipsi, par alijs Europæ Principibus decus, diadema accersitur, Equitum nigræ aquilæ Ordo fundatur; quis tantorum author moliminum? nisi exterorum visa Regum, & Regnorum Politica. Nunquam tantum, id est Magnum gestis & nomine Petrum adorasset Russia, nisi Orbem sapienter lustrando, tanto se parem nomini, tanto Patriam dignam decore, tantis subditos monumentis felices Princeps fecisset. Tanti interest, sapientum more, mentem non sibi sed Orbi natam, Orbem omnem cognoscere.

§. IV.

De Rebus publicis Varijs.

Recreat concordia discors,

XXXVI.

Diffipit unius semper resonantia vocis,

Plectra placent varijs articulata sonis.

Diversos diversa juvant: neque norma regendi

Pluribus ingenijs una placere potest.

DOCTRINA POLITICA.

Regna, & Principatus Europæ cæteri, qui numero non modico definiuntur, hæreditarios sibi Reges deposcunt, & Monarchicam gubernandi rationem præeligunt; unam si *Poloniam* excipias, quæ hodiedum electionem præfert, & ideo continentibus ferè bellis vexatur, potentibus æmulis Poloniâ ipsâ in partes divisâ, armis jus sibi deposcere contendentibus. Quod nostra memoria in Stanislaô, & Friderico Augusto abunde testatur. Sed & regi electo, non nisi cum Republica, decernendi potestas est graviora regni negotia; ut pacis fœdera, belli apparatus &c. Felix Polonia! si in hac libertate sentiendi, de qua Nobilium sibi quisque blanditur, dum uno etiam 1720. anno tria lacerantur comitia, paucorum dissidentium votis, quibus, ut ipsi ajunt: *Activitas sistitur*, dum amittere metuit, ipsa sibi ultrò non minueret libertatem.

Polonis vicinior *Dania*, si Lipsio in monit. Polit. c. 3. fides sit, Electicia quondam, hæreditarijs hodie annumeratur. Non item *Svecia*, quæ ad Friderico-Hallam satis functo Carolo Rege suo, cum hærede careret, Ultricam Sororem Regis, Hasso-Cassalensi Principi conjugio vincam, Reginam sibi delegit, & coronavit, communi 4. statuum, è quibus Regia constant comitia, videlicet Ecclesiasticorum, Nobilium, Civium, & Rusticorum acclamatione, anno 1719. Cui anno subsequente, ut votis Reginæ regnum satisdaret, suffragijs paribus, pari potestate regnaturum delegit conjugem Regium Principem Hasso-Cassalensem, & diademate Regio, non ut aliâs Upsalis fieri consuevit, sed Stokolmiæ insignivit. Nec hinc tamen libera omnino potestas est regia, sed cum 24. Senatoribus graviora conferre consilia, & decernere cogitur. Quod si hæres mas ab horum morte desideretur, liberam fore electionem pactis sancitum est sæpius.

Bohemiâ, liberâ olim eligendi potestate gaudentem, hæreditariam esse Augustissimæ Domui Austriacæ inficiari nemo potest. *Hungariâ* quod attinet, sententia dici sanctior nequit, quàm Augustissimi ipsius regnantis Caroli VI. verba, quæ articulo primo Diætæ anno 1712. celebratæ reddidit, quibus: *legitimum hæreditarium Regem, ac Dominum* sese compellat. Quod ipsum concordia, Procerum Hungariæ, & Comitiorum Pofonij celebratorum, studia, æternum valiturâ lege, anno 1723. die 27. Junij firmârunt. Dum solenni ad aulam

Cæsaream Legatione submissâ, non in masculinum duntaxat, sed & fæmininum sexum hæreditarium Augustissimæ Domui Austriacæ Regnum esse, & fore sunt contestata.

Angliæ Regno, cui sub Anna Regina, Hybernia, & Scotia sub nomine *Britanniæ Magnæ* unita sunt, potentia Monarchica imminuta non nihil est. Nam Parlamenta duo, quorum aliud *superius*, aliud *inferius* dicitur, magnam ibidem obtinent auctoritatem. Felixque Rex ille pace, & bello est, hostibusque par, qui hæc sibi consentientia habet. Leges enim condere, & abrogare, belli necessarios sumptus decidere, & majora statuere omnia cum Rege solent. Accedit magna inter horum Parlamentorum membra similtas, quorum alij *Wigs*, alij *Torris* genti dicuntur, non secus, ac olim Romæ *Gvellfij*, & *Gibellini* contraria semper studia spectantes. In his ipsis tamen Parliamentis primus Regis est locus, quem ponè Cancellarius sequitur.

Hispania, *Grandes* quidem censet, qui tamen, cum, præter veniam coram Rege verticem tegendi, potestatem singularem regiminis non evertant, Monarchicæ, & hæreditariæ dominationi nil derogant. Quod ipsum de *Paribus Franciæ* sentiendum est. In hoc tamen regno id peculiariter notandum venit, quòd inter 10. Galliæ Parlamenta, quæ olim regnum censebat, Princeps dignitate juxtâ, ac potestate fuerit Parisinum, ac Tolosanum, quorum tamen potentiam Ludovicus XIV. mirum quantum infregit. Certè memoriâ nostrâ anno 1720. Regens Galliæ Dux Aurelianensis, Ludovico XV. tum adhuc minorrenni, Parisinum Parlamentum Pontesam relegavit, non rediturum Lutetias, donec voluntati Regiæ morem gereret.

Quotquot hodie Europa Respublicas censet, singulis ansam dedit aut eventus belli sinister, ut *Ragusæ* in Dalmatia; *Venetijs* in Italia; aut, quod frequentius, ac ferè universim, impatientia populi in Magistratus, ut *Genuæ*, & *Lucæ* in Italia, *Helvetorum* in Germania; aut metus eorundem, ut *Genevæ* ad lacum Lemanum, fæderati Belgij, quos *Hollandos* vocant; aut denique securitatis suæ amor, ac studium, ut *Hanseaticarum Urbium* in Germania. Quamquam, si cum Arist. 6. Pol. c. 2. ad Rempublicam necessarium sit, ut sit in ea potestas curvis privato ad Magistratum veniendi, & per vices imperent omnes, ac parcant, vix ulla dici possit Respublica, cum id vix eveniat in omnibus.

Quinque inter has potentiores sunt. Agmen ducat *fæderatum Belgium*: è septem Provincijs conflatum, videlicet Geldria, Hollan-

dia, Selandia, Ultrajectum, Frisia, Transisalaniam, Gröninga. *Federati Belgij* sortitæ sunt nomen à fædere, quod Duce Auriaco, adversus Philippi II. Imperium, quod in Belgas, cedente Patre suo Carolo V. obtinuit, inivère. Unde & in signū fæderis virum thorace armatum, gladium dextrâ, fascem sinistrâ tenentem delegerunt, cum lemmate *concordiâ res parvæ crescunt*; quod ipsum hodierna Reipublicæ moneta luculentè ostendit. Causa gemina separationis dedit principium. Caput erat fastus, & ambitio Orangij, quæ hæresi per id tempus è vicina Gallia, torrentis in morem, non sinè turbis, & tumultu in Belgium se diffundente, usa fuit.

Sensit discrimen, Philippi secundi nomine Belgium id temporis gubernans, soror ejusdem Regis, Margaritha. Et ut erat providentiâ, ac religione illustris, sic suæ conscia imbecillitatis, malo serpenti, atque tumultibus leniter, ac fortiter pro opportunitate obviavit, eo profectu, ut vel ipsis hostibus non diffidentibus, vulnere medelam latura crederetur. Subinde verò Albani Ducis consilij in severiora inclinato Rege, cum providentissimæ Margarithæ ad Hispanos revocatæ, Dux Belgis invisus succederet, isque ipse imperij sui principia Egmontij, & Hornani Comitum sanguine auspicaretur, inelatis in Reipublicæ & religionis libertatem incolis, sacrâmque Hispaniæ Inquisitionem execrantibus, furor, & desperatio aperti belli incendia, ferrum, & flammam excitavit. Vim vi retundendam ratus Albæ Dux Gubernator, malo velut flammæ oleum affudit, quæ non nisi separatim, Hispano consentiente, Provincijs, anno 1648. sopita est, pace incolis redditâ. Ex eo tempore absque Duce ullo Reipublicæ Aristocratia viguit. Provinciæ 7. Legatos Generales Haagam Comitum in Hollandiam deliberaturos de consilij cum suis, tum exteris submitunt. Summum hi Magistratum efficiunt, unde & *Generales Belgij federati status*, vulgò die *Herrn Staaten* dicuntur. Non secus tamen, ac Venetiæ, & Genuæ *Serenissimi* titulo gaudent. Sui sunt Præsides & Gubernatores Senatui; Urbibus Consules, & Prætores &c. iique ferè tam delectæ sapientiæ, ut gravissima Europæ consilia Haaga Comitum, Ryssvicum, & cætera agitari, & confici videant.

Rei nauticæ, seu *Admiralitatû* ut vocant, hac in Republica summi est consilium. Hæc enim re cæteris ferè palmam sic eripiunt, ut tametsi omnium sit inops Hollandia sterilitate suâ, omnibus tamen per mercaturam, quam exercet dexterrimè, abundet. Hæcque unâ ferè

rè tam modicis, & periculi plenis initijs ad opes, & potentiam formidandam evaserit. Militia, fœdera, ærarium, & unio Republicæ fundamenta constituunt. De Religione mireris id jure, quòd, cum omnis sit religionis libertas, solius: *Publicum exercitium Religionis Pontificiæ nullibi toleretur, Jesuita excludantur &c.* lege sancitum sit.

Florentissimam *Venetorum* Rempublicam, etsi cum Contareno, & alijs, multi ex profuga nobilitate cunabula sumpsisse scribant, sub tempora Clefi Longobardorum Regis; communior tamen, veriorque sententia cum Forestio, & alijs censet, ex profugis piscatoribus, & pastoribus coäluisse, quos furor Attilæ, Aquilejâ dirutâ, aquis salutem quærere coëgit. Unde eam statuum mixtionem venisse existimant nonnulli.

Duci paret Respublica instar Principis, quem ipsi *Doge* dicunt. Dignitas eum, & cultus corporis discernit ab omnibus. Potestas hujus tanta, ut omnia nomine ipsius fiant: tam simul stricta, ut nihil per se statuere, consulere, &c. valeat; imò sine senatu nè literas quidem aperire. Sic sapienter præcavetur Duci, nè tyrannidem possit invadere. Unde nec Monarchicum ijs, nec purè Aristocraticum est gubernium, sed harmonia potiùs ex omnibus formis. Quæ fecit, ut post Carthaginenses Respublica hæc sola, diuturnitate & potentiâ floruerit maximâ. Monarchiam repræsentat Princeps. Aristocratiam constituit grande consilium, seu senatus ex 40. nobilibus, seu Patricijs constans. Inter hos Regis vicem obtinent 6. Procuratores S. Marci dicti, præsertim ærarij; qui, uti perpetui, itâ magnæ sunt authoritatis. Perpetuitas horum facit, nè experientiæ defectu peccetur aliquid. Democratiam demum refert vel magnum (ut ipsi vocant) consilium mille circiter, & 600. Nobilium, ad quod cuivis veniendi jus est, qui 25. annum exceßerit; quorum in numerum divites referunt, qui belli tempore Rempublicam pecunijs juvant. Reliqui 400. nobiles (bis mille enim Nobilibus constituitur) legationibus, & Magistratibus alijs distinentur. Vel etiam plebs, quæ nonnunquam consulitur. Civium multis ad minores dignitates aditus patet, non tamen nisi nobilium suffragio. Nobilitas triplex est, *vetus, media, nova.*

Bases Reipublicæ servandæ has ferè constituunt: 1. Censurâ magis, quàm bello potentiam tuentur. Unde in Senatorum, Legatorum, Præfectorum (quos in Provincijs *Proveditores* dicunt) gubernium diligentissimè inquirunt, nè muneribus fascinentur. 2. Potentiam

tiam nullius, etiam opibus, admodum sinunt crescere. 3. Nulli aut ab extero Principe sumendi stipendium, vel sacris initiato Magistratum in Republica gerendi fas est. Unde, nè obnoxij fiant Principibus, frequens est Legatorum mutatio. 4. Mercaturæ tantum est studium, ut Nobiles perinde, ac cives negotientur: imò nulla navigatio permessa sit, nisi Nobilitatis concursu. 5. Annonæ, & ærarij cura ut necessaria, ità maxima est Senatui. 6. Hoc mirandum in cæteris, quòd per conductos Duces bella gerant, qui, cùm pecuniæ causâ, non pro Patria dimicent, minùs rem curare posse videntur. Quamquam incomparabilis Schulemburgij Corcyram hoc ultimo bello propugnantis virtus, Reipublicæ, & orbi commendari summè mereatur. Venetis ad has leges Politicæ non parum momenti attulit Petrus Sitàvis.

Genuensum Respublica, excusso Vice-Comitum jugo, suam anno 1444. debet originem. Duci paret, non tamen annuo, uti Athenæ Archontibus; nèque perpetuo, uti Veneti, sed biennali tantùm; ad idem tempus, octo Duci Governatores adduntur, qui rerum potiuntur. Major Ducis est potestas, quàm inter Venetos, sed minus tempus; unde verenda tyrannis non est. Dux hic Senatum cogit, ad illum referuntur, & per illum aguntur omnia. Governatores duo in Palatio Ducis, censorum instar, per vices habitant, ità ut bini tribus mensibus absint domo, & anno vertente vices suas obeunt omnes. Exacto biennio, qui Dux erat, fit Procurator, quod munus dignitatis in Republica magnæ est. Unde fit, ut expertorum virorum numero Respublica abundet. Procuratorum enim Collegij autoritate negotia omnia tractantur. Electioni severissimis cautum est legibus, & instituto religioso, quod videre est apud Contzen l.7. Polit. c. 19. n. 11.

Helvetorum Respublica, quæ hodie Democratiam æmulatur, Atheniensi Reipublicæ maximè similis est. Nobilitate veteri pulsâ, aut in ordinem redactâ, sinè ullo Duce summo, populare hodie regimen sequitur, & moderatâ æqualitate gaudet. Tredecim Respublica omnis *Pagos, Societates, seu Civitates* complectitur, quos Galli, & aliæ passim gentes *Cantones* dicunt. Horum singuli parvam constituunt Rempublicam, plena cum potestate leges, & jura sibi dicendi. Quodsi causa communis omnibus eveniat, ex singulis pagis *Thermas Helvetiorum, vel Aravium, aut aliorum* conveniunt certi, de summa rei deliberaturi.

Pagi singuli in Præfecturas dividuntur. Præfectos pro arbitrio
anni

anni unius, vel plurium decursu mutant, communi plebis, & nobilitatis suffragio. Quivis Helvetus Patriæ miles est; hinc si destinatis in montibus, quibus regio abundat, & se tuetur, ignes ab excubitoribus excitentur, 24. horarum spatio 100. facillè armatorum millia sistent, quovis stationem suam, jam antè cognitam, occupante. Anno 1712. Bernatenses, & Zürchenses hujus specimen dedere, dum in Catholicos arma sumpsere. Quatuor enim pagi, *Zürck, Berna, Basilea, & Schaffhausen* Calvinum sequuntur. Septem alij Romana Sacra colunt: *Lucerne, Friburgum, Solothurna, Zugum, Weiz, Uri, Unterwalden*. Duo pagi *Glaris, & Appenzel* mixtam tolerant religionem, hinc etiam dissidia. In reliquis verò, nè Religionis diversitas Reipublicæ officiat, pagum illum quivis colere jubetur, quam religionem sequitur; ac proinde, si religionem alicui mutare visum sit, pagum quoque mutare necesse est.

Frequentia montium cum sementem neget multitudini suffecturam, quam regio gignit; exterorum Principum stipendia merentur, & venalem habent peditem, roboris sui causâ bellis aptissimum. Peditem tantum militem apibus plena regio exerceri sustinet. Initium Reipublicæ hoc ferè prodit historia.

Ducibus parebat olim Provincia. Ante 400. circiter annos Prætores suos ab Imperatoribus accipiebat. Unde ad Imperium pertinebat. Sub Alberti primi tempora Præfecti Provincie acerbius populum moderari, & non nulla imprudentius peccare. Ut erat Grisleri Præfecti imperium: quo pileus perticæ præfixus Altorffensi in foro sui locò honorandus præcipiebatur. Repertus, qui jussa detrectaret Tellius. Legis violatæ reus jubetur sagittâ pomum è filij sui capite dejicere. Paret duriori imperio Pater: sic tamen, ut cum duas sagittas sumpisset, quæstus causam, Præfecto audeat responderit: *te secundâ ut feriam, si primâ filium sauciâsem*. Carcer æternâ pænâ dicitur dicto feroci. Fugâ elapsus Tellius tumultus ciet, & ad fædus paciscendum Provincie aliquot inclinantur, cujus fructus pulsus omnibus Præfectis anno 1308. fuit.

Vim adhibuere Austriaci, sed vi repressi; quæ cum Helvetis felicior identidem esset, æternum fædus anno 1320. pro libertate vindicanda sanxerunt. In quo adeò pertinaci concordia persistenterunt, ut ab Austriacis primùm, tum ab ipso Romano Imperio pace Westphalicâ anno 1648. liberi sint dicti: cujus libertatis titulo tres Provincie *Schweiz, Uri, & Unterwalden* dedere principium.

Ante bellum Burgundicum accesserunt 5. aliæ, *Lucerna, Zurich, Glaris, Zug, & Berna*. Octo hi pagi unà *veteres* dicuntur. Occiso deinde anno 1477. Burgundiæ Duce Carolo Audace, rursus se sociârunt 5. & *novi* sunt appellati. *Friburgum, Solothurna, Basilea, Schaffhausen, & Appenzell*. Atque hi 13. pagi propriè Respublica sunt Helvetiorum. Nam cum, tuendi sui causâ, cum Provincijs quôque vicinis fœdera in- eant, Provinciæ fœderatæ *socij Helvetiorum* dicuntur. Cùm porro exi- gui districtus aliqui sint, qui nèque libertatis primæ, nec fœderis socij sint, *subditi Helvetiorum* dicuntur.

Celebre olim Germaniæ nomen, & fœdus erat *Urbium Hanseaticarum*. Nomen suum veriori sententiâ à situ, quem requirunt, sor- titæ sunt; eò quòd an *See* flumini, aut mari aditas esse oporteat. Quamquam alij, *Zanssa/Ligam*, seu fœdus, veteri Germaniæ significa- tione dici contendant. Caput harum *Lubecca*, quæ, cùm olim sola tam potens fuerit, ut classi toti adornandæ par fuerit, Occidentalium Principum, vicinorùmque cumprimis invidiam concivit. Sux proinde securitatis causâ in communionem fœderis alias quôque liberas civitates invitat, fœdus *Hanseaticum* fundat, & Urbibus nomen *Hanseaticarum* tribuit.

Causa fœderis erat, mercimoniorum securitas, & flos: mutuum auxilium, quod sibi diuturnis etiam, & sanguineis bellis fideliter præ- stiterunt. Donec sæculo 16. Carolo V. Imperatore, rupto fœdere, potentia earum sit compressa. *Lubecca, Hamburgum, & Brema* nomen illud hodie conservant, quæ salubriori consilio legibus hodie, non ar- mis, potentiam, & opes, quibus florent, præsertim mercaturam tuen- tur. Dum enim armis tueri se volebant, libertas sub ictu stetit.

Sexaginta novem olim censebantur, in 4. classes divisæ. Princeps erat *Lubeccensis*, sub qua cum Hamburgo, & Limburgo ex Pomerania & Mecklenburgico 13. universim sunt numeratæ. *Coloniensis* ex Rhe- ni tractu, Westphalia, Ducatu Cliviæ, Frisia occidentali, & Comitatu Marchiæ complectebatur 30. *Brunsvicensis* cum Minda Westphalo- rum ex inferiore Saxonia 13. sequebantur. *Dantiscanæ* denique ex Li- vonia, Prussia, & Norvegia 13. annumerabantur,

Harum in numerum Urbes recipi ut possent, tria requirebantur.
 1. Ut maritimæ sint, aut celebriorem ad fluvium mari illabentem.
 2. Ut liberæ sint Urbes, quibus clavium potestas sit.
 3. Ut sint Im- periales. Unde vetabatur accessus Daniæ, aut Sveciæ maritimis quantumvis Urbibus.

QUÆSTIO POLITICA.

An consultius orbi futurum, tot Principes, quot urbes
cenferi ?

Affirmatur.

Felix moles globi terraquei, una sole uno per diem, unâ per noctem
Lunâ illustris. Nec hæc, nec ille luce, & influxu fatisdaret, si
plures globos natura cenferet. Pateretur quilibet, dum, ut unius
augeretur Imperium sideris, orbium actaretur commodum. Sic Ur-
bium sibi constat gloria, ubi sua cuique coram est anima, Princeps.
Converti in mundo omnia experientiâ cernimus, causa una est: re-
rum vicissitudo. Oriuntur omnia, ut moriantur. Ruinæ destinan-
tur principio, pari omnium fato, quia sorte mortali. Quæ hominum,
par urbium conditio est, & naturæ consona Rerum-publicarum mu-
tatio. Obviatur excidio, si, ut mundi factum principio, suus Urbi
cuique sit Princeps. Grandius est munus Respublica, ac ut unius
humeris sustentetur. Decipi cupit, qui dissita possidet villicus, ur-
bes quis sine periculo dissitas regat? Causa quævis, & virtus Principum
limitem habet. Quantum dividis, minus virtutem juxta, ac
Majestatem. Acie præcellit aquila, soli tamen propinquat, dum se
aquilam probat. Dissitum, aut divisum quisquis spectat, aquila sit
quamvis, minus, quia confusè spectat. Unde pestis Reipublicæ du-
plex: impunitas scelerum, quæ momento plecti; virtutis remune-
ratio fera, quam celeri præmio dignam meritum fecit. Fræno illa,
calcarî hæc egent, caret utroque, dum pluribus jura dat unicus.
Centenos licet oculos numeres, cæcuties, si dubiâ spectaveris luce;
ut ferè fit, quod eminus cernitur. Leviùs sentiuntur damna, quæ
feriùs. Quasi verò damnum non sit, quiddid, etsi grandius, remo-
tius est intervallo. Non premitur, sed fatiscit sub pondere mens,
dum singulis vix unus satisfacit. Quid ages multitudine cinctus Ur-
bium? Singulis te dabis? omnibus te subducis. Pari lance vigilan-
tia, & studia in unam, caterarum aut incuriâ, aut negligentia libran-
tur. Perfecti nihil causat divisio in natura. Hostis Gigantæus im-
bellis sternitur, si vires ejus diviseris. Dum contra, quod totâ sit
mente, vires, animos, sensum omnem concentrat. Distrahe, & sibi
ipsi animum eripuisti. Arenam prodit flumen, tametsi vastissimum,

si ducatur in alveos. Influxum solis coronati partire, justitiæ mora, plebis murmura, nervi bellici dispendium fructus leges vastissimos. Imperium urbium ut grande est mole, sic carie ferè non caret; atque adeò fulminis ictui est periculosum, ut quercus grandes. Magnitudine suâ laborant moles corporum Gigantæ: vixque dum respirant, spirare possunt. Dum contrà agile est, quod exile. Numine suo felix Urbs, quod, quia pluribus liberum, vix petium, momento adest votis, apicibus ipsis intentum. Ardentiùs amatur sanguinis hæres unicus, amoris pignus. Sic Urbs Principi; à quo bellis oracula, paci præsidia, eventibus medela coràm sunt semper. Quid mirum? acutiùs paucorum indolem penetrat unus, frænaturus impetus, si res poscat; aut pacem servaturus. Dum contrà sine suo frustrantur imperia, quæ, quia distantibus è locis, advolant post eventus. Néque suis omnia, néque nihil omnino credere Principem decet. Nihil ut fidere velit, vetat distantia Urbium. Omnia penè ut debeat, eadem jubet. Hinc pestis illa magistratum, præfidentia potestatis, temeritas, quòdque comes, oppressio civium, legum contemptus. Dum sexcentas novit semitas angvis, quibus etsi reus sit Principi, ac Reipublicæ, ejusdem tamen & consulentiùm oculos eò certius fallat; quò faciliùs elidit casses fera, quæ eminus à venatore spectatur. Denique ahenus Urbi uni est Princeps; quâ solâ amissâ, omnia momento uno amittit.

Negatur.

Commune vitium est, id existimare consultius, quod cupimus ipsi. Principem domi suæ, non Reipublicæ, aut Principis, sed suâ ipsorum causâ multi exoptant. Usque adeò & hinc affine virtuti est vitium. Mentiri gaudet alienum nomen, quasi cognatum fiat, si mendaci velatum sit fucò. Alia longè est sapientibus sententia, ac ut singularum Urbium limite Principem circumscribant. Nil magis analogum regnis, quàm corpus. Membra hoc, illud Urbes constituunt. Una membris anima Princeps, Regina, legislatrix. Una regit omnia mens. Voluntas unica jura dictat. Cur una pluribus mens impar sit urbibus, tam confortis impatiens, quàm rivalis? Indignum naturâ teste consilium, regalem trabeam spitamali, ut sic dicam, cingere limite, tanto sanè indignam vel nomine, nisi pluribus jura dictaverit. Nisi pleno gloriæ cursu axem universum lustraret sol, néque gravis noctuæ foret, néque fugaret tenebriones. Nisi omnia dominatu suo Cœlum ambiat, quàm exilis, & manca erit Majestas? vilescit potentia,

tia, quæ finibus arctatur exiguis. Amplitudo dignitati sit suppar, ut
 magni nomen respondeat merito. Rideret orbis paria Consulum
 jura, & Principum, si urbs quælibet in his solem, in illis lunam vene-
 rareretur. Amplius est, quod sibi gloriæ stadium aula deposcit. Pa-
 latiorum dignitas, consiliorum frequentia, gloriæ splendor non unius
 pellis ambitu, qui quondam fines erant Carthaginis, cingi sustinent.
 Confundit aliàs, quod diffunditur; secus hoc in eventu est. Con-
 funderet, quod arctaret. Plebs quippe aulæ frequentiam, civis con-
 sulentum duceret censum. Et quæ, amabò, à plebe Majestas, aut
 reverentia? quis à civilibus animis vigor mentis, Reipublicæ curis
 dignus, sperandus? Fascinat fulgor oculos, si eminus spectetur. Mi-
 tius tolerat oculus, quod coram rutilat. Sic spernitur Princeps,
 cui urbs una patrimonium totum est. Nulla enim à tali sperandi,
 timendi causa vix ulla. Spem opes, & potentia fulciunt. Vires
 metum incutiunt, & sustinent. Neutrum finibus potest esse exi-
 guis. Quæ enim opes agro uni? unde emolumenta vitæ tam cum-
 mulata? unde bellantium robora? belli nervus, ærarium? Adsit æmu-
 lus pro mænibus Hannibal, in tripalmari, ut sic loquar, ambitu, unde
 oro vis sistendo turbini? stipendia centuriando militi? delectus præ-
 ficando belliduci? Bellum non auspicetur, cui suppetias tum viro-
 rum, tum auri virium penus non subministrat. Victorias, & trium-
 phos non leget, sed sibilos, cui cæsa semel potentiâ, altera, quæ sub-
 stituatur, non superest. Ludibrio habentur hodierno Marti exilia,
 fomentum militaris proterviæ, illicium cupiditatis, aut arrogantia.
 Illa ut ausit, hæc ut etiam velit. Imperare illa, hæc non nisi è ruinis
 & bustis sibi dominatum gestit construere. Terret, & proturbat co-
 lumbam accipiter, scombrum balena, catulum leo; sic grandis vis
 Urbis modicæ Dominum. Et quæ hinc Civibus securitas, dum satel-
 litij locò metus, molestiæ, incommoda Principem stipant? Curâ
 cujusque privata, & commerciorum flore sibi constat Respublica,
 evertit utraque Urbium hic Principatus: dum enim nulla suis sic lo-
 cuples, ut alienis non egeat, deglubere quævis alteram tentat, quia
 non sui Principis. Suorum porro incurtus deget quilibet. Cur enim
 curæ sint vitæ impendia? quæ vel in prædam hosti proximo, vel do-
 mesticò sint in stipendium militi partienda. Divinè Plato, ut solet:
 Majestatem habes? non urbis, sed orbis, si non universi, certè majoris
 destina dominatum. Hæc mensura est magnitudinis, & dignitatis.

QUESTIO V.

De Magistratibus.

§. I.

Quid sit Magistratus? qua eius divisio? tituli?

XXXVII.

Occumbente subit Coelum soror aurea Phæbo,
Alternatque suas orbe probante vices.

Quàm bene sæpe viris succedat sæmina: mundi
Nos docet exemplo machina tota suo.

DOCTRINA POLITICA.

Magistratus sive sumatur pro uno, sive pro communitate imperante (vox enim communis est omnibus) est potestas, quam is, qui præest, obtinet in subiectos. Hanc potestatem cum alibi Cæsar, alibi Rex, aut Princeps; Prætor, & Præfectus alibi; Senatus, Parlamentum, Respublica alibi obtineat, omnes & singuli Magistratus dicendi sunt; eò quòd velut Magistri ludum, sic Legibus subditos pro æquitate in commodum eorundem moderentur. Hæc enim potestas, sui officij Magistratum quem vis commonefacit, cum *non sine causa Princeps gladium portet* (per Paulum) *sed ad puniendum malos, præmiandum bonos.*

Magistratus alius est *supremus*, alius *medius*, alius *infimus*. Primum orbi referunt Imperator, Rex; in Republica Senatus universalis, quo videlicet major non est potestas in ea Republica. Secundus Magistratus sunt primi aulæ Ministri, à quorum judicio videlicet ad solum caput summum licet recurrere. Cujusmodi sunt Prætores Provinciarum, Pro-Reges, Gubernatores, Consiliorum Principes &c. quos *Optimates* cum aliquibus liceat dicere. Infimum Magistratum constituunt, qui *Optimatibus* ipsis gradu, & potestate subordinantur, ut sunt Præfecti minorum rerum, Senatus in urbe subiecta Principi. Hi Magistratus, quia varia sunt Regum munera, & fines, varij quoque sunt: aulici, urbici, Judiciorum, cameræ, ærarij, Fisci, legati &c. per quos auctoritatem, & potestatem suam Princeps in subditos exserit, cum ipse per se innumeris Reipublicæ negotijs sufficere nequeat. Unde qui his resistit, Principi resistere censendus est.

Alius est *Togatus*, qui pace; alius *Sagatus*, qui bello præest. Alius *ordinarius*, qui constanter Reipublicæ servandæ statutus est; alius *extraordinarius*, qui dum res, & occasio poscit, statuitur; cessante causâ tollitur.

Tituli hodie Magistratuum sunt varij. *Imperatores* olim dicti belli Duces, ab eo, quòd militi imperarent. Et primùm à Constantinopolitanis Cæsaribus nomen usurpatum. Hodie pro *Cæsare* sumitur, quod nomen Imperatoribus primus dedit Julius Cæsar, vel ex eo, quòd *caesus* in lucem sit editus, vel potius, quòd natus *caesariem* aliquam in summo capite habuerit. Imperator dicebatur *Augustus* ab Octaviano Augusto, ab augendo virtute, armis, ac gloriâ imperio. Cum verò etiam deinde Rex Romanorum diceretur *Augustus*, dici cæpit Imperator

semper Augustus. Donec alijs quòque Regibus hoc nomen sibi usurpantibus dici cæperit *Augustissimus.*

Regibus, ac Ducibus *Serenissimi* hodie nomina deferuntur, quod idem Reipublicæ Venetæ, & alijs datur. Quamquã olim parca ejusmodi titularum vetustas Regem *Dominum* tantum nominârit. Principes *Cellissimi.* *Illustrissimi* Comites, & Barones dicuntur, quos inter aliqui *Excellentissimi.* Quis inter Nobiles *Perillustris, Eques, Nobilis* audire debeat, Politici certant, & adhuc sub judice lis est. Tu morem gentis observa, & cum 600. hodie sæpe sint nomina, vix ullum meritum, titulis nè parcito, námque níl demet verbum.

Sub Imperatore & Rege nobilitas est. De qua sentio cum Juvenal. Satyr. 8. *Nobilitas sola est, atque unica virtus.* Fumus enim, & umbra sunt omnia, si absit virtus. Duces, Principes, Comites, Marchiones, Barones, & Nobiles varijs gentium institutis complectitur. *Duces* à populo ad bellum ducto nomen sortiti sunt. *Princeps*, ut plurimum pro Domino ditionis propriæ accipitur, quæ tamen ditio regno par non sit. Sic sunt Imperij Principes. Quamquam omnis summa potestas *Princeps* dici possit, atque adeò Cæsar, qui etiam Reges subjectos habere potest: ùt Romanorum hodie Imperator Regem Bohemiæ. Principes nonnunquam sunt majori potentix vectigales, ùt Moldavus, & Valachus Orienti, & non penitus subsunt; aliquando verò penitus subsunt, ùt sunt Principes non Imperiales in Germania. *Comitum* nomen à comitando natum, dum olim Consules, vel Cæsares alij comitabantur. Deinde verò nomen factum est dignitatis. Nobiles ejusmodi majores etiam censet Germania: *Psalsgrafen/ Comites Palatinos, Marckgrafen/ Landgrafen/ & Comites Tyrolis,* qui hodie Principes Austriæ. *Barones* iidem, qui liberi Domini sunt. *Nobilis* ex eo, quòd per virtutem ipsam è vulgo noscibilis sit. Secus enim phaleram clitellario adde, & nobilis merito suo evadet, quod falsum est. *Stemmata quid faciunt? quid prodest Pontice longo sanguine censerì? virtus si deficit.* Bene olim Vates.

QUÆSTIO POLITICA:

An felicior Respublica, cui Magistratus perennis?

Affirmatur.

MAlè consulit communioni hominum, & animantium, qui aërem, victum, vivendi ordinem mutat indies. Pejus Republicæ, dum
Ma.

Magistratum mutatur imperium. Non hominem, sed semi-DEUM
 poscit ars regendi; neque, si ut oportet, tractanda, alia facilius dis-
 citur methodo, quam experientia Magistrâ. Non anni, sed lustrorum
 & ætatis integræ hic labor, hoc opus est. Nemo grandia molietur,
 cui dum animus incipit, potestas moliendi desinit. Quî reddat felices
 Princeps, qui vix tempus, quo felicitas nitatur, nactus est, ut con-
 discat? Momentum unum, aut annus nec populi genium, nec statuta
 regnorum, nec momenta felicitatis penetrare sat potest. Non una
 Scipiadem format arena. Nec fluctus duntaxat visus domitorem O-
 ceani. Assvetas, & expertas clavus, & habenæ postulant manus.
 Periculosè discitur, ubi non nisi Reipublicæ damno error conjungitur.
 Loqui ad libellam, tacere pro meritis, distingvere fucum à colore,
 ex æquo librare rerum momenta, ponderis res est Divini. Malè,
 quia ferò discit is, cujus, dum imperare cæpit, verba sunt oracula,
 facta omnia sunt exempla. Non unius hæc stipendij viros postulant,
 sed quos usus probavit, duravit, quales Reipublicæ admo-
 vendos iussit callidus aliàs regendi Tiberius. Exilis profectò usus, & experientia
 esse potest ei, qui hodiernam, vel hesternam potestatis vix numerat diem.
 Novitas quævis, & audaciam, & animos nova suggerit moliendi, si populum;
 se ditandi curam, si Principem spectes. Intendit hirudo sugendi acrimoniam,
 cum tempus defuturum novit, quo ingluviem satiet. Quæ porro hoc è fonte
 tributorem vel copia, vel acerbitas verenda. Satiata hirudo, etsi hirudo sit,
 quia satiata est, mitiùs furit sitiente. Novitas intolerandum populo,
 invisum Principi jugum est. Acerbum est genti Protei in morem jam læta,
 jam nubila coquere pro genio, & ingenio capitis, cui parent. Imperanti
 porro tantum adimitur gloriæ, & Majestatis, quantum temporis.
 Vix enim exordijs grandibus breve tempus satisdat. Aut si exordia
 videat orbis, consummatorem non habet, qui sequitur. Displicet,
 & vilescit purpura, cum veteri, vilique palliolo commutatur. Non
 Mercurium, solem æmuletur Princeps, ut solio aptus sit. Dura ars
 ambulatorio nunquam, ut dicimus, fertur ordine. Rara avis tanto
 digna munere. Ut dextera clavo, sic rara mens regni curis, quia
 grandibus, suppar est. Non omnis acies amplissimis par est curis.
 Regna omnia, quibus Magistratum consveta varietas, minus ferè felicia.
 Decumanis jactatæ procellis Athenæ, neque grandium admodum
 tolerantes, neque tyrannidis contemptores. Nunquam
 egè-

egere suo nomine digna, id est grandia, nisi diuturno fortium viro-
rum ductu. Secus enim, qui brevi est tempore, secures ante ponit,
quam præesse pariter, ac prodesse didicerit. Suum meditatio, suum
executio, suum experientia tempus poscunt; mutatio Magistratus fre-
quentior vix meditationi, atque aded designandis felicioris fortis
consilijs spatiū sinit, nedum experientiæ, quâ solâ nititur Magistratuū
dos, & Regnorum flos maximus. Scientiam nullam Philosophus nu-
merat, nisi scire se sciat. Scit se regere, & feliciter suos, qui felicitatē,
quam Patriæ fundavit, aut stabilivit, videt ipse Magistratus, & sentit.
Raræ imperantū sunt mentes, quibus eadem in eodem quòque mu-
nere sensa sint. Probata uni consilia damnantur alteri: perpetuā qua-
si scenæ mutatione, quâ non alteri nocetur magis, quàm Patriæ, quæ
Principem hac in fabula chorū ducit.

Negatur.

Quod Poëta de Dea: & tantum constans in levitate sua est, verum de
hoc universo est hodie: hoc unum in natura stabile esse, quod
instabilia sint omnia. Alternant vices tempora. Tam implexis,
quàm occultis se ipsum volvit, & revolvit Mæandris per terræ visce-
ra abyssus. Nunquam ut cursu, sic aspectu sibi constat Luna, pari
mobilitate flectuntur sidera, & his motibus stat naturæ felicitas: sta-
bit pari fato fors placita Reipublicæ, si sibi non consent perenni fe-
rie Magistratus. Da constantem, aut Sirius, aut Plejades orbi; tor-
rebit ille, inundabunt hæ omnia, perdet utrumque sidus. Vel Atlan-
tis vires aut lassat, aut frangit decumana moles imperij; gestatur fa-
cilius, cum Hercules succedit ut oneri, sic honori. In auras abit un-
da motu perenni bulliens, & flamma lucens, nisi pabulo nutriatur.
Sic sui ipsius incuria est subditorum cura; langvet vigilantia alacri-
tas, torpet industria, cum idem cerebrum cura semper fatigat. Et
calybs atteritur frictu non interrupto, & vigor mentis obtunditur, si
agat semper. Age, vices muta siderum. Quia fervet omne princi-
pium; labor ipse regendi non quietis erit monitor, sed incentivum
alacritatis. Quàm indignum avaritiæ genus, quod virtus, & meri-
ta destinarent pluribus, paucorum sinu arctare? Sapientia, provi-
dentia, virtus complures Magistratu dignos efficiunt; cur præmium,
quod jubet æquitas, non obveniat meritis? Et gloria Principum, &
subditorum felicitas est, multos ornare posse, multos ornatu dignos
videri. Aut enim expetendum est decus, aut malum verendum est

Magistratus? Si decus: ornentur plures. Si malum: non opprimatur unus. Servat Rempublicam civium singulorum moderatio, dum contra Marij, Syllæque protervia, potentiâ suâ Romanam convulsit Rempublicam. Muta Magistratus, moderationem fundâsti. Jacet enervis arrogantia, dum parituum se postridie novit, qui hodie clavum tenet. Non adeo præsentis fulgor sortis excæcat, ac futuræ expectatio, dum adest certitudo, in ordinem se redigendum prope diem. Temperamentum, & condimentum est arrogantix hominibus congenitæ, nè quis se supra se ausit levare. Ipsa fascium gerendorum temporis brevitatis, quia semen aut famæ, aut probri est sempiterni, acriores ciet curas ad agendum, animos ad audendum. Nullus tum pensi est labor, cum momento venit existimatio æternitatis. Sic, quod tormentum vetustas cæca credidit, gaudium erit, quia commodum mundi, Regibus subdi. Nemo unus est facile subditorum, qui non etiam obsequio, ut Princeps offendat imperio. Medela malo est amica, Magistratûs varietas. Oblivioni namque novo cum Magistratu dantur veteres parentium seu incuriæ, seu noxæ; tantoque spes affulget amplior, quanto amænior semper ridet Phæbus exoriens. Dum contra radices quæ egere mala, vix, ac nè vix quidem tolluntur, ejusmodi sunt veteres Principum offensæ. Si porro unius sit jactura gratiæ facta non antè, quam tuo, vel imperantis funere est terminanda. Imago veritatis hujus sit Princeps mundi Imperium, Roma. Affusus folio ejusdem universus orbis, dum lapsu annuo Magistratus mutavit. Ubi hanc mutavit regulam, aliam rerum facies scenam induit, non rarâ Tyrannidis, & arrogantix catastrophe vitiatam. Nempe, non amænum modò in hortis, sed utile quoque in orbe est nihil, nisi sit variû. Color unus effigiem nunquam ornat! Ipsa noctis & coloris umbra decus & pretium conciliat iconi, & diei. Heu, quam malè consultum foret orbi, si idem semper Planeta regnaret. Vices horum originem, sæcunditatem, decus naturæ conservant. Busta, & cineres generabit orbis Vesuvio similis, si perenni sole coquatur: flaccescent contra humore omnia, nisi subsequens Luna ardorem æstuum temperet. Gaudet natura ipsa perenni motu dominatum infringere; nè, quod prodesse oportuit lumine, calore, influxu: obesse incipiat neglectu, temeritate, Tyrannide. Impatiens ferme oneris diurni est validissimus etiam lacertus; & quia impatiens, facile negligens; tum verò & officij osor, suo primùm, tum Reip: detrimento.

S. II.

Præcipua summorum Magistratum, seu Regnantium dotes.

XXXVIII.

Aurea poma facit non tam color extimus auri,
 Quàm liquor, & succi dos pretiosa sui.
 Aureus esse cupis Princeps? color imbuat ora
 Virtutis: mentem sed magis ipse tuam.

DOCTRINA POLITICA.

HAs ut compendio absolvam, ultimorum 4. Austriacorum Cæsarium symbola refero, & cardinibus totidem virtutes definio Imperantùm. Ferdinandus III. Salomon ille Germaniæ dictus, *Pro pietate, & religione* tesseram sumpsit. Sapientiâ suâ Salomonis nomen sibi proprium fecit. Optimè sibi, & Reipublicæ consulit Princeps, qui sapiens ipse. Aptissimè enim ad virtutem animum doctrina præparat, è mente Senecæ ep. 88. Unde bene de Alphonso Sapiente Magnus ille: non memini feliciorum, & majorem Principem, quàm Alphonsum; non feliciorum, & majorem Rempublicam, quàm ab Alphonso.

Doctrina Principis alia *Splendori*, alia *Prudentiæ*, alia *Virtuti* serviat. Splendorem conciliat eloquentia, ut erat Cæsaris, & Augusti, gravis, ac fulminans. Accedat lingvarum, præsertim subditorum suorum, notitia. Nullum 32. gentium suarum Mithridates, nullum Ferdinandus hic per interpretem audijt, singulis responsa dabat ipse, vel magis oracula. Quid illustrius, & amabilius Principe tali inter suos? quid formidolosius inter exteros? ut quem Reipublicæ scientia, & historia, rituum, morum, inclinationum, studiorum omnium scientem, eoque ingenio potentem fecêre. Et quamquam potentia Imperij opibus, armis, consilijs, fæderibus, & fortuna paretur; omnia hæc, si sapiens Princeps sit, & parabit pro debito, & cum successu tractabit. Basis nempe virtutum scientia, & amor est literatorum. Evertit porro, non conservat Rempublicam, qui bonis pacis artibus, & scientijs se, suosque cultos non cupit. Hasta, & ægis Palladis usu exercita tueatur imperium; eruditio regat, & cautum faciat: ut Julius, & magnus ille Macedo triumphis clari, nunquam adeò illustres, si non pariter literati.

Religio scientiæ, & cæterorum omnium caput esto. Regem aræ tueatur, Rex aras vindex. Harum mystas & colat, & tueatur, oportet. Veritas, & sanctitas religionis cordi sit, Divinique cultûs augmentum, sinè quo quid sperare Princeps possit, non video. Si enim per Arist. Polit. 5. c. 11. obedientiores sunt subditi Regi pio, quippe qui putant Deos vindicaturus, si quid in pium Principem peccaverint; sanè contrà agenti quid evenire necesse sit, nemo non videt. Quid? quòd componitur orbis Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus humanos edicta

valent, quàm vita Regentùm Claud. de 4. Conf. Honor. Ausus olim gloriari Tullius : *Romanos non calliditate, aut robore ; sed pietate, ac religione gentes omnes, nationesque superasse.* Hodie feliciorum domum non refert omnium sæculorum historia hæc ipsâ Austriacâ, & tamen cunabula, & meridiem gloriæ omnem uni in acceptis refert religioni per Rudolphi pietatem. Hinc peculiaris ejus in Romanam quòque sedem veneratio, jurisjurandi religione firmata toties, quoties diadema novus Cæsar capeffit. Et bene. Protector Ecclesiæ ac vindex, non caput. Utinam eadem Henrico VIII. Angliæ quondam observantia ! non tam lugubri Metamorphosi Anglia se aliam fuisset mirata, non ipse supremis vocibus *omnia* cum religione se perdidisse fuisset confessus.

Justitia caput est alterum. Eam hinc intelligo, quâ Princeps legum conditor idem, & observator est, per rectam in moribus, & omni actione vitam, ex honesti norma. Si enim secus egerit, exemplo plus nocet, quàm peccato. Ferè enim justitia, aut iniquitas dominantium in virtutes, ac vitia transeunt subditorum. Cùm hæc sit conditio Principum, ut, quidquid faciunt, præcipere videantur. Sol Princeps est Reipublicæ, subditi astra. Luce careant, oportet, si ipse tenebras alat, non lucem. Sed etsi hoc absit, minùs ei licere credendum, cui plus licet. Cùm omnia facta, & dicta Principum rumor excipiat, & amorem cum autoritate amittat, qui, cùm præsit ordine, virtute melior esse debere existimatur.

Consilium sequitur Leopoldi. Hujus nomine, anchora illa, & Reipublicæ acus nautica, venit *Prudentia*: quæ Principem Cynosuræ suæ, seu bono subditorum intentum & prævidere facit, ut præcaveat ; & providere legibus, ut gubernet, & dirigat. Rara hæc dos naturæ est, quia raros natura destinat ad regendum. Hæc enim una, præsentia ordinat, futura providet, præterita recordatur. Mater felicitatis ; dum contrà imprudens pleraque, & se præcipitat. Pars princeps prudentiæ solùm optanda est, quæ à se habetur ; scilicet lumen inditum cæli munere, quod usus, & experientia firmant. Secunda tamen ad volandum ala requiritur etiam, videlicet consilia, libri, amici, scientia ; hæc, quæ *ab alijs* veniunt, fulciunt prudentiam. Certè si suo solius sensu Rex agat omnia, superbus magis, quàm sapiens audiet. Aliter Alexander, de quo Lamprid. fuit consuetudo ipsi, ut si de jure, aut Magistratu tractaret, solos doctos, & disertos adhiberet ; si verò de re militari, milites veteres, & senes bene meritos, ac locorum peritos, & castro-

castrorum, & omnes literatos: ac maximè eos, qui historiam nôrunt: requirens, quid in talibus causis, quales in disceptatione versabantur, veteres Imperij seu Romani, seu exterarum gentium fecissent?

Industria Princeps qui caret, quid? nisi ventis semina sparget, et si consilij ac sapientiâ sit Alphonfus. Hæc impendijs sæpe non grandibus grandia & molitur, & conficit. Hæc si curam gerit suorum, quæ prima Principum cura est, ut suæ quòque dignitatis, cultûs, & Majestatis non oblita soli *publicæ serviat utilitati*, quam regnantùm regulam esse oportet. Néque enim adeò Cives Regi, quàm Rex Civibus Pater, & arbiter, ut sol cælo & astris datus videtur, secus, à Lipsio arbitro, Romani illi censebant Imperatores, qui non tondabant oves, sed deglubebant; Provinciarum prædones, non imperantes.

Amorem *Clementia* conciliet. Stulta vox Machiavelli de Cæsare Borgia: *metui tutius esse, quàm amari*. Firmissimum Livio l. 8. imperium, quo obedientes gaudent. Infirmum est imperium, cujus fundamenta sunt ossa civium necatorum: & ferè nimium non lubricus modò, sed præceps est trames Civium sanguine irrigatus. Hæc vox digna Principe, quam delicia generis humani Titus olim: *non oportere quemquam à facie Patriæ tristem discedere*. Non honestiores modò, sed & tutiores præstat clementia Reges, ornamento imperiorum simul, & certissima salus. Trajanus omnium instar testis sit, sub quo meridiem altissimum Roma tenuit; tantus in hunc subditorum amor, ut alij se satis vixisse ipso viso; alij ipso viso magis prædicarent vivendum.

Quamquam crudelis evadat clementia, si gladius absit *Justitiæ*. Væ Reipublicæ! cùm impunè grassantur scelera: sic enim quò majus regnum, eò majus est latrocinium. Cùm ferendo injuriam veterem, invitetur nova. Hæc una seditionum parens est certissima, dum quæ libent, licere cernuntur omnia. Contrà, ut immodicus, & constans metus vindictam, sic temperatus observantiam gignit, & Majestatem firmat. Ament probi, legumque custodes Principem, ut Patrem: vereantur improbi vindicem, quod necessarium sæpe. Aurelianus tametsi severus, *necessarius* Princeps est judicatus, quòd vitia mitiorem Principem non admisissent. Pari causâ Severum aut non nasci, aut non mori debuisset censuit Senatus. Cæterùm rogatus, si tutò possit, ignoscat Princeps: non semper (ut in parvis delictis) cùm possit, puniat; sin parcere pœnam possit, temperet. Absit enim sæ vitia, quæ pœnam semper diligit: clementem volo justitiam, quæ pœnitentiâ

tiâ sæpius, quàm pœnâ contenta sit. Vel certè à qua ad paucos pœna, metus ad omnes perveniat.

Constantia, quem virtus reliqua secundis casibus firmat, adversis adamantinum reddit. Non semper mare æstum, cælum tempestatum est expers, basis Constantia est Principi; sui securus splendoris, tempestates coërcet. Jure lauris cinxit coronatos vertices antiquitas, fulminibus majores, & constantes. Cadat imperium necesse est, quod arundo, quovis Martis, aut Fortunæ turbine mobilis succollat. Sed & illa constantia cordi sit Principi, quæ æquales semper habenas moderetur. Præterquam enim, quòd vilescat Princeps, qui, quæ iusserit, vetat, quæ vetuerit, jubet. Accidit Reipublicæ, & legibus innovatis, quod plantæ: quæ non convalescit, si sæpius transferatur. Cùm certum illud sit Taciti: *ferè super omnibus negotijs meliùs, atque rectiùs veterum legum statutis esse provisum.*

Fortitudo agmen claudat virtutum. Agere fortia Romanorum olim, Principum hodie magnorum sit tessera, si hoc nomine digni esse cupiant. Leonis ferè exuviæ, & clava Herculis hos decent, solo etiam nomine formidandos; quamquam belli stratagemata vulpinum quòque suo tempore non recusent pilum. Verentur Principem fortem hostes, quàm aggrediendo cautum, & providum, tam si aggressus sit, cedere nescium, & invictum. Quantum verentur isti, tantum confidunt cives, nubem credentes, quæ cum magno illo Cunctatore (ut agebat Hannibal) in montibus sedens sollicitatâ procellâ imbrem datura est. Præsertim cùm nullum belli genus sit, in quo eum fortuna non exercuerit. Et si Princeps non tam imperet, quàm ostendat tolerare labores. Quid horum in Carolo Sexto fama non nunciat? Quid non adorat?

QUÆSTIO POLITICA.

An consultum Principi, omnia per se decidere?

Negatur.

Felix regnum, cui tantus Princeps, ut, quantum dignitate, tantum mentis acie cunctis antecellat suorum. Jure; quia tutò vitæ, necisque arbiter Prætorio præsidet. At quemadmodum optanda magis, quàm speranda hæc omnibus felicitas, ita optanda magis fors, ut aliorum arbitrio Areopagum Princeps cedat, quorum acie momenta cognoscat, disceat, concludat. Quoties felix cum Nerone plausit

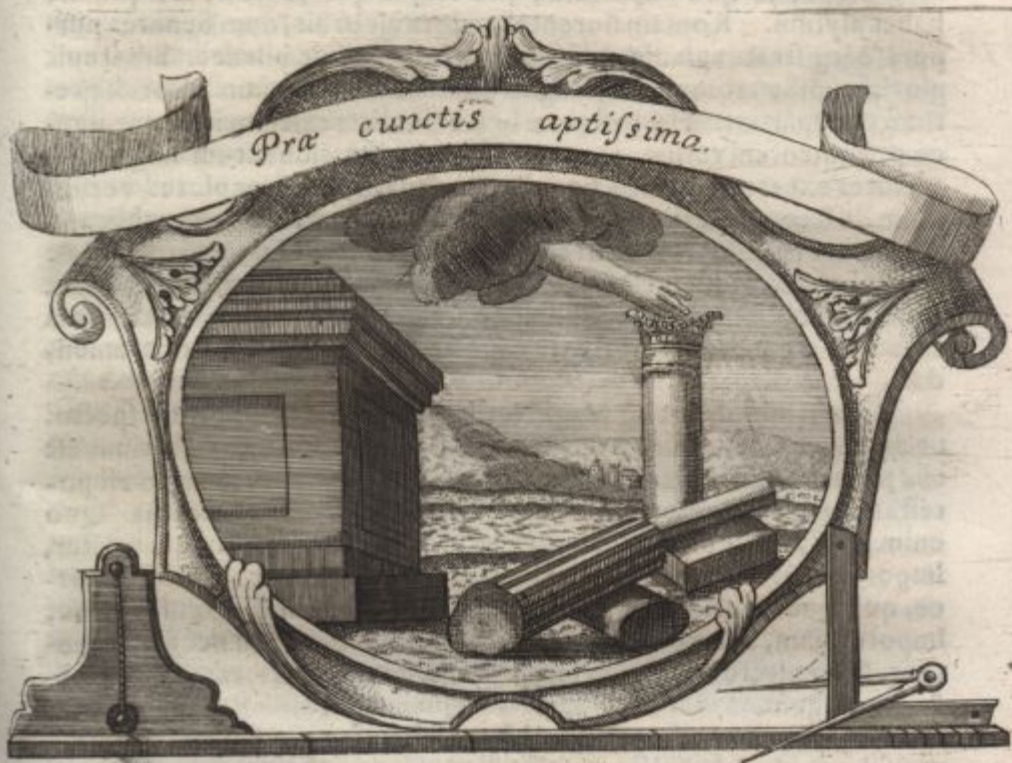
Respublica, dum per arbitros; quoties luxit infelix, dum per Principem jura accepit? Amplior est imperantis aut dignitas, aut Majestas, ac ut Prætozem agat. Anima sit Princeps, oculi sint Ministri, quos ipse organorum vice informet. Quantum addis frequentia cum subditis, tantum minuis majestati; tollit enim frequentia æstimationem. Horreri sacro non est, quod gressu teritur indies. Summa quæque magnitudinis admirationem, & pretium perdunt, si semper spectentur. Ut aliena ferè magnifica decantat fama, sic longinquitatis comes est reverentia. Quot partibus se, amabò, Princeps distinguat, si omnibus partiri eundem oporteat? Eò singulis minor, quò communior; ut minùs acutus est gustus, qui per multa discurrit. Hebetat magis, quàm oblectat confusus odor, & canis per floreta discurrens feram amittit. Senatus integros censoriâ dignos credo virgulâ, sibi omnia deposcentes. Quanto magis Principem? Suo carent sine membra, si caput; suo pariter tribunalia, si Princeps egerit omnia. Pater Patriæ, & legum vindex sit Princeps, non Æacus, aut Rhadamantus. Damnet reos, aut mitiori faveat calculo, non per se, sed per suos. Secus enim, dum impunitatem scelerum foverit, tyrannus erit, qui malis audiat bene: illo si satsidet Justitiæ, Pater erit, sed à malis ipsis audiet malè. Utroque sibi injurius, dum & facilitas auctoritatem, & severitas amorem imminuet. Error si sententiæ, aut sancito obrepat, alienus erit, non Principi imputandus; qui index sit horologij, non rotula; horas aptè partitas indicans, non cursum ipsum torquens. Aliorum cum Carolo V. consilia audiat, sua reticeat. Vel certè cum Claudio sic dubio proponat sensu, ut quæ Principis mens sit potior, noverit nemo. Assentationi, communi consiliorum, aularum, & regnorum pesti, via sic momento præciditur. Quam ut Romano senatu exulem faceret, Druso filio Consuli sententiæ dicendæ copiam lege cavet Tiberius. Arctatur, si non eliditur, consulentium libertas, ubi coràm est Princeps, quem reveremur. Frequens sæculo avis est, quæ placendi studio rationum postponat pondera; ubi leges ipsæ palmam cedunt aut spei, aut metui Majestatis in alia inclinantis. Utinam nunquam Themidi adversa sanxissent consilia! dum metus, nè aut minùs placeas, aut dicendi libertate displiceas, iniquum ipsum æquitatis colorem fecit mentiri. Blandiri conantur non rarò, qui sensa noverunt capitis deliberantis. Servare semper est Principis, non damnare. Fidem devincire clementiâ, non terrere imperio; quia Jovem refert, qui veteribus nunquam, nisi faventis author sideris credebatur.

Affirmatur.

Monstrum naturæ parturit, qui otio purpuram, desidiæ, aut licentiæ folium damnat. Nunquam langvor commendat Principem. Credit Astræa lancem Principi, gladius libratur unâ, parte alterâ sceptrum. Utroque pari studio curato salus, & tutela suorum est Princeps. Cùm & gigantum ausus arceat, & causas sublevet inopum. Quid horum ager, qui, quid actum sit, vel agatur, ipse ignorat? Animam Reipublicæ Politica censet Principem, exsangve est cadaver sinè influxu, trunca Respublica sinè præsentè anima. Rarò fons in canales ductus primâ sibi constat puritate, rarò aliorum sensu relata primo veritatis colore. Tutiùs quisque credit, quæ cernit ipse, àc ea, quæ alieno sensu intelligit. Extenuat sæpe, vel auget momenta causæ, referentis aut consulentium seu affectus, seu odium; & dum æquilibrium non servant pondera, quid mirum, Principem inclinari in illud, non quod cuperet, sed quod inaudiret? Pudenda res, mancipium suorum facere eum, quem dignitas non sequi, sed ducere voluit, & docere. Per Labyrinthum errat, qui aliena duntaxat studia sequitur. Suis oculis, alienis exequentium manibus utatur Torquati consilio Princeps; imperet, & regat, exequantur Ministri. Ut cera, sic per multos anfractus certior redditus facilè recipit Princeps, quod subdola plagiariorum vafrities tentârît imprimere. Regio, non Ministrorum arbitrio creditus est orbis, ille scripturâ teste ferat iudicium. Nescit consortem imperij; Ministrum, non æmulum patitur Majestas. Cui jus dicendi potestas creditur, creditur & Majestas, umbrâ duntaxat sceptri servatâ. Nihil geri feliciter credit orbis suffragium, si Principis non agat Majestas. Et meritò. Tutiùs, quia labi eò minùs obnoxium iudicium, quò excelsus. Rara orbi felicitas est, nullum in tribunalibus cor, & lingvam reperire venalia. Non auri fascinum sentit Aquila, Vectigales non curat rivulos, cui famulatur abyssus. Non adulatio, non metus, non reverentia Principem tangunt; nubes sunt inferioris regionis, olympo nondum pares. Dum compede sive aureâ spei, seu ferreâ metùs libertas Judicum minorum non una succubuit. Quot non annos, sed hæreditatis spoliolum numerant, quibus lites forenses sunt curæ! commodum causa sentit, quia finem maturum, cùm Princeps jus dicit. Dignus secus voce illâ mulieris, Alexandro jus in via dictare nolenti inelamantis: *si nolis iudicare, noli regnare.* Sollicitudinis ut minùs in reliquis, si non alacritatis fomes est Princeps, ipse causas cognoscens.

§. III.

Pauca de Magistratibus ceteris.

XXXIX.

Deligit è multis, quæ sit magis apta columnis
 Diva manus, niti quâ diadema queat.
 Scilicet haud quovis bene stant diademata fulcro.
 Firma lege, ut firmo stent tibi regna loco.

DOCTRINA POLITICA.

TRia minorum Magistratum nomine indico. Senatum, Magistratum, Judicium. Reipublicæ felicitas, & Insulæ fortunatæ obtingunt, his tribus si beatur. Senatu, in quo consilium; Magistratu, in quo imperium; iudicio, in quo iustitiæ, & æquitatis habet asylum. Romam florentem adoravit orbis, dum Senatus purpurâ, Magistratus gladio, Iustitia æquitatis floruit bilance. Emarcuit gloria, cum Senatum furor, Magistratum timor, Iustitiam favor, & pretium occupârunt. Hæ pestes nè in Reipublicæ exitium irrepant, pauca præmitto universim de minoribus Magistratibus, tum singillatim virtutes expetendas, vitia singulis cavenda. Censent plures verissimum de Republica illud: meliorem, & tutiorem fore Rempublicam, cui malus Princeps, & Magistratus boni; quàm, cui Magistratus mali, & Princeps bonus obveniat. Cum facilius sit à valentibus membris caput debile fulciri, & à multis bonis aut corrigi utcunque, aut celari vitia Principis; quàm à solo valente capite membra omnia putrida emendari.

Tria in minoribus his Magistratibus deligendis cum primis specto, ut dignè, & cum utilitate Reipublicæ his fungi possint. Primum est *vita probitas*, & sinceri animi iustitia. Gladius in manu furentis est potestas improbo collata, hinc ruina Reipublicæ, & Magistratûs. Quo enim plûs potest, plûs nocet. Hinc procul à Magistratu, qui acriter, importunè, dolis & artibus varijs clavum deponunt. Sed & illos arce, qui cum Tiberio ambitum occultantes nimium se excusant, aut impotentiam, aut metum prætexentes; insanè, tamen occultè appetunt, & amplectuntur, cum seriam Principis vocem: *aut age, aut desiste*, intelligunt.

Procul aut potentes nimium opibus, aut pauperes. Illi, quia præfidunt, & sui impotentes; per vim, non consilium moderantur. Arrogantia publicam illis delictorum causat licentiam. Amplitudo familiæ, & clientum subditos gravat, & cum ferè crescat amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit, horum cupiditates plus habendi, magis destruunt Rempublicam, quàm multitudinis, ut monet Aristoteles 4. Pol. c. 12. Pauperes è contrâ hirudines sunt divitem provinciam adeuntes, ipsi divites eandem pauperem relicturi: hinc jus, fâsque eorum cuique venale, occultè pravos, & in rebus exiguis fraudato-

datores meritò compellat Aristoteles 2. & 4. Polit. Unde ex iisdem capitibus, idem Philosophus cum Solone, mediocrium tantum opum homines ad Magistratum sumendos censet, & probat Politicorum c. 11. Quamquam si iustitia, pietas, prudentia sic aliquem divitem faciant meritis, ut nihil horum verendum sit, neque habilitate hominis promovendi obscoretur Magistratus autoritas, non omnino excludendi sunt pauperes à Magistratu.

Arcendi denique, qui largitionibus Magistratum sibi comparare velint, ministrorum animos, & commendationem pecunijs, & promissis ecentes. Quòd si enim dignitas, quæ virtutis merces, & præmium est, non meritis, sed divitijs detur, non modò malè constitutæ Reipublicæ id argumentum cum Platone, c. 8. de Rep. sed, ut habet Vopiscus de temporibus Aureliani, in ruinam vergentis imperij omen esse meritò potest. Quâ causâ vapulat ab Aristotele Carthaginensium Respublica, venales esse volens Magistratus, cum *lex talis pretiosas magis faciat divitias, quam virtutes, ac civitatem totam ad studium pecuniarum convertiat.* Quoties enim sordidissimâ hâc mercaturâ (ut eam Bodinus nominat) culmen tenebit ambitio, & scelus, virtute pecunijs destitutâ, rectis studijs, & artibus humi serpentibus? Unde tolletur studium virtutis, & scientiæ, reverentia Magistratum, amor Patriæ. Quoties in talibus emptoribus verum erit? quod Seneca l. 1. de benef. c. 9. & Tullius censet, quòd conaturi sint impensas in Magistratum factas, venditâ etiam iusticiâ, compensare, & lacunam illam rei familiaris explere. Et quod deterrimum omnium, quoties verum erit illud Severi? *necessarium est, ut, qui emit, vendat; nec sine rubore puniri possit is, qui, quod emit, vendit.*

Virtus porro singulorum, quæ in collatione Magistratus spectatur, curanda est, nè pereat, nimiam Principis beneficentiâ, favoribus nimijs, & pluribus Magistratibus uni collatis. Natura ipsa pluribus destinata partitur officia. Singuli enim exactius muneri suo deserviunt; nec ita præfidentes fiunt potentiâ, quibus pars committitur, quàm quibus summa creditur omnis. Neque alius magis, quàm Respublica patitur; nam & alij virtutis suæ præmium se acquisituros desperantes, aliorum se convertunt, & Patriam obsequijs fraudant, imò cum Patriæ pernicie alibi idem consequi contendunt. Et quamvis dexteritas, & ingenium nonnullis sit ad admirationem, & multis par; caveat tamen Princeps hos levare nimium, nè fortè gigantes efficiat.

Rejiciendi, qui ambitione suâ facere omnia volunt, & dum ipsi omnia nequeunt, Vicarios sui Reipublicæ detrimento multiplicant. Bene Lacedæmonij, Romani, & Macedones lege cavere, nulli duos in civitate honores conferri. Sed de majoribus hæc Magistratibus dicta intellige, minora si sibi non obsint, nil refert connecti.

Alterum caput est in promovendis ad Magistratum deligendis, *Amor Patriæ*. Cùm enim Magistratûs regula sit utilitas publica, huic consulet optimè, quisquis amat. Amare majori fide censentur primùm *Indigenæ*; hinc exteris, cæteris paribus, præferendi per Aristotelé 5. Pol. c. 3. Adamantina hæc lex est Sinis, qui exteros etiam summâ curâ finibus arcet, utpote à quorum copia seditiones, legum, & morum everfio. Svecia cum pluribus, exteros arcet officijs, duplici ratione. Tum quòd offendantur, se neglectis, plùs fidei, & munerum tribui exteris, quàm Patriæ filijs; ùt exemplo sunt Siculi, qui cùm Wilhelmus Neapolis, & Siciliae Rex solos exteros officijs præponeret, omnes Gallos isto fædere unâ interemerunt. Tum quòd ad consulendum bono publico Reipublicæ, requiratur notitia ejusdem; cujus notitiâ ùt plurimùm carent exteri, tenaciori ferè affectu, & studio suam in Patriam affecti: Atque adeò potentiâ, & autoritate ad hujus statum, cui malè addicti sunt, evertendum abutuntur non rarò. Quamquam, cùm æmulis acuatur virtus, quæ non solis favet indigenis, sed etiam in hoste sit æstimanda; proderit, rariùs nonnunquam, ad stimulos indigenas, excellentis virtutis exterum sublevare; præsertim si, ùt ajebat de se Cicero, cùm sibi consuli peregrinum solum objiceretur: *non adeò sint peregrini habendi, quorum nomen, & honor Urbi jam inveteravit*. Sic Trajanus Hispanus licèt, imperio præfuit, à quo tamen hodie, nisi Germanos, arceri vult omnes Bulla aurea.

Amore Patriæ excellere præ cæteris plebejis censendi sunt *nobiles*. Quamvis enim in plebejis quòque virtutum splendor originis vilitatem possit compensare, dum scilicet, ut se laudabat Iphicrates coram Harmodio Nobili vilitatem generis exprobrante dicens: *meum genus in me sumit gloriæ principium, tuum in te videt exitium*. Quamvis plures cum Dentato Romanas secures sapienter perinde, ac feliciter tractaverint, ac proinde concordie servandæ causâ ad minora officia his aditus patere meritò possit, nihilominus tamen palmam his jure præripiat in majoribus Magistratibus gerendis Nobilitas, ùt quæ & genere ipso Magistratui autoritatem conciliat, cùm Aristotelis placito 1. Pol. c. 8. ideo

§. ideo Nobiles *generosi* dicantur, quia animum habent generosum vel hoc solo argumento, quòd virtutes Majorum eosdem stimulent ad rectè agendum. Et vetus hæc Tacito teste inter Germanos fuerit prærogativa: *Reges ex nobilitate, Duces sumere ex virtute.* Meminère Annales Galliæ, Nobilitatem offensam, quòd neglectâ virtute, sanguine, ac meritis, obscura genere, & agendi dexteritate hominum trias à Ludovico XI. Gallorum Rege non sinè discriminè Regis ac Patriæ sit sublimata; Sutor videlicet internuntius regius, tonfor Legatus, alius demum magnus Regni Cancellarius dictus. Contrà verò, minùs Reipublicæ plebejos affici est necesse, ut quorum fors bonorum experts, odio stimolata, quòd egeat, rariùs publicæ intendit tranquillitati.

Hujus amoris causa est, quòd quisque naturali pietate in suam feratur Patriam. Etsi quis ad Magistratum sumendum cogi possit, eò, quòd quis teneatur Patriæ bono præstare, quod potest, dum ejus obsequio Patria eget; imò pro eadem mortem oppetere sit obstrictus, utpote, quæ uti potest filijs suis, veluti instrumentis suæ incolumitatis: quod ipsum Horatius Cocles, & Curtius Romani, Rex Codrus subditis suis testati sunt. Quamvis insuper Gentium leges pœnam detrectantibus Magistratum indixerint, ut Lacedæmones exilium, Athenienses supplicium capitis, Romani libertatis dispendium; nihilominus tamen non facilè cogendus quisquam, qui gravatè admodum humeros subdit oneri specioso, dum justa est excusatio, & metus periculi fortassis emerfuri. Quodsi verò prætextus etiam, & aversio subsit, rarò *invitis bobus*, quod ajunt, *arare* optatum messis fructum fundabit. Ubi verò dissidentia sui duntaxat, & modestia animi in nonnullis excusationem totam faciat, juverit Principem, tales Magistratui præ cæteris præficere, qui deinde quàm optimè commodis Patriæ sunt prospecturi; ut sexcenta docent argumenta historiæ utriùsque.

Tertium demum est *rerum usus, & scientia muneris*, ad quod quis legitur administer. Hæc enim si desideretur, statua erit Magistratus, quæ careat motrice omnium animâ. Reperias ævo hoc officio sæpe candidatos, qui tum primùm Magistratûs gerendi artem discere cupiunt, cum Magistratui præesse oporteret; atque adeò petentes, quod non intelligunt. Quid mirum, erroribus talium implicari Rempublicam; everforésque fieri Patriæ, qui Patres, & Servatores esse debuerant, ut dicebantur. Hic rerum usus, & scientia, cum ferè ætatis vitio in Juvenibus desiderari possit, senes merito virtutis, experientiæ, & ætatis

præferendos cenſet Philoſophus 7. Pol. c. 14. Senum enim, ait, eſſe imperium, juvenibus reſtare obſequium. Unde à ſenibus nomen miſe *Senatus habet*. Hinc Roma ante 43. ætatis annum Conſulatum cuiquam dari vetabat. Imò Plato negotia publica juvenibus ſimpliciter vetuit committi 3. de Legib. ob temeritatem, quàm ferè in agendo exercent.

Quamquam ſi contingat in nonnullis 100. etiam annorũ ſenibus, non *pueritiam*, ſed, quod ſædiùs, *puerilitatem* manere; contra verò, præſipere juvenes ingenio, conſilio, dexteritate, & prudentiâ, præferendus eſt juvenis etiam Neſtori; ùt, cujus ætas non annis, ſed meritis, & maturitate judicij metienda eſt. Sic Scipio Africanus, & Pompejus ante præfinitam ætatem faſces Romanos obtinuère. Præterea officia nonnulla, velocitatem, & robur corporis, & animi cupiunt; ùt ſunt militiæ ſtudia; quis ſapientũ cum Platone juvenes hic excludat? ùt qui *haſtas, galeam, & clypeum* juveni; *conſilia, & Senatũ* ſeni attribuit.

Hæc rerum ſcientia, & uſus ut perficiatur, conſultiùs erit in Imperio Monarchico, Magiſtratus ſummo imperio ſubordinatos, perpetuos eſſe, ſed ad Principis nutum amovibiles, ſi culpa obrepat; quæ tum patebit, ſi ad rationes munerum ſuorum dandas ſinguli adſtringantur ſeriò, & munerum acceptio ſeverâ lege tum interdicitur, cùm potestas confertur. Nam perennis illa mutatio levis cauſæ argumento, inconstantia notam Principi, Reipublicæ accerſit incommoda; dum nullus ferè perfectam muneris ſui rationem penetrat, tum ſubito eadem defuncturus, cùm meliùs, & fortiùs bono publico præſſe nõſſet, & prodeſſe. Scio Romanis tum Conſules domi, tum Provinciæ prætores, & præfectos lege XII. tabularum latâ mutatos, & ſoli Cenſori quinquenni j tempus indultum fuiſſe. Exprobratum itèm fuiſſe Tiberio, quòd Magiſtratus perpetuos ſtatuiffet. Qui tamen ſapienter reſponderit: Hirudinem multo tempore ſanguine potatam quieſcere, recentium porro morſus eſſe acerrimos. Denique per Ariſtotelem 2. Pol. c. 3. hanc perpetuitatem Magiſtratum ſeditionis cauſam apud illos eſſe, qui nullam poſſident dignitatem.

Pace tamen magni Philoſophi de ſola Ariſtocratica Republica, vel Politica id verum eſſe crediderim, in qua ambulatorium (ùt nominant jura) Magiſtratum ſummum, ſpes civium, ordo civitatis, & juſtitia ipſa merito videatur exigere. *Spes civium*, ùt qui ſtimulo honoris ad virtutis ſtadium incitantur. *Ordo civitatis*, qui hoc præſcribit, & poſtulat,

ut merito virtutis inter cives Magistratus tribuatur, & jus consilij. *Justitia*, quæ ideo Reipublicæ trutinam moderatur, ut dignitates civitatis meritis tribuat, quæ non unus tantum, sed plures sibi comparant. Hinc etiam Romana Respublica hæc lege XII. tabularum sibi cautum voluit, & consultum. Contrà est in Monarchico Imperio, in quo Magistratum majorum perpetuitas seditionem potius aut sopit, aut impedit, dum Princeps Magistratui à se constituto assistit; & Magistratus ipso regendi usu magis & prævertere fraudes novit, & retundere impetus audet. Quod ipsum experientia plurimum probat. Quamquam minores Magistratus ubique mutabiles esse possint nullo Reipublicæ incommodo. Hinc sapientis est Principis, a deo imperio Magistratus non innovare sine causa graviore, quod ipsum æternæ laudi tributum Antonino Pio, quod nullum ab Adriano præcessore promotum, dignitate moverit.

Tanto Reipublicæ commodo, rerum videlicet scientiâ suos ut imbuant Nobiles Veneti, eoque Magistratui gerendo reddant idoneos, Majorum consilij anno ætatis 25. interesse jam sustinent. Univerfim certè proderit Nobiles, ingenio, & virtute præstantes absolutis literis, Legatis exteras Provincias petitoris adjungere, cum ut officij publici administrationi attendere, vitare errata, benefacta notare, iisdem liceat: tum ut hominum, & rerum naturam videndi, nutus, & verba aliena cautiùs observandi, sua prudentiùs gubernandi, iisdem copia detur. Secundò: Fas erit publicis nonnunquam adhibere consilij, non suffragij ferendi, sed aliorum prudentiam, & consilia noscendi causâ. Ex quibus & Reipublicæ negotia penetrent, & Legatos cum audiunt, Legatos agere discant, & dum consilij intendunt, jam à consilij esse incipiant. Datâ iisdem veniâ loquendi, ad excitandam industriam, non oberit quandoque eorum sententiam, & judicium percontari. His ferè stimulis, atque principiis imbutos juvenes, lectissimos cum tempore nanciscetur Respublica Patres, & servatores.

QUÆSTIO POLITICA.

An felicius regnum, cui bonus Princeps, à consilij mali;
an è converso?

Pro Consiliarijs bonis.

Mira quæstio. Exigua est regno felicitas, quâcunque problematis forte tangatur. Quod si tamen dicenda felicitas sit, cum Prin-

Principe malo , consilijs bonis est adscribenda. Sortis enim ludus est potentia quævis, ac solium, consilio non directum, tam gnaro præsentium, quàm præscio futurorum. Seipsam mole suâ conficit virtus etiam maxima, ubi caret consilio. Hoc enim effecit frequentius, quòd vis nè ausura quidem fuisset, nedum potuerit. Ipsum etiam Principem sua, id est regni in comòda flectit, vel nescientem, vel antè non volentem, quàm se decrevisse jam cernat. Idque felicius, quantò augetur usu ipso consulentium virtus, dum contrà vis aperta momento deficit. Inclinationes, & sensa Principis quia præsciunt, obicem aut remoram sapienter statuunt à consilijs, quia boni. Duo sunt Reipublicæ tempora, belli, & pacis. Utròque, etsi malus sit Princeps, felicitati consultum est publicæ, si boni sint consulentes. Felicius, quia securius bellat cerebrum, quàm dextera, & calybs. Facile triumphat gladius, dum æmulus jacet antè consilij victima, quàm arenam subierit. Non vincere, sed suorum sinè strage, imò & commodo vincere decus est. Habet hoc Respublica, dum malo etiam vexata Principe, consulentibus bonis nititur. Prærogativa hæc solius est consilij. Amplius semper sunt verenda sapientum consilia, quàm exercitus dominantis. Aut enim grande est regnum, aut modicum? Si grande? quantùm magnitudini addis corporis, tantò amplius destinas vulneri, quo sauciari possit, nisi præcaveant consilia. Si contrà exile sit: ubi consilijs agitur, tantò amplius crescunt modica, quantò lenius serpunt. Celantur tum consilia plurimum, nè vim amittant, ut aquæ odoræ spiritus. Cuniculis qui agit, hostem celat. Si pacis sint tempora, ferè Princeps malus cum agere multa ipse aut nolit, aut nequeat, paucis intendit. Tum enim vero abstracto in alia omnia Principe, securius Reipublicæ comoda promovent, qui à consilijs. Securior tum illis cadit fera, cum nè vestigium patet. Rubere corallia cernimus, dum patent; quasi verò erubescant & consilia fructu irrita, si malo Principi pateant. Celantur tum sensa, ut pectus natura, cui Momus scrutando petijt fenestrellam. Nunquam nempe melius operatur bombyx, ac dum obvolvitur. Et merito: terretur amplius, qui saucium se sentit, nec opinantem. Amplius torquetur hostis malo, quod non præscagit. Delectatur Princeps commodo, quod non prævidit, etsi malus sit, si deinde sentiat. Felicius nunquam provehitur Respublica, ac dum exteri tuta verentur omnia, quia, quid timendum sit à consilijs excubantibus, non penetrant satis. Néque modus, néque res dum patent, cruciant singula. Ut æstimatio, sic

fic metus sæpe major est eorum, quæ non videmus. Nunquam audaci pede vadum tentabis, cujus te fundus latet. Sic evenit Reipublicæ consilij optimis communitæ. Hinc ea Regnorum omnium, & Regnantium cura, ut consilij floreat, quibus sapientia acus, Probitas sit cynosura. Radicem arboris qui exedit, tametsi florentissima sit arbor ipsa, pessimis nunquam melius imminet captis, ut eandem evertat. Sic, qui Rempublicam tentat elidere, raro Principem ipsum petet, donec antè radices succiderit, id est consilia. Consilij res omnis volvitur, ut orbis polis. Infirmus ubi axis est, aut ruit, aut exitio proxima moles est. Starent imperia, pessimis etiam gubernata Principibus, si fors eadem beasset lætior, consilij meliorum. Magni legimus hodie nominis umbras, quia his basibus caruere. Quàm felix Roma! dum, tametsi non auditis, vixit tamen Seneca: quia quamvis pleno non licuerit prodesse arbitrio; Sapientia tamen fecit, ut sentiret orbis, quid sapiens & probus malo etiam sub Principe possit, si velit. At quàm lugenda orbi patuit scena, ubi non aulâ duntaxat, vel aure Principis, sed vitâ caruit. Usque adeò verum est, felicitas publica major sunt proborum Consulentium suffragia, etiam sub iniquo imperio.

Pro bono Principe.

Felix infelicitate suâ est corpus, cui dum langvent membra, caput viget. Desint officia, non deest tamen mens omnium moderatrix. Acerbior contrâ pestis nulla, à quæ ab affecto capite manat in membra. Hoc unum vigoris, vitæ, valetudinis fons est, & delictum. Calamitas, defectus, exitium certa sunt Reipublicæ, cui malus Princeps. Acerbius fatum nequit furere, quàm si hoc feriat fulmine. Valentissima Consulentium membra quid agant, nisi se ut perdant, dum insanit caput? Illud est, quod cum arbitrio utitur, non ratione, optima etiam pessumdat consilia, ut adeò corruptio optimi non nisi pessima fiat. Dum contrâ, estò mala sint consilia, bonus si sit, qui imperat, aut aget ipse, cælo ferente suppetias, aut certè effectui non dabit consilia salutis publicæ perniciofa. Consultor ipse sibi, & anima executionis. Erret Cælo Saturnus, Jupiter, aut Venus; rarus est, qui Planetæ minoris errorem sentiat, quia rarus est, qui observet. Erret sol unus die, Luna nocte, orbis omnis compatitur. Illustrior nulla est fors sorte Principum; at vel eò, in ruinam perinde, si malus, aut florem Reipublicæ, si bonus sit, gravior: quia quot stipantibus latera, tot vitæ, verborum, actionum testibus cingitur. Nunquam solus est, cujus nutus ipsi, & sen-

fa suos habent exploratores. Potentiùs mephitis nocet, dum ex edito oritur, quia aurâ quâvis in vicina latè dispergitur. Execrabilior est murex, & purpura vitij squallens, quam levis etiam umbra magis deformat, àc alium noctes integræ. Privilegium hoc, an pœna sit regnantûm, anceps esto, centum oculis ut observentur. Neutrum judico: sed calcar potiùs, quo stimuletur in honesti regulam semper, qui agere, aut loqui potest nihil, quin agat orbi. Ut acriùs impellit pondus, quod ab alto vires sumpsit, ac impetum: sic potentiùs est exempli pondus malos etiam in consulentes, si bonus sit, qui clavum tenet. Cynosura hic unus est, quem remiges perinde, id est populus; àc turba cætera studijs suis prosequitur. Regiam ferè viam quisque diligimus. Aut convertuntur, aut frænantur Consulentium etsi malorum studia, dum imperantis exemplum, aut imperium est, aut frænnum contrarij. Tacito semper pudoris, metûs, vel doloris agitur stimulo subditus, ubi bonitas Principis malitiam exprobrat, & vel silendo bonitatem accendit. Panthera, si fides Plinio, odore feras allicit, ut perdat: idem præstat exemplum boni Principis, suis Patriam, Patriæ suos, se utrisque ut servet. Da mala consulentûm ingenia, sequi cogentur Principem bonum. Rectè enim facere cogitur, qui in momenta docetur. Non potest non regnare in Curijs æquitas, in templis religio, in communi vita tranquillitas, ubi Princeps bonus est. Nihil enim membra sinè anima possunt. Rectè sensit: qui Ectypon Principis populum dixit, & consulentes. Reddit Echo vocem, quam accepit. Virtutes & vitia Principis, omnis Respublica. En fundamentum felicitatis. Voluntas, & potestas, quàm distincta sunt nomina, tam diversa in Reipublicæ commodum sunt momenta. Quid, amabò, possit voluntas consulentûm, quantumvis optima, ubi dominantis potestas aut ligat, aut evertit omnia? Contrà verò, quid voluntas, pessima quantumvis, in ruinam possit facilè, quæ, nisi altiore libretur pondere, in auras abit? Quoties audivère consilia Titi, Justiniani, Ferdinandi, non servandæ, sed evertendæ Patriæ sinè destinata, certè opportuna? Quàm gloriosi ijsdem elisis? quàm felix Patria uno horum arbitrio? Casura secus, si consulentûm votis fors suos junxisset furores. Nempe solis lumine utut non illuminentur omnes; sic tametsi non sentiant lumen nocturæ, ut sequantur, sentiunt, ut crucientur. Sic Principis bonitas, quantum bonos afficit, tantum sinè trahat, cruciat æmulos, ut floreat Patriæ.

Hanc præelige, quisquis Patriam diligit,

§. IV.

Virtutes, & vitia Magistratum eorum, qui à consilijs.

Concordia promovet;

XXXX.

Remige cum Zephyris dum concordante phaselus
 Alta petit, tumidis tum bene fertur aquis.
 O quoties ires fausto res publica cursu!
 Nî discors studijs turba ministra foret.

DOCTRINA POLITICA.

Duplicem inferiorum Magistratuum sortem cum Lipsio 2. Pol. c. 3. adstruo. Consilij alij, obsequijs alij, & officijs Principem, & Rempublicam juvant. Vulgus illos *Consiliarios*, hos *Ministros* aulae, vel officij nominat; Quamquam Causinus Dif. 45. eos, qui officia exequentur, *Administros* dici malit; qui verò aulae addicti obsequijs, & Principis lateri constanter adhærent, *Ministros* dicendos putet.

Viros, qui à consilij Principum sunt, *verum peritiâ*, & *fide præstantes* cupit omnis Respublica, à quibus belli & pacis consilia in Principem manent. *Peritiâ* duo constituunt, *morum Patrie*, *hominumque notitia*, ut supra dixi. Ad consilium, ait Tullius de Rep. dandum, caput est, nōsse Rempublicam; secus de colore differet cæcus. Accedat *scientiarum peritiâ*, cum primis *doctrinæ morum*, ut videlicet omnia non tantum commodo, sed æquitati, religioni, & conscientiae consonent. His adde *Jurisprudentiam*, *Eloquentiam*, quæ prudenter concepta, disertè, & fundatè exponit: *historiæ cognitionem*, ejus præsertim, quæ Principis Majores, Patriam, vicinos, hostes concernit: *linguarum demum peritiâ*, atque *Politicam*.

Fides eorundem in virtute, & probitate statuitur, ut vult Lips. 3. Polit. c. 4. *optimum* enim quemque etiam *fidelissimum* meritò asserit Plinius. Virtus certè regulabit virum quemque *ratione sui*, *Patrie*, & *Principis* spectatum, quàm optimè. Regulabit Consiliarium *ratione sui*, ut caput rerum, & consiliorum *taciturnitatem* colat. Marmoris inscripta sint omnia, quæ coram hoc in deliberationem venerunt. Nunquam certè res magnæ sustineri ab eo possunt, cui tacere grave, ità Curt. l. 4. Trium rerum fuga tacere te faciet. *Vino, feminâ, pecuniâ* abstine. Magni viri dictum, & experientia regionis cujusdam erat, consilia statûs nōsse omnia, generosiore vino sepultis domi suæ consiliarijs. Utebatur hic nempe, ut dicebat Ambrosius, vino instar dulcis equulei; ut, quibus tormenta non eliciunt vocem prodicionis, eos tentet bibendo, ut Patriæ statum, salutem Civium, defensionis suæ consilia hoc pacto prodant. Fit enim, quod ait Seneca ep. 84. quod onerati mero, quemadmodum non continent cibum vino redundante, ità nè secretum quidem. Dixi 2dò *feminâ*. Blanditiæ, versutia, adulatio, forma, in hac hyæna, aurea sunt vincula ad elicienda animi arcana: quæ si vel uni detecta sint, jam trivijis, & tonsoribus omnibus nota erunt, tuo sæpe exitio,

tio, ut Samson sensit in Dalila. 3tio *pecunijs*. Paræmiâ enim veteri vel Deos aurum fascinat. Procul ergo à consilijs ijs, quorum fides alteri Principi est obstricta, quos hodie *pensionarios* dicimus.

Perficit consiliarium virtus ratione *Patriæ*, ut eidem *liberè* consulat, & *constanter*. Utrumque maximè necessarium Patriæ, & Principi. Cùm enim nullâ re magis aulæ laborent, quàm ijs, qui verum dicant, è mente Senecæ l. 6. de benef. c. 30. nihil æquè necessarium Principi, à modesta consulentium libertas. Hi enim, cùm vi muneris *quæ optima*, non *quæ suavissima* sunt, dicere deberent, sæpius magis cùm fortuna Principis loquuntur, quàm cum ipso, ut habet Tacit. 1. hist. Cujus amor, vel timor dum animum obtinet, ità, ut gratum tantum consilium adferre velint, vel consequi aliquid sperant, multa sæpe dicenda tacent, verum sensum suum celantes, suspensa, & quò inclinatura videntur, respondent, ità quandoque ambiguè, ut opposita velle, & loqui videantur. Liberè ergò loquendum cum Principe (quanquam modestè) nunquam tamen de Principe. Sermone puro, dilucido, plenòque ponderis, non prolixo, aut affectato.

Constanter consulere virum decet. Meritò Carolo V. in Consiliarijs vacillatio invisa, quos ut maturè deliberare, ità seriò statuere semper decet. Quid enim boni speres à mutabili consilio, quod (ut bene culpatur Salustius) ex aliena libidine huc, illuc fluctuans, interdum alia, deinde alia decernit; ut eorum, qui dominantur, similtas, aut arrogantia fert, ità bonum, malumve publicum existimat? Ut nihil dicam de solius inconstantia nota merito suo omnibus invisa. *Morum gravitate*, quam virtus suprâ dicta ingenerat, si consiliarius emineat, constantia consulendi non carebit.

Perficit demum virtus ratione *Principis*. In quem cum inviolata fide *Modestiam* indit consiliario. Hinc *liberè* loquendum Principi, *modestè* tamen suprâ monui. In Principem quidem modestia specimen Hephæstion dederit: cui cùm à Magno Macedone jus datum fuisset liberè Principem admonendi, libertate hâc sic usus Hephæstion est, ut Curtio teste, magis permissum à Rege, quàm à se vindicatum crederetur. Offendit contra Calisthenes, qui tametsi Regi eidem diceret, quæ oportebat, non eo tamen modo, quo decebat, asperitatis censuram non evasit. Ad eandem modestiam referenda est modestia in alios, quæ patienter collegarum sententias audiat.

Quatuor consiliarijs pestes vitandæ. 1. *Affectus*: omnes quippe
ho

homines, ait Salustius in Catil. *qui de rebus dubijs consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse decet.* Præsertim verò moderanda est *ira*, cum qua nihil rectè fieri potest; ut suprâ fusiùs dixi Qu. & §. ultimo Ethicæ. Itèm scopulus maximus *avaritia*, quæ Salustio omnia venalia habere dicitur. Hanc suam cujusque utilitatem, allegat causam Arist. 7. Pol. c. 9. cur mercatores à consilijs sint removendi, vel hoc ipso parum magnanimi, & splendidi, & sententiâ affectibus excæcatâ. Sapienter tamen advertit Lipsius, posse consilijs quóque adlegi mercatores, ut Batavi, Veneti, Genuenses hodie, dum videlicet famulorum operâ, non se ipsis ea munera exercent, curarum vacui magis.

Vitanda 2dò *discordia*. Sæpe enim, quod observat Tac. 1. hist. *stimulat privati odij pertinacia in publicum exitium*, quod consequi necesse est, cum Plutarchi sensu: *infirmum reddatur, quidquid inter se dissidet.* Unde Aristides, & Themistocles, ante pugnam cum Persis ad Salaminem tentandam, privatas, quas inter se inimicitias foverunt aliquo tempore, Patriæ in finibus posuerunt. Hâc ipsâ causâ sapienter Alphonfus ante Senatûs cujusvis propylæum Fanum concordix se arbitro censuit erigendum, in quo senatores consultaturi, privatas similtates, & odia ponerent, in Reipublicæ solius commodum depurato animo consilium adituri, ut suprâ indicavi.

Vitanda 3tiò est *celeritas*, nisi consilium in arena, ut dicitur, casu sic ferente sumendum sit. Nihil enim magni discriminis consilijs tam inimicum, quàm celeritas, ait Liv. l. 31. ut quæ ferè improvida, & cæca est. Sapiens erat Leonis Imperatoris monitum ex Philosopho 6. Eth. c. 9. ad filium suum: *delibera tardè, nisi aliqua necessitas* (ut suprâ dixi, rei, occasionis, vel temporis) *celeritatem requirat, at ubi consulueris, festinanter exequere.*

Vitanda demum ultimò est *pervicacia*. Etsi enim celebrârim suprâ constantiam consilij, nolim tamen itâ contumacem semper consulentem, ut quidvis patiatum potiùs, quàm sententiam mutet. Meliùs enim est cum Luciano è medio cursu recurrere, quàm malè currere. Néque inconstantis est (ut habet Cicero pro Balbo) sententiam tanquam aliquod navigium è Reipublicæ tempestate moderari. Alij porro itâ naturâ suâ pugnaces sunt, ut solis aliorum sententijs contradicant. Bis stulti Lipsio meritò; sive, quòd omnes sapere cupiant ab ore suo; sive, si quid authoritatis in ipsis est, quòd crebris contradictionibus destruant.

QUÆSTIO POLITICA:

Utrum consultius Reipublicæ, concordia, an discordia esse consilia?

Pro Discordia.

Non semper discordia pestem genuit. Pace ipsâ meliores sæpe orbis ex hac radice fructus legit. Quò ampliùs à sole luna sejungitur, orbem illuminat ampliùs, quia clarior; lucem minuit, quo propinquat magis. Minùs coquit sol fructus terræ, cùm vicinior. Urit acriùs, dum altior imminet. Nihil oblectaret aures musica; nihil concentus, organique concordia, nisi discors foret. Rarò felix est bonum publicum, ubi nimio inter se nectuntur glutine Optimates. Urbi, & orbi servando utiliùs nihil diffidentiâ prudente. Mater hujus discordia est sententiarum. Sapiëntior in salutem corporis medicus nullus, ac qui damna dividit, quæ conjuncta cor opprimerent. Quid agat Princeps, ubi omnes in unum excubant Argi? quia una in omnibus mens & studium. Tum scrutandi, vestigandique mentes est animus, ubi alteri nemo, aut rarus suspectus; quia nemo, aut rarus non æmulus alteri. Ac proinde, ut duplici semper acie cernit animus parum pronus; nodum etiam in Scirpo, quod dicimus, quærit, ut error minimus observetur. Acutiùs ferè lustrantur, & librantur eorum singula, quos novimus studijs dissentire. Et quia minimi sic patent nævi, dum singuli placere student Principi, patent eidem latentia omnia; quo fructu? ut Respublica floreat. Opprimunt juncta pondera vires sæpius. Æquilibrium divisio fundat. Funambulus Politicæ est imago, si dexteram solam pondus gravet, quia prægravat, labi necesse est. Servandum æquilibrium Reipublicæ semper, nè violentiam patiatur. Donec æquali nisu aut aër, aut unda premit, violenta non sunt; patitur corpus, dum æqualitas nisûs tollitur. Fornices summi potentissimè molem sustinent suam, quia singuli lapides singulis obstitunt. Væ Reipublicæ concordēs tantum animos habenti! Collusio est facilis, ubi par est sensus. Cedit unito robori, quod singulorum vim elusisset. Facilis comes est junctis studijs aut temeritas, aut audacia. Prædit facilè, qui comitem sensûs sui se novit habere. Discrepabat Romæ plebs, & Nobilitas, Tribuni, & Consules, & regna subegit. Discordia ipsa hydræ virus latens sæpe præfocat. Tolerant nonnihil Medicorum placita febrim in corpore, donec noxius consumatur humor. Sic

noxia

noxia Reipublicæ adimuntur studia, dum nihil regem latuerit. Latebit nihil, si discordes tantisper sint Optimates, scissis namque partium studijs singuli singulorum actis & verbis, ut Rhadamanti intendent. Elementa ipsa nisi forent discordia, sibi orbis non constaret.

Pro Concordia.

Regni salus concordia est consulentium. Hoc munita præsidio tuta sunt vastis etiam regionibus dissita imperia; quæ si conjuncta locis forent, vix securitati suæ sat consuluerint. Facilius multò præpeditur exitium à catenatis, quàm divisis. Prunas junge, se mutuis forebunt præsidijs; quas si divides, vim omnem amittunt. Corona rumpitur, dum grana mali punici fecernuntur. Non urit per causticum vitrum ignis noster, quia radios quaquaversum spargit. Ureret non secus, ac sol, si concentraret in focum. Nunquam excidio vicinior est Patria, ac dum intestinis laceratur dissidijs; armorum fomitem habes, ubi discordia est animorum. Quæ in hostem æmulum, aut publicum commodum acui, & intendi oportuisset, germano cuduntur sanguinè tela, ruinæ mutuæ intentantur. Actum est de salute publica, dum pax privata non colitur consulendo. Quos summa junxit potestas, pudeat privatâ similitate distendi. Rarò centrum idem discordes respiciunt animi, Patriæ nempe felicitatem. Valent membra, dum pacem servant qualitates concordæ. Confundi valetudinem proum est, ubi hæc valetudinis elementa dissentiant. Confusionem omnis trahit dissensus, ruinam porro confusio. Callidis machinis subvertuntur consilia, dum animi dissident, jamque ipsum Patriæ displicet commodum, quia ab inuisa mente promotum. In herba felicitatis spes omnis eliditur, dum aut semen præfocatur, aut morâ res omnis evertitur, aut retardatur ut minus, quò Respublica ipsa non nisi mutilâ sibi plaudere possit felicitate. Et quantum, oro, tormentum Principi discordes conciliare sententias? ignem antè aquis conjunxeris, quàm discordium terminos consiliorum; quæque connecti est impossibilitas; alterutrius sequendo placitum, alterius emendi odij est acerba semper necessitas. Inuicta stetit Numantia etiam in illum Heroëm, quem Africa tremuit, donec sibi concors. Cecidit hosti victima, dum præda suorum antè discordiæ cecidit. Néque mirum: seipsâ major semper est virtus concordæ. Nervus adest consilio, & executioni robur, dum una omnis est tessera. Divide, si quem imbecillum volueris. Ut amicitia aut seruat, aut firmat omnia, sic perdit dissidium,

§. V.

Virtutes & vitia Ministrorum, & Administrorum.

XXXXI.

Tutus fune super tenso ut funambulus erret,
 Armata utrinque gravis pertica longa manus.
 Lubrica res regnum est; si vis stabilire, memento:
 Ensis ut indè manus, & liber indè gravet,

DOCTRINA POLITICA.

Ministrorum, quorum via, & vita quò magis cum Lipsio 3. Pol. c. 11. lubrica est, eò magis unà *prudenti cautelâ* virtus definitur; nè, ut habet Augustinus, per pericula ad grandius periculum perveniant. Diverbio enim veteri: *aulæ omnes laqueis plenæ*. Nec Malæa ulla tot scopulis, & periculis fallax, quot infamis est aula naufragijs, per ipsas sæpe blanditias, & honores exitium struens vel maxime caventi. Calumniantium non caret insidijs, quibus criminatione subdolâ, & latente infametur ignarus, imò palam laudatus laudem ferat ideo, ut incautiùs decipiatur. *Prudentem* tamen velim esse *cautelam*, non umbris quibusvis, & insidijs animi bicordis innixam, quæ omnia etiam tuta vereatur, sui ipsius & hostis, & tortor. Cautelæ comes erit *modestia*, quæ scilicet, è mente Plinij, non Principis, sed suâ se fortunâ metiatur. Certè populo perinde, ac Principi suspectus is jure est, qui supra statûs decentiam, comitatûs splendore, vestium, & conviviorum luxu diffluit, inertix magis, quàm industriæ, & ministerij ostentator. Habendus ergo dignus statu cultus, sed quasi is ipse admissus duntaxat, non studiosè curatus. Absint universim ministro pestes geminæ, *simulatio*, & *adulatio*, suprâ Qu. 1. jam damnatæ.

In Principem *fides*, ac *reverentia*, ut suprâ jam dixi, clavum omnium virtutum teneat cum *probitate*. Voluntatem Principis, ut vehementem, sic mobilem, sæpe sibi ipsi adversam vereatur minister, & revereatur. Quantum proinde in omnia Principis obsequia semper intentus est, tam indagandis curiosè Principis arcanis absteat, nec nisi moderatione summâ, sibi credita gratiæ in vicem excipiat. Denique accedat frequens, insinuet comis, amet fidus, ut amari mereatur. Sed & nimium vereatur amari. Plerumque enim nimium felices successus exitus habent præcipites, quia summa diu stare loco nesciunt. Tettis Sejanus, qui par propè Tiberio, ejusdem imperio trucidatus. Petrus de Vineâ Friderico II. summus, oculis demum orbatus. Görzi-um ævo nostro Svecia, alium Hispania, plures regna plura non nesciunt. Ferè námque felicitas nimia aut arrogantiam, aut invidiam æmulantùm ut pariat, est necesse.

Administri denique præter integerrimam in Principem fidem, fines operum suorum eosdem statuunt, & inviolatè custodiant, quos Princeps in Reipublicæ solius salutem constituit. Fons enim ille est,

hi canales salutis sunt publicæ. Hujus obtinendi causâ, cùm adversa evenire ferè necessum sit in exequendis imperijs, *magnanimâ patientiâ* firmari animum oportet. Hæc regula est magna agendi, & ætatem (quod in aula est rarius) provec̃tam consequendi è Romano Philosopho l. 2. de Ira. c. 33. *injurias ferre, & gratias agere.* Rectè porro agendo neminem vereatur Administer. Tametsi enim non contumacem, firmam tamen frontem desiderant negotia publica, inquit Seneca de tranquillitate.

Obsequij promptitudinem sic muneri cuivis promptam impendat, ut scopulum duplicem Jactantiæ caveat. Primus est præsentia, quâ ceu pluribus par, multa nimis humeris imponit, quibus cùm distrahitur, aut succumbere cogitur, aut ingenti Reipublicæ detrimento obiter & confusè peragendis se potest impendere. Integrum magna quæque negotia, ut dicere solemus, sibi hominem deposcunt. Fatiscit Atlas sub pondere geminato. *Jactantiæ* alterum caput est, quod de Heraclide illo apud Philippum Macedonem, & Pisone legimus, qui cùm otium diligerent, negotijs se sufficere jactitabant, omnia agere se posse censentes sinè cura, non alio, quàm ostentationis noxiæ fructu, quo Principi, & alijs invisè effecti sunt. Nolim tamen exhinc vel sollicitudine nimîâ anxios teneri ministros, vel minora sapientiâ, dexteritatèque suâ sibi assumere: sed universim, *quid valeant humeri*, spectare. Hæc qui agit Administer, ut non obvius ferè est, ità auro, cedroque dignissimus: dignus certè, quem vel Roma lapideum inter popululum colossis suis accenseat.

QUÆSTIO POLITICA.

An armis, an consilijs magis servetur Respublica?

Pro Armis.

Pudeat comparari armis consilium, & consilio arma. Ardua sibi semper deligit virtus. Gloriatur sentibus; & quia arduis pascitur, non nisi per decumanos obices palmas legit, & coronam. Sudore, & labore diffluit, ac penè fatiscit armorû contentio, dum inglorio squallet otio, & torpescit consilium. Meditabitur, vel somniabit potius belli, pacisque fructus Respublica, ubi operantium armorum fragor consilijs pondus non dederit. Fugitiva semper est regnis felicitas, arma fugam impediunt, vias omnes prævertunt. Noverint modum, seriem, eventum Curia; quid felicitatis fundabit notitia, si virtus cum Hercu-

Ite desideretur? Nisi manum admoveas remo, nunquam navis insidias
 evadet malaciæ. At hic labor, hoc opus armorum est, non consilio-
 rum. Gloria, & securitas sementis prædulcis est, alteri non cedit fal-
 ci, quàm executioni. Servatur utroque, & augetur Respublica, unà
 & armorum tutelâ. Lustremus imperia; quot reperias mentes, qui-
 bus ut nihil grande nimis, aut horridum, sic speculationi modus, via,
 moles omnis quàm perspectissima sunt. Grandia sunt consiliorum ora-
 cula! at simul, àc admovenda clavo fuerit dextera; ubi audendum, a-
 gendum, langvent, & concidunt omnia. Nempe diversæ est alexæ spe-
 culari grandia, & conficere. Rarus, qui aut velit, quia arduum; aut
 possit, quia decorum istud: speculatio plurium decus est. Bella, &
 arenas etiam inter pocula crepant multi, tentant pauci. Quantum
 generosi mero, tantum metuentes sanguine. Aliud est in conclavi, vel
 inter pocula, aliud in stadio, & virtute hostem fundere. Audent id
 multi, quia temeritatis: possunt hoc pauci, quia solius est dos, & eos
 virtutis. Quâ num serverur Respublica? Politicorum dubitat nemo.
 Facilè de summa rerum, de sanguinis gurgite decernitur, ubi tuta om-
 nia, & pax pleno annuit risu. At cujus hic fructus? nisi armorum.
 Discepta de præliorum eventibus: periculis bellorum, quantum li-
 bet: nisi arma rem statuant, ages nihil. Audendo, & agendo, non se-
 gnibus consilijs servata sunt cum Roma imperia. Nunquam tormen-
 tum bellicum hostem aut proteret, aut arcendum terret, nisi igne to-
 net admoto. Difficilior semper fors est, virum viro opponere, quàm
 consulere. Multi de rebus gestis perinde, àc gerendis dicunt senten-
 tiam, quas gerere vel nõssent, vel ausuri nunquam. Rivaless habet sex-
 centos securitas Republicæ semper, at solo consilij illicio non capitur.
 Virtute opus est, ut teneatur. Viros amat ausuum, non ingeniorum
 duntaxat. Millena consilia acue, executionem deme; tantum egisti,
 àc si colossum, cui pondus innititur, ademeris. Tolle arma, ægyde ca-
 rebit Ptovincia, quæ armis fulta, cruore hostico, lactis vice pasta ter-
 minos produxisset. Enervis, & ludibrio est, vel audaciæ, vel arrogan-
 tiæ, vel proterviæ etiâ sapientissima ratio, ubi vires arma non fulciunt.

Pro Consilijs.

INfelix publicum, ubi futuris non præcavetur periculis, non prospici-
 citur momentis. Nihil in orbe insidijs magis obnoxium, quàm Res-
 publica. Felix, qui huic operam locat. Divinitatis tesseram possidet,
 qui communi bono cum possit, & consulit. Meritò Deorum censui ad-
 legit

legit eos antiquitas. Hoc uno namque nomine nihil in orbe divinius. Actis, & agendis illustratur, crescit, & servatur omnis Respublica; quid agat pro decore, nè dicam pro comodo, quod consilio non fundatur? Tolle cerebrum capiti, sibi dedecus, orbi probrum erit, parvum orbis compendium, homo. Tolle consilium, sibi gravis, ludibrium orbi erit Respublica. Vis metiri gloriam, felicitatem, robur? consilia dimetire; mensura consiliorum, plenitudo est omnium. Malè cohærent inter se singula, dum hæc amissis non dispefcit ordinem, causas librat, casus amolitur. Mole suâ ludibrium concidit, quod fundamento hoc caret. Turbo primus suâ statuit proterviâ, aut temeritatis exemplum. Futura prospicere, moderari præsentia, astum astu prævertere, legibus sancire omnia, solius est consulentis Jovis, aut Palladis decus: & his parta servatur felicitas imperiorum. Opere contrâ explere statuta, consummare sancita, minoris res ponderis est, & momenti. Ut ictum duntaxat fortuito librare aut arcu, aut balistâ, res est facilis admodum, dura e contra, certiolem in perniciem designare centrum: sic elumbis est ipsa etiam fortitudo si vivat, dum consilij animâ caret. Non terrori, non gloriâ, sed direptioni destinatum est regnum, pro quo vigil non excubat oculus. Hebes est, qui rei librandæ immemor solo armorum fremitu rem confici omnem existimat. Sexcenta non potuit vis, quæ prudens moderatio præstitit. Tutiùs, & feliciùs feris hostem consilio, quàm calybe. Tempus hodie vivimus, si Tacito credas, quò plura consilij, quàm telis gerenda, & manibus sunt. Victoriâ non quæruntur, sed sponte fluunt ad arbitrium, Provinciâ lauri locò properant ad cingendum triumphatorem, ubi caput gladij oculus est consilij. Quot ausus tentavit Abderita, cui non plus erat oculi prospicientis, quàm dexteræ armis instructæ? Non solum jam caput oculus obtinere debet, sed & manum, dum pro Patria est agendum. Rarus hodie, qui agenda lance acri vestiget. Quàm multa, etiam vilissima quæque promovet servile obsequium; rebus magnis mens necessaria est. Epibatarum sudore promovetur triremis, sternitur gregarij militis furore æmulus. At ignotas ex astris per maria vias legere, latentes scrutari rerum fines, periculis & prævenire venturis, & venientibus obviare, animi res est altioris, quàm sola sit dextera. Sæpe acies mentis viam pandit, quò mucro non potuit. Præcurrit ad lauros consilium, sequitur gladius. Consummat iste duntaxat, quæ sapiens illius diptera jam confecit.

QUÆSTIO VI.

Momenta servantia Republicas.

§. I.

Authoritas, & benevolentia, salus Principis.

XXXII.

Ut sol, sic nimios radorum temperat ignes

Ut foveat pluvijs, non ut inundet aquis.

Præmia sic Princeps tribuat; nè quem obruat illis,

Sed magè ad officium provocet, atque fidem.

DOCTRINA POLITICA.

A Magistratibus varijs ad momenta transeo Rempublicam servantia, de quibus, ut cum Aristotele 5. Pol. c. 9. sentiam, tria præ cæteris sunt. Magistratum in subditos amor. Potentia ad exequenda statuta. Virtus, atque Justitia. Hæc si adsint in Principe, duo illa, quibus Lipsius, Caufinus, & cum his omnis Politicorum torrens servari, & firmari censent Rempublicam, adesse necessarium est. *Authoritatem* scilicet, & *benevolentiam*. *Authoritas* enim virtute, & potentia, *benevolentia* subditorum in Principem, Principis in subditos amore, & *justitia* conciliabitur. Pauca de singulis delibabo.

Authoritas Lipsio 4. Polit. 8. est *impressa subditis, aut exteris opinio reverens de Rege, ejusque statu*. Nihil, vel certè parum admodum sinè hac Princeps domi, forisque. Tria, per eundem Politicorum Principem, parant authoritatem, *forma imperij, potentia imperij, mores imperantis*. Primum est *forma imperij*, quam severam, constantem, & adstrictam esse oportet. Severam, cùm sapienter advertat Cicero pro Mil. maxima peccandi illecebra, spes sit impunitatis. Unde certus Principis contemptus sequitur. Severitas hæc tamen sic adhibenda, ut quæst. priori §. 2. de justitia dixi, scilicet ut clementiâ in tempore mitigetur. Si enim canit Vates: *quoties peccant homines, sua fulmina mittat Jupiter, exiguo tempore inermis erit*. Multos fragor terret, paucos fulmen sternit, Quod si tamen pervicacia sint vitia, illud Publij certum sit: *crudelem medicum intemperans æger facit*. Solum enim hic pietatis genus est, esse crudelem. 2dò Constantem esse oportet, ut inviolabilia semper velit, quæ semel sapienter constituit Princeps. Procul ergo sint novatores, Religionis præsertim, & legum, qui ferè *etiam recta commutant*, novitatis adducti libidine, ut aliquid de suo videantur adferre, ut ait Quintil. Nunquam ergo mutanda vetera, nè quidem consuetudines, aut ritus gentium, nisi aut summa necessitas, aut summa, & certa utilitas svadeat. Velut, cùm lex *noxia*, aut *inutilis* per tempora, & circumstantias esse incipit; quemadmodum exponit Aristoteles ipse. Et tum quòque *leniter* absque strepitu, gradatim, & lentè mutatio facienda est; quo solo, Dione teste, sibi Augustus firmavit imperium, non omnia simul exequendo, quæ volebat; in quo Julius vehementer peccaverat. 3tìò *Adstricta* sit imperij forma, ut præcipua vis, & honor non solùm à Principe, sed etiam in Principem sit, *Aprincipe*, ut res maximas omnes ipse

aut

aut agat, aut lustratas confirmet; ut innotescat omnibus, ab eo omnia expectari tanquam arbitro, re, ac nomine Regio. Sed & apud Principem honor maneat, nemini aulicorum se instar Macedonis erga Clitum & Hephæstionem facilem nimis exhibendo; præsertim, si quis audax, de vili, rerum non satis peritus, vel in deteriora propendens; ut bene observat Contzen. l. 8. c. 4. Quia per Philosophum 5. Pol. c. 11. communis Principatûs custodia est, neminem unum nimis magnum facere.

Secundùm authoritatis parandæ medium est *potentia Imperij*, quæ propriè est *facultas, propria servandi per media idonea, & aliena obtinendi cum jure*. Parum enim videmus dominatûs inter animantia obtinere ea, quæ imbellia sunt viribus. Sed de hoc breviter agam, cùm de bello; cùm iisdè potentia paretur medijs, quibus bellum geritur, & promovetur.

Tertia ad authoritatem via sunt *mores imperantis*. Hi sunt duplices, *interni*, qui in animo; *externi*, qui in corpore resident. Illi sunt virtutes, præsertim providentia, ac pietas, & religio, quæ vinculum est fidei, & humanæ societatis; hæc enim sancit fœdera, & nectit animos. Ubi contra religionis est diversitas, alij alios velut impios averfantur. Et quæ sit, amabò, societas, aut amicitia inter cives? observantia in Principem inter subditos? Meritò Lipsius: *religionem evertit, quisquis libertatem inducit, ex qua confusio, & contemptus*. Potentissimus nempe est religionis affectus ad audendum, cùm adversarius adest. Et quæ hic Majestatis securitas? cuicumque enim faveat, adversantem partem sentiet alteram. 2dò Providentiæ comes est industria Principis, & Magistratum; quæ si scientiâ nixa sit, salus adest Reipublicæ; si vigilantia fulciatur, securitate beat cives, terrore hostes exarmat. Externos mores, species corporis, Majestas frontis, non acerba, vel afusâ, sed maturâ comitate gravis efficit; quam cum velocitate ingenij, & naturæ dotibus non vereantur subditi, sed revereantur.

Benevolentia definitur à Lipsio 4. Pol. 8. Subditorum in Regem, ejûsq; statum prompta inclinatio, & amor. Hunc Civium amorem inexpugnabile Principis munimentum nominat Sav. Symb. 38. Tria eandem Reipublicæ comparant: *lenitas, beneficentia, indulgentia*. Lenitatem facta, & verba probent, omnia velut sereni cæli, & ridentis solis faciem exhibentia: hoc enim Senecæ consilio fit, ut juxta Tacitum, & meliùs, & fideliùs pareatur à subditis. Omnia tamen temperanda sunt. Huc revocaverim curam Principis, ut facilis sit subditis ad eum accessus, exemplo Rudulphi I. satellitibus suis dicentis: *per Deum finite homi-*

homines ad me ventura, non enim ad imperium ideosum vocatus, ut in arcula includar. 2dum est beneficentia, quia per Senecam beneficiis melius custoditur imperium, quàm armis. Sed & hic vitandus est scopulus prodigalitatís; cui, quâ causâ, & quantum tribuatur, ut spectet Princeps. Nam ut observat Tacitus 2. annal. modò simplicitas ac liberalitas, nisi modus adsit, in exitium vertuntur. 3tium est indulgentia, id enim est hodie ferè ingenium hominum, ut nec totam servitutem pati possint, nec totam libertatem, Tac. 1. hist. c. 16. Quare curandum, ut quantum sine luxu, vitæque licentia, & morum corruptela fieri potest, populus affluenter, & jucundè habeatur. Affluenter, quod victum, & commoda ætinet; cùm Tullii monito omnes, qui Rempublicam gubernant, consulere debeant, ut earum rerum copia sit, quæ sunt necessariæ. Jucundè habebitur, ludis videlicet, & voluptatibus æquis, qui hilaritatem foveant, non lasciviam fundent. Quamquam amorem hunc subditorum in Principem naturalis eorundem sæpe inclinatio vectigalem faciat. Præsertim si se à religionis ejusdem, virtutis, præsertim æquitatis, & sui amante non tantùm audiant, sed experiantur, & sentiant gubernari. De religione satis dixi. De æquitate per judicia, & amorem in subditos pauca privatim.

QUÆSTIO POLITICA.

An expediat Reipublicæ multas dari immunitates?

Affirmatur.

Nihil tam divinum homini, quàm bene mereri de aliis. Hâc largitate potentiâ pariter, & affectu diis par est Princeps. Nemo parere non gaudet ei, cujus pondus, quantum gravat, tantum spes recreat, merces etiam, ut expetatur, oblectat. Nullum potentius dominandi est genus, aut sublimior servitus, ac immunitatibus parta. Vincula ipsa gaudens tolerat, quæ injecit gratia. Felicem namque censet se omnis, cùm subest ei, per quem felix est redditus. Optimum securitatis genus est, benefactis rapientibus animos se munire. Rapit nihil magis, quàm immunitas collata. Securitas certa est, dum præsidio sunt gratiæ. Tot pro se mænia fundat, quot immunitate quis dotat. Feliciter expugnatur animus, ubi hâc liberalitate certatur. Nil feritur irritò, quod sic profunditur. Circumstant benignum jæti oculi, candor, fiducia, sequitur memoria sempiterna. Parcum contra morosi, simulatio, dolus, oblivio. Tam ferè nescitur, qui non

vixerit. Amore munitur solium; non amari non potest, pro quo beneficia linguæ sunt, ut ametur, & causæ, cur ametur. Hac de causa Principes, ut firmamenta regnorum, amorem, & honorem referrent, tot in aulis munera, & dignitatum gradus excogitarunt, ut in fonti profusione, dum immunes reddunt plures oneribus, publicam securitatem fundent, Majestatem ornent. Respublica nulla est, quæ togâ perinde, ac sago illustria non censeat nomina, horum meritis, sæpe etiam populo immunitas sit solatio. Principis, Reipublicæ, remuneratorum causâ. Hoc uno munere par diis est Princeps. Auro privata etiam penus munerari virtutem potest, at immunitate Princeps solus. Respublica immunitate donata quantum crescit affectu, tantum virtute in Principem; sibi decora, exteris formidanda. Nunquam indignus videri populus hoc munere debet. Etiam Piratis mare, idololatris terra est libera, sol idem est omnibus. Tyrannis ipsa tolerabilis vulgo creditur, ubi immunitas aliqua liberalem populo Principem probat. Tam enim hæc in illo amabilis, ut si desint cætera, ametur ex una; ut contrâ odio sit ex uno rigore constanti, si cætera adsint omnia. Remunerati porro immunitatibus provocati se Patriæ, sibi Patriam probant. Torpere ardor nescit, cui hoc calcar subdideris. Larva sæpe personata est discrimen, umbrâ, non merito suo terrens. Has adde gratias invitantes, nihil metûs obtendet larva periculi. Hanc metam præfige stadio, præcipitia ipsa erunt amanti compendia. Estò, ars & natura nocendi artibus sudet, invia belli, pacisque artibus nulla est via, cum bravium immunitas est. Malo immunitatum prodigium, quàm tenacem. Sibi prior nocens prodest aliis; hic bonus nemini, sibi pessimus, dum felicem reddit neminem, odia omnium nundinatur. Non horreo condenda sementis est, ut tumulo, sed ut penui. Referandum in tempore, credenda auræ in tempore, legetur fructus cum tempore. Munificum perinde, ac magnificum nihil magis, quàm Roma, & Græcia, quo fructu? stetit, crevit, floruit orbi utriusque imperium. Obsit privatis immunitas, non obest publicis. Virtuti calcar est, cui nulum satis pretiosum adamantem natura, magnetem protulit gratia.

Negatur.

Perniciosius corpori virus nullum, ac quod viscera: Reipublicæ, quod adoritur leges. Ut corpori pro illis, sic Principi pro his magis semper pugnandum, quàm pro focis. Aperta vis est, quæ petit mænia; occulta, quæ leges incidit. Perniciosior hostis, qui cunicu-

niculis agit, quàm qui palàm classicum intonat, & flammam loquitur. Serpit ille, & nervos exedit, fundamenta convellit; hic eminus ferè, & incerto vulnere fauciat. Tuti semper sunt finibus limites, ubi suum legi robur constat, & vigor. Hæc sanguis publici est corporis, quantum vel vitias, vel adimis sanguinis, tantum roboris, tantum vitæ ademisti. Si porro lex quælibet uniformitate, ut ordo stat concordia civium: immunitate pereat, oportet. Invisus passim redditur publico, qui exemptus; suspectus eximens; temeritatis hic, adulationis ille sine meritum, censuram certè vix, ac nè vix quidem evadit. Plebem tangit invidia, pares æmulatio, sæpe eximentis perinde, ac exempti discrimine; pari certè contemptu, & quod sequitur, odio. Dissolutionis nutrix immunitas est, dum, quia communi ferè pondere premitur populus, tantum sibi plaudit exemptus, quantum inter myricas cupressus. Quid, quod & beneficium desinat esse gratia, quæ traduce sive in populum, sive in familiam duntaxat gradu ducitur. Temporum lapsu fons esse vix creditur Princeps, à quo constanti alveo derivatur. Acuit fidem, amorem, virtutem immunitas. O pulchra nomina! amatur principio, labente tempore proterviam stimulat. Fomentum exitii tempus efficit, quod gratitudinis esse fomitem oportebat. Rarò respondet populus muneri, quia rarò gratiam assequitur Principis. Oneris penè tædere jam incipit, cum immunitas libertatis virus palato offundit. At si immunitatem hanc non multitudinis, sed personæ malis: Objectum mutatur, non periculum. Raris si conferas, æmulantes acuis; vixque sentitur dulcor, qui guttas aliquot torrentis afficit. Pluribus commune si facias; vilescit, quod passim confertur. Impetus namque censetur profusio, non virtutis præmium. Credas multiplicato munere semen ingratitude multiplicari. Utimur immunitate, dum incipimus; abutimur ferè, dum tempus fluit. Ampliora cancrenæ instar sibi semper deposcit jura libertas. Spernitur contra lex, quæ non omnes, vel non pari pondere gravat. Gravatur ferè alienæ cervicis jugum, quod adimitur suæ. Ut nihil exempli vim referam. Naturâ ipsâ semper facilius trahit libertatis, quàm observantiæ semita. Regna consule. Rarum cernas, cui immunitas seditionum, aut pestium aliarum semen non fuerit. Utinam non sensisset Bizantium, Græcia, Roma, Germania! dum in periculis Patriæ immunitas sola, sera navium, æris, annonæ, militis subsidia sistens, exitium Patriæ maturavit.

§. II.

Judiciorum ratio, & disciplina Civium.

XXXIII.

En mucro, pro meritis usum est ad utrumque paratus,
Vulnera ferre malis, munera ferre bonis.
Cernat ô hoc utinam gens subdita, & experiatur!
Nec mora: qui ferrum est, aureus orbis erit.

DOCTRINA POLITICA.

Judiciorum æquitas fundatam servat Rempublicam; quâ neglectâ, cum jaceat observantia legum; marcere Rempublicam consequens est. Sceleratos reperiri ubique mortalis facit conditio, puniri ratio dicitur: cum nimia in sceleratos bonitas, extrema sit ferarum crudelitas. Judicibus ergo tanquam animato jure, ut eos nominat Contzen l. 7. Pol. c. 22. consulendum Reipublicæ, qui mediatores sint, partes æqualitate juncturi; sed & arbitri sint, lites scissuri, vindices scelera multaturi, quorum causâ fasces & secures Consuli Romæ constituit.

Quamquam pro varietate causarum, delictorum, & eventuum, imò etiam multitudine, multos variarum litium Judices à Principe statuendos Rerum publicarum usus nos doceat. In omnibus tamen hæc cumprimis observanda sunt paucis. I. Judicium omne esse administrationem justitiæ in causa cognita per judicem. Hinc duas judicii ejusvis partes constituo: primam cognitionem causæ; & secundam pronuntiationem sententiæ. Personis tribus definitur: *actore*, qui litem intendit; *reo*, cui lis, vel dies dicitur: *Judice*, qui auditis partium momentis sententiâ suâ litem terminat. Dotes in eo has præcipuè petit publicum bonum. Imò timorem Domini, qui sanguinem, qui per judicia vel funditur, vel fugitur inter partes, de manu judicis requiret. 2^{id}. Potentiam, quæ audaciæ, & temeritati protervæ frænum injiciat. 3^{id}. Fidem, & candorem non modò malo, sed nè suspicione quidem mali laborantem. 4^{id}. Contemptum pecuniarum, & munerum: quâ causâ Turcarum, & Sinarum patiuntur imperia; & Thebæ sinè manibus judices effigiabant. 5^{id}. Legum, & consuetudinum peritiam exactam. 6^{id}. Sedulitatem, & solertiam in litibus cognoscendis, & terminandis, quas Justinianus quidem de judiciis loquens, ultra triennium nunquam voluit producendas; sed, quæ fors temporum nostrorum est, ut optare quidem id liceat nonnunquam, vix, ac nè vix quidem sperare.

Litibus promovendis hæc ferè idonea sunt. Imò. Sinè judicis sententia tentanda unio partium. Melior enim est semper macra concordia, quàm pinguis sententia. 2^{id}. Supervacanea, præsertim dilationes in jure tollenda; & malitia litigantium, vel provocandi licentia (quæ sola sæpe litium causa est) castiganda. 3^{id}. Pauperibus stuan-

tuantur Advocati, per quos si dubia causa sit, potissimum faveatur egenis, viduis, & pupillis, quorum hoc casu est æquior causa.

Quatuor Judicum animos à recti sententia amovere possunt. *Imò.* Timor præsertim Potentium, aries vehemens animis infirmis, nisi potentioris, DEI videlicet timor dominatum cordis obtineat. *2dò.* Cupiditas, seu lucri, & commodorum aviditas. *Quid enim non mortalia cogit pectora auri sacra fames?* *3tò.* Amor, quo consanguineos, affines, vel amicos suos complectuntur. Hinc velata Themis figurabatur veteribus, quam neque auri fulgor, & personarum delectus fascinet; aut miseratio potius à recti tramite possit dimovere. *4tò.* Odium, quod veneno suo & livore etiam æquissima quæque vitio laborare existimat. Intrepidum proinde, cupiditatis, amoris, & odii expertem judicia arbitrum poscunt, quibus Reipublicæ salus nititur. Judiciorum porro regula semper sit *Lex*, quam meritò litium rete nominat Contzen 5. Pol. 17.

Lex hic cum D. Thoma accipitur, non pro præcepto tantum, quod ad tempus imponitur, sed pro constanti ordinatione rationis ad bonam commune, ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata. Dico: constanti, quia perseverat, & successores quoque ac posteros obligat. Dico *2dò.* ordinatione rationis, cum enim lex non tyranni, sed Patris in morem imperet, bonum publicum spectare debet; & iniqua lex ratione caret. Dico *3tò:* ab eo, qui curam communitatis habet; nam legem condere, mutare, vel abrogare summæ tantum est potestatis. Leges nulla non ætas, & Provincia habuit, ut meritò salutem civitatum Arist. 1. Rhet. c. 4. eas nominet, cum videlicet ad pacem inter cives servandam ut necessariæ sunt, ita plurimum faciant. Peccata enim cum evenire oporteat, leges quoque condi oportuit, quarum regulâ etiam peccata non tollantur penitus, servantur multi, & qui perituri sunt, lentiùs cadunt. Legis virtus per Modest. l. 7. de legib. est imperare, vetare, permittere, punire, & præmio afficere. Tria in his considero: primum est universale, & cum primis curandum, videlicet, ut leges optimæ sint, quæ mores fundent, non quæ affluentiam rerum curent.

Optimæ, & justitiæ consonæ erunt, si paucæ, brevius conceptæ, tametsi etiam ad minora extensæ, à Principe statuantur. *Paucas volo,* ut enim multitudinem morborum pharmaca, sic corruptissimam Rempublicam, & perditos mores legum multitudo indicat. Erant tempora, quibus legum copiâ laborabatur: ex quibus, cum una sæpe alteri

alteri esset contraria, confusionem multitudo gigneret ipsa, hirudines quondam non Advocati partium emerferunt, quibus lites in immensum excrescerent, dum demum universas Justinianus arctaret. Olim lex tota erat moderantis arbitrium. Hodie paucæ sint leges, optima erit Respublica. *Brevius, & clarius conceptas* cupio, quia cum observandæ sint omnibus, obscuritas inexcusabilis esse debet; hæc enim sola est, quæ disputandi, & errandi sufficit causam. Verbo: legum pugna, Causidicorum præda; dum videlicet legibus munita Respublica legibus ipsis per eosdem evertitur, dum huc, illucque non ratione, sed libidine leges trahuntur. Denique ad minora etiam sic extensas velim, ut cum frænum luxui spectaculorum, vestium, ludorum, & conviviorum statuitur (quorum luxuriam *ægræ civitatis indicia* nominat Seneca Epist. 114.) sua quoque lex sit ponderibus, mensuris, & modis quibusvis, pecuniæ cum æquitate lucrandæ, ex quorum neglectu scelera, & turbas in Republica oriri necesse est.

Alterum, quod in legibus curandum, est, ut non omni genti lex eadem imperet. Ut enim diversæ sunt inclinationes populorum, ferventium, mansuetorum, servilis animi, ita legis variæ, & severioris, aut minùs asperæ cura esse debet. Diverso jure gaudet Germania sola, ut cætera silvam; Belgium, Saxonia, Austria testes sunt, singulæ diverso jure utuntur. Quæcunque verò lex lata fuerit sapienti consilio, nunquam omnino mutanda est, & abroganda è mente Cleonis, nisi è mutatione legis ingens utilitas certa sit, & nullum Reipublicæ obventurum incommodum cognoscatur.

Tertium est: quòd, cum *plurimi homines sint*, ut observat Dio, qui *nec benignitate, nec beneficiis in officio contineantur*; atque adeò pœnales quoque leges esse oporteat, quibus plectantur, qui peccaverunt, non tam ipsi ut pereant, quàm ut ipsi alios pereundo deterreant. Tria in pœnalibus his legibus præ cæteris notanda sunt. Primùm delictis gravibus gravia statuuntur supplicia, ut mitigatio ipsa gratia esse possit. *add.* Pœnæ pro ratione personarum temperentur. *3ii.* Nemo ab hac exemptus sit.

Unde tametsi Principem, legis authorem, à lege ipsa plecti congruum non videatur, cum superiorem sua in Republica se Princeps non habeat; tamen si suis leges cordi esse cupiat Princeps, se ipsum iisdem regi, & gubernari ostendat, faciens ipse, quæ præcipit; conformia præceptis subditorum facta exemplo magis, quàm lege impe-
tra-

traturus. *Patere aiebat Cato, legem, quam ipse tuleris.* Certè si Platoni l. 5. de legib. fides sit : paratum exitium illi civitati est, in qua non lex magistratibus, sed magistratus legi præsumt. Hinc ævo digna vox illa Trajani, electo Prætorii Præfecto, cùm eidem gladium in manus daret, dicentis : *hunc cape enses, & si bonus fuero, pro me : sin malus, contra me utitor.* Manlius certè filio, lauream ab hoste, quantumvis cæso reportaret, non pepercit, eò quòd contra legem prælium inivisset. At illustriùs longè est Seleuci, qui, cùm filius adulterii reus in jus vocaretur, nè legi labem inureret, ejusdem servandæ causâ sibi unum, filio alterum oculum effodi nil pensi habuit. Claudat Aristoteles 3. Pol. c. 12. si quos præesse oportet, ità suis præesse oportet, ità sunt præficiendi, ut sint custodes legum, & ministri.

Postremum, quo se amari sentiant cives, atque adeò amorem Princeps extorqueat, est cura ejusdem solers, ut artium quarumvis, liberalium vel maximè disciplinarum studio liberi eorum excolantur. Injurius est Reipublicæ, & hoste quovis deterior, cui juventutis institutio cordi non est. Ut enim in semente spes messis, sic in liberorum educatione est spes civitatis, & Reipublicæ. Pallas Principi in amoribus semper sit, non ea duntaxat, quæ armis, ut sequenti videbimus sectione ; verùm ea magis, quæ pacis studiis Rempublicam decorat, & conservat. Stabat Græciæ pro foribus bubo signaturus Athenas, non secus, ac Gorgonis caput Martis sacrarium indicabat. Bove, non Jove imperii digna erat vox illa : omnia sapientium scripta, & scientias omnes dignas esse flammis, & oblivione. Quid enim obgannunt caudices ejusmodi ? hebetari optimarum mentium ad alta natam indolem ; emasculari robur heroicum ; ad lucernam, & pluteum contabescere animos ; solitudinis, non illustri facinoris patrandi, aut Patriæ tuendæ causâ reddi idoneos, & quæ fursuris ejusdem sunt vetera. At verò retundunt rudium istum sexcenta lectissimarum mentium exempla, quæ sic utrâque Pallade claruerunt, ut testimonium orbis tulerint, usque adeò se claros orbi futuros nunquam fuisse, nisi, quæ dextera literis digna gessisset, dextera eadem perenni memoriæ consecrasset. Convincit quotidiana experientia, multum ruditatis, feritatis, & barbaræ truculentia iis inesse gentibus, quarum Provinciis Minervæ sacris est interdictum. Quid felix ea in Republica, amabò, cùm stolo in purpura leges rogat, dum Arcades in consiliis, & jupiciis sententiam dicunt, indolati trunci, & stipites moderantur omnia?

omnia? Speciosum cadaver sine anima. Turcicum testetur imperium, cujus sapientia, & nobilitas omnis uno in calyce. Monstra dicas immanitatis, non decora fortitudinis, quæ celebrant ipsi Amurathes, Mahometes cum reliquis. Quàm longè sibi ipsi dissimilis Russia, ex quo artium variarum studiis gens illa Magni sui Principis curâ excolitur? Adde literas, Russiam in Russia propediem desiderabis. Quid enim Musis antiquius, quàm ut cultu faciant mansuescere gentes, & è rudi marmore Memnonis miracula renouent? Convincit denique Europæ cultioris tot regnorum, & Principum concors sententia, quâ nil Reipublicæ gloriæ, & utilitati duxerunt congruentius, quàm Academiis, & literatorum cætibus ornare Provincias, laborem improbum incitare stipendiis, redditibus levare tædia, & privilegiis grandibus stimulare, fundare, & dotare Gymnasia: eâ quidem contentione, & studio, ut quiritari jam non nullis visum sit dignius, quòd abundant, quàm quòd antè caruerint Athenæis. Quamquam momento unico quiritationi causam adimas, si non copia, sed delectus, quem in milite legendo omnes commendant, in Musarum quòque Alumnis imperio Principis observetur. Néque enim omnibus doctam datum est penetrare Corinthum. Quid verò proderit Reipublicæ numerus? fruges consumere natus, non parare. Onerabit, non ornabit; evertet, aut turbabit potiùs, quàm servabit.

QUÆSTIO POLITICA:

An consultius Reipublicæ, jus dici ab exteris?

Affirmatur.

Regnorum basis Themis est. Dum ordo Reipublicæ esse desinit anima, latrocinium est, non civitas. Infirmâ basi nititur, quod ad Justitiæ libellam non est fundatum. Salus una Reipublicæ æquitas, æquitatis porro interest Judicium delectus. Alienos prætulerim jure, quorum jus ferè felicius. Quid enim necessarium magis jura dictanti, ac libertas affectuum? Hæc ferè præ cive triumphat exterus. Solem Ideam statue, Judex esse si cupias. Radius ejus inæqualis est nulli. Procul Judicem, qui amicus est. Arbitrum fora cupiunt, non Patronum. Veletur oculus, stringatur dextera, nulli pateat odii vel amoris illicio. Causam namque, & momenta discerni, non sanguinem, formam, originem, petunt Curia. Alieni hæc dos certa est Judicis, non domestici. Puriùs videt oculus, quem glaucoma non vitiat.

Glaucoma porro obscurius nullum est, ac quod terræ plurimum vehit. Non movetur sanguine, quem aliena tulit regio. Sinceriori libatur, & triumphat pondere veritas, cum patrocinio caret originis, merito tantum suo fidens. Felicitas judiciorum puritas sensuum est, & libertas. Nihil affectum flectit, aut laqueat; dum familiarium nemo, qui clientelam sumat, est coram. Rarò omni caret labe domesticus. Natura ipsa proum causæ dum facit, si non fascinat, dubia certè reddit ejusdem pondera. Par quidem in omnes fulmen contulit dignitas, sæpe tamen in columbas sævit acrius, mitius in aquilarum pullos, quantumvis nocentes, sin prorsus prætereat. Gravius premit pondus, quod, quia destinatum omnibus, in paucos cadit. Facilem patitur lex, quamvis stricta, exceptionem, ubi sanguinis jus præcellit. Hinc ea mens Principum plurium, externos rerum arbitros legere Curiis, Provinciis statuere. Clarior Apollodorus Athenis, Apollodoro Athenæ, quia exterus Athenis fasces gessit. Nunquam Genuenses tanto sibi plauderent flore, nisi in lustra singula externos litium arbitros adsciscerent. Divinum enim verò consilium! Peregrina nempe, ut cibos aromata, sic condiunt, aut asperando prædulcia, aut temperando calida, aut animando frigida, atque adeò valetudinem firmando, vitam seruando. Consulitur Patriæ, dum indefessa exterorum industria quietem nescit. Ad hæc circumspectius longè, quia omnium oculis in se intentis; cordatius, tanquam ignotis: impensius, quia æmulantum impulsa studio agit plurima, dum aut otio langueret domesticus, aut affectu illectus torpesceret. Quo minùs spei à subsidio est alieno, tantò acrius virtutem exserit, quæ sola extero patrociniatur. Confidentia ferè est in iudicio indigenæ. Terror contrà ab extero, quia cum alienum ut solo, sic moribus nôrint, vindicem pavent, quem sola causæ gravitas in vindictam exacuet, re nullâ in Patrocinium perorante, nedum inclinante.

Negatur.

Potentius nihil natura tulit, & gratia amore. Vinculum hujus adamantinum & orbi, & menti, ubi sedem fixerit firmam. Saccharo condit fructus ars, ut ætatem ferant innoxii, & dulcescant. Dulcorat, & servat amor omnia pari naturæ ludentis miraculo. Triumphat amor, dum domesticus est, qui jura dicat. Hæc causâ præ exteris domesticos adlegi consortes imperii, moriens Cyrus iusserat filium. Ut enim odiorum, sic ferè motuum fomes est potestas exteri jus dicentis,

tis. *Æacum* execratur *populus*, *Astræam* diligit. Sola illis lancem librat severitas, quia ut animorum, sic & morum discors est sensus, atque adeò factorum perinde, ac consiliorum. Quantum linguâ, tantum ferè dissident studiis gentes. Non sterilis adeò aut mentis, aut virtutis ulla est regio, quæ suppres curiæ non gignat arbitros *Themidis*. Et cur domesticis exteri palmam eripiant, livore æmulos, turbine Patriam repleturi? quos *Lycurgus* nè *Lacedæmone* quidem, nedum curiâ dignos censuerat. Scrutare forâ. Ubi nationum colluvies, aut discordiæ, aut odia dominatum tenent. Et has flammâ jungat prætorium? Nunquam quos dissidiâ cives lacerant, in idem consilium Patrum nectet *Senatus*. Invisus Romanis *Julius*; *Macedonibus Alexander*, quod *Persis* hic aurem, ille *Gallis* curiam & senatûs munera fecisset obnoxia. Præsignavit vetustati discrimen *Græcia*. Causa erat, quam dudum *Alcibiades* arma movens prædixerat; quòd neglectis indigenis togâ & sago jura exteri dicerent, concordibus nunquam studiis Patriæ commodo consulturi. Cui nèque seritur, nèque metitur fundo in peregrino, vespillo magis est sæpe felicitatis Patriæ, quàm arbiter. Dicis fascinari amore domesticum judicem. An acriùs fascinet odium? problema esto. Felix, qui faventem causæ nanciscitur Judicem, dimidium litis obtinet, si in Prætorio Prætor faveat. At nunquam favet, qui exterus. Roris in morem sæcundat alter, hic pruinæ acrimoniâ cuncta concoquit. Non causæ merito, sed præjudicio mentis, vel non maturâ satis deliberatione definiens, vel suis sæpe comodis studens. Uncus ferè, vel calamus piscatorius est exterus Judex, in eam se inclinat voraginem, ubi præda adhæserit. Injice auri pondera, æquilibrium rupisti. Nunquâ illius gladius oleâ cingitur. Districtus semper, non præscindendis, aut vindicandis sceleribus, sed frugibus metendis. Adde judiciorum caput præcipuum, jurium Republicæ notitiam. Horum ignarus ferè est exterus. Placent peregrini soli, ut origo, sic instituta. Et quanta novitas, quæ Republicæ pestis est, tum verenda? Displicent namque alieni ferè partus. Et audacter tentat leges rogare, ubi alienus à gente est animus, cui jus dictatur. Consilium id quondam *Mecænatis* *Augusto* datum, Romanos curiis deligeret arbitros, tum quia Patriæ institutorum conscios amplius, tum nè *Rempublicam* innovarent. Quid, quòd jacentibus domesticis semen futurus sit exterus, cujus exemplo pares alii ambiant gradus: donec Regnum ipsum in regno fero quidem, sed non mutando eventu requiras.

S. III.
Belli studia, & conatus.

XXXIV.

Hinc aquila, indè leo dum regna tuentur, & ornant,
 Illa minax triplici fulmine, hic ense minax.
 Parce timere ullum, sit quamlibèt efferus, hostem :
 Eminus hæc feriet : cominus ille petet.

DOCTRINA POLITICA.

Dixi de communibus Reipublicæ servandæ momentis. Superest ultimum, quod sui, & suorum potentem sic reddit Principem, ut sinè eo regnare diu vix possit; cùm temporum vitio parùm tuta ferè Majestas sit sinè viribus. Vires has, seu potentiam Principi opes, arma, consilia, fædera, & fortuna parabunt. Hæc in pace Principem tutum, in bello victorem constituunt, non tuendæ tantùm, sed & amplificandæ Reipublicæ parem. Sæpe enim Reipublicæ servandæ causâ Principi in arenam est descendendum.

Bellum Lipsio §. Pol. 3. est, vis & arma in Principem, aut populum alienum. Duplex quidem id esse ait Plato: *internum* seu *civile*, & *externum*, seu *peregrinum*. Verùm civile bellum, quamquam magis nocivum sit Reipublicæ, eò quòd proprias vires atterat, non tam bellum dicendum est, quàm potius potestatis executio. Aliud est *defensivum*, quod tuendo; aliud *offensivum*, quod invadendo alterum geritur. Bellum, quamquam cùm Manichæis Hæretici oblatrent multa, secundùm se licitum esse, scripturæ testimoniis, exemplis sacris, & ratione certum est. Nam si quævis perfecta Respublica sibi ad beatè vivendum debet sufficere, quomodo, amabò, sufficiet Respublica, quæ sui ab hostibus tuendi est impotens, nequit ulcisci injurias, néque per vim raptâ sibi potest asserere?

Tria proinde in bello omni considero. Principium, prosecutionem, & terminum; singula erroribus sexcentis obnoxia sunt. In principio requiro *Justitiam*. Hæc habebitur *Imò* si à legitima potestate, qualis est Regia, vel summi Magistratûs, suscipiatur. *2dò*. Si causa justa adsit; id est, ut habet Augustinus l. 22. contra Faustum c. 74. tom. 6. v. g. ultio injuriarum: si, quia gens vel civitas, quæ bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est; vel reddere, quod per injuriam ablatum est. *3iò*. Ut servetur debitus modus in illius prosecutione, & victoria, cui recta intentio ad commune bonum addatur. Sæpe enim fit, ut bellum justè, & pacis, ac tranquillitatis studio cæptum, successu temporis nocendi cupiditate, ulciscendi crudelitate, feritate rebellandi, libidine dominandi vicietur.

Dixi suprâ justam belli causam esse *injuriam illatam*; hanc *gravem* esse oportet, seu illatam, seu certò inferendam, nisi bello præoccupetur: nam *levi* ad excusanda tam gravia damna, quæ bellum infert,

non sufficit. Justum ergo universim est, cum ab æmulo injustum bellum infertur, quia naturalis juris est & se, & sua tueri. 2^{ad}. Ad graves suas, vel fæderatorum injurias vindicandas, & repetendas res ab aliis detentas. 3^{id}. Cùm Religio Orthodoxa impetitur; quia quæ religioni, eadem infertur Deo injuria: ac proinde vindex illius, causæ DEI est vindex. 4^{id}. Ad plectendos complices, & adjuutores belli injusti. 5^{id}. Cùm fæderati injusto bello petiti, aut innocentes oppressi opem implorant. 6^{id}. Cùm Princeps exterus seditionem movet domesticam. 7^{id}. Si violentur Legati, quos Jura Gentium, tanquam pacis, & conciliationis fæciales, esse volunt sanctos atque immunes.

Injustum porro est bellum, ditionis tantum amplificandæ causâ susceptum. Quamquam Machiavellus, Latronum magis, quam Principum institutor, nîl pensi habeat, imò laudi summæ id tribuat, si fraude, vel Marte orbem omnem sanguine, flammis, & turbinibus impleat, gloriæ, & triumphus cupidine, ambitu, & dominandi libidine, nocendi rabie, luxu, felicitate, & inquietudine mentis insaniens Princeps.

Quare, si aliàs unquam, ad bellum cauto opus consilio. Carò sæpe stetit belli temeritas præcipiti animo. Facile enim, ut observat Salustius, bellum omne suscipitur, sed ægerrimè desinit; nec in ejusdem potestate initium, & finis est. Unde nunquam suscipiendum videtur, ut bene Augustus apud Suetonium, nisi major emolumentis spes, quàm damni metus ostendatur. Id fiet tribus, à Lipsio constitutis, ante bellum curatis: *Apparatu, Viris, Consiliis.*

Nomine *apparatus* intelligo res necessarias ad usum belli, ut sunt pecunia, comeatus, arma. Opes enim, seu pecunia belli nervus sunt, & quemadmodum in animos hominum, ita in loca, & munimenta, vel adamante obsessa dominatum exercent. Argentangina Demosthenem olim; Philippici, vel aureæ, & argentæ hastæ etiam magnanimos tributarios reddunt. Hoc de alienis. De propriis porro sic intelligendum est; quòd miles proprius leonino more in hostem ruat, cum stipendiis ritè acceptis suis sibi prospectum videt pactis à Principe. Neque enim timet miles, quando vestitus, armatus, calceatus, satur, & habens aliquid in zonula, ita Lampadius in Alex. c. 52. Aderunt cætera ferè omnia, & quod caput est, amor in Principem, & ardor bellandi in milite, si hæc rerum animâ, & dominâ pecuniâ sustentetur. Non libet ire per multa. Hollandia verticem tum cæpit altius tollere, cum nervum Hispano sustulit, addidit sibi, interceptis opibus Oriën-

Orientis. Ludovicus XIV. orbem quoties circumegit? hoc uno potens in omnes, & omnia. Felix ergo Respublica, quæ Aristotelis placito 2. Pol. c. 7. ærarium sic semper conservat paratum, ut publicis belli sumptibus impendia suppetant. Quod si enim eâ causâ utilitatî publicæ consulendum non foret per ærarium pinguius, quia hosti in prædam cedere potest, nemo mortalium opibus pro dignitate parandis posthac det operam, quia lavernionum, aut belli periculis pariter omnia sunt exposita. Sic suis rebus Veneti, imò & Turcæ consulunt, thesaurum Reipublicæ communem annuis incrementis augentes, belli usibus servitutum. Fecisset id olim Sparta, meritò ab Aristotele reprehensa, non hodie nominis tanti umbra foret. Durum enim est admodum bella grandia gerere, & tum primùm viritum à civibus impendia corrogare. Duo tamen hic cavenda à Principe: alterum nè jactantiæ, aut ostentationi opulentiæ hæc serviat, præsertim advenis eadem obtrudendo, cujus gloriæ apud Assyriorum legatos quæsitæ causâ Ezechiam plexum cælitus legimus. Alterum, nè avaritiæ ansam præbeat ærarium; dum (quod facile evenit) auri amore capta mens exitium Reipublicæ minùs curat, quàm ut æraria recludat. Quod ipsum excidii in Imperio Græco Bizantii causa fuit. Sentiat ergo civis à Principe, non suâ, aut gloriæ, sed Reipublicæ causâ opes augeri. Sentiet, si in pace res bello aptas adornet, bello orto conservet, quæ felicitati ejusdem serviunt.

Opibus *commeatus annonæ, arma, & præsidia* juncta sint. Unde enim vires militi, imò vita, nisi ab annonâ? Pauperies summa rabiem, desperationem, & defectionem causat. Arma non ea, quæ veterum, sed quæ hodierni Martis amat disciplina, exercitui curanda. Præsidia benevolo inter subditos metui, potentiæ & terrori in externos servant. Arces, & castra, nisi naturâ loci opportunis admodum sita sint terminis, unde ob inaccessos aditus, & angustias itineris, aut fluminis, dominantur, frænnum exiguum sunt in grandibus Reipublicæ motibus, etsi in modicis spernenda non sint. Præsidii in meditullio Provinciarum, Belgium, & Hungaria, illustria bellorum theatra, præcæteris triumphant. Sunt, qui probent, ingentes hostis cujuscunque obices; sunt alii, qui Galliæ, Turcarumque exemplo in finibus duntaxat eadem cupiant. Quanquam sapienti illo Caroli 5ti monito, quo equo grandi (Gandavum intellexit) frænnum necessarium esse dicebat, magnis etiam urbibus castra in præsidium ab hoste, frænnum à cive ad-

disposse existiment. Sic Neapolis cum primis cum aliis Italiae, & Germaniae urbibus se tuetur.

Viri bello apti sunt, multitudo armata apta impugnare, & repugnare. In hac Dux alius, alius miles est. Rursus miles hic pedes, ille eques est. Dux caput est omnium; quinque in hoc universi exercitus velut corporis spiritu requirit Lipsius: *Imò*. Multo bellandi usu scientiam, seu peritiam comparatam. Cujus fidit imperio, ruit miles, non tam pugnae, quam victoriae certus. *2dò*. Virtutem generosam, seu corporis & mentis vigorem intrepidum; ut qui de se dicat: *facta, non dicta, sequi te, miles, volo*. Leone tali duce, vel cervi palmam ferent, quam cervo Duce leones amitterent. *3tò*. Providentiam, id est, cautus ut sit Dux. Piaculum enim est Plutarcho, bis in bello errare. *4tò*. Felicitatem, quam quidem solius DEI munus agnoscit Cicero pro lege Manil. Felicior nemo illo, qui dicebat: *veni, vidi, vici*. Tremet hostis congressurus cum tali, ut Solimanus de Carolo 5to: *Fortunam Caroli timeo*. Idem recenter hostis Ottomanus de Eugenio, ævi nostri Camillo. *5tò*. Auctoritatem, quam præter dicta fama universi, & Nobilitas comparabit. Complexus hæc omnia sapienter est Cæsar, qui cum adversus Legatos Pompeji Hispaniam peteret, aiebat: *vado ad exercitum sine Duce*. Thessaliam contra dum petiit adversus Pompejum, ait: *vado ad Ducem sine exercitu*. Indicare volens, hic milites tyrones sub præstanti Duce; ibi legiones præstantes sine Duce illustri se reperituros.

Miles pedes equiti an præstet, vel è contra pediti eques? Politici certant. Polybio eques præferendus videtur; meliùs alii, si de bello universim sit sermo, præferunt peditem. Cum in oppugnandis, vel impugnandis urbibus non magnus sit equitum usus, nisi obsidentibus tegendis. Præterea neque montanis, & impeditis in locis, quod ipsum Helvetii hodiè que observant. Unde & Tacitus de morib. German. omne, ait, in peditibus robur. Lipsius sapienter definit: ubicunque bona, & composita militia, pedes prævalet, apud rudes, & barbaros contra, ait ille.

Militem non tam multitudo, quam virtus hosti formidabilem redat. Duo ad hanc sunt necessaria, *delectus, & disciplina*. Delectus primum est, nè videlicet purgamenta Urbium, ut notat Curtius, eò confluant; videndum idcirco, unde, quo robore, & quam patientes laborum centurientur? Deligendus idcirco domesticus præ externo;

& auxiliari. Externus enim miles ærario gravis, quia majori mercede conducitur; duci molestus, quia alienus; refractarius, infidus, in pugna frigidus, & sine pudore flagitii profugus; & *quid mirum?* ajo cum Tac. 4. hist. c. 76. *Non fide, non affectu regitur.* Dum domesticus miles fidus magis, atque obediens; acrior in pugna, quam Patriæ, & Principis amor accendit; par denique huic fides est, & fortitudo. Expertus id est Christianus exercitus non uno damno suo vel nostrâ ætate, majora longè emolumenta belli laturus, si proprio semper milite Cæsari pugnare licuisset. Cui malo ut sapientia Caroli bello ultimo Turcico, annis 1715to, & 6to mederetur, suis militem omnem viventem stipendiis, sui unius & belli Principis obsequentem imperiis ab exteris quóque Provinciis sumens, eos legit biennio triumphos, quos iustria bina vix data credi possent. Atque hoc pacto militem exterum nunquam rejecerim; sic enim non tam exterus, quàm domesticus dici potest. Quamquam si necessitas poscat, auxiliari quóque militi locus sit, modò corpus & robur è domesticis sit.

Cæterùm in delectu militis 5. spectanda; Imò Patria, bello aptiores una præ alia fert regio. Durabiles belli arduis Bohemi, ignibus cum primis; non itèm Provinciæ adjacentes. Velitationi aptior Ungarus, par ratio de cæteris. 2dò. *Ætas.* Regnorum regula ab anno 17mo, aut paulò suprâ militem scripsit. 3tò. *Corpus,* in quo Vegetii sensu, non tam staturæ, quàm roboris habenda est ratio. 4tò. *Animus,* videlicet, ut audaces, & gloriæ cupidi, quibus cum Catone: serpens, sitis, ardor, arenæ dulcia sint semper. Vel, ut meliùs Salustius, quibus sudor, pulvis, & alia talia epulis sint jucundiora. 5tò. *Vita,* seu quo genere quæstus se sustentârint; mirum enim quantum ad mollitiem, vel durtiæ, ignaviæ, vel ferociam ista conducunt. Hinc Ianionum turba sanguini assueta præ cæteris.

Delectui disciplina jungatur, cujus necessitas, & utilitas tanta, ut meritò tenacissimum vinculum & robur exercitûs dicatur Valerio l. 2. c. 7. Munus hujus primum est *exercitium,* quo videlicet miles in armis, & labore exerceatur assiduè; ut juxta Vegetium discat laborare, decurrere, pondus portare, & solem, pulveremque ferre; hæc militem indurant, qui cæteroquin otio confenescit. 2dum est *ordo;* miles sine ordine, latro magis, quàm custos est Reipublicæ per Dionem. Néque utilius, néque decorum magis homini quidpiam ordine. 3tium. censet Lipsius *coercitionem,* quâ frænentur militum mores. Certè in-

domitum illum, & invictum nivibus, alpibusque animum fomenta olim Campaniæ enervârunt. Armis vicit Hannibal, vitiis victus est. Continentia præ cæteris, molestia, & abstinencia militem commendat. Continentia in cibo, potu, & Venere. 2^{id.} Modestia in verbis, nè videlicet jactabundi sint; factis porro, Ducis sui non tam signa, quàm nutus sequantur. 3^{id.} Abstinenciam, quâ à rapinis, & vi omni abstineant. Denique disciplinam mirum quantum servabit exemplum, quod in præmiis, & pænis pro merito decernendis exhibetur; robur, & virtutem militum utraque vehementer accendunt.

Consilium denique bello necessarium ita esse existimo, ut sine hoc exitium sibi bellator certissimum accersat, velut quod Marti temperamentum est optimum. Hoc *Imò.* occasionem observat, & arripit, quæ fronte capillata, tergo calva esse consuevit. 2^{id.} Servit non nunquam famæ. 3^{id.} Securitatem nimiam, fiduciam, & hostium contemptum fugit; cum sæpe hostis, quem contempseris, ipso contemptu valentior fiat. Testes hujus esse possunt ultimi motus Ungariæ, nunquam adeò funestos, & diuturnos sumpturi progressus, nisi principia quorundam consilii visa fuissent spernenda. 4^{id.} Hoc inquit in omnia: eamque sibi magni Hannibalis laudem propriam facit, quod omnia ei hostium, non secus, ac sua comperta sint. Præsertim verò Ducis ingenium, & hostium mores, quàm optimè perspectos habet. 5^{id.} Videndum, quando pugnandum sit, & quomodo. Celeritas enim nonnunquam rem omnem conficit, rursus cunctatio expedit magis. An vi apertâ hostis tentandus, an potius stratagemate? quod non licitum modò est, & tum sacris Josue, Davidis, Gedeonis &c. tum gentium profanis exemplis receptum, sed & laude, & commendatione dignissimum. Cum enim justum bellum suscipitur, Augustino teste, an apertè pugnet quis, aut ex insidiis, nihil ad justitiam interest; cum eum simpliciter perdere fas sit. Fædera, & pacta fallere injustum; hostem, suave est, & fructuosum. Melior enim est ingeniorum victoria, quàm cruenta. Ut simulare fugam cum Pæno, vel paucitatem militum; aliò iter vel transitum palam ostendere, aliorum reipsâ moliri; néque enim id facti mendacium est, quod hostis providus observare & potuisset, & debuisset. Absint tamen universim crudelitas, & dolus ejusmodi, qui ex se malus sit, ut veneno puteos inficere, aut arma &c. Stratagema Duce dignissimum, & optimum, cavere, & vincere stratagemata adversariorum.

Consilii ejusdem post pugnam est, ut si eam clades excipiat, prælii unius aleâ non illico hastam, & clypeum abjiciat, & conclamatum esse pronuntiet. Cùm Mars communis sæpe palmam victis, victori herbam porrigendam decernat. Novi tum igitur habendi delectus, nova auxilia quærenda; quorum si desit copia, & potestas vires instaurandi, pax utilis, & honesta, vel cum virtute, & dignitate mors restat expetenda. Quodsi verò victoria prælium comitetur, cautela, lenitas, & modestia est curanda. *Cautela*, ut à præda miles arceatur, donec planè vicerit; nè vel obruatur incautus, vel nimium cupidè insequens, circumveniatur. *Leniter*, nè hostis desperatione adactus in rabiem contra victorem resumptis viribus violentus assurgat. *Modestia* denique, quia felicitas fragilis est, & quos diu persecuta ut sponsa est, repente velut fatigata destituit. Sunt, qui Romanorum veterum more, colonias in gentium victarum Provincias ducendas existiment, à quibus vereantur incolæ, & quæ motus secuturos compescant instar fræni. Verùm experientia testis contrarii est, colonias has sæpe magis nocuisse, quàm profuisse victoribus; cùm coloniæ hæ ferè in mores eorum transeant, ad quos ducuntur, imò iisdem sæpe deteriores evadant.

Denique ad consilium revoca *fœdera*, quæ sunt pacta Principum, vel Rerumpublicarum, mutuæ amicitia in re quapiam societatis. His crevit olim orbis domina, Romana potentia; sinè quibus Reipublicæ, aut Principi diu præesse ferè impossibile est, quia æmulis nunquam carent imperia. Nocent fœdera, quæ cum remotis nimium, aut miseris, quia juvare non possint, sancuntur. Nec tuta sunt contra potentem cum nimis potentibus, qui scilicet, ut habet Tacit. l. 12. nec vincere, nec vinci sinè tuo periculo possunt. Quid ergo tam ancipiti duorum in bivio agendum, si duo inter se dissentiant, quorum tu in medio sis? Utri adhærendum, nè videlicet unius ruina tuam pariter trahat? Neutralitatem experientia aliquorum commendat. Savedra, exemplo Isthmi eleganter adducto, improbat; eò quòd hæc via media nulla sit, cùm utriusque te ambientis procellæ tam diu feriant, donec vel alterutra, vel utràque penitus obruat. Lipsius medium tenet, videlicet, si adhærendum sit, in causa palam dispari *melioris*, in ambigua *fortioris* partes amplectendas esse. Néque propria solùm spectanda sunt; sæpe enim quem fortuna deperiit prospera, mutato ordine inimica persequetur.

Cæterum ut dicta hæc felicius cedant Reipublicæ commodis, belli studia pacis tempore tractanda constanter sunt; cum exigua, aut nulla belli sit æconomia, tum primum agitare consilia, arma parare, ærarium ditare, dum Mars classicum intonat. Cum vires, & valetudo suppetunt, præveniuntur morbi aptissimè, & tela prævisa ut plurimum feriunt minus. Contrà celerius opprimitur nemo, quam qui metuit. Hinc sapienter Maximilianus I. *omnia cum cautione agenda* monebat. Cneus Marius è contrà, quam bello laudem meruit, in pace perdidit; cum enim in præliis vigil esset, adeò in pace sui degebat securus, quasi nunquam ad bella vigilandum foret belli duci.

Sunt, qui neque sæminas bello arcendas existiment, exemplo Amazonum, & sæminarum illustrium, quæ bella gesserunt felicia, ut Beucina Anglorum, Semiramis Assyriorum, & Tomyris cum pluribus aliis, præsertim cum & regni capaces sint nostrâ ipsorum sententiâ. Verum congruum magis censeo: bella viri tractent, imbellem sæmina lanam. Quòd enim imperio pares sint, & una nonnunquam felicior numeretur, hirundo una ver non efficit, & Phænicem sæcula pariunt. Cum interim bellum exercitus requirat; exercitus porro fortitudinem Herculeam, & impavidos petit animos; cum sæminæ sexu ipso infirmæ, imbecilles corpore, instabiles animo, minus cautè agendo, ob bilem temerariæ, paventes ingenio, consiliis fluctuantes, prolibus, ut observat Philosophus, pariendis, nutriendis, instituendis, non armis aptæ sint. Amazonum bella etsi fabulis multi annumerent, si tamen & vera credantur, sexui, decoro, & ordini civitatis sanè repugnant, hinc nec longam lusère fabulam hæc monstra Bellonæ.

QUÆSTIO POLITICA.

Utrum gloriosius, fundare, vel augere, an tueri fines Imperii?

Augere.

Quæ rerum in orbe omnium, Regnorum eadem est vicissitudo. Moriuntur aliæ, ut oriri alia possint. Nisi generatio unius corruptio foret alterius, & vicissim, natura nec tam sæcunda foret, nec tam benefica. Ruunt regna, ut sæcula; ut eorundem è cinere Phænices redivivi consurgant. Res aliæ est longè fundari, vel augeri, alia servari imperia. Primum consensus, & unio repentina facit non rarò, aut collisio gentium, quæ fieri inter mortales aut furor, aut virtus, & æquitas temporum jussit. At rei naturâ suâ instabili perennitatis ad-

dere

dere robur, id enim verò virtutis res est Divinæ. Sunt sua rebus singulis crescendi tempora, & se augendi, est & regnorum limes. Sua exedit teredo arborem, rubigo ferrum; sua est & regnis ærugo. Decus omne, vel eò, quòd grande sit, admirationem primùm, tum etiam invidiam ciet; hanc æmulantùm ungui prædam eripere, ardui, mihi credito, res est laboris. Amplioris res tamen facinoris, vel fundare sceptræ, vel augere fundata. Non pacis hic fructus, vel otii est, sed bellici fulminis. Id qui ausit, nedum possit, auro dignus & lauro est animus, virque viro major. Profunduntur namque Provinciarum æraria, dum pari fluxu, quo impendia fundator erogat, compendia relegat. Devorandæ sunt tempestatum iliades, fulmina vertenda in pastum, in delictum sanguis. Et hæc omnia tam incertâ semper Martis aleâ, & sorte, ut sæpe qui alienis terrori futurus creditur, vix ipse suis auspiciis fatisdet. Principia omnia ipso ferè initio periculi plena sunt. Tum quòd radices nondum altas fixerit planta; tum quòd aciores ferè in primitias sint æmulantùm insidiæ: seu quia tenella ferè præplacent, seu quia faciliùs credit se furor triumphare posse principio, quàm dum morâ temporis moles vires auxerit suas. Suspecta nebula, pruina, venti floribus primis. Dies una periculorum fundat noctes, ut, quas sæpe numero lauros anni tulère, in spinas turbo convertat momento. Consiliis solis opus est, ut tuearis parta, aucta, vel fundata imperia; ut fundes, vel augeas, jungenda insuper est Providentiæ Imperantùm industria, cui fortitudo ipsa vix, quanta quanta est, sufficit. Nutant enim in momenta singula initia. Cadit frequentius spe suâ industria, palmam alienam cernens, quam suam esse, vel fore credebat. Jurant in perniciem fata, & cladibus nunquam suavioribus, quàm primitiarum triumphant. Quæ multo vix sanguine parit miles, negotio nullo tuetur civis. Manipulus intra mænia sui securus ridet, sistitque exercitum, dum decas in unum palam luctari cum morte, nec nisi cum virtute potest triumphare. In otio fortunas fundat & ruricola; at heros duntaxat, aut rex pugnam ferit ex pugna, ut augeat suos virtute.

Tueri.

Diadema diadema manet semper, sive fundes, sive augeas, sive tuearis. Quid refert igitur, an fundes, an fundatum conserves? par diverso in nomine cura, & studium, par virtutis, & periculorum est gloria. Vetus est illud: *non minor est virtus, quam querere, parta*
tueri.

ueri. Sunt sua principiis æmulantùm, & fortis discrimina, fateor. At nunquid par regit casus imperia etiam fundata, vel aucta, quia mortalia omnia. Quò ampliùs seu tempore, seu finibus fortunæ filum tenditur, faciliùs rumpitur, quia diuturnitate ipsâ tenuatur ferè. Junge regna, provincias uni, gentes adjice; ipsum congiungi, est extenuari. Terminum magnitudinis, & gloriæ nanciscuntur; ut ipsum crescere, nisi providentia fulciat, principium penè sit decrementi. Par, mihi crede, sin major, seu consilii, seu virtutis est gloria, vetera perenni stabilitate, vel flore munire, quàm gentes gentibus, regna regnis adjicere. Bellorum hic perfrequens, & communis eventus; illud non nisi mentis, & amplissimi est consilii gloria. Persidem hodiernam consule, quàm facilè Miriweisus in vasor solii inundavit omnia: at, quàm ancipiti forte triplicem inter Russiæ, Bizantii, & hæredis Principis exercitum fluctuans veritate suâ firmabit paræmiam: *citiùs fortunam invenit magnam, quàm retinet.* Facilè námque propensa sceptrâ cuduntur in calybem, & quod splendorem dedit fulgetrum, momento pari fulmen librat, quo dum perimit, cunabula, & tumulum struat. Parùm, vel nihil contulit sæpe diademati parando justitia. Crevère multa ambitu, furore, æmulatione. Testantur fasti, me tacente. Stabilitum nullum, nisi ingenio, consilio. Alienis quæri possunt impendiis, virtute, potentiâ; servari non itèm, nisi eo, quod tuum est. Mens sola conservat, quæ peperit gladius. Furore, aut calybe & vulgus eminent, non itèm mente. Momento sæpe fundata sunt, quæ vis invasit; at torrentis more dilapsa, quia mentis, & consilii pondere caruère. Fines seu gladii, seu animi cum natura partitus est ille, qui è Macedonia fulminis ritu ortus, Persidem, Africam, Indósque domuit, at pari sui ipsius lapsu omnia tumulavit. Faciliùs est multa vincere, quàm servare. Multorum dos prima, paucorum est secunda. Ipsa sæpe felicitas Reipublicæ pestis, & exitium fuit. In pus námque, & ulcera degenerat fortuna nimia, dum magnitudine suâ laborant regna. Quantò majora, tantò sibi ipsi graviora, dum constans fortunæ ardor, aut arrogantia, aut præfidentia facit diffuere. Pax ipsa si nimia, non adeò servat, àc pessumdat imperia. Non quo pacto fundanda, sed quæ servanda sit felix Respublica, scrutatur Philosophia; argumento certissimo, augeri eandem, vel fundari faciliùs, quàm immunem servari. Tam enim præcavendis internis, quàm amoliendis externis pestibus locanda est opera, ut sibi felix hæc constet.

QUÆSTIO VII.
Momenta Rempublicam evertentia.

§. I.
Tyrannis.

XXXV.

In sibi subjectos, qui sic furit usque, suorum
Nunquam sincerâ nititur ille fide.
Dúmque timent omnes unum, timet unicus omnes :
Scilicet hoc lucrum triste tyrannis habet.

DOCTRINA POLITICA.

Cùm de momentis Rempublicam servantibus agerem, de modis eandem amplificandi agere consultò distuli, ut contraria juxta se posita magis elucescant; videlicet boni Principis Rempublicam amplificantis conatus, ex studiis Tyranni eandem perdentis. Duplex bono Principi est Reipublicæ amplificandæ modus, *internus*, & *externus*. Internus constat industriâ, & naturâ, cùm scilicet industriâ terras excolit, aut loca antè sterilia feracia reddit, publicas & privatas opes, & dignitatem auget, & naturâ sese in liberis multiplicat, ac propagat; vel dum cives colonias ducunt, opibus, libertate, religione, vel aliâ causâ allecti, quæ omnia ad dignitatem, & incrementum Reipublicæ faciunt.

Externus est, cùm Principis operâ Provinciæ, civitates, aut fundi Reipublicæ adjiciuntur, sive id fiat bello, aut deditione spontaneâ; sive coloniis, & ædificiis, ut faciebant Romani, cùm victa regna in Provinciam redigentes, Romanis coloniis ductis, Prætori Romano subesse jusserunt: sive demum fiat emptione, ac unione.

Alius Rempublicam augendi modus est, si Princeps Provinciam colat amænitate loci, arte, vel naturæ auctâ; si commoda & utilitatem advenis proponat, advehendi, & avehendi opportunitate constitutâ, rerum abundantiam iisdem curatâ, escâ quodammodo, & illicio iisdem posito per libertatem, immunitates, & privilegia artibus, & mercaturæ proposita, quibus quantum creverit Russia, Anglorum, & Hollandorum advenarum accursu, ævum nostrum testatur. Accedunt artium, & studiorum emporia, & Athenæa, ad quæ frequentissimum Nationum, & Nobilitatis esse solet concursus. Principum item, ac Cæsarum sedes, vel certè Provinciæ Præsidum consilium, ubi jus summum dicatur; aulam enim, & potestatem summam sequi quam plurimos cùm oporteat, seu officii, seu necessitatis causâ, crescere Provinciam opibus necessarium est, tot advenarum concursu. Vienna testis sit, vel unius sæculi cursu, tam sibi magnificentiam, & opulentiam suam dissimilis reddita, non alio magis studio, quam quia constans Augustissimorum Cæsarum sedes.

His, inquam, momentis servandæ, & amplificandæ Reipublicæ suam boni Principes locent operam, ut quibus sola *boni publici ratio cordi & curæ est*. Aliter Tyrannis, quæ sibi tantum studet, & factis
non

non privatim duntaxat malis, sed & publico nocivis & noxiis Rempublicam perdit. Hæc illa est vipera, quæ sinu Reipublicæ concepta lucem prius non videt, quàm sicut vipera Matris alvo disruptâ, sic Reipublicæ excidio Tyrannis grassatur. Amor Principem, crudelitas tyrannum constituit; unde, quid nisi oppressio subditorum, effusio sanguinis, cædes, rapinæ, legum convulsio, & summa rerum omnium perturbatio oriatur? vixque lacrimis ipsis, quod deterrimum est certissimo Patriæ exitio, bonis civibus liceat parentare.

Tria communiter Tyrannidem in Principibus causârunt. *Imum*, erat virtutum, & morum mutatio. Ferè enim arriserat aurora imperii cujusvis, sed torrebat meridies in ruinam cives. *Mitissima nempe*, Lucano teste, *sors est regnorum sub Rege novo*. Principio imperii nemo Principum horum erat, qui amari non voluerit, qui mansuetus, liberalis, clemens, & providus dici non ambiverit; ubi tempore firmatum imperium est, simulatam animo virtutem exuere, & vulpes animo latens detecta est. Hinc non rarò metamorphosi tristi pro mansueti, & provido Principe Tiberium, simulandi, & dissimulandi architectum, sibi doluere obvenisse Respublicæ. Qui cum ambiret diadema, virtutis causâ simulabat se abnuere, quique imparem se mentiebatur, re ipsâ postmodum exhibuit, dum Reipublicæ incurius, deliciarum, & scortorum mancipium, tantâ desævii tyrannide, ut Magistratus ejusdem nil nisi Nobilium carnificina audierint. Pro liberali Principe, Cajum sæpe expertæ sunt fortunarum raptorem, & expilatorem magis, quàm Principem, qui unus dum voce eâ sibi plauderet: *oderint, dum metuant*, non moderando, sed perdendo imperio genitus videbatur. Pro clementi denique Domino, Neronem crudelitatis belluinæ portentum potius, quàm hominem præesse lacrimatæ, ut cujus vitia vix ullius vita superavit.

Causa mutationis hujus in Principe sæpe erat Princeps ipse, sæpe etiam populus, qui seditionibus, dictariis, & conspirationibus Principem invadens, alienum esse coëgit, & dissidentem suis, velut suspectis, tametsi fuerint optimi, atque adeò prætextu cavendi fecit esse crudelem. Suasère Romæ non pauci, ut mediocria principio imperii Neronis vitia civiliter ferat, atque dissimulet; sic enim benignum servatum iri. At dum spreto consilio importunè eundem carpere ausa, adeò ad frugem non reduxit, ut instar vulneris vexati deteriorem longè effecerit,

Secundum erat ignavia, & indulgentia Principum, dum adulatōres veriūs, quàm amicos, sic opibus, honoribus, & officiis cumulā-
runt, ut pares ferè fuerint Principi, vel certè casum suum Principi formidandum effecerint. Potentia à Principibus accepta, in plurimis Romanorum cum Sejano illo Tiberii adulatōre, Tyrannidis sementis fuit, cujus propagine perirent ii, qui beneficia in caput ingratum contulerunt. Quare, cùm nimius favor & potentia in unum collata auctori si non pernicioſa, certè periculosa sint, servet monitum id Princeps: *divide, & impera*. Favores suos sic partiatur in plures, ut ab unius metu pendeant universi; quod si necessitas postulet unum præ cæteris evehi, sic moderetur potentiam, ut plus honoris, quàm virium ex eo redundet in clientem.

Tertium erat ex illo Aristotelis 5. Pol. c. 10. ubi ait: *Tyranni ut plurimum facti sunt ex ductoribus populorum, fidem adepti ab initio propter calumnias contra nobilitatem jactas*. Hi enim vulgi Duces cùm deceptum populum habeant, tyrannidem, non dominatum sui impotentes exercent, & pro hac dominatione nihil pravitatis omittunt. Optantes cum illo apud Tacitum 6. Annal. c. 6. Neroni dicente: totum senatum unâ voce deleri posse.

Ex his signa Tyranni conjicies facilè. *Imum* est, virtutum, præsertim clementiæ, & justitiæ simulatio. Quæ patet, dum impunè non nullis licet, quod libet; aliis minora vitia cæde, & sanguine sunt expianda. *2dum* ex Aristotele 5. Pol. c. 10. Nobilitatem suppressere, viros eminentes minuere, & prudentes, & magni spiritûs homines tollere. *3ium*. Animos civibus protervâ sævitie sic tollere, nè quis de asserenda libertate vel cogitet; sed in horas singulas vitæ mortisque incertus servituti, & abjectioni se dedat. *4id*. Cives, amicos, Principes dissidentes, & sibi mutuò suspectos si reddat. *5id*. Si crudelitate barbarâ potentiam suis sic adimat, ut vix vivendi, nedum agendi, vel moliendi quidpiam adsit facultas. Ut quondam Pharao Israëlî divinâ teste paginâ. Hæc enim summa est Tyrannorum securitas, si nemo quidquam agere aut velit, aut possit. *6id*. Superbos, crudeles, & avaros Magistratibus præficere, ut eosdem locupletatos è medio tollat, instar spongiæ, quam arentem sanguini, & divitiis Provinciarum mergat, ut plenam prædari, & exprimere impunè possit.

QUÆSTIO POLITICA.

Utrum viro publico periculosius, Principis, an populi furor?

Principis.

Quidquid altiore natura gradu constituit, majori premit impetu, graviore opprimit lapsu. Jovi propior, vicinior si non lapsui, certè lapsus periculo est, quia vicinior fulmini. Mensura dignitatis, mensura ferè potentia est, & furoris. Quia vanæ, risu dignæ sunt sine viribus iræ. Dum coronato furori nunquam parentatur satis, nisi inter busta, & rudera Provinciarum. Exiguos movet cardines, quia limite cingitur modico vulgaris furor; orbem succutit, qui Regium invadit pectus. Longas regibus esse manus, cecinit quondam Vates, acerbiores sunt animis iræ, fulminis ritu & pernices, & potentes. Væ orbi! si quantum ira suaserit, tantum permittat fortuna purpuræ. Ut animo vulgus non careat, caret potestate. Famulatur hæc Principi, quæ igitur metuenda excidia, ubi fædus armorum jungitur, & animorum? Par illi meta sunt Regum solia, palatia nobilium, & mapalia, vel tesqua ferarum. Ipsi obices, & exercitus vindictam acuunt, non morantur. Nil tardant lamenta hos fluctus, neque subsidit procella, dum cadat victima, quæ destinatur exitio. Sublimitas ipsa ut arrogantiam, sic flecti nesciam addit constantiam, & cedere, vel moveri nescium pectus. Quasi verò flecti, aut non vicisse par fuerit probrum. Palam ferè sævit, qui facilem aut reperit obicem, aut admittit. Eliditur vulgi impetus; & quia, ut simplex, sic credulum est; ut furens simia luditur, donec astutiæ in casses ruat. Majestatis furor quanto latentior, tanto potentior. Subterraneum æmulatur ignem, cui pila & ludus montes sunt integri; Provinciæ victima. Valentius sævit hic impetus, quia fundamenta convellit, quibus stratis ruere omnia oportet. Non eo tempore dignitatis, non probitatis, non meriti est ratio, ubi furere ardor cæperit. Donec ambitio æmulum simulat, vel suspicio perduellem colorat, gaudet exitio. Cælum & terram fractis antè cardinibus subruï, vel si Acheronta petenda sint, videas, dum rivalis, aut ingratus, furori non cedat modò bacchanti, sed occidat. Credunt Philosophorum pars, ignes nonnullos alimento non alio pasci, quàm quòd flammæ ipsas in alimentum rursus convertant. Idem censent argumentum potentia Principes. Quantum furunt, tantum ipsum furoris remedium seu flammæ in pabulum vertunt, ut eadem

consumantur pariter, & nutriantur. Vaporibus minimis quoties co-
gitur in nubes cælum, in fulmina coquitur? sic iræ potentum; fit
quandoque, vix ut sibi satisfacere posse existiment, nisi vindicta ter-
minum petat. Nunquam senex, semper juvenis est furor Principum;
eoque nonnunquam vicinior insanæ, quia subtilior nobilitate ipsa
est flamma. Quantum interest inter conum ignis, & ignem ipsum, in-
ter pyrium pulverem, & aurum fulminans, tantum inter vulgi, & Prin-
cipis iras. Impetu nocent cæteræ, sed suis duntaxat viribus, hæc etiam
exemplis, quibus in consortium rapiunt flammæ vectigales minorum.
Nescio enim, quo fato, ruere gestit populus in furem, cum Her-
culem nactus est Principem in Orchestra furentem. Quasi verò non
errare modò, sed & perire sit volupe, dum comunis error est ei, quem
diadema cæteris prætulit. Patrocinium sibi semper quærit iniquitas;
nunquam reperit majus, ac dum ducem in furores eum nanciscitur,
per quem quies & salus stare publica debet. Æquum, sanctum, pro-
batumque creditur, ad quod coronatus ducit. Quid jam torrente Rei-
publicæ obrutus ager vir publicus? Sacrum inter & Saxum hæret, an
populi, an Principis furem præligat? Oderit hic, par fatum à po-
pulo vel verente, vel Principi blandiente experietur. At estò, unus
oderit sinè plebe Princeps, sibi unus sufficit, qui jura dat omnibus.
Fulmineâ vi potentior nulla est. Sentiuntur damna nec præsignata.
Declinari potest furor plebis, quia indice tumultu proditus; non item
Principis, qui dum jacet obrutus æmulus, tum primùm notatur.

Plebis.

TRia sunt, quæ furem omnem potentem reddunt, atque adeò
metuendum. Cæcitas, impetus, vis. Cæcam pinxere nonnulli
Furiam unâ, parte alterâ oculatam; quàm scilicet in damna aliena
vigilem, tam cæcam nullo discrimine vel personarum, vel damnorum
admisso. Pro mentis tamen furentis indole excæcata magis est una,
quàm altera; quòdque acerbius, eò minùs flecti, quò minùs rationis
vestigandæ capax, quæ innocentiam suadeat; errorem, si quis datus,
excuset. Hæc plebis furentis est indoles. Ardeat quantumvis Prin-
ceps, mitiùs æstuat, quia mente majori fertur oculus, tametsi glauco-
ma aliquod ira offundat. Nunquam plebis æquat ferociam nobilior
animus. Si nativa non meretur cæcitatem indoles, morantur Majo-
rum vestigia. Pudet communionem furoris magnanimos profundere
spiritus. Dum generosa mens nullâ magis gaudet victoriâ, quàm sui
ipsius.

ipſius. In extrema non proruit mens, niſi via medelæ ſuperſit nulla, præter furorem. Arma gerit in fronte Rhinoceros, à latere tauri: oculum nempe ducem furori præfixit natura, quem etſi nolit, ſequi debeat nobilius animal; ut noverit, ubi, & quando ſæviendum. En ideam Principum. Indignum eſt Magnos furere ſinè mente. Quàm cæco grefſu rapitur, tam vehementi ruit impetu plebs. Dum Principem etſi præceps ſibi quaſi eripuerit ardor, innatâ nobilitate reducas faciliùs, ubi tot ſunt duces, quot conſiliorum participes. Uno licèt aquæ fluxu flamma, quamvis grandis, non ceſſerit, mitigatur iterato. Nam & duriffima cavari cernimus marmora, dum gutta non vi, ſed ſæpe cadit. Sæpe, quæ ſuis non cernit, aut diſcernit oculis Princeps, his præſtat abunde. Surda è contrâ conſiliorum quorumvis eſt rabies civium, atque ad eò crudelior, quia ſinè termino impetûs. Ceſſare neſcit, niſi dum unâ ſe, & æmulum conſumpſerit. Quid enim tulerit, aut laturum ſit ævum, néque memoriâ recoquit, néque intellectu aſſequitur, ritu belluæ & ignis, non graſſatur, ſed proruit. Furentis Principis impetus tonitru eſt, auditum eminus terret; fulmen contrâ eſt rabies populi, nunquam apta dignoſcere, niſi dum ſternit; tùmque ſolùm audens, cùm reperit obluſtantem. Quaſi verò crudelis ſatiari vorago nequeat, niſi univerſi ruinâ. Ignis in morem, qui tum ſatiatur, cùm caruerit pabulo, quod abſumat, atque ad eò pereat ipſe. Vis denique minor eſt Regia, quia oculo non caret. Cùm ſeditionum ſtraverit Principes, reſidet. Modico ſatiari ſuſtinet. Pænâ nempe petit, non vindictâ; aut ſi hanc neceſſitas imperet, non niſi moderatâ. Dii ſunt coronati vertices. Unius exitio terrorem omnium, reverentiam, & amorem fundant. Non libet, nec vacat ire per faſtos, quoties ſprevit mens magnanima, quæ ſimplicitas temeraria, aut ſimplex vulgi temeritas non niſi ferro & ſanguine expiâſſet? Romam vide; Tribunalium & plebis tempeſtatibus dum ſuccuſſa, penè ſemper nutabat. Nempe, ut agendis, ſic ferendis grandibus folium ipſum Principem format. Si ſapientia, virtus, æquitas iras imperet: ſcelus ferè odit, non ſceleſtum; hoc ſæpe indemnè, illud perſequitur. Venia datur non merentibus, ſæpe certò nec ſperantibus. Dum contrâ plebs quantum ſui impoſ ſæpe in inſontes furit, non antè erroris doceri patiens, quàm dum ingrâtâ Patriam ante portas Coriolanus aut Alcibiades Græciæ infeſtus doceat; quàm longè periculoſius ſit populi, quàm unius Principis iras non tam mereri, quàm pati,

*Causa remota aut mutandi, aut evertendi Rem-
publicam.*

XXXXVI.

*Alcyonea mihi suspecta malacia ponti est,
Nam coquit atroces tum maris ira minas.
Et timeo regnis nimum, fera damna, quietis:
Nec diuturna mihi pax, neque bella placent.*

DOCTRINA POLITICA.

ORiri, & perire Respublicas, celeberrimæ orbis Monarchiæ cum omni testantur historia, néque id tamen aut fluxu siderum cursu, nec fatalium annorum fit termino, sed ejus in mortalibus rebus ludentis Providentiâ evenit, qui mutat tempora, & ætates, transfert regna, & constituit. Daniel. 12. Digno rerum potentibus, & subditis documento, ut hi videlicet discant eos quóque Principes venerari, & velut vasis iræ DEI subesse, quos castigandis Provinciarum culpis rerum omnium arbiter DEUS constituit; quales olim experti Assyrii in Sennacherib, Nabuchodonosore &c. Illi verò, qui moderantur imperia, noverint se in statera Divinæ potentiæ apensos, quâ transferri regnum possit, dum ipsa velit.

Principum, populique vitiis everti Respublicas, cum pagina færa, ratio, & experientia nos docent. Sapientissimè Ecclesiasticus c. 10. Regnum, ait, à gente in gentem transfertur propter *injustitias*, & *injurias*, & *contumelias*, & *dolos*. Vocibus quatuor elegantissimè Regum sapientissimus causas omnes, quibus turbantur, & convelluntur imperia, complectitur. Duplices aliàs communiter assignant Politici, *externas*, dum scilicet externo hostilium bellorum incursum evertitur Respublica, de hoc dixi ultimo quæstionis prioris §. *Internæ* sunt reliquæ, quæ scilicet ex ipsis Reipublicæ membris nascuntur. Et harum aliæ esse possunt à Principe subditis ansam dante, quas Daniel *injustitias* nominat. Aliæ à Ministris, & hæ sunt *injuriæ*. Reliquæ à subditis, seu plebe, quæ comuniter, ut est genus humanum querulum, facilè quemque pessimum provocat ad murmurandum; unde sequitur causa proxima, & executiva, videlicet *conspiratio*, *seditio*, & *factio*, quæ nomine *contumeliæ*, & *doli* veniunt in scriptura. De singulis pauca.

In principibus duo notat Aristoteles §. Pol. c. 3. eversioni ansam præbentia: superbia, & avaritia (inquit dicto loco) illorum, qui gubernant, incitant homines contra se, & contra statum ejus Reipublicæ, quæ ista fieri patiatur. Ex superbia enim contemptus subditorum, & dominandi abusus, quem ægerrimè ferunt subditi, ortum ducunt. Sequitur arrogantiam ira præceps in exequendo, & in plectendo crudelitas, quæ omnia primis Romanorum Cæsaribus Tiberio, Caligulæ, Domitiano exitium attulerunt. Accedit, si luxum, & projectorum morum licentiam subditi in Principe videant; fit, ut æstimatione &

amore amisso faciliè perditum velint, quem animo spernunt, vel metuunt etiam probis iniquum, vel facinorosis ipsis nimis crudelem oderunt. In finitis historia exemplis abundat. Sic Tarquinius Regiam, Sardanapalus Assyriam, Heliogabalus Cæsaream purpuram amiserunt; primus mutandæ è Regia in Consularem; auferendæ adus ab Assyriis in Medos per Arbacem, 3tius de Principe in Principem transferendæ dignitatis per mulierositatem causa fuerunt. Avaritia porro injustorum, aut gravium nimis onerum, & tributorum civibus imponendorum origo est: unde animorum commotio, & se vindicandi studia, exitium Principis; rarum certè lucrum, nisi officialium ipsorum.

In Ministris occasio scandali populo est, si, ut hi facultatibus sese per licentiam omnem ingurgitent, ut corruptelis suis, & luxui ad insaniam velificari possint, per invidiam cives deprimi, per vim & injuriam ex fugi, patrimonia minui impunè videat, ex quibus odia in Principem hæc tolerantem redundare consequens est. Non esset necessarium scrutari veterum monumenta ad hoc testandum exemplis, non admodum longæ ætatis suppetere. Sola Helvetia, ut supra memoravi, testis sit, quàm rectè Lipsius 4. Pol. c. 14. judicaverit: quòd Europa tot motibus agitetur, quòd Reges, & regna ardeant seditionum flammis, & bellorum, vera fortâsse causa est, administratio parùm vera. Néque mirum horum injuriis incitari plebem, cum videlicet in horum velut sibi proximorum officia & mores, magis oculos, & mentem intendat, quàm in Principis ipsius, quem velut in specula, & edito locatum eminus quodammodo, eoque faciliùs intuetur. Minùs enim ferit oculus vis, quantum vis acuta, si longè, quàm si vicina sit sensui.

Ad hæc tum Principibus, tum Ministris viam sternunt duo. Primum est: nimia Reipublicæ felicitas. Cujus causâ suis tantùm rebus, & commodis intenti Principes, & Ministri, Reipublicæ malis obrepentibus velut lethargo non nunquã pressi indormiunt; civium causis cognoscendis, discernendis, & componendis nihil, aut parùm admodum intendunt; affectui, cupiditati, & genio habenas omnes laxant. Divinus Plato 5. de leg. rectè monet, tametsi felicitas ratione rectè temperari possit, nimias tamen divitias Reipublicæ noxias esse; tum suâ, tum plebis causâ: suâ quidem; nam naturâ suâ insolentiæ domesticæ, discordiarum inter cives, in voluptates effusionis; & invidiæ apud exteros causa sunt. Plebis verò causâ, quia cum his plebs abundat,

dat, futuri immemor, contemptrix aliorum, veterno quasi indormit, tam nihil periculi sollicita, quantò difficilius est nimium felicem, quam infelicem sine vertigine ferre posse fortunam. Sic, Livio teste, plebs Romana non miseris, sed licentiâ concivit turbas, & lasciviebat magis sæpe, quam sæviebat. Unde concludit idem Legum Magister: optimè conservandæ Reipublicæ tum esse consultum, si non nimiâ felicitate lætetur.

Causa altera est: Imperii negotiorum nimia moles, & multitudo, quâ fit, ut crescentibus supra facultatem rerum constituendarum consiliis, & causis domesticis, & externis, Princeps, & Ministri prospicere cum dignitate etsi velint, non possint, aut mole territi non velint; aut si possint, & velint, succumbant. Quod ipsum in Imperio Trajani (cui par nulla ætas vidit) felicissimi, sapienter observavit ille, qui dixit: magis magnitudine suâ, quam hostium aut multitudine, aut feritate, atque potentiâ laborasse Rempublicam Romanam. Sive enim naturæ cursum spectes, sive Providentiam Omnipotentis, utrobique statutum molis suæ terminum habent: sic corpora post consistentiæ suæ statum inclinantur, & rosæ, quò plus sæpe odoris spargunt, eò sæpe perniciosius extinguuntur. Denique ferè: *in se magna ruunt, lætis hunc Numina rebus crescendi posuere modum.*

Postrema, imò prima ferè motuum ejusmodi causa est plebs. Nam cum vulgus indoctum, & rude, impetu, non consilio, opinione, non prudenti sensu, utilitate, non decore ducatur; ad hæc inter vulgus commune scelestos, & pœnâ dignos reperiri necessum sit, fieri nequit, quin turbas & novitates moliantur nonnulli. Qui scelesti sunt, licentiæ, & libertatis amore ducuntur; & cum aliunde præsens imperium subditis semper grave sit, fit, ut pessimus quisque Rectorem asperrimè patiatur; quia caret obsequio, quo mitigantur imperia, ut ait Curt. l. 8. Hi, qui in pœnam vindictam Principis meriti sunt, prævenire conantur, & suo à capite discrimen quoquo pacto amoliri. Néque pertinacior facilè ira est, quam quæ ex tali desperatione gignitur. Quibus utilitas cordi est, adeò veritatem cordi non habent, ut hæc illis potius offendiculum pariat. Utilitatis enim amor, mentem & oculum animi fascinat, & cæcitatem, ac inertiam offundit. Universim verò impetum quem vis sequitur populus, quia cum naturâ suâ instar fluctuum instabilis sit, & ferè eò rapiatur, quò vel potentiolem quémque inclinare cernit, vel certè, quò plures sese convertunt, velut cum ovis ovem sequi solet; fit, ut deinde opinione præconceptâ mordicus im-

butus, torrentis instar grassetur, inundet omnia, frænari impotens sit, seu spe, seu metu ultra modum proVectus, non antè dominari superbè desistens, quàm cum ademptis viribus, & capite proculcato coactum se sentit, ut hilariter seruiat. Quod, quanto steterit sanguine ipsis sæpe Principibus, quanto Provinciarum impendio, Angliæ, Galliæ, & Germaniæ rustica bella docuerunt, centenis millibus vix restincta. Florebit omnis cum Spartanis Respublica, si ritè imperare Magistratus didicerint; magis verò, si cives discant obedire. Tolerari namque ingenia oportet, quæ cum mutare non liceat subdito, instar vulneris contactu exulcerati exasperant. Quid si multa in plebe Principi sæpe ferenda sint, cur non ferat plebs pauca in Principe? cum certissimum sit illud Lipsii: Regum, Ducumque clementiam non in ipsorum modò, sed & in illorum, qui parent, ingeniis sitam esse.

QUÆSTIO POLITICA.

Quæ aptior regendi dos, amor, an timor?

Pro timore.

Saturnus est, qui semper fulminat, non Jupiter. Tyrannus ille, ut perdat, & inimicos; Pater iste, ut seruet, & amantes augeat. Ut desperationem sævities, sic metum salutarem causat severitas. Hanc habe, quisquis regis. Tam crudelis es omnibus, ac nemini parcendo; tamque perdis Rempublicam in neminem, quàm in omnes animadvertendo. Id unum difficilius, quòd perniciosior sit error clementiæ, quàm rigoris. Si peccandum alterutro, secundum elige. Nunquam acriùs insolescit vulgus, ac dum perenni palpatur benevolentia. Vibrandus est calybs, sine quo nulla est orbi æquitas. Peccat, tam qui errat, quàm qui, cum potest, non plectit. Hic pænâ tamen dignior, cum pœnam dissimulat, quia crudelis parcendo, qui clemens fuisse irascendo. Delicti duplicis, conniventia scilicet, & peccati ipsius reus. Impunitas perennis fomentum scelerum est factorum, faciendorum illicium. Petulcit populus liber, libertatis incapax, nisi frænnum metus adigat. Audax ferè est, cui ut facilis, sic certa semper est venia. Jacet spreta autoritas solii, reverentia legum, Magistratus imperium, ubi pro libidine impunitas quæ suaserit, persuadet omnia. Certior nulla peccandi illecebra, quàm impunitas certa. Cancræna vitium est, nisi ferro, & igne statuatur obex discrimini. Præsidium fidei, & Majestatis potentius nullum est metu. Præstat nihil, quàm omnia

omnia indulgere cum Nerva. Nunquam consilia Numinis pœnarum reperissent, & sanxissent genera, nisi tutelam Majestatis, limitem malitiæ credidissent. Natura ipsa feritati aut proterviæ multorum cohibendæ non sufficit; evincunt id, quia arcent, supplicia. Inculta erunt dumeta, vites, & horti, nisi rastrum, aut forfex multa amputet. Rigor terminus est, qui lubrica in semita fallentia sistit vestigia. Nunquam sanaret hirudo, nisi morderet. Aptandus est vulneri calybs. Jovis aquila sunt Regentes. Minis librant fulmina, ut probos rigor fervet, improbos frænet. Nemo cerebro tam est protervo, qui nihil pensi habeat legem, si semper ultor instet à tergo DEUS. Rariora forent mundo scelera, si certa semper comes foret vindicta. Nam acrior esset metus pœnæ in fugam, ac sit illicium sperata impunitas, ubi vindicta est rarior. Terret unius exitium gentes. Dúmque terret, erudit, ac servat ampliùs, quàm clementia. Cautè prætervehitur Scyllam quilibet, ubi naufragos novit plures. Qui in salo graditur lubrico, fallentibus aliorum vestigiis providentiæ admonetur. Fundamentum vis regni perenne? Inviolatum serva rigorem. Reverentia, & adoratio comes erit perennis. Metus ipse amoris erit principium. Amat, cujus gratiæ jactura metuitur. Ubi porro jactura est facilis, nullius non intenditur oculus. Ubi domestica est severitas, probi amando, quod metuant, improbi metuendo, quod diligant, semper habent.

Pro amore.

A Mor cæli fascino, orbis illicium, magnes omnium. Nihil tutelâ hâc fortius orbi toti est. Exercitus ipse discrimini est majori, ubi amor eum non animat. Præsidia nitratus pulvis, & ignes inexpugnabilia non sustinent ætate nostrâ. Natura & ars furori horum nihil habet impervium. Amor unus præsidium utrique est, saxo omni durius. Aut enim agetur insidiis? tum enimvero *non est, si non sit, ut lizigiosus, sic ingeniosus amor.* Et quia suspicax tuta omnia timet, in omnes vigil excubat Argus. Aut vi certatur apertâ? & tum potentiâ suâ proterit omnia, qui cælum terris fecerat vectigale. Hoc gluten elementa, & cum his temperat universum. Mænium locò devincit pectora Principi suo. Amat namque dominatus, dum leges rogantur mitiùs; & quamvis metus sit custos solii acerbus, firmiùs tamen, quia tutiùs præest, quisquis amat à suis. Exercitu stipante non eget, cui quis pro mille assistit. Durabile nunquam est, quod rigore metûs

servatur, quia ferè violentum. Hinc illud: violenta nunquam durant. Nativa acrimonia metûs, ut viscera humor exedit, & constantiæ succum adimit. Adamantis è contrà ritu quia duratur indies amor, durat, & durare facit, quæ necit. Aut licitor, aut carnifex, non rector auriga est, si feriat semper. Virgam aut ostendat, aut simulet, ut ducat. At pestis publica remedium poscit. Bene habet. Tortor, non medicus est, cui sola in deliciis sint aconita, flammæ, ferrum. Infirmum vinculum metus est. Odit animus, cum metus deserit. Quòdque comes, perire cupimus, quem oderimus. Furentis bruti fuit, non hominis vox: *oderint, dum metuant*; mortem namque, & exitium sibi, suisque inconsulto hoc modo fundavit. Nero, Diocletianus, Caligula, & cætera imperii abortiva sint testes. Miles ipse non custos, sed hostis est lateris, ubi metus jura dicit Reipublicæ. Nemo unus amoris unquam, sexcenti è contrà metûs causâ necati sunt. Obruit, & pessumdat torrens, vel imber agros, quos pluvia, vel rivus rigat, atque adeò sæcundat. In herba sementis cadit furori, & spes ipsa eliditur. Mitiora semper tentanda sunt, dum agatur acerbius. Cum desperatum de cæteris est, secures expediendæ, & flammæ. Perimit, quisquis deproperat pharmaca. Si ullibi consulendum tempori, id in medicina tenendum. Pæna omnis languori publico pharmacum est. Alieno vulnere sibi mortem accersit, qui metui cupit ampliùs, quàm amari. Rarò custodia ipsa Tyrannorum sat tuta, carnifices metus domi creavit, quos furor alibi metuit. Vitam odio eripuere, quos metûs alieni causa præsidio sibi Princeps, timore regens, constituit. Pænâ profectò æquissimâ, ut qui metui mavult omnibus, omnes metuat. Quique Pater diligi, aut amicus non vult, ut pestis publica nemini non invisus, à nemine possit esse securus. Feras regat, ut quibus natura sola, non ratio jura dicit, qui metui tantum cupit. Hominum jura jura sunt filiorum. Hæc una felicitatis certæ semita perinde, ac tesseræ est: amari à suis. Finem brevem metus sin habeat, quærit. Iniquus gregi pastor est, qui tondere duntaxat novit, & verbera. Tutelæ, non servitio credita est à cælo Respublica Principi. Reipublicæ ipse, non Respublica ejus est. Metu hostes, amore triumphet subiectos, nisi non tam animorum, quàm corporum dici cupiat Princeps. Secus enim, quid amabò Tyrannum inter ac Principem interirit, si tam hujus, quàm illius potestatis sit & testis & index vetus illud: *Hic servus est, hunc tu Romano caveto.*

§. III.

Causa proxima mutandi, & evertendi Rempublicam.

Medium tentando domabis.

XXXXVII.

Si furat unda maris, medios, age, divide fluctus,
Sicque per infestas tutior ibis aquas.

Si populi furat ira, globum, qui proximus instat,
Frange, cadet reliquum, si cadat iste, malum.

DO.

DOCTRINA POLITICA.

His è fontibus, causæ, seu potiùs modi tres oriuntur in subditis, quibus omnis evertitur, aut mutatur Respublica, ut suprà insinuavi. *Conjuratio, Proditio, & Seditio.* *Seditio*, quam Lipsius 6. Pol. 4. multitudinis, aut Magistratùs subitum, aut *violentum* motum nominat, ipso nomine quasi *secessio*, & *seitio* est, unde publicæ quietis perturbatio semper est. Quæ si à subditis in Dominum moto civili bello oriatur, *rebellio* dicitur; si subditorum inter se paucorum sit communicatio, & dissensus, dicitur *factio*. Universim nota, *Rebellis* est, qui subditus, vel fidei sacramento obstrictus debitam Principi obedientiam negat, & jugum excutit violentè. Hæc verò obedientia cum in tribus consistat, Imò. in audienda Principis sententia, & sequendo iudicio, 2dò. in exhibenda reverentia, & honore debito Principi. 3tiò. In suscipiendis, & exequendis ejus mandatis; *Rebellis* dicitur, qui iudicium Principis respuit, imperio resistit, fidem, submissionem, & observantiam negat Principi.

Seditionem nonnulli cum Machiavello Principum seductore in Republica aliquando non modò tolerari, sed etiam procurari debere contendunt, & suadent; eò quòd distractis in factiones varias cautior sit Rempublicam moderantis oculus, majori consilio, & providentiâ Magistratus prospicit universi commodis, & cum periculi qualitatem, & quantitatem ex hostis ipsius cognitione prospiciat, fortioribus mediis civitatem laborantem communit. Sed, ut alia præteream, cum Aristotele sentire cogor, conversionum in civitate seminarium esse seditionem. Quæ enim, amabò, ex periculo ipso securitas speretur, cum Magistratui civis, civi Magistratus diffidit, & uterque supplantat? Quæ Reipublicæ salus, cum hostes ipsa suis gerit visceribus? Acerbior pestis, & venenum est nullum, quàm quod visceribus ipsis jam receptum grassatur: certa tum corpori ruina est. Sic florentissimas Respublicas periclitari necesse est, si seditionum faces ardeant inter cives, quas amoliri faciliùs, & tutiùs est, si immineant eminus, quàm si cominus, & in aditis jam grassentur.

Néque Nobilium factiones cum Machiavello eodem probare sapiens poterit. Quas enim tempestates Gibellini olim, & Guelfii Romæ; quas albæ & rubræ rosæ quondam Equites, Angliæ veteri sæpe conciverint, quis ignoret? Sanè si Philosopho §. Polit. 4. testante, excel-

cellentium virorum discordiæ totam post se trahunt civitatem; ex horum divisione Reipublicæ ruina, & dissolutio non oriri non potest. Quod si enim nervi corporis malè affecti sint, tremore succuti corpus totum videmus; sic nobilibus in factionem dissectis, Principes suos omnes civitatis ordines sequuntur; & cùm Ducem quisque suum, affectu, spe inductus sequitur, in æmulum cudi consilia, privato familiarum, & publico Reipublicæ detrimento sentimus. Scintilla proinde levissima reprimenda confestim est Principi, cùm è mente Tullii, non alius facilè inter claros, & potentes viros discordiarum esse soleat finis, nisi aut universus interitus, aut dominatus, & regnum.

Duplicia sunt seditionum remedia: alia Princeps in se, & Ministris curet, alia universim. Imò virtutem in se præ cæteris foveat; injurias, & contumelias præsertim potentium devitet, qui in omnem ulciscendi copiam intenti sunt, injuriarum eò minùs patientes, quò per dignitatem suam minùs assueti. 2dò. Nullius potentiam firmet nimium. Excellentia enim cujuspiam si sit nimia, Principi, & Reipublicæ si non exitio, certè damno est populi libertati, & Principis Majestati. 3iò. Nulli facilè præcipiti nimium & inconsulto abreptus impetu minetur potenti. Tutiùs fuisset multis plectere nocentes, quàm nimis exterritos in ultionem movere. Vicia suprà dicta evitet, tot enim ferè sunt causæ seditionum, quot vitia; hinc tot earundem remedia, quot vitiorum cautela, & fuga.

Cæterùm initiis occurrere juvat præ omnibus. Omne malum nascens, observat sapienter Cicero, facilè opprimitur, inveteratum fit plerumque robustius; neque sinè damno, & luctu unquam avertitur. Quia in civili bello cùm luctuosa sint omnia, victoriâ ipsâ luctuosius nihil est. Facundus interpres, cui autoritas, & vulgus mulcendi sunt artes, deliniendo populo mittatur, cauto consilio, non impetu persuasurus. Quodsi mali vis medelam benignitate non admittat, decernendum est armis: neque id tamen continuo, sed datâ pænitentia veniâ. Actum quoque, cùm gladio agitur, dare se aliquid subditis Princeps ostendat, justitiæ, & clementiæ, non verò timoris causâ; imò se libens indulturum exhibeat, nec petatum, nec rogatum. Per artes interim, spe veniæ propositâ, divellendi, & dissipandi sunt seditiosi. Quosdam allicient præmia, alios consilia non nullorum, autoritate inter eos pollentium, magis convertent. Illud

Iud semper cavendum, nè desperatio iis injiciatur; & nè fucatâ fide à Principe agi secum credant. Compressâ seditione, & partâ victoriâ, authores seditionis si sanguine luant, sufficit. Et horum ipsorum pœnam ex optima mente proficisci intelligat populus. Néque in complices anxie proinde inquirendum, néque in plures Principi sæviendum, monet Livius; & tum velut sanato corpori de medela, sic de legibus prospiciendum. Præfertim milite firma semper servanda est Respublica; hoc uno enim pacto tria illa incentiva seditionum comprimenda in semente experientia docebit, quæ temporibus variis evenisse doctus est orbis. Videlicet Principum virorum in Republica discordiam, quæ inter familias privatim exorta, serpit, & gliscit, dum Regnum flamma involvat. 2dò. Speciosum libertatis aut asserendæ, aut retinendæ; juvandi populi, tollendorum abusuum, & boni publici prætextum. 3tò. Religionem, vel sub religionis larva licentiam, & temeritatem.

Et quamquam suprâ dixerim, malitiâ, & injuriis Principum occasionem seditionum præberi subditis, nolim tamen exinde quisquam arbitretur, justam Reipublicæ causam esse rebellandi, si Princeps vitâ, & moribus liber sit, pactis non stet, mores non servet receptos. Clara enim est vox Doctoris Gentium, subditos ad obedientiam hortantis in Dominos suos, non tantum probos, sed etiam discolos, id est, perversos. Nam tametsi vita perversa sit, cum tamen Majestatis jus, & proinde fidelitatis vinculum maneat indemne, obedire subditum oportet; secus enim, cum, ut aliàs jam dixi, potestas omnis DEI vicaria sit, & à DEO sit, utente Principibus sive ut legis suæ vindicibus, sive ut ministris iræ suæ ad castigandam gentem, quisquis potestati huic resistit, DEI ordinationi resistit. Nunquam proinde in Sanctum Domini arma stringenda, nunquam consilia ejusdem, mores, & facta à subditis aut vestiganda, aut culpanda; sed si quid divinis manifestè injurium legibus, aut Religioni imperet, majori tum potestati, id est, DEO magis est obediendum; quodsi verò crudeliter sæviat, patientiæ gloria restat, aut licet etiam per fugam salutem consulere, armis se vindicare nunquam licet. Testes sint horum prima nascentis Ecclesiæ tempora, quibus propagata per orbem Christiana pietas crudelitatis omnis & scelerum portentis Diocletianis, Domitianis, Maximianis, cum reliquis, subesse, & vel sanguine libens fuso Christiana Sacra vindicare maluit, quàm armorum fragore,

QUÆSTIO POLITICA.

An celeritas, an cunctatio in seditionibus præhabenda?

Pro cunctatione.

QUANTUM Reipublicæ malum seditio, tam necessaria est providentia, medela vulneri ut feratur accommoda. Nulla providentia sine cautela, cautela sine cunctatione. Nèque calore solo, nec frigore stat Reipublicæ compages. Calorem fove, calcaris vice; sed frigore tempera, ut fræno agendorum. Dissipat, & rumpit quidem celeritas, & furor, sed non emendat: tantò majore sin damno, certè periculo, quòd integratis ausibus furor redeat. Cunctatio, quæ non negligit, aut contemnit, sed pacatè negotia transigit, utiliùs semper sedat discrimen. Non momento recedit noctis obscuritas, sed successivè triumphat lux; sic cauta periculi depulsio serenitatis constantis est prodromus. Repentina nimis mutatio valetudinis è morbo, Medicis ipsis ferè suspecta, quia periculosa. Rarum Principem sic fovit fortuna, quem casibus non nullis non presserit. Aureum in his malim, quàm ligneum, quem flamma persequens dum tentat, nèque strepit, nèque absumitur, sed flecti nescius durando rumpit; vel, si ferreus sit, scoriam absumat flamma periculi, non substantiam. Fatiscunt sæpius mala, si in mollem incidant; hebetat impetum globi, & celat terra, vel lana, quem durior obex ignes ignibus reddens sui ruinâ auxiliasset. Exasperat ampliùs indignatio præcox vulgus asperum; ut auget incendium agitatio, quod sopivisset neglectus. Sæpe languescit ardor æmuli cunctatione sapienti perinde, ac cordatâ. Triumphat hostis, dum metuentem videt æmulum. Celerat ferè, qui metuit. Impavidus esto Princeps, durando ampliùs, quàm repugnando celeriter, injuriam minues; contemptus cordatus vindicta, risus seditionis erit victoria. Reluctatur plebs fræno tantisper, ut sonipes, at labente tempore, dum obsequatur, quid refert arenam calce ejusdem turbari nonnihil? Furorem sensim frangit sessor, non festinatione præcoci; cedit suo etiam juri, ut cum sænore deinceps augeat. Paret tempore, & plebs, cum impetum fregit. Vim qui celeritate tentat, frangit, non flectit. Nolim tamen colluvioni Majestatem Principis objici. Dissimulanda non nihil sereno vultu sunt vulnera. Tum quòd congenitum vulgo gelu solvatur, ubi hic sol arridet, ut jam delectet parere, cui obluçtari pudet. Tum quod risui æmulis, dolori sibi majori;

ri; & malum jam duplex sit, ferre nonnihil malum nec scire, nec vel-
 le. Dandum ingenii est aliquid, præcipuâ regnantûm dote, dissimu-
 lando. Cedunt sereno frequentius, quæ turbido vix cessissent. Pacis
 gratiâ indulgendum non nihil temporis; nam mora ipsa periculi re-
 medium eò sæpe certius fuit, quò certius benevolentix, & providen-
 tiæ indicium: Euripo æmula dum rapitur plebs, irruere, quò provi-
 dum minùs, eò sapiens minùs est. Gladiatorum est consilium in are-
 na & capeffere, & exequi, non Principum. Juventutis hic scopulus
 non virtutis, quam experientia, ratio, consilium & format, & firmat.
 Quisquis nimis citò sopire febrim cupit, auget. Ignis fatuus celeritas
 est, comites cum ignominia infelicitas, cum dedecore error, sinè mi-
 seratione dolor. Emendari enim vix possunt præcipitata, quia ex al-
 to rapitur impetus. Gressus lentior contrà quia regressui spatium
 præbet, malo tutius cicatricem obducit. Non vincere duntaxat, quod
 novit & bellua; sed sinè vel discrimine, vel sanguine vincere, laudi
 dandum est Principi. Cunctationis hæc dos est, & stratagema, non
 celeritatis. Gladius dicebatur Romæ Marcellus, scutum cunctator
 Fabius, meritò præplacuit iste. Periculosius iter nullum, àc seditio-
 nis; lentè cum testudine gradiendum, ubicunque cunctatio adfuerit,
 sub scuto Princeps erit. Tentat celeritas frequentius plura, quæ nisi
 consilio pondus habeant, inconstantia pari dilabuntur. Non languet
 qui providè, cautè, sapienter differt. Cauta magis, quàm felicia ex
 eventu Principem decent. Cauta facit cunctatio. Deliberet phleg-
 ma, tum executio ferveat instar ignis, id est *festina, sed lentè* cum Augu-
 sto. Lentè discute, celeriter age.

Pro celeritate.

O Quàm bellum nomen Providentia, consilium, cautela! At, quàm
 sinè omine omnia, dum sermo est de seditione. Scintilla, quam
 nisi sedes principio, incendia vomet, quorum furori solis Patriæ bu-
 stis parentetur. Cancræna, & pestis, quæ nisi præcidantur in semine,
 non nisi exitium voragini suæ limitem statuunt. Et hoc malum bene-
 volentiâ, dissimulatione, morâ Princeps toleret? Nunquam in Pa-
 triam impius magis, quàm, cum in suos sic pius esse cupit; nunquam
 magis improvidus, quàm cum taliter providus. Dissimula latentis
 mali initia, tuba æmulis erit oscitantia, dum alii metum, alii ignoran-
 tiam, vecordiam, & torporem alii arbitrantur, & vel ideo, tam sui
 incurium, quàm Patriæ iniquum, ignavum Principem spernunt.

Nunquam acrius furit plebs, ac dum primos cernit impetus è sententia cedere. Nunquam contrà domatur facilius, atque securius, quam dum primis se cernit ausibus lusam. Tum enim verò audaciæ, furoris, temeritatis trophæum momento statuitur. Quàm prona ad audendum sunt vulgi studia, si initia saveant, tam sui ipsius impos, & ignavus est furor, ubi primos virtus Principis vitales spiritus, quasi florem pruina, decoxerit. Facit hæc omnia celeritas tempestatì imminens, cum primùm inaudit: hæc una felicitatis arbitra, spei, votorum, & cedentium in comoda Patriæ eventuum est corona. Rumpes namque facilè, quæ rapueris consilia: Tum quia improvvisa, tum quia eò acerbius mordent, quò prima hebetant gustum amplius, vel obtundunt. Rosa in orbem donec convolvitur, succo plena est, explicata marcescit. Qui in unum congestus Ægyptum omnem navigabilem reddit Nilus, leniter defluit in rivulos subterraneos sparsus. Sic seditio in semine oppressa, quia vim aut divisam, aut florentem duntaxat nanciscitur, momento perit. Pessimè Reipublicæ consulit, qui seria quamvis cupiat, sera magis suadet auxilia vel eò, quia sic magis proficua. At, quis sera præferat, oro, dum in cuspide, quod dicimus, Patriæ libratur felicitas, gloria, vita? Ubi litigare apes incipiunt, solvi Rempublicam: ubi scindi tabulas, triremem Urbi supparem mergi oportet. Ubi dissidet Magistratus, ac populus, exitium propè domesticum in momenta expectes. Quot conversiones Gentium, Regnorum, Urbium non spectasset orbis! hæc si principia cordi magis fuissent. At esto, sanctissima vitæ studia vigore careant, & sanguine, belli fortuna invisita ferè, & amissa defluat, si cunctentur; sanè veris primitias agricola si negligat, spem succidit; sic securitas, quies, felicitas secutura concidit cum prima occasione neglecta. Utinam Reipublicæ excidio hanc non docuisset Principes veritatem eventus lugubris! Quæ gliscentia in ictu præfocas, & configis consilia, ut invaluerint tempore, vires fumentia non nisi excidio restinguis. Languet ardor alius diuturnitate, non seditio, quæ torrentis more, quò dilatatur amplius, hoc grassatur impunius. Quoties servârunt Patriam suscepta in arena consilia! Rarò enim serium, quidquid serum. Cudantur consilia in curiis, rapi oportet unà & calybem seu pænæ, seu terrori, dum seditio viscera rimatur. Remedia omnia, aut segnes Medicos natura ipsa contemnit, quasi mori celeriter malit, quam serò, & cum discrimine valere. Victor orbis Julius si, ut bello, sic seditione celerasset, nunquam Bruto cecidisset.

§. IV.

Conspiratio, Proditio; Earum remedia.

Divide, rivus erit.

XXXXVIII.

Divide, rivus erit, qui nunc rupto aggere torrens
 Immensos vasto flumine mergit agros.
 Divide; scissa perit, quæ ferret juncta ruinam,
 Turba ferox, regnis seditiosa tuis.

DOCTRINA POLITICA.

Conjuratio est plurium, vel unius consilium ad summi Reipublicæ Magistratûs exitium. Hoc consilium est aliquando unius tantum, dum videlicet unus nefando consilio in Principis personam conspirat; aliquando plurium, qui communicato consilio insidias struunt. Quod malum ut Reipublicæ periculosissimum, ita perniciosissimum semper est, & vel à metu crudelis Principis, vel etiam ex vitiis illius, ut dixi, in historiis duxit originem. Quamquam authores mali tanti ferè esse soleant *Imò: ambitiosi*, præsertim si iisdem dignitas & honor petitus negetur; potentes opibus, & clientelis, ac idcirco arrogantes. Hi enim omnes imperia graviter ferunt, contumeliæ vel umbram execrantur, & idcirco in Principem conspirant quàm facillimè, ut quem, cum se majorem videant, in ordinem redigere contendunt. Ferè enim cæca est arrogantia, suamque ipsa felicitatem non capit, & majora cupit, quàm mereatur, aut ferre possit. *add: Inopes*, præsertim Nobiles, & profligatæ malitiæ. Illi, quia in affluentia nequeunt, in egestate vivere nolunt, odio fortunæ rebus novandis student, malentes publico, quàm suo solius exitio perire. Hi verò, quia de vita sua desperant, in nefanda molimina sæpenumero prouunt. *zid: Inquieti, & turbulenti*. Est enim genus hominum Sal. l. i. hist. cui in seditionibus quies, in pace turbæ sunt. Utpote cum honores, Tul. 2. in Catil. quos quietâ Republicâ desperat, perturbatâ consequi se posse arbitratur.

Medebitur Princeps conjurationi. *Imò: si providè, & cautè per fidos, & solertes indaget, quid subditi aut dicant, aut faciant? Cùm enim ferè, priusquam temeraria tententur, index consiliorum sermo præcedat; ii, qui criminantur, vel faciles criminantibus aures præbent, linguâ prodentur. Unde Princeps exploratorum ministerio (quos conjurationis tempore nemo sapiens improbare potest) in eorum notitiam veniat, qui, ut notat Curt. l. 6. à temeritate linguæ ad gladios venire decernunt. add: Delatores ut fidi sint, juverit (exemplo Regnorum complurium hoc ævo sæpius usurpato) præmia, & impunitatem ei decernere, qui conjuratos indicaverit. Quamquam summâ in credendo delatori cautelâ opus sit; si enim accusasse criminatori suffecerit, quis innocens esse poterit? Bene ait, qui credulitatem hanc immaturam, erroris matrem, consilii dixit novercam.*

310: Corpus custodiâ militum, animum dissimulatione, & diffidentia prudenti munit Princeps. *Prudenti* dico, non enim umbra quævis instar corporis metuenda est. 410: Innocentia, & virtus Principum, ex qua amor omnium in eosdem. In hac sola vel ab hostibus plus est præsidii, quàm in custodia legionum. Accedit prompta semper talibus adversus insidias omnes providentia, Omnipotentis protectio. 510: Etsi dissimulare interdum juret conjurationem intellectam, eò quod solum sæpe insidiarum remedium Tac. 14. annal. judicet esse, si non intelligantur; quemadmodum Carthaginenses insidias Hannonis, Justin. l. 21. Eteocles militum conspirationem evasit, Xenophon. l. 2. hist. Græc. Consultius tamen est, si scelus constet, graviter punire, & quidem celeri pænâ; ut habet Valerius Maximus. Néque necesse est in actum semper fuisse deductum scelus. Nam scelus esse non cessat, quod tantum cogitatum est: imò non exitus rerum in nefariis ejusmodi rebus, ut habet Cic. pro Milone, sed & consilia legibus vindicantur; quia facinus sunt impietatis meditatæ, cujus solius deliberatio, & consilium vindictam meretur.

Proditio, postremus Reipublicæ evertendæ modus, est occultum cum hostibus consilium de Provincia, Urbe, vel arce ad Principem spectante, hosti tradenda. Eò perniciosius hoc malum est Principi, quò nocet latentius, & uno ferè tempore annorum complurium, & dimidii etiam sæculi labores heroicos evertit. Proniores in hanc pestem Reipublicæ sunt *avari*, ut qui commodum suum, famæ, fidei, rebusque omnibus, præponunt, teste Salustio. 210: *Fraudulenti, & versipelles*, itè *simulatores*. Nam bene Tacitus 4. annal. fidum non potest esse multiplex, & tortuosum ingenium. Incautus Princeps neminem talibus fideliozem censebit: adeò dextrè simul & subdolè fidem ostentant, & mentiuntur, ut meliores omnibus videantur, ut securitate ipsâ freti majori pretio fidem prodant, & nefaria consilia expleant. Unde omni Argo vigilantior eos Princeps observet, qui affectatè nimis amorem, & fidelitatem suam probare conantur. Ferè enim vel ad obtinendum aliquod occultum bonum, vel certè ad proditionem fraude hâc sese disponunt. Quodsi verò manifesta sit Principi proditio, nisi tyrannus esse velit in suos, & Rempublicam Princeps, spei, & veniæ det locum nullum, sed acerbitate, & celeritate pænæ compenset gravitatem delicti, ut exemplo docti, quos sceleratos Patria cives habet, ab ejusdem quærenda, aut promovenda ruina deterreantur.

QUÆSTIO POLITICA.

Uter graviùs erret, qui fidit, an qui diffidit omnibus?

Pro eo, qui fidit.

Nihil damnosius fiduciâ nimîâ. Oculo credulus ejusmodi caret, & manu, quorum alter consiliis, altera negotiis si desint, anima deest. Vel ventis, vel undis credis, quæ facili nimium credulitate omnibus pleno arbitrio credis. Experrectus ad curas, exporrectus ad sensa sit animus, ut & idoneis committas tractanda, & an tractata commissa sint, invigiles. Sexcentis dolis & fraudibus sternit viam credulitas. Nemo præsumit liberiùs, quàm qui liber suspicionis à scelere. Tuta servis ignavia est nimia securitas Domini. Sollicitudinis omnis expertus fiducia vel neglectus officii, vel interitus lucri mater est. Cautiore etiam qui rimatur obtutu, aut cæcutit, aut fallitur sæpius; quid aget, qui vel simplicitate ductus, vel ignaviâ se communicat omnibus? Oculi & mentis studio opus est, ut discernas, quid animo, quid manui subsit alienæ: studium unum complurium ferè est adulatione placere, virtutis specie distinguendi facultatem excæcare, metus est obsequium, vis coacta veneratio, necessitas amicitia. Ipsâ veritatis larvâ sibi plaudit malitia. Et huic te, tuâque tu fidere? Cave communicare tesseram, quia consilium ipsum hoc pacto communicas. Metuendus est hostis viro publico, præsertim Principi. At, si Augusto credimus, amici ipsi ampliùs; ut quorum laqueis plures, quàm hostibus victima ceciderunt: cum hosti amicum, huic porro, si simulatus sit, opponere liceat neminem, arcanorum utpote conscio, ac penè arbitro. Proximus certè nocendi aditus est fides perfido data: ut quæ cordis rimatur abdita, dum exploratis consiliis fascinet animum. Natura ipsa sinu intimo cor condidit, doctura, raris patere debere. Consilium vel uni sæpe detectum quoties domui, Urbi, Patriæ nocuit! Non temerè quidem, nèque tamen omnibus fidendum velim, quia error sine medela. Honorandos omnes, at paucis credenda sensa, regendi regulam dedit Apollonius quondam Babiloniæ Regi. Et bene: nisi pelluceret aqua, corallia & uniones non tam facilè raperet urinator. Tutiùs thesauros conservat terra, quia omnibus opaca. Errat communis omnibus fiducia, sive dum credit cuivis munera, sive postquam credidit. Nèque enim ponderi cuivis suppar lacertus est omnis, ut gigantæo calybi dextera pumilionis. Aut si pares sint molli vires & animi:

animi: Mater indulgentiæ erit fiducia. Filia porro agendi seu incuria, seu licentia; dum & contemnitur dominus, muneris collator beneficus: & administer ejus se opibus ditat, qui curarum esse vacuus cupit. Quid? quòd & potestas ei traditur, à quo pendere pleno jure vis omnia. Fastos lege, conspiracyonis hæc causa erat non una, sive præfidentiâ ejus, cui fiditur; sive æmulatione aliorum, quos fiducia hæc aut premit, aut lancinat. Adjumentum regendi fiducia est, sed detrimentum, imò exitium, si nimia. Committantur virtutis merito plurima; fidatur, quos merita juvant. Nè tamen plurium jura, immunitates patiantur paucorum, vigil oculus adsit in specula. Conscium cupio & cautum, non scrutatorem. Negotia trade, non dominatum. Curram cede, non habenas. Fide denique, sed cui, & quantum, vide.

Pro eo, qui diffidit.

Quamquam fidendum non facilè, àc ei, cum quo modii falis absumpti complures: Minus tamen nocet, qui omnibus, quam qui nemini fedit. Minus namque nocivum non optimis fidere, quam bonis ipsis diffidere. Uni sibi fidere videtur, qui diffidit omnibus. Et quis ventorum ac marium gnarus adeò, ut unus insanum naufragii æstum securus adeat? & tamen faciliùs tempestatis, quam sæculi procellas evaseris. Metuere, suspicari, irasci, amare inaniter, & in sexcentis decipi oportet, quem omnibus delectat fidere, fateor. At, errat ampliùs, qui ut sapiat, vel magis sapere videatur, se unum fide dignum existimat. Odio ferè censor est, æqua perinde ac iniqua dijudicans; at majori, qui fedit nemini; cum diffiteri nequeat ultimò, se sibi ipsi diffidere. Comem in omnes, retractum unà; candidum, cautum tamen te cupio. Néque sic obscuri amantem in te, ut nemo quid sentias, dispicere; sic tamen, ut non omnis possit, sed solâ duce ratione. Se ipsum diffidentia perdit, si sinè fiducia sit. Torquet suspicio mentem lanienâ semper domesticâ, ut cui monstra sunt omnia, & umbræ in ruinam progenitæ. Vermis illi perennis in animo, convulsus ventis pelagus, tenebræ lumini omni infestæ. Et hic felix esse possit, qui pavet semper; rigétque perenni hyeme, tametsi caleant omnes? Nunquam tutus est, qui tuta veretur omnia. Infelix animus qui pusillanimis semper, qualem esse necesse est, qui diffidit. Risit Domitianum vetustas, quòd marmorea Pyrhitis cubicula incoheret, ut à tergo posita videre liceret. Sibilo dignum censuit Dionysium Sicilia, nè liberis qui-

quidem barbam tondendam credentem. Mirata cum Carolo VII. Patre, veneni semper metu afflicto, Ludovicum XI. filium Gallia, custodes ipsos vitæ æmulos existimantem. Et hi somniatores umbrarum, sibi, ac Reipubl. exitium non accersant? Sibi inquam, quia suspicax ferè duntaxat est, qui parus reus delicti, pari omnes morbo furere existimat. Virtutis omnis vel eò inops, quòd nullius fidat virtuti. Nihil acturus, dum omnibus diffidere mavult. Jacent namque neglecta negotia, dum nec unus omnium capax, nec aliis per umbras fidens. Quid? quòd diffidenti fidat nemo; suspicio suspiciones mutuas prorit; dumque alios credit moliri, moliri in se alios concitet; donec cadat eò facilius, quò ferè insidiis petitur. Verba talis suspecta sunt omnia, torquentur in pravum facta, judicantur & ficta. Amicus sit quamvis, æmulus creditur, quia caret amicitia glutine, fide mutuâ. Servos aspice, dum diffidit herus, pessumire sinunt omnia; ut diffidere deinde jure & possit, & debeat, qui injuriâ antè voluerat. Néque enim acrius unquam vulneratur mens fida, quàm diffidentiâ. Reipublicæ porro nocivus. Quis enim Patriæ sub Principe serviat, qui candorem non noverit? Piget litare sanguinem, quem suspicio rivalem, aut infidum credit. Via moliendi exitium non una fuerat, dum immeritò credebatur malus, quem fidum Patria est experta. Fides semper tollitur diffidenti. Ut enim amor amor, sic fides fidei redditur, aut mutatur. Fiducia namque cauta, nisi insanabilis jam sit perfidia, ad obsequium, etiam perfidum revocat vel reluctantem.

F I N I S
PARTIS SECUNDÆ.

PHILOSOPHIÆ MORUM.
PARS III. ŒCONOMICA.
QUÆSTIO UNICA.

S. I.

De Patre Familias.

Qualis Rex, talis grex.

XXXXIX.

Ut properent mandata feræ, rugisse leonem
 Est satis, atque animi signa dedisse sui.
 Quid quereris, cui cura domûs commissa regendæ est?
 Subdita, vis, tibi gens pareat? esto vigil.

DOCTRINA POLITICA.

Quamquam Aristoteles pauca admodum de Oeconomia tradiderit, quæ pro varietate locorum, personarum, & temporum varia est, & ferme circa singularia tantum versatur; cum tamen tertiam Philosophiæ Moralis partem Oeconomia constituat, de qua idem Philosophus fundamenta quædam tradidit, paucis eandem expedito. Dirigit enim hominem ad domum, aulam, & rem familiarem curandam non secus, ac Politica ad civitatem moderandam. Et quemadmodum varii sunt status, & munera hominum, sic varia dici potest Oeconomia. Alia est hominum *privatorum privata*: Alia *senatorum, Civilis*: Alia *Prætorum, & Magistratuum minorum*. Alia demum *Regia, seu Magistratuum summorum*. Quorum Majestati tametsi non congruat minimos reddituum, & expensarum apices vestigare, curæ tamen esse cumprimis debet, sic sumptus aulae, belli, & suæ in alios liberalitatis moderari, ut communis ille prodigalitatæ scopulus vitetur, subditorum per tributa, & exactiones oppressio.

Oeconomus privatus is omnis est, qui rem curat familiarem. Oeconomia res ipsa est familiaris. Quæ primùm constat familiâ, seu societate, unius Patris familias potestati naturâ vel jure subjecta. Cujusmodi sunt uxor, filius, servus, Nepos &c. item, quæ à fortuna sunt, scilicet possessiones, seu res possessæ, quæ vitæ commodè sustentandæ necessariæ sunt. Triplex in hos sibi subjectos imperium habet Pater familias: *Civile* in uxorem, velut sociam, non ancillam. *Regium* in liberos, salvâ naturæ, & æquitatis lege, quod vitam iis adimere nequeat. *Herile* in servos, tanquam instrumenta vitæ socialis.

Omne Patris familias munus Xenophon l. 3. complexus est, dum ait: ejus esse primùm, ut subditos suos morigeros reddat, & obsequentes. 2. Singulis, quid agendum sit, præcipiat. 3. Benevolentiam omnium comparet, etiam vicinorum. 4. Malos puniat, bonos præmiet. 5. Socios adfiscat. 6. Sua diligenter custodiat. 7. Laboris sit tolerans, & accuratus. Addens œconomicum exemplum Ducis apum. Præstabit hæc omnia nullo negotio, si certus sit non in multorum possessione, & amplificatione opum (quæ etiam malis artibus fieri potest) sed in recto partorum usu boni œconomi laudem consistere, & providentiam. In hac enim tenere modum, servare ordinem, decoris, & honesti rationem habere, hic labor, hoc opus est. De quo paucis infrâ.

Hinc Imò cum Cyro apud Xenoph. l. 1. Nihil DEI cultu neglecto aggrediatur. 2dò. *Providus* sit, ut debito tempore, loco parentur alia, mutentur alia, quæ quotidiano, menstruo, vel annuo usui serviant. Alia enim vere, alia æstate, alia autumnii tempore emi convenit, pretii, & bonitatis suæ causâ. Multa quòque è fundo proprio legget impendia, quæ incautus negliget alius; cum tamen oraculo teste: nequam ille agricola sit, qui ea emit, quæ suus ei fundus potest præstare. 3id. *Vigil*, & *cautus* sit; illud securitati domûs nunquam sinè custode linquendæ, & fervorum sedulitati conducit. Hinc primus furgat, memor illius veteris: *sanctificat, dicit te surgere manè*. Ultimus decumbat. Sic enim semper imperia in subditos manabunt à Domino. *Cautus* porro, nè famulis curam omnem sinat, quæ ruinæ est causa. Urget fervorem, & fidelitatem subditorum præsentia Turni. In tabulas itèm referat omnia, ut accepti, & expensi ratio constet. Hâc causâ M. Antonius, imò nullus Romanis frugi Pater familias est habitus, qui has negligeret tabulas. 4id. Quàm minimum impendii facere sic curet, ut tamen avaritiæ sordes vitet. Cato quæsitus: quis quæstus esset certissimus? reposuit: si bene pascas. Quis proximus? si mediocriter pascas, ait. Hoc utinam servassent multi, non verum illud Senecæ experti fuissent: *sera in fundo parsimonia*. 5id. Rem supervacuum nullam requirat, hoc enim est abundantia; sed rem quòque necessariam nullam desiderari patiatur, ut monebat Pittacus. Unde emax, & cupidus non sit, nisi necessitas, aut utilitas urgeat. Sed parsimoniâ utatur, ut prius dixi. O Dii immortales! monet Tullius, non intelligunt homines, quàm magnum vectigal sit parsimonia. 6id. Diligens, & laboriosus constanter sit. Operâ sæpe, & diligentia multâ, non impensis res crescunt. 7id. Rem familiarem honestis tantum artibus augeat. Secus enim laborat famâ, aut conscientia. Et cum repererit omnia, nihil satis habebit. 8id. In emendo cautus sit, & vigilans; non cæcâ cupiditate se illiciti ostendat. Unde videat, quid alii sapientes, & providi pro eodem daturi; & an decori, & utilitati sibi sit magis, quàm ostentationi.

QUÆSTIO POLITICA.

An otiosi, an negotiosi diutiùs vivant?

Pro otiosis.

NOn herculeos dedit natura lacertos homini, sed limitem statuit
cum

tum mentis, tum virium. Quid futurum proinde, si constanti labore vel Argum, vel comitem laboris Patremfamilias suis velis adesse? Atteritur perenni frictu calybs, cavantur guttis marmora, cedunt stillicidiis moles vastissimæ; & viribus labem non adferat cura perennis? Non faxea est mens mortalium, sed cerea: néque immensa, ut Philosophis loqui placet, agendi virtute ab authore omnium est donata; & hæc tamen constanti motu se indefessa circumagat, ut rem familiarem curet, liberis consulat, fortunas augeat? Vitrum aspice, fragile sit licet, si servetur in otio, ætatem durat & sæcula, dum interim in pulverem molitur lapis, minuuntur marmora, quæ perenni gressu teruntur. Non solus hodie arcus, sed & mundus suos censet Tantalos, quorum animos auri & argenti cura dies coquit, noctesque, non secus, ac ignis paleas, donec metallo, cui ætatem omnem consecrant, reddat concolores. Quid refert sollicitudine perenni ceu fluctibus animum vellicare? quasi verò Pater-familias esse possit nemo, nisi vulturem Titii circumferat inquilinam, quæ æterno curarum vulnere cor sauciet. Sollicitudo quælibet vultur est. Procul sollicitudine, procul curis prima egere orbis sæcula: hinc durabilior vigor, mens, ætas; quæ quiete servantur. Liberis Pater ut consulat, quid refert Ixionis rotam volvere labore improbo, & ferè incerto? dum quod improbus ferè peperit sudor, prodiga dissipat manus & ingrata. Aliter, & meliùs consulit liberis sapiens Pater, educationis, non fortunarum thesauros impertiens. Non vacat sexcentis Patribus melioribus his gazis intendere, quia mens, animus, cura omnis in fortunas temporis rapitur, & detorquetur. Videas, & an fleas, an rideas indies, nescio: harpyæ in morem oculo & ungue in rem domesticam parandam, ornandam, cumulandam intentos, néque tamen ullius minùs providos, quàm suorum. Aliena comparant, sua perdunt. Nihil enim tam suum, quàm liberi, alienum, quàm fortunæ. Etsi angusta sit nonnunquam supellex, faciliùs in egestate virtutem coluerint liberi, atque in affluentia rerum. Virtutum hæredes scribito, non facultatum; & divites sin relinquis, facis. Amplissimum sibi Patrimonium virtus est, & negotio nullo fortunas parat, quas hæreditas non concessit; fortunas si non sæculi, certè animi. Hinc sapiens id Philosophorum quondam: consultiùs mediocres, quàm immensas habere fortunas. Ferè enim quò plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ. Imò & vitiorum fomenta fortunarum sunt incrementa. Quid necesse est

ad metalla te ipsum damnare, ut metalli glebam inferas gazis? Prodigere optimam mortalis vitæ partem, valetudinem, virésque aut frangere, aut ante tempus consumere. Genio, dum vacat, lita. Videas per sexcenta maris pericula institorem, in arena gladiatorem ad majus periculum ruere, vitam prodigere, utrumque nundinandæ rei, quæ vitæ ipsius tuendæ, & prorogandæ causâ est condita. O præposterum naturæ, & naturæ conditoris ordini ordinem! Epibatas ad transtra damnatos credas, non suo negotiantes, si nonnullorum vita, labor, studia spectentur. Dies operâ, noctes curis ferè pervigiles: ut labor laboris non terminus, sed semen videatur. Sibi ut vivant, conditi sunt, & auctori. Auctori minimum, sibi parum, posteris vivunt nihil. Auctoris namque ferè immemores, sui incurii, posterorum aut ofores, quibus per fas & nefas corradunt, aut ludibrium, dum alienus ferè improbus sudor alienæ est fomentum sin socordiæ, atque licentiæ, certè passim ingratiitudinis & contemptûs.

Pro negotiosis.

Actum de vita mortalium, imò toto est orbe, si otium amuletum vitæ edicas. Chara pax omnibus semper, invisum bellum. Errat tamen, qui negotium belli, otium pacis symbolum dixerit. Faceffat humana industria, vitæ non dicam comoda, sed alimenta, virtus ipsa, ubi otium palmam tulerit. Non minuunt, sed acuunt animos curæ, si moderatæ. Elidat vim & vigorem omnem conatus, si decumanus sit, non tamen elidit, si humeris suppar fuerit. *Age quod agis*, inclamabat vetustas sapiens, sed addidit unâ: *Ne quid nimis.* Quidquid enim moderatione, caret unâ durabilitate, atque adeo ætate. Horologia quiete perpetuâ obsolescere, raucescere organa, experientia artis nos docuit, sic Pater familias. Nec sibi, nec orbi, nec posteris vivit, qui otiosus. Orbi si non noxius, odibilis ferè. Ut cujus torpore injusta fementem arva, vites palmitem, alimenta & fomenta Cælum ferat & terra. Quid agendum aut futurum in Curiis, si sybariticis tantum diffluere visum sit studiis? Quid securitatis Patriæ; quid fructûs laurea arenæ latura est, si unum illud consilium placeat, quod caret arduitate? Vel eò contrâ displiceat omne, quia labori junctum aut difficultati? Grandis & utilis orbi nemo, nisi de quo Vates è vero: *Multa tulit, secitque.* Neutrum fit otio tabescendo. At an noxius orbi magis, an sibi molestus amplius, dubium esto. Otium juge, ut rubigo calybem exedit, dum contrâ cote gaudet virtus quælibet. Politur exercitio

citio ipso ingenii acies, ut virtus æmulo. Aqua perenni inquietudine
 rapta purior ferè atque salubrior est; quæ stagnat perenni otio, inse-
 cta gignit, atque mephitim. Sic morborum exercitus, languor, hebe-
 tudo sensuum quotidianus vitæ otiosæ sunt census. Posteris demum
 quid condit, oro, seu solatio, seu documento, seu gloriæ? qui nunquam,
 quod dicimus, manum ad aratrum. Certa in fundo foret parsimonia
 colono, nisi æstum & brumam & pati didicisset, & vellet. Sapienter
 ille, cui Gentilitium quondam lemma: *Laborandum*. Et bene. *Qualis
 Rex, talis grex*. Torpebunt otio omnia, ubi oculus vigil non adest. Lan-
 guebit in Republica artium, literarum, virtutumque omnium studium,
 si hoc pacto liceat otio indulgere. Sanè tempestas nulla domui aut
 Reipublicæ majoris plena periculi, atque adeo majoris ferax pernici-
 ciei, ac hæc malacia. Leonem vide: rugitu unius attonita stant ani-
 malia cætera. Esto leo vigil in tuos, metu percellens torpentes. Unà
 tamen horologium, movens tuos, motuque tuo singulis agendi horas
 dispescens. Satès sic vives tibi, tuis, orbi. Diutiùs profecto, quia
 æternitas aut labores, aut fructus tuos cum legerit, famam in sænus
 reddet ac gloriam: dum deses in otio, tanquam veterno sepultus in-
 glorius vixdum craftino dignus passim censebitur. Quàm rude ar-
 tium, literarum, facultatum omnium sæculum viveremus, si in otio
 duntaxat stertere licuisset majoribus. Flos artium, sæculorum
 erudita tempora, ingeniorum inventa seduli sunt laboris fructus,
 non otii. Apellem, Phidiam, Archimedes mors & gladius sustulit.
 Potiorem, quia meliorem eorundem partem auferre non poterat,
 gloriam; & quod caput est, durantem in posteris artem, & commen-
 dationem. Compendium hoc erat non torpentis præ desidia aut pe-
 nicilli, aut scalpri, sed quotidianæ paræmiæ: *Nulla dies sine linea*. Né-
 que tamen eò te ad labores Sisyphi damnatum velim. Solertem cupio,
 non irrequietum: navum, non turbulentum: providam & accuratum,
 non sordidum & avarum. Agentem omnia, & tibi, tuisque, imò & aliis
 consulentem, nihil tamen quodammodo operantem. Magna omnia
 mens humana complecti, statuere, & designare potest, suavi tamen
 fortique unà, quia efficaci silentio omnia & moderari, & promovere.
 Ut profundiores ferè alveos excavat amnis lenè decurrens, ac qui
 turbulento impetu rapitur. Superficiem hic ferè radit, non fundum.
 Vives sic tibi ampliùs, quia semper tuus. Tuis, quia nucu pendentibus.
 Orbi, quia non tam tuo, quàm aliorum comòdo usque intentus.

S. II.

Mutua Patris, & Matris familias munera. Eorundem modi parandi fortunas.

L.

**Affidet unanimi concors cum turture turtur,
Atque obit officii munera quisque sui.
Connubium felix! si sic cum conjuge conjux
Vivat, & unanimem servet uterque fidem.**

DO.

DOCTRINA POLITICA.

Felix familia, in qua vir parandis, mulier custodiendis, & augendis rebus intendit; utriusque laus digna. Néque enim *minor est virtus, quàm quærere, parva tueri*. Viro cuivis, virtute, non dote; famâ, non formâ; ætatis, & conditionis æqualitate ducenda est uxor. *Virtute, inquam, non dote: nam veniunt à dote sagittæ, intolerabilius nihil est, quàm femina dives*. Quæ verò dos materna pulcherrima? vita pudica. Ait Bias. *Famâ non formâ; fastus enim, ut notat Ovidius, inest pulchris, sequiturque superbia formam*. *Æqualitate, nam: si qua voles cautè nubere, nube parè*.

2dò. Mulier ut tori habenda est socia, non ancilla. Fæmina, & servus naturâ differunt, monet Philosophus 1. Pol. 1. hinc serviliter ab ea timeri nolit: leviora indulgeat, de majoribus cum significatione candidæ mentis moneat: néque curiosè nimis in acta, aut verba omnia indaget. Tum enim, ait Alphonsus Rex, tranquillum erit conjugium, si uxor cæca sit, & maritus surdus. 3iò. Cum eadem blanditiis nihil agat, quod vecordiæ est: coram extraneis illam nunquam objurgat, quod insanix esse dicit Cleobulus. Hinc si vitium in ea sit iræ, loquacitatis, prodigalitatís, luxûs: exemplo, & lege, non ferro, & scipione emendetur. Emendari vitium si nequeat, ferendum tantisper, dum patientiâ, & exemplo, cujus vis est magnetica, molliatur. Allecta voluntas paret libenter, coacta contumax est. Convitia (Aristoteles c. 4.) & injuriæ absint semper. Rosa incautè tacta spinas intorquet. Sic mulier asperatur duris. Familiæ tamen honori sic consulendum, ut flagitia, & turpitudines penitus non tolerentur.

3iò. Ornatum pro conditione, & decore indulgeat, excessum refecet. Sæpe enim plus consumit arrogantia, quàm acquirat industria: efurit familia, & dorso splendor, & substantia omnis portatur, non sine creditorum ipsorum damno, & luctu. 4iò. Arcana, nè leviam quidem, ei detegat, aut si aliquid ei dixerit, rem certè totam non manifestet. Cæterum omnia ei domi suæ confidat, præterquam officii publici. 5iò. In omnibus sic ei consulat concordiam mutuam, ope, auxilio, consilio, & fidei integritate, ut neminem uxor præ se coli intelligat; neminem ipsa præ viro suo utilio rem sibi, & meliorem, sive præsentem, sive absentem existimet. 6iò. Universim si humilis sit, faveat; si prudens, comiter tractet; si stolidam, acriter aliquando increpet; si super-

ba, coëreecat. Qui superbæ paret, imperium amittit; humilem qui conculcat, eandem perdit: qui prudentem acriter reprehendit, desperationem accersit; qui stolidam nimis blandè regit, irridetur.

Mater familias contrà his vicissim dotibus polleat, si substantiam servare, & augere velit in rectè instituta familia. *Imò.* Viro pareat, sociam, non dominam sese credens. Uxor, & maritus duo sunt Magistratus, ait Aristoteles l. 1. Pol. ille major, hæc minor: à majore pendeat, eique obtemperet. *add.* Sedula in curandis domesticis juxta mentem, & leges viri. Studiosa providentiæ in iisdem, nè rei alicujus sit inopia; nitoris, & honestatis, nè quid displiceat; ordinis, nè quærentem aliquid fallat; mediocritatis, & frugalitatis, ut valetudini, & rei familiari consultum sit. *3id.* In acta viri non inquirat, nèque in arcana, nèque in externa munia. Nam *feminae silentium, & prudentia pulcherrimum, quia rarissimum*, ait Heraclides.

4id. Sincerè cum viro agat, eundem æstimet, & colat, tum ejusdem sanguine junctos. Hinc eidem fidem integram servet, ejus nutibus in omnibus rectis, & æquis obsequens, adversæ, & secundæ fortis comes sit, & adjutrix. *5id.* Modestiam, & virtutem, vitæ honestæ, & pudicæ studium curet, & ab hoc commendari potius quærat, quàm vestium splendore, formæ specie, corporis nitore, vel auro. Certa sit, gloriam hanc omnibus aliis antecellere, & plus hæc decora ad laudem sinceram, quàm illa ambitionis instrumenta conferre. Hinc rarò domo exeat, nec nisi è viri præscripto sumptus faciat. Partius se vestiat, ac leges sinant. In domum neminem, nisi viri arbitrio, inducat. *6id.* Denique id Romanorum cordi sumat, quibus infamiâ notabatur mulier, quæ legum harum erat contemptrix. 1. Nè inter spectacula fabuletur. 2. Nè cibis se ingurgitet. 3. Nè secretò cum viro colloquatur. 4. Nè oculos in fanis attollat. 5. Nè de fenestris prospectet. 6. Nè domo sinè marito exeat. Quod hodie compluribus, etiam Europæ cultioris, populis in usu est admodum.

Naturalis bonorum possessio alia est, ut agriculturæ, aucupii, venationis, pastionis. *Artificialis* est alia, ut mercaturæ, & commutationis. Illam natura, Parens hominum, hanc industria reperit. In illa primam sibi curam vindicat plurimarum, & optimarum rerum suis è terris copia. Convenit, & necessarium est in hoc cæli, soli, regionis rationem haberi, diligentiam locari. *ada* est vini ex vinetis. Curandæ ergò per Celsum vites, dum germinant, florent, maturescunt. Sic

natura ipsa juvatur ad ubertatem. 314 est olerum, & leguminum ex hortis pro familia. Hic olim victus erat universus. Salubris corpori, & sine invidia parabilis. 414 est pomorum è pomariis reponendorum. Certum id tibi sit: Patrem familias eum censendum non esse, qui ea emit, quæ suo è fundo parare potest. Hæc humus ministrabit.

Accedat pecus omne, sive quod villa, sive quod rura alere solent. Grandia hinc impendia non privatis duntaxat, sed & regionibus. Pecuariam, & vinum Hungariæ qui novit, nervum regni quantum in annos singulos jam complectitur? Jam pecuaria pro soli, & regionum varietate varia. Camelis Asia, Elephantis India, equis, & cornutis cæteris Europa abundat. Non nostrum est ire per singula. Experientia, & generalia hæc principia, si amor adsit, quæmque docebunt: ut nihil de venatione, aucupio, piscatione, & ruribus hinc dicam.

Artificialis acquirendi ratio naturæ non adversatur, sed juvat. Primas hinc obtinet *Commercium*, eorum videlicet, qui mercaturam exercent, & commutatione per nummum factâ divitias sibi comparant justas. Olim namque, Aristotele teste, res pro rebus commutabantur; quemadmodum & hodie in barbaris Regionibus Indorum fieri, experientia docet. In cultioris orbis plaga ut facilius res procedat, beneficio nummi res nummulariis compensantur. Lectissima hæc est parandæ pecuniæ methodus, modò legibus infra scribendis agatur. Imò natura ipsa hanc causâ verum id fecit: *non omnis fert omnia tellus, ut alter ab alterius pignore sumat opes.* Republicas ipsas crevisse vidimus, cum crevère commercia, ut Hollandicam, Genuensem, Venetamque hodieum videre licet. Floruère regna, florente commercio: jacere contrâ est necesse, ubi jacent commercia; quid mirum proinde etiam privatas sic crescere familias?

Hæc porro mercatura exerceri potest, vel navigatione, mari, aut flumine merces advehendo; vel devectione, dum terrâ advehuntur. Aut sæneratione, cum nummus nummum è censu parit. Huc referre licet & illud, cum fructus fundi proprii venduntur, ut ligna cædua sylvæ, agri fructus, fodinæ, metalla, lapides.

Secundus modus est artium, seu artificum industria, cum suam quis alteri pretio locat operam, ut est fabrorum &c. aut eorum, qui obsequium deferunt virium, ut qui ligna, lapides &c. indies operarii deferunt. Sed hæc ut dura, ita difficilis est opum parandarum industria. Felix Republica, quæ artificum sic abundat numero, & dele-

Et, ut dare magis, quàm accipere valeat. Næ multa: hæc causa est, ut ditaretur Respublica, cur Gallia tot artes coluerit, vulgò *Manufacturas*. Anglia, & Hollandia cur Belgio veteri æmula. Cur se supra se levet Moscovia; & Vienna flore, quem possidet, gaudeat.

In his omnibus laudanda est æqui lucri cura. Utinam tamen non id Ovidii l. 1. fast. verum sit: *creverunt & opes, & opum furiosa cupido; & cum possideant plurima, plura petunt.* Hinc saluberrimum est, si legibus definiatur tum mercaturæ ratio; nè illa doli meditatio, & mendacii tritura, hominum improborum, non conditionis suæ vitio evadat: tum etiam opum adhibendarum usus per leges sumptuarias, quibus noverit civis, & nobilis, quid in ædificii sui, ac domûs structura, quid in vestium cultu, conviviorum apparatu, suppellectilium delectu indultum sit. Felix Roma, dum censoria floruit. Marcescere cæpit gloria, cum luxus censorum virgulam superavit, & frænum excussit.

Paucis, priusquam manum sumam de tabula, hæc, quisquis es, seu familiam, seu Regionem ditandi sume principia. Justè, industriè, & solerter tuis rebus consule, habitâ exactâ rerum, munerum, locorum, personarum, negotiorum notitiâ. Quidquid horum dempseris, momentum grande tulisti. Virtutes summorum Magistratum à me positas consule, & legis hujus cernes compendium. 2dò. Dignitati, necessitati, utilitati quod prodest, in eo sumptui non parcat; quidquid in his, aut hæc excedit, refecet. Hæc causa tot Provinciis recepti moris, exacto bello exauthorari non necessarium militem, pompam inutilem refecari, munerum copiam minui, ut stipendiis his superfluis ditari ærarium, communi utilitati prospici, creditoribus satisfdari, & imminenti necessitati valeat provideri. 3tiò. Unde, & quo. Unde, id est, vide, quibus è fontibus tui redditus manent, quo pacto parari, & augeri cum æquitate possint. Quò: vide, quos in usus expendas. Imum te vigilantem in tuos, nemini à rationibus dandis, ut supra dixi, impunitate concessâ, efficiet; nè Plautiani renoventur exempla, qui opibus suis Antonino Caracallæ ipsi formidandus, quia potentior evasit, liber videlicet rationum dandarum: sed & industrium efficiet consiliorum, ut quemadmodum Ferdinandus, & Isabella Columbum novis destinârunt provinciis, & opibus quærendis; quemadmodum commerciis, navigationibus, & Societatibus Europam fervere conspiciamus, sic alienis nuper, justè tamen per te comparatis opibus

res tua abundet. *Adum* porro cautum, & sapientem esse docebit. Ad hoc ipsum verò conferet commendatum sæpius studium solers rationum à Magistratu quolibet exigendarum, à quibus Philosophus cum Platone immunem vult nullum; hæc eos est fidei in obsequiis, hæc anchora salutis, & securitatis Regum, & regionum. *Ultimum* esto: vigilantia summa, nè impendiis majores fiant expensæ. Abyssum ipsam exhauriri necesse est, & vel Cræsi divitias decoqui, si plus sumatur perenni alveo, quàm scaturigo subministret. Non refert exemplis firmare momentum hoc: lacrimæ, & ruinæ indies observantur familiarum, testes, & magistræ hujus, quam omnibus intiam cupio, veritatis.

QUÆSTIO POLITICO-OECONOMICA.

An commercia, præsertim maritima, Rempublicam felicem magis, an fortem reddant?

Profelicitate.

RAra donorum est trias, quæ privatis perinde rebus ac publicis germanam fundat, auget, stabilit felicitatem: alienis non egere, domesticis abundare, sædere animos sociari. Pulcherrima felicitatis epitome, hoc fructuum è commerciis ortorum compendium. Partita est providentia naturæ Provinciis, Imperiis, Regnis opes, singulis penè singulas duntaxat, rariùs plures, nulli omnes. Vincit naturam institorum industria, velis exiguis Garamantas & Indos sic Europæ nectens, ut orientem in occidentem credas migrare. Nanciscitur hoc pacto Patria quævis domi suæ omnia, quasi omnium sit mater Septentrio, quæ orbis exterus non jam gignere, sed avara rerum vota possint, aut velint optare. *Alterius non sit, qui suus esse potest*, vetus erat Politica. Verior nullibi regula, ac in Reipublicæ felicitate. Quo enim pacto certiùs canalem hujus alienis è terris in tuas derivas, ac dum non precariò tum commoda, tum subsidia vitæ comparas, alieno non pendes aut arbitrio, aut lege, aut favore. Tantò quippe minùs aliorum indigus, quantò tibi magis sufficiens. Vincit admirationem Gentium Hollandia, in qua cessat esse prodigium, quia indies innovatum; quòd inops ferè omnium naturæ soli, sæcunda tamen sit omnium per mercaturam. Orientis opibus nostras ditat Provincias, nostris suas: dum aureos non rivos, sed torrentes, atque adeò felicitatis animam, & Reipublicæ nervum sibi reddit vectigalem. Sequuntur cætera Europæ

ropæ emporia, Anglia, Gallia, Lusitania, Dania, Russia: quorum cura princeps, Orientis & Occidentis, Indiæ, Asiæ, Africa, Americæ, & quæ sunt ejusmodi nominum Societates erigere, tueri, propugnare; quibus è mente Philosophi (l. i. de Rep. c. 9.) ea fundetur orbi felicitas, quâ comodè sufficiat omnibus, quod avaræ aliquorum in finibus deest naturæ. Risum equidem cierent conatus Principum, & Rerum-publicarum tam improbi, nisi hoc maritimorum cum primis commerciorum molimine felicitas Patriæ fundaretur. Felicem reddit belli nervus Republicam? filia est commerciõrum. Succum & sanguinem sanguisugæ rapiunt exteri, luxûs & splendoris artium reddentes inventa, nostris aurum visceribus deposcentes. Merces utilitas, aromata necessitas, exteri Cæli delicias decumano multi impendio vendicant; si primis è manibus institorum hæc vela deferant; exiguo aliena dum comparant, aureos Jovis imbres, atque adeò Saturni lustra domi suæ promovent, & conservant. Sua non sinè sænore dum partitur exteris Patria, & alienis se ditans se unâ felicem reddit. Non memoro adamantinam Provinciarum conjunctionem, non alio magis stabiliendam consilio, quàm mercaturæ? Quid porro felicitati optabilius unquam, eo Provinciarum sædere sic animos vinciente, ut res & spes Patriæ omnes pari lance librentur. Ecquid porro ab hac felicitate metûs redundet in æmulos? Quid enim mercantium vela paveat hostis? Quid commodis suis studentium consilia vereatur Bellona? quid Mars, ferro ac flammis armatus, imbellia mercium plaustra, Oceano circumacta exhorreat?

Pro fortitudine.

Ilustre nomen felicitas, non tamen separabile in Republica à fortitudine, atque adeò æmulantûm metu. Nemo felix, nisi quem vereatur tentare æmulus. Stat felicitas Patriæ commerciis præsertim maritimis, quòd domi suæ nacta omnia, alieni minùs egens subsidii, domina magis quàm serva: quòd Reipublicæ sanguine pecuniâ locuples: quòd animorum sædere sociata. Eadem, mihi crede, metûs in æmulos, quia fortitudinis momenta quàm optima. Dotes sunt Reipublicæ, & orbi non terrendo duntaxat, sed frænando pares. Metuitur ferè, qui sic affluit suis, ut alienis nec crescere possit, nec velit emolumentis. Sic pavendi omni quondam Mediterraneò Balæares, Bononienibus Veneti, Hetruscis Genuates. Brittones demum Galli & Angli temeratori cuivis suppare facti. Aurum animorum
phil.

philtrum, belli animam, & robur nominat orbis. Habes hunc à commerciiis nervum. Sed & Provinciarum concordia vel stabilita, vel aucta commerciiis, robori, atque adeò metui servit ampliùs, quàm felicitati. Fæderatum cum Anglia Belgium Mediterraneo dominans dum spectat orbis, æmulo cuivis suppar veretur. Nunquam Galliam hoc ipso ævo Anglis, Hollandis, Italiæ, Hispaniæ, Rheno, & Belgio non æmulam modò, sed metuendam miratus orbis fuisset, nisi Presti, Telonis Martii, & Massiliæ mercimoniorum stabilita flourissent commercia. Quid Mars, ferro ac flammis onustus imbellia mercium plaustra Oceano circumacta exhorreat? quæris: Vah præfidentiam! Malè hostis spernitur, cujus contemptus ruinam trahit. Imbellia non sunt, quibus potiora præsidia, Mars si vivat, sibi ipse non poscat. Vulcanias sinu devehunt, marique ipso æmula elementa committunt. Coronatis imbellia hæc plaustra negotium faceffivère capitibus, Imperia constituere. Novit Albuquerqueorum, Vasquiorum, Mendozæ laureas Ullisippo: Hispanorum ausus America, Gallorum Francia nova. Roma superat suis conclusa finibus, dum terris contenta; orbis imperio æmula, cùm maris mercaturam exorsa. Genuensium, Venetorum, Turcarum dominatûs initia testes sint veritatis. Hanseatici fæderis Urbes, Lubeca, Hamburgum, Dantiscum cum cæteris, Septemtrionis olim terror effectæ sunt, quarum infringendæ bellorum potentia par nemo, nisi quo id temporis Austriacos inter Principes major nemo, Carolus V. orbis domitor maximus. Armatas fæderati Belgii classes memora, ductos sub Philippo secundo stupuit Hispania Exercitus, fundatamque Rempublicam, non alio expeditionum nervo, atque flore commerciorum. Eo sanè felicitatis & potentia auctario, ut ætate quòque nostrâ Haaga Comitum, Ryfwicum suis cum statûs Principibus paciscendorum fæderum, & agendorum coronatos inter vertices consiliorum monopolia videri possint effecta. NunquamMardikanum portum fundando in tantos obices commercio Ludovicus XIV. tam pertinaci ausu contendisset tueri; nisi ut, qui gentes ad nutum omnes bellis vel illatis, vel ostentatis terruerat, frænnum idem evaderet eâ parte Oceano dominaturus. Hoc denique germine Russiæ hodiernæ flos martius creverat, quo Princeps unus Sueciæ, Daniæ, Russiæ, Poloniæ, Orientis, Persidis etiam hodie mastyx, terror Gentium & populorum effectus, grandi nempe Portûs Archangeli in orbem omnem comercio. En felicitatem, quia fortem.

§. III.
Patrum familias cura in liberos.

LI.
Qui rude pondus erat, deformis & embrio: nè sit
Sanguinis indecoris, cura paterna facit.
Stirpe foret quoties soboles, & digna parente,
Si quòque cura Patris digna parente foret!

DOCTRINA POLITICA.

Duplex est paterni officii in liberos genitos cura. *Ima* est educatio, *2da* institutio. Primū ex his cum Philosopho ferè definiunt omnes. 1. Lacte nutriendos esse, materno præsertim; cum, ut in Ethica suprâ dixi, cum lacte virtutes ac vitia sumantur à liberis. Philolpho teste, gemini agrestibus nati parentibus, quorum alter porcino, alter caprino nutritus est lacte; ubi adolevère, hic à frondosis montium jugis, ille à lutosi paludibus avelli non potuit. l. 1. c. 3.

2da. Cibus firmioribus tantum assuefieri convenit, non tamen pharmacis, nisi ægritudo cogat. Néque facile permittendus cibi alicujus horror, nè fames deficientibus aliis toleranda sit aliquando. 3. Frigori, & calori moderato assuefieri nihil nocet. Valetudo sic roboratur; & bello, cæterisque Reipublicæ commodis firmatur. 4. Vini usus parcissimus sit; imò etiam parvulorum nutricibus vini usum prohibet Aristoteles. Quas si matris debilitas nimia, vel ægritudo adhibendas esse cogat, probas, moratas, & honestas, præsertim verò continentes, sani corporis, temperantes, & plerumque bono ciborum genere utentes, ad lac melius formandum.

Institutio quarto vel quinto anno ætatis est auspicianda. Rasa enim tabula ætas hæc coloribus quibusvis aptissima est. Chrysofomi tamen, & Quintiliani è mente, ante septennium intensiore curâ ut yacet juvenus, consultum est. Cùm tamen tum quòque loqui, & agere nonnulla necesse sit, suadetur quasi luscitantibus, & aliud agentibus utilia literarum præcepta instillare. Quod præsertim in nobilibus commendandum, quibus per dicta, statuas, lusus, Geographiæ, aut Architecturæ militaris, aut literarum fundamenta suggeri & comodiùs, & tenaciùs possunt. Experientia certè testis est, quemadmodum ii, quibus graves principio labores dantur, incrementum sumere non possunt; ità qui linguarum, scientiarum, & artium peritiâ nimis maturè instar præcocis fructus imbuantur, quia præspiciunt, tum, cùm sapere oporteret, contentione perpetuâ fatigatis, & exhaustis quasi potentiarum viribus, ante tempus desipere. Sensim igitur, & crescentibus annis crescere oportet & commoda institutionis.

Horum alia sunt regendis moribus, componendo ad virtutem corpori, formandis artibus, & scientiis ingenio. Universim sapienter monet Aristoteles 7. Pol. 17. omnibus rebus, quibus assuefieri pue-

ri possunt, ab ineunte ætate assuefaciendos. Cùm educatio ipsam sæpe naturam immutet, & tenaciùs semper hæreant animis, quæ rudibus annis percepimus. In moribus formandis vitanda præprimis juveni. 1. Impudentia, seu protervia. 2. Iracundia, & pertinacia. 3. Otium, & delitiæ. 4. Superbia in vestitu, incessu, loquela, gestu. 5. Intemperantia: præsertim verò 6tò. improborum consortia, & ludi non decentes. Unde & famuli arcendi, exempli, aut linguæ non castigatæ. *Verba enim movent animos, omnis lascivia pectus pulsât, & in venas semina mortis agit.* Imò famulantùm consortia penitus prohibenda sunt, quæ plerumque vilia sunt, & vilitatem animis ingenerant.

Curanda porro præ reliquis 1. pietas, & reverentia in Deum. 2. Ingenuitas, & candor pectoris. 3. Modesta in omnibus, & erga omnes libertas. Curiosus, & elatus fastidio, & odio est, non amori. 4. In consortio aliorum facilitatem, & suavitatem non affectatam colere discant. 5. Reverentia Majorum, præsertim sacrarum personarum. 6. Parentum cumprimis exemplum curandum, nè quid in eo spectent, nocere quid possit. Vim enim legis dicta, & facta Parentum in liberis obtinent.

Corpori formando tria sunt. I. Somnus moderatus sit. Tritum ilud: *septem horas dormisse sat est, juvenique, senique.* Fas erit juventuti unam, alteramve, rariùs tamen, addere horam. Nisi verum velis id Martial. l. 13. *dormitù nimitùm glives, vitulique marini; nil mirum, si vos crassa Minerva premit.* Moderatus somnus humores consumit, nimius auget. 2dò. Labore, non otio solidentur vires. Labor moderatus sit, ætati, & statui competens. Hinc utilis commotio corporis. Aqua stagnare cogitur, si semper consistat. Sparta, & Roma non otio, sed campo Martio vires parabat, & durabat. Juvat moderatum aliquando frigus, subinde calor: venatio, aut vigilia modica; sitis, vel fames aliqua. Levius præsertim exercitium, rerum firmiore ætate exercendarum simulacrum. Hæc valetudini, & Reipublicæ prodesse censet cum Plutarcho, Quintiliano, & Xenophonte Aristoteles. Hodie puerorum corpora & mores, utinam non nimità indulgentiâ, & mollietie perdantur. Qui passus nihil in pueritia est, vir in magnis quo pacto durabit?

3iò. Mollis vestitus, delicatum absit nutrimentum. Sapienter Plato l. 6. de leg. *delicata, & luxuriosa educatio maxima perniciet est, ut quæ* ner-

nervos & mentis, & corporis frangit, & ingenia depravat. Hinc mi-
seriorem censet neminem Seneca eo, qui nunquam fuit miser. Ubi
libertas, voluptas, pecunia est, ibi vitiorum omnium sedes est. Expe-
rientia testis, molliter educatos, aut infirmos esse corporibus, aut in-
obedientes parentibus, aut insigniter flagitiosos. Vah insaniam! tam
pretiosè eos perdere, quos tanto haberi in pretio natura, & amor
Parentum vult. Non indulgentia, sed natura præstantes liberos facit.

Institutio ingenii caput est omnium. Sapienter enim Dio: Majorum sepulchris prohibendos censuit, qui nec doctrinam didicerint, néque artem exercuerint. Nullus ergo in Republica fucus tolerandus est pro communi melle quasi reluctans laborare. Artibus proinde formandum ingenium; mechanicis, si sint ingenii hebetioris, conditionis vilioris, corporis validi. Liberalibus applicandi, quibus ingenium felicius obtigit. Præsertim verò nobilitas. Cui si scientiarum cognitionem adimas, alteram Nobilitatis tesseram ademisti, ut supra in Politica dixi. Si Aristotelem audiam l. 8. Pol. c. 1. *Inutile quidem est Nobilitati, se totam scientiis immergere, nisi aliquem peculiaris ardor incitet; cum studia sua publico Nobilitas debeat.* Ut tamen & Reipublicæ utiliter serviat, nôsse oportet studia literarum, & gymnasticam: illa ingenio, hæc corpori formando mirum conducunt. Literæ intellectum illustrent: saltatoria, gladiatoria, equestris corpus solidat, quas & Plato probat. Musicam, non eam, quæ vocum, sed quæ soni est, præfert Aristoteles; sed & in hac Nobili ea solùm expetenda, quæ mansuetior; litui enim, & tubæ vehementiæ sunt majoris. Scholas publicas etiam pro Nobilibus Aristoteles in Lacedæmoniorum exemplo præ privatis commendat 4. Pol. c. 9. In illis enim æmulatio, & fervor; victi erubescunt, victores exultant, & animantur.

2dò. Omnibus, tametsi mechanicæ arti addicantur, curanda ut minùs est legendi notitia. Vix enim tam infelix invenias ingenium, cui materna diligentia literarum notas instillare non possit. Ufas hæc solertiâ refert non nullas Franc. Patricius l. 4. de instit. Reip. dicens: *tesserulas literarum notas pingebant, vel plumbea numismata elementis imprimebant, puerisque suis ostendebant. Illi (ut moris est) talia Matrem efflagitabant, hæc autem literarum nomina, notâque docebat, edicebatque, ut sibi numismata illa vellent, inter multa quærerent, & quæ docuisset, invenirent, nomina, notâsque redderent; quæ aviditate pueri commoti faciliè etiam in tenera ætate literas ediscebant.* Instar vasculorum igitur, quæ angusti sunt oris, informandi sunt pueri; sensim

influendo complebis ad summum; si impetu superfundas, respuunt. Formandi sunt, non obruendi. Memoria præsertim constanti usu, & exercitio: sensim sinè sensu grandem hoc pacto cumulabis acervum.

3^{id.} Severitatis lex habeatur, sed & modus servetur. *Lex sit;* nam qui parcit virgæ, odit filium. Eccl. 30. sunt enim, qui objurgationes, & laudes respuunt, verbera metuunt. *Modus servetur,* addidi, nam pueri solo metu ducti nihil ex animo faciunt; cavent, dum metuunt facta resciri; si occulta sint omnia, ad ingenium redeunt. Constat eos disciplina liberalis, ratione, & admonitione constans, obturat sævitia. Laudandi ergo subinde, cum rectè egerunt; objurgandi, cum perperam: castigandi moderatè, cum morem gerere nolunt, & perversas sunt.

4^{id.} Lasciva scripta, picturæ, spectacula comica moribus noxia cane pejus, & angue removenda. Utilibus contrà & honestis eos fabulis oblectare juvat. 5^{id.} Ingenio vini usus officit; interdicens ætati parvæ, aut moderatissimè dandum. 6^{id.} Ludus alexæ vetandus. Jacebit secus ingenium. Furti, & mendacii semen hi ludi sunt. Certè inter aleatores, & tesserarios tantum ait Ammianus differre, quantum inter fures, & latrones. Præterquam quòd libido ludi morbus sit, qui contractus à puero, sanari in sene non potest.

Servos quod attinet, Xenophon l. 3. Memorab. Munus, & fundamentum Domini ait, servos obsequentes, & morigeros reddere. Reddet Paterfamilias, si exactè *Imò.* victum, & vestitum naturæ sufficientem, labori, & robori congruum præbeat. 2^{id.} Tametsi non nimis remisè; multò minùs tamen familiariter tractandi sunt unquam; v. g. ut cum iis ludat, omnia dissimulet, ex quo inertia, protervia, contemptus oritur. Amari tamen magis, quàm timeri cupiat. Verbo absit familiaritas, absit despectus. Fidi servi neque nascuntur, neque coguntur, sed benevolentiam parantur. Sua proinde det singulis imperia herus, citra tamen austeritatem: præbeat itè ea, quæ famulis propria, tum enim maximè studiosos, & laboriosos experietur. Unde compendium maximum Domino.

3^{id.} Labore servus non careat. Castigatio rara sit, nec unquam sinè causa, neque sinè modo. Medicina hæc malis est. Quod si verò castigetur famulus, cui aut merces, aut victus sufficiens negatur, exulcerat animos. Nomine victus vinum non venit nisi rarò dandum; hoc enim insolentiæ fomes est famulis. 4^{id.} Optima servorum gene-

ta sunt, quæ nec nimis infirma, nec fortia nimis: hæc enim præfidentiam, illa metum in omnibus præferunt. Universim exacta det rerum gerendarum imperia, vigil adsit Argus executionis mandatorum Pater familias; neque rationibus dandis liber sit ullus famulantium. Spes enim lucri, & certa impunitas occasionem præbet se ditandi, Dominum expilandi.

510. Habenda est meritorum ratio, augenda non nunquam præmia in cibo, veste, mercede. 610. Numerus famulantium sit pro necessitate. Non multitudo, sed bonitas in servorum delectu spectanda. Plus sanè detrimenti sumit familia, quæ improbis, quàm quæ nullis omnino utitur servis. Cato servos delegit disciplinæ patientes catulorum in morem. In adultis universim neque audacia immodica, neque timor nimius est probandus. Plus tamen, & frequentius illa nocuit Dominis, quàm metus. Neque subtiles, & ingeniosos nimium, quia facilè protervos: neque hebetes nimium, quia incurios, & ignavos, deligendos velim. Subtilitas ingenii vulpes, & harpyas sæpe gignit, ingenio feliciori destitutos natura obsequio destinat, quia imperio Domini veluti Cynosuræ intentos.

QUÆSTIO POLITICA.

Uter hostis perniciosior, qui Rempublicam civibus, an qui literarum studio cives spoliat?

Pro eo, qui Rempublicam civibus spoliat.

Membra corpori adime, & giganteam humo molem allides. Respublica corpus grande est, cives membra ejusdem. Si Philosophis fides sit, sumit arbor à radice succum, & ramis tribuit; at depuratum, quia excoctum magis recipit ab iisdem. Succis proinde ramis omnibus mori plantam usuvenit. En typum Reipublicæ, ac civium; his nititur, his servatur. Ab hoc fonte robur illius, ab his fibris vigor, & spiritus. Ipso vocis Etymo, quid notet Respublica, vide: Civium est communio. Ablato corde, quid supererit? nisi ipsam à seipsa velis dividere. Exemplar quondam & decus Rerumpublicarum fortium Sparta, æternitati se transcripsit in Cynegiro atque Leonida. Meritum hoc gloriæ virtus civium genuit Patriæ. At quo pacto stetit tot inter æmulos, tot tamen laureis dives? mænum vice civis quilibet fuerat. Tolle præsidio mænia, & palmam habes, quoties libue-

rit vestigalem. Sensit Roma, cum post Cannensem cladem domus penè nulla Urbi supererat, quam viduam Quiritum sanguine non luxissent Matres. Sublato Romani sanguinis flore, & civium lectissimo numero, quid nisi penè urna supererat? Quòd si tum confestim pro Portis castra fixisset Hannibal, Romanæ vespillo gloriæ in Capitolio triumphasset, Romæque Carthaginem intulisset. Pari sorte nutabat eadem orbis Domina priùs, cum virtus Gallica ejusdem viscera scrutaretur, Romanosque sub jugum mitti posse docuisset, nisi Tarpejam rupem, & Patriam Manlius servasset. Renovata nempe sunt vulnera, quæ quondam sensit Græcia in cæde manipuli, qui par erat Exercitui, Perfidem omnem sub Xerxe in arma ciente in montium faucibus gloriose sistenti. Mitiùs furit, qui eminus bacchatur, & antemuralia impetit. Acriùs semper sævit, & jugulo imminet, qui succum ipsum tollit ac sanguinem. Agit primum, qui literis cives: agit secundum, qui Rempublicam civibus spoliat. Hostis uterque, & Reipublicæ æmulus, sed mansuetior ille, quia remotior: acerbior iste, quia dum intimus, & crudelitate & diuturnitate mali imitior. Vulnus quodlibet eò ferè acerbius, quò diuturnius. Quid porro sentiri possit acriùs, ac quod non nisi annorum impendio, imò & sæculorum fluxu compenses. Rapit calybs horâ unâ myriadas, non tamen horâ pariter unâ cives, ut fungos parit natura. At acerbum sit quamvis uno carere munimine, acerbius longè est nominis unâ ac gloriæ post fata etiam vindice spoliari. Quàm decumanum Patriæ luxit vulnus Latium omne, cum à Vejentibus die uno Fabios tulit fama peremptos. His enim verum illud Horatii semper: *O & præsidium, & dulce decus meum!* Præsidium inquam, ut sinè hoc procella cuivis pila sit postliminiò Patria. Decus porro, quo viduata, sit furori cuivis ludibrio. Nefas erat quondam amictu vel crine spoliare, quantò magis cive? Quod enim bello præsidium, ornamentum erat paci? Quo enim pacto floreat artes, potentia, opes? nisi civium affluxu. Sinè his quis fundum excolat, sementem sulcis credat, artes quaslibet provehat? At esto, jaceant incultæ artes, vivat modò Civis Patriæ, sibi constans, exteris suppar degit, & cristas tollit. Nocet, qui literas adimit; sed decus duntaxat tollit, non vitam. Vita bonorum compendium est, & corona, hæc Civis solus est.

Pro eo, qui literis cives.

Vita bonorum compendium & corona est, fateor, si vita sit. At illud-

illudne vita dicendum, quod esse solum dicit Philosophus? Non hæc profecto digna homine vita est, nisi fuerit, quod eundem discernat à brutis. Ratio sola, & excultus literarum studio usus est, quod altiorem brutis constituit. Ut meritò Mytilenæi maris potiti imperio, non aliâ perfidos sub jugum missos pænâ dignos censuerint, atque hæc, ut literarum rudes manerent. Quasi verò pænâ morte ipsâ crudelior sit ignorantia. Sapienter judicatum. Sic Cumanos enervavit quondam Aristodemus. Quis enim non vincat Patriam facilè, quæ consiliis, cultu, virtute, nervo opum caruerit? Caret his omnibus, si caruerit literis. Consilia cupis? Solones, Pericles, Xenophontes, Themistocles, quanta nomina! quanta robora! Non aliter tamen, quàm literis. Mors illis per has sperni docta, quasi mortales non forent. Da sinè literis pacem, ruditate & incultis artibus rigentem; confusionem gignis, quia multitudinem otii amantem, non tam expertem consilii, quàm impotentem imperii. Da contrà infestam belli aleam, temeritas duci perinde, ac militi erit domestica, quia sinè providentiâ; unde certior ruina. Nervum demum cupis? fundatur iste comèrciis. Sic Ubii sapienter neminem suorum comèrciis sivère addici, qui Latii sermonis, quo orbem emetiri posset, gnarus apprimè non fuerit. Et quid eorundem sic provexit fortunas, atque hoc ipsum sapiens de sapientiâ consilium? Imò verò quis non vincat Rempubicam, quæ vivens vitâ jam caret? Non vivit Civis, qui, quid hodiernum, aut crastinum, vixdum novit; tam futuri incurius, quàm ignarus præteriti; utrumq; solo literarum defectu. Ut meritò Romanus sapiens mortem, & vivi hominis sepulturam, vitam sinè literis dixerit. Imò verò Aristoteles docti ab indocto differentiam non aliam statuerit, ac vivi à mortuo. Novi quidem, meliùs nonnullorum sententiâ esse Reipublicæ, tametsi literis non excultæ, quàm civium destitutæ præsidio profusus non esse. Præsertim quod speciosa quædam videri possit socordia literarum quies. At Arcade hanc vocem digniorem censuit Alphonfus quondam, quàm homine. Nam qui cum Licinio & Domitiano literarum cultum spernit præ civium numero, eò Reipubl. nocivus est magis, quòd Ladislai Ungariæ Regis è mente belluarum malit Rempubicam, quàm hominum, etsi paucorum; ut cum ignorare literas debeat nemo, nisi homine minor. Paucis gaudeat Respublica Civibus, his tamen literarum studio cultis, exulabit in discrimine pusillanimitas, fortitudo propulsabit adversa, constantia retundet assultus.

Membra tollit, qui Cives, fateor: at radicem & animam petit, qui literas adimit, ut à quibus vigor pace, ac bello. Divinum lege oraculum: *Multitudo Sapientum sanitas orbis.* Hinc ea Sapientum semper contentio, non antè vivendi finem ponere, quàm discendi. Imò per has, ut viveret Respublica, pro iis & vitam ponere. Plinium ætnæos lustrantem vortices memorat Campania. Archimedes Syracusæ Geometriæ intentum. Aristotelem Peripatus, ne somno quidem indulgentem, nisi pelvi æneâ cum globo suppositâ, cujus lapsu dum somni indiga excitatur à quiete natura, laboris literarii pariter admoneatur. Melius quippe, & potiori quidem sui parte vivit Respublica, si per sapientes, quia sapiens vivat, sibi tutelæ, orbis admirationi. Fabulam credo, jaçantiam tamen ferunt nonnulli trium sapientum Matris, Alphonfi Tostati, Alberti Magni, & Petri Lombardi, adeò felicem se dicentis, quòd tantis in natis alieno quamvis toro susceptis perennaret, ut pœnitentia sceleris tangi nullo modo posset. Quid igitur æternitati vivens Respublica non patiat per sapientes, si æternitatem per literas adimi cernat, cum demptis civibus damna solùm temporis subeat, sapiente vel unico sæpe affatim compensanda. Denique non magis nocet hostis fruges omnes succidens, atque is, qui incultam sinit humum in vepres, ac sentes succrescere.

F I N I S.

PROBLEMATUM
ET
DOCTRINÆ POLITICÆ
PARTIS SECUNDÆ
I N D E X.

Procemium.	pag. 125
Quæstio I. <i>Quid Politica, quæ differentia, & objectum?</i>	126
§. II. Imago, & principia Pseudo-politici.	131
§. III. Imago veri Politici.	137
§. IV. Quid Idolum Politicum, Fatum, Fortuna? Item anima?	142
Quæstio II. <i>De Principiis, & partibus Civitatis.</i>	
§. I. Origo vitæ civilis. Quid vicus, pagus, Civitas?	149
§. II. Quid Civis?	156
§. III. Quæ olim Republicæ?	162
§. IV. Quotuplex hodie Republica?	168
Quæstio III. <i>Ratio Reipublicæ.</i>	
§. I. Quæ optima Republicæ forma?	174
§. II. An Successio electione præstantior? Quis ejusdem ordo? & an fœminæ capaces Imperii?	181
Quæstio IV. <i>De Rebuspublicis hodierni orbis.</i>	
§. I. Romani Imperii Republica; numerus, & munia ejusdem Electorum.	190
§. II. Quæ Imperii Orientis Republica?	199
§. III. De Republica Ruffiæ	206
§. IV. De Rebuspublicis variis.	213
Quæstio V. <i>De Magistratibus.</i>	
§. I. Quid sit Magistratus? quæ ejus divisio? tituli?	224
§. II. Præcipuæ fufiorum Magistratum, seu Regnantium dotes.	230
§. III. Pauca de Magistratibus cæteris.	237
§. IV. Virtutes, & vitia Magistratum eorum, qui à consiliis.	247
§. V. Virtutes, & vitia Ministrorum, & Administratorum.	253

Quæstio VI. *Momenta servantia Respublicas.*

§. I. <i>Authoritas, & benevolentia, salus Principis.</i>	258
§. II. <i>Judiciorum ratio, & disciplina Civium.</i>	264
§. III. <i>Belli studia, & conatus.</i>	272

Quæstio VII. *Momenta Rempublicam evertentia.*

§. I. <i>Tyrannis</i>	283
§. II. <i>Causæ remotæ aut mutandi, aut evertendi Rempublicam.</i>	290
§. III. <i>Causæ proximæ mutandi, & evertendi Rempublicam.</i>	297
§. IV. <i>Conspiratio, Proditio, earum remedia.</i>	304

I N D E X

Quæstionum Problematicarum PARTIS SECUNDÆ.

I. <i>Utra major, & perniciosior orbis Politicæ, verborum simulatio, an operum?</i>	pag. 128
II. <i>An major Politicæ Regula: Simulatio, an Dissimulatio?</i>	134
III. <i>An in Principe ut minus verborum duplicitas admittenda?</i>	138
IV. <i>Uter stultior, unum negans, an plures credens Deos?</i>	145
V. <i>An multæ leges signum sint bene constitutæ Reipublicæ?</i>	153
VI. <i>An multa nobilitas decora Principi, Reipublicæ utilis?</i>	165
VII. <i>An consultius orbi foret, omnia esse communia?</i>	165
VIII. <i>Utrum felicius frui gratiâ Principis, an plebis, & optimatum?</i>	171
IX. <i>Quæ ætas regendo aptior?</i>	177
X. <i>Uter principatus felicior, gentis rudis; an culturæ?</i>	186
XI. <i>Utra felicior Respublica, multitudinis, an paucorum suffragiis Principem legens?</i>	190
XII. <i>An nobilitatis potior sit habenda ratio ad Reipublicæ munia?</i>	202
XIII. <i>An consultum Principi visitare provincias?</i>	209
XIV. <i>An consultius orbi futurum, tot Principes, quot urbes censeret?</i>	221
XV. <i>An felicior Respublica, cui Magistratus perennis?</i>	226
XVI. <i>An consultum Principi, omnia per se decidere?</i>	234
XVII. <i>An felicius Regnum, cui bonus Princeps, à consiliis mali; an è converso?</i>	243
XVIII. <i>Utrum consultius Reipublicæ, concordia, an discordia esse consilia?</i>	251
XIX. <i>An armis, an consiliis magis servetur Respublica?</i>	255
XX. <i>An expediat Reipublicæ multas dari immunitates?</i>	261
XXI. <i>An consultius Reipublicæ jus dici ab exteris?</i>	269
XXII. <i>Utrum gloriosius fundare, vel augere, an tueri fines Imperii?</i>	280
XXIII. <i>Utrum viro publico periculosus, Principis, an populi furor?</i>	287
XXIV. <i>Quæ aptior Regendi dos, amor, an timor?</i>	294
XXV. <i>An celeritas, an cunctatio in Seditionibus præhabenda?</i>	301
XXVI. <i>Uter gravius erret, qui fidit, an qui diffidit omnibus?</i>	307

PROBLEMATUM
ET
DOCTRINÆ POLITICO-
OECONOMICÆ
PARTIS TERTIÆ
INDEX.

Quæstio Unica.

- §. I. De Patre familias pag. 310
§. II. Mutua Patris, & Matris familias munera, eorundem modi pa-
randi fortunas. 316
§. III. Patrum familias cura in liberos. 324

INDEX
Quæstionum Problematicarum
PARTIS TERTIÆ.

- I. An otiosi, an negotiosi diutiùs vivant? pag. 312
II. An commercia, præsertim maritima, Rempublicam felicem magis, an
fortem reddant? 321
III. Uter hostis perniciosior, qui Rempublicam civibus, an qui literarum
studio cives spoliat? 329

O. A. M. D. G.

